

ΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΟΣ ΙΘ'

ΜΑΡΤΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1970

ΤΕΥΧΟΣ 215 - 216

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Γ. ΣΕΡΕΜΕΙΗ

Δρος Δικαιου

«ΑΝΕΛΙΞΙΣ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ «AUDIENTIA EPISCOPALIS», ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΑΥΤΟΥ ΕΝ ΒΕΝΕΤΙΑ (ΙΔΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ 16 - 18^{ΟΝ} ΑΙΩΝΑΣ)»

Μετ' άνεκδότων έγγραφων

ΜΕΡΟΣ Α'

I 'Ο θεσμός τῆς «audientia episcopalis» ανατρέχει εἰς τὸ ἀπώτερον παρελθόν.

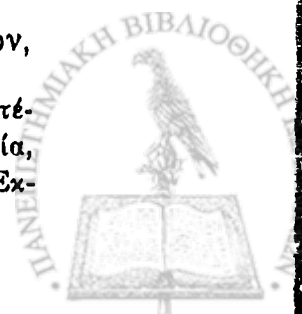
Δὲν εἶναι θεσμός νέος. Ἀναφαίνεται ἤδη κατὰ τὴν πρώτην ἐποχὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὴν περίοδον τοῦ «ἀρχαίου Χριστιανισμοῦ».

Αἱ συνθηκαὶ διασφαλίσεως ἐνότητος μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν καὶ ἀναπτύξεως τῆς ὀργανώσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἐπέβαλλον τὴν ἀνάγκην ὅπως αἱ μεταξὺ τῶν μελῶν τῶν νεοσυστάτων Χριστιανικῶν ἀδελφοτήτων διαφοραὶ ἐπιλύωνται ὑπὸ τῶν προϊσταμένων τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ τοιαύτη ἐκκλησιαστικὴ δικαιοδοσία εἴτε θεωρηθῇ ἀποκλειστικὴ (ἀναγκαστικὴ) εἴτε διαιτητικὴ, κατὰ τὰς διατυπωθείσας ἄλλωστε ἀντιθέτους ἀπόψεις, ἐπιβεβαιῶν τὴν ἀνεκδιένη χαρακτηροῦσαν τὸν Κλῆρον διάθεσιν νὰ ἀναμιγνύεται εἰς τὰς «κοσμικὰς ὑποθέσεις» καὶ συμβάλῃ εἰς τὴν διαδικασίαν ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης, παρωθούμενος πρὸς τοῦτο ἐκ λόγων κοινωνικῶν, οἰκονομικῶν καὶ ἱστορικῶν.

Καὶ ἂν μὲν, ἐν ἀρχῇ, ἡ τοιαύτη ἀνάμιξις τῆς ὑπὸ ὀργάνωσιν καὶ ἀνάπτωσιν μαχομένης Ἐκκλησίας ἦτο ἔνδειξις αὐτοαμύνης καὶ ἀντιστάσεως εἰς τὰς διώξεις τῶν ἐχθρῶν τῆς, ἰδίως κατὰ τὸν πρῶτον καὶ ἡμισυν αἰῶνα ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς τῆς, εἰς τὴν συνέχειαν ὅμως ἀπέβη αὐτονόητος καὶ ἀναγκαία προϋπόθεσις τῆς συμβολῆς τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κοινωνικοῦ βίου.

II Ἦδη ἀπὸ τῆς πρώτης ἐποχῆς ὁ 'Ἀπόστολος Παῦλος', μεταξὺ ἄλλων,

1. Πρὸς Κορινθίους Α' ἐπιστολή, Κεφ. ΣΤ' 1-5. Πρὸς σχετικῶς ἐκ τῶν παλαιότερων συγγραφέων τοῦς Α. Διομήδην - Κυριακόν, 'Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, τ. Α', Ἀθῆναι (1897), σ. 81 ἐπ., 200 ἐπ., 428 ἐπ. - Φιλάρ. Βαφείδην, 'Ἐκ-

διεκήρυντε ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους Α' ἐπιστολῇ του: «...Τολμᾶ τις ὑμῶν, πρῶτα ἔχων πρὸς τὸν ἕτερον κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀδίκων καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἀγίων; βιωτικά μὲν οὖν κριτήρια ἂν ἔχητε, τοὺς ἐξουθενημένους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τούτους καθίζετε...».

Διὰ τῆς παραινεσεῶς του ταύτης ὁ Ἀπόστολος Παῦλος προέτρεπε τοὺς Χριστιανοὺς, λαϊκοὺς ἢ κληρικοὺς, εἰς πᾶσαν περίπτωσιν διαφορᾶς των νὰ προσφεύγουν πρὸς ἐπίλυσιν ταύτης εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

Διότι, μὲ τὴν διορατικότητα καὶ ρεαλιστικότητα, αἰτίνες τὸν διεῖπον, διέγνωσεν ἐγκαιρῶς τὴν ἀνάγκην διατηρήσεως ἀρραγῶν ἐνότητος μεταξὺ τῶν μελῶν - ἀδελφῶν Χριστιανῶν καὶ συστηματικῆς ὀργανώσεως τῆς λειτουργίας τῆς Ἐκκλησίας².

Κατὰ μείζονα ὅμως λόγον, αὐταὶ αὐταὶ αἱ οἰκονομικαὶ - κοινωνικαὶ συνθήκαι προσδιώριζον καὶ καθιστῶν ἀναγκαίαν, ἐν τοῖς πράγμασιν, τὴν προσφυγὴν πρὸς τὸν Χριστιανὸν πρὸς τὸν «προϊστάμενον» τῆς Ἀδελφότητος, εἴτε αὕτη ἀπέωρθε εἰς ἐκκλησιαστικῆς φύσεως θέμα, εἴτε εἰς οὐσιαστικὴν «βιωτικὴν» διαφορὰν³.

Καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὁ «προϊστάμενος» οὗτος ἀπεκλήθει, μετ' οὐ πολλοῦ ἐπίσκοπος, ἤσκει, ἀδιάφορον μόνος ἢ μετὰ τοῦ «προεσβυτερίου»⁴, δικαιοδοσίαν «ἐναρχικοῦ ἐπισκοπικοῦ συστήματος», ἐπιλύων πᾶσαν διαφορὰν ἐκκλησιαστικῆς ἢ βιωτικῆς φύσεως⁵.

Ἡ παραίνεσις ὅμως ἐκείνη τοῦ Ἀποστόλου Παύλου πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς - ἀδελφοὺς ὅπως προσφεύγουν πρὸς ἐπίλυσιν τῶν διαφορῶν των πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὰς ἀρχάς, εἶχε τὸν χαρακτήρα τῆς πρὸς αὐτοὺς ἠθικῆς προσταγῆς ἧτις ἀτέροreen ἐκ τῶν κρατουσῶν ἐν γένει συνθηκῶν, ἐναρμονιζομένη πρὸς τὰς καὶ παρέμενε πάντοτε μία χριστιανικὴ ὑπόδειξις.

Μόνον ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, καὶ κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀναγωγῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὡς ἐπισήμου θεοκρατίας τοῦ Κράτους διετυπώθησαν ἰσομοθετικῶς διατάξεις ἀναφερόμεναι εἰς τὴν ἐπισκοπικὴν δικαιοδοσίαν⁶.

κκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθήναι (1884), σ. 33 ἐπ., 45 ἐπ. - Μελ. Σακελλάρου, Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον, Ἀθήναι (1898), σ. 382 ἐπ.

2. Τοῦτο συνάγεται καὶ ἐκ τοῦ περιεχομένου τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν, (βιβλ. β' ἐπ.), καθ' ὅς «καλὸν μὲν οἶν ἐστὶ τῷ Χριστιανῷ ἐγκώμιον πρὸς μηδένα ἔχειν πρῶτα. Εἰ δὲ ἐκ τινος ἢ πειρασμοῦ ἐπισυμβῇ τι πρῶτα, σπουδαζέσθω διαλύεσθαι τὸ, καὶ δὲν βλαβῆναι τι καὶ μὴ ἐρχέσθω ἐπὶ κριτήριον ἐθνικόν...» - Πρὸβλ. καὶ Σακελλάρου, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 383.

3. Περὶ τῆς ὅλης ἐκκλησιαστικῆς διαδικασίας κατὰ τὴν προκειμένην περίοδον βλ. ἐνδιαφέρονσαν μελέτην τοῦ Σπυρ. Τρωϊάνου, Ἡ ἐκκλησιαστικὴ δικονομία μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἰουστινιανοῦ, Ἀθήναι (1964), ἰδία §§ 2-4, καὶ τὴν πλῆρῴσιαν περὶ τοῦ θεσμοῦ βιβλιογραφίαν, παλαιὰν καὶ πρόσφατην. Ὁσαύτως διὰ τὴν μεγενεστέρην περίοδον τὴν μελέτην τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως «Ἡ ἐκκλησιαστικὴ δικαιοδοσία μεταξὺ 565 καὶ 1204», Ἀθήναι (1969).

4. Περὶ τοῦ ὅλου θέματος βλ. Γεωρ. Κονιδάρη, Περὶ τῆς φερομένης διαφοροποιήσεως τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύματος ἐν τῷ ἰσχυρῷ Χριστιανισμῷ (34-156 μ.Χ.), Ἀθήναι (1959), σ. 53-56. - Βασ. Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθήναι (1948), τ. 1, σ. 49 ἐπ. - Μ. Σακελλάρου, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 390.

5. Πρὸβλ. Β. Στεφανίδου, ἔνθ' ἄνωτ., τ. 1, σ. 86.

6. Πρὸβλ. Σπ. Τρωϊάνου, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 9 ἐπ. V. Bussek, Episcopalis auctoritas eine Privileg - und Schiedsgerichtsbarkeit ἐν Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Kan. Abt., τ. 28 (1939), σ. 455 ἐπ.

7. Πρὸβλ. Ν. Πανταζοπούλου, Ἐκκλησία καὶ Δίκαιον εἰς τὴν Κερσόνησον.

Δι' αὐτῶν, καὶ ἰδίᾳ διὰ διατάξεως τοῦ ἔτους 333 καθωρίζετο σαφέστερον ἢ ἐκ τοῦ νόμου δικαιοδοσία τοῦ ἐπισκόπου⁸.

Ἐπιηκολούθησε διάταγμα τῶν αὐτοκρατόρων Ἀρκαδίου καὶ Ὀνωρίου (398)⁹, ὡς καὶ τοῦ Θεοδοσίου Β' (408)¹⁰, δι' ὧν κατ' οὐσίαν ὡς βασικὴ προϋπόθεσις λειτουργίας τοῦ θεσμοῦ ἀπαιτεῖτο συμφωνία τῶν ἐνδιαφερομένων.

Ὁ Ἰουστινιανός, διὰ τῆς Νεαρᾶς 83 (ἔτος 539) καθώρισεν συμμετοχὴν τοῦ ἐπισκόπου εἰς τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης διὰ τῆς ἀσκήσεως παρ' αὐτοῦ ἐποπτείας ἐπὶ τῆς λειτουργίας τῶν κοσμικῶν δικαστηρίων¹¹. Ἐφ' ὅσον δὲ ἠμφισβητεῖτο ἢ ἀμεροληψία δικαστοῦ τινός, ἢ ὑπόθεσις ἐξεδικάζετο ἀπὸ κοινοῦ ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ τούτου καὶ τοῦ ἐπισκόπου (κεφ. 2). Αἱ αἰτιάσεις κατὰ τῶν ἀρχόντων εἰσήγοντο, κατὰ τὴν αὐτὴν Νεαρᾶν, ἐνώπιον τοῦ ἐπισκόπου, αἱ δὲ κατὰ τῶν ἀποφάσεων αὐτοῦ ἐκκλήσεις ἐνώπιον τοῦ Αὐτοκράτορος (κεφ. 4). Πάντως διαφοραὶ μεταξὺ λαϊκῶν ἐτίθεντο ὑπὸ τὴν κρίσιν τοῦ ἐπισκόπου, μόνον ἐὰν συμφωνοῦν πρὸς τοῦτο τὰ διαφερόμενα μέρη, ἀπειλουμένων, ἄλλως κατὰ τοῦ ἀρνούμενου, ἐκκλησιαστικῶν ποινῶν.

Ὅμως ἀληθὴς δικαιοδοσία τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων καθιεροῦται κατ' οὐσίαν μόνον διὰ τῆς Νεαρᾶς 123 (ἔτος 546), καθ' ἣν αἱ ἀγωγαὶ κατὰ κληρικῶν καὶ μοναχῶν ἐκδικάζονται ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου, ἐνῶ ἡ ἔφεσις εἰσάγεται ἐνώπιον τοῦ κοσμικοῦ δικαστηρίου¹².

Ἀλλὰ καὶ περαιτέρω ἡ δικαιοδοσία τῶν δικαστηρίων διαχωρίζεται κατὰ τὴν ὕλην (πολιτικὴν - ἐκκλησιαστικὴν) μόνον ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Λέοντος, Μιχαὴλ Δούκα καὶ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, οἵτινες διὰ Νεαρῶν τῶν (10, 24, 31, 74, 89, 90, 109)¹³ ὑπέγαγον τὰς περὶ μνηστείας, γάμου, υἰοθεσίας κλπ. διαφορὰς, ὑπὸ τὴν κρίσιν τῶν ἐπισκόπων¹⁴.

Ὁσαύτως ἐνώπιον τῶν ἐπισκόπων παρελέμποντο ὅπως δικασθοῦν φονεῖς, οἵτινες ἐπετύγγανον νὰ καταφύγουν πρὸς Ἐκκλησίας, βάσει Νεαρῶν τῶν Νικηφόρου Βοτανειάτου, Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου καὶ Μανουὴλ Κομνηνοῦ¹⁵.

Κατὰ τὴν τελευταίαν ἤδη περιόδον τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ Ἐκκλησία εἶχεν ἐπιτύχει οὐ μόνον νὰ διατηρήσῃ τὴν ἐπιβολὴν της, ἀλλὰ νὰ ἐκτείνῃ

Λίμου ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐν τῷ τιμητικῷ ὑπὲρ Περ. Βιζούκιδου, τόμῳ, σ. 708 ἐπ., Θεσσαλονίκη (1960-3).

8. Const. Sirmont I. Ἡ γνησιότης ὅμως τῆς τελευταίας ταύτης διατάξεως πολλαχῶς ἠμφισβητήθη (G. Vismara, *Episcopalis Audientia*, Milano (1937), σ. 21 σημ. 2).

9. Cod. Just. I, 4, 7.

10. Cod. Theod. I, 27, 2.

11. Κεφ. 1 - 2 - Πρβλ. καὶ Α. Χριστοφιλοπούλου, Ἡ δικαιοδοσία τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων ἐπὶ ἰδιωτικῶν διαφορῶν κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδον, ἐν Ἐπετηρ. Ἐταιρίας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, 1948 (18), σ. 192 ἐπ.

12. Βλ. Σπ. Τρωϊάνον, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 24. Διὰ Νεαρᾶς τοῦ ὁ Ἡράκλειτος (629) μετερρόθμισε τὴν ὡς ἄνω διάταξιν, καθορίσας ὅτι ἡ ἔφεσις ἀντὶ ν' ἀπειθουθῆ καὶ ἐπιλυθῆ ὑπὸ τοῦ κοσμικοῦ δικαστηρίου, εἰσάγεται ἐνώπιον τοῦ προϊσταμένου μητροπολίτου καὶ Πατριάρχου. Ἡ Νεαρὰ αὕτη, μὴ περιληφθεῖσα εἰς τὰ Βασιλικά, δὲν ἐθεωρήθη ὅτι ἴσχυσε. Ἀντιθέτως τὰ Βασιλικά ἐπανελάθον σχεδὸν τὴν Νεαρὰν 123 (Βασ. Γ' 1)· πρβλ. καὶ Α. Χριστοφιλόπουλον, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 193.

13. Πρβλ. Ζέπων, *Jus Graecoromanum*, τ. 1, σ. 86, 305, 319, 341. - Μ. Τσελεπίδου, Τὰ προνόμια τῆς Ἐκκλησίας ἐν Τουρκίᾳ, Ἀθῆναι (1906), σ. 17 ἐπ.

14. Μ. Σακελλαροπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 385. - Ν. Πανταζοπούλου, αὐτόθι.

15. Βλ. Ζέπων, J. G., τ. 1, σ. 230, 283, 403 ἐπ.

ταύτην ἔτι περαιτέρω, ἐπιληφθεῖσα καὶ ἄλλων ἀρμοδιοτήτων, ἴσως καὶ ὡς ἐκ τῆς παρακμῆς τῆς βυζαντινῆς κοινωνίας.

Ἡ προσπάθεια Ἀνδρονίκου τοῦ Πρεσβυτέρου (1296) νὰ μεταβάλῃ τὸν ἰσχύοντα τότε δικαστικὸν ὄργανισμὸν «καινίζων παλαιὸν ἔθιμον»¹⁶ δὲν ἐπέτυχθη ὑπὸ ἐπιτυχίας¹⁷.

Πράγματι οὗτος ἐπανίδρυσεν τὸ ἀρχικῶς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ εἰσαχθὲν πολυμελὲς (12μελὲς) Αὐτοκρατορικὸν Δικαστήριον¹⁸ τὸ ὁποῖον συνετίθετο ἤδη ἀπὸ κοινοῦ ἐκ λαϊκῶν καὶ ἱερωμένων, ἐπιδιώξας περαιτέρω βελτίωσιν α) δι' ἀποκλεισμοῦ συμμετοχῆς εἰς αὐτὸ τοῦ Αὐτοκράτορος ὡς Προέδρου καὶ ἀναθέσεως τῶν καθηκόντων αὐτοῦ εἰς τὸν Πατριάρχην, β) δι' ἐπιλογῆς ὡς δικαστῶν τῶν ἀρίστων καὶ γ) διὰ καθιερώσεως τοῦ ὄρκου μεταξὺ τῶν δικαστῶν, ἐξ οὗ καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Δικαστηρίου ὡς «ὄρκωτικῶν».

Ἡ καινοτομία δ' αὕτη ἴσχυσε προσωρινῶς. Διότι ὁ Ἀνδρόνικος Γ' ὁ νεώτερος, μετ' οὗ πολὺ (1329), διαπιστώσας καταχρήσεις καὶ ἀτασθαλίας εἰσήγαγεν τὸν θεσμὸν τῶν «καθολικῶν κριτῶν τῶν Ρωμαίων»¹⁹. Τὸ Δικαστήριον τοῦτο ἀπετελεῖτο ἐκ τεσσάρων Κριτῶν, ἐξ ὧν ὁ εἰς ἦτο ἐπίσκοπος²⁰ καὶ ἔσχεν ἐπιτυχίας ἐν τῇ πράξει. Ἡ ἐφαρμογὴ του μάλιστα ἐξετάθη καὶ εἰς τὰς βυζαντινὰς ἐπαρχίας. Τοῦτο ἐξηκολούθησε λειτουργοῦν ὑπὸ διαμορφώσεις τινὰς μέχρι τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὡς μέλη αὐτοῦ, προσδόντα μέγα κῆρος εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ, ἀναφέρονται μεταξὺ ἄλλων ὁ Κων)νος Ἀρμενόπουλος.

III Ἡ τοιαύτη ὁμως δικαιοδοσία τοῦ Κλήρου δὲν ἦτο κατ' οὐσίαν ἐκκλησιαστική. Ἀπλῶς ἀπετέλει συμμετοχὴν εἰς «κοσμικὰ» δικαστήρια, τὰ ὁποῖα ἀπένεμον δίκαιον ἐπὶ διαφορῶν ἰδιωτικοῦ δικαίου.

Ἐκ παραλλήλου δὲ πρὸς αὐτὴν ὁ Κλήρος τὴν ἀρχικῶς προσκτηθεῖσαν, ἰδίᾳ διὰ τῆς Νεασῶς 86 τοῦ ἔτους 539 μ.Χ. δικαιοδοσίαν ἐπὶ ἰδιωτικῶν διαφορῶν, ἐξέτεινε βαθμηδὸν ἐπὶ παντὸς ἀντικειμένου.

Ἡ τοιαύτη ἔκτασις εἶχεν καθολικὸν χαρακτῆρα, ἀνεφέρετο ὁμως κυρίως ἐπὶ διαφορῶν οἰκογενειακοῦ καὶ κληρονομικοῦ δικαίου.

Εἰς ἐνίσχυσιν τῆς τοιαύτης ὑπὸ τοῦ Κλήρου δικαιοδοσίας συνέτεινον, ἐν πολλοῖς, αἱ ὑπὸ τὸ καθεσιῶς τῆς Φραγκοκρατίας, εἰς ἃς περιοχὰς τοῦ μείζονος Ἑλληνικοῦ χώρου, αὕτη τμηματικῶς ἐξήπλοῦτο (νῆσοι Αἰγαίου, Κρήτη - Κύπρος

16. Πρὸς. Παχυμέρη, Ἱστορία Ἀνδρονίκου, τ. II, κεφ. III, σ. 16 - 7, 263 - 7 (ἔκδ. Βόν.) - Κ. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, (τ. Στ'), Ἀθῆναι (1877), σ. σθ'.

17. Μ. Εὐστρατιάδου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 13 ἐπ.

18. Τὸ Δικαστήριον τοῦτο, βραδύτερον (11 αἰ.), ἀπεκαλεῖτο Δικαστήριον τοῦ Ἱπποδρόμου καὶ τῆς Βήλου. Ὡς μέλη του ἀναφέρονται, μεταξὺ ἄλλων οἱ Ἰω. Ξιφιλίνος, Μιχ. Ἀταλειάτης (1077), Ἰωάννης καὶ Νικήτας Σπανόπουλοι, Νικήτας Χωνιάτης, Ἰωάννης Ζωναρᾶς κ.ἄ.

19. Βλ. Θ. Ἀντωνιάδου, Ἡ δικαιοσύνη ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων καὶ οἱ καθολικοὶ Κριταὶ τῶν Ρωμαίων, 1261 - 1453, ἐν «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀλήθειᾳ», τ. ΚΘ' (1909), Κων)πολις, σ. 342 ἐπ. - Μ. Εὐστρατιάδου, Περὶ τῆς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους μεταβολῆς τοῦ δικαστικοῦ ὄργανισμοῦ καὶ τῆς συμμετοχῆς τοῦ κλήρου εἰς τὴν ἀπονομὴν τοῦ δικαίου, ἐν Ἐφημ. Ἑλληνικῆς καὶ Γαλλικῆς Νομολογίας, τ. ΛΕ' (1915 - 6) καὶ αὐτοτελῶς ἐν ἀναπτυκτικῇ, σ. 8 ἐπ. - Σκαρλάτου Βυζαντίου, Ἡ Κωνσταντινούπολις, ἡ περιγραφὴ, τοπογραφικὴ, ἀρχαιολογικὴ καὶ ἱστορικὴ τῆς περιωνύμου ταύτης μεγαλοπόλεως, τ. 1-3, Ἀθῆναι (1869), σ. 196, καθ' ὃν ὁ Αὐτοκράτωρ ἠκροῦτο ἀθέατος, ὄπισθεν παραπετάσματος.

20. Νικηφόρου Γρηγοροῦ, Ρωμαϊκὴ Ἱστορία, βιβλ. IX, § 9, τμ. 5 (ἔκδ. Βόν-

κλπ.), ἐν συνεχείᾳ δὲ μετ' αὐτὴν ὑπὸ τὸ καθεστὼς τῆς τουρκικῆς δεσποτείας, δημιουργηθεῖσαι συνθῆκαι διαβιώσεως τῶν ἑλληνικῶν πληθυσμῶν, αἵτινες πᾶν ἄλλο ἢ εὐόιοι ἦσαν.

Κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας οἱ πολῖται προσέφευγον ἐνώπιον τῶν Ἐπισκόπων καὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν προεδρευομένων συμβουλίων πρὸς ἐπίλυσιν τῶν διαφορῶν των, ἀκριβῶς λόγῳ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἐμπιστοσύνης τοῦ λαοῦ.

Ἡ ἐπιβολὴ τοῦ Κλήρου εἰς τὰς σχέσεις τοῦ δημοσίου βίου ἐγενικεύετο, καθισταμένη ὁσημέραι εὐρυτάτη²¹.

Τοῦτο ἴσχυεν ὄχι μόνον ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς βυζαντινὰς ἐπαρχίας, ἔνθα ἡ προβολὴ τοῦ ἐπισκόπου, ἦτο ἀναγκαία. Πρὸς αὐτὸν προσέφευγον πάντες, πρὸς ἀναγνώρισιν τοῦ δικαίου των καὶ ἐπίλυσιν τῶν διαφορῶν των.

Συνεπεία τούτου ἀνεπτύχθησαν σὺν τῷ χρόνῳ βυζαντιναὶ περιοχαί, ἀναδείξασαι ἐπισκόπους περιοπῆς, ἰδίᾳ διὰ τὴν νομικὴν δικαστικὴν των ἐπίδοσιν καὶ ἐνασχόλησιν.

Τοιοῦτοι ἦσαν, μεταξὺ ἄλλων, ὁ Δημήτριος Χωματιανός, Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος καὶ πρώτης Ἰουστινιανῆς²², βραδύτερον δὲ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ὁ Θεόφιλος, ἐπίσκοπος Καμπανίας²³ κ.ἄ.

Ἡ ἀνάμιξις ὅμως τοῦ Ἐπισκόπου, μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου δὲν περιωρίζετο εἰς ἀπλᾶς νομθεσίας καὶ φιλικὰς ὑποδείξεις πρὸς τοὺς προσφεύγοντας, οὔτε ἐγένετο ἀτομικῶς μόνον ὑπὸ τοῦ ἰδίου, καὶ ἀκόμη, δὲν ἀφεώρα μόνον εἰς διαφορὰς ἐκκλησιαστικῆς φύσεως.

Ἀντιθέτως, ὡς ἐξετέθη, ἀνεπτύχθη πραγματικὴ δικαστικὴ δικαιοδοσία, ἐνασκουμένη εὐρύτερον ὑπὸ τοῦ Κλήρου, ἐπὶ διαφορῶν ἰδιωτικοῦ δικαίου καὶ δὴ οἰκογενειακοῦ - κληρονομικοῦ δικαίου.

Οἱ λόγοι, οἵτινες ἐπέβαλον ἐν ἀρχῇ κατὰ τὸν 6ον μ.Χ. αἰῶνα καὶ ἐφεξῆς τὴν συμμετοχὴν τοῦ Κλήρου κατὰ τὴν ἐπίλυσιν τῶν πολιτικῶν διαφορῶν καὶ ἐν συνεχείᾳ ἤγαγον ἐπὶ Ἀνδρονίκου Γ' εἰς τὴν καθιέρωσιν τοῦ θεσμοῦ τῶν καθολικῶν Κριτῶν (1329) πρὸς διάσωσιν καὶ ἐν ταύτῳ ἐνίσχυσιν τοῦ κύρους τῆς δικαιοσύνης, συνετέλεσαν ἐκ παραλλήλου εἰς τὴν ἐπαύξησιν τοῦ γοήτρου τοῦ Ἐπισκόπου, μὲ συνέπειαν τὴν ἀνάπτυξιν εὐρύτερον τοῦ θεσμοῦ τῆς δικαστικῆς δικαιοδοσίας τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Κλήρος, ἐνῶ συμμετεῖχεν ἀπλῶς καὶ μόνον εἰς τὴν διαδικασίαν ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης ἐπὶ ἰδιωτικῶν διαφορῶν, ὡς ἐκ τῆς μειώσεως τοῦ κύρους τῶν πολιτικῶν δικαστηρίων, ἀνέλαβεν ἐν συνεχείᾳ κυρίως διὰ τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν

νης, 1829).

21. Πρὸβλ. σχετικῶς ὀρθὴν παρατήρησιν τοῦ Θ. Παπαδοπούλλου, γράφοντος περὶ παγιοποιήσεως τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ θεσμοῦ, ἐν «Σκοποὶ καὶ μέθοδοι τῆς Κυ. προιολογικῆς ἐρεῦνης» (ἐν «Κυπριακαὶ Σπουδαί», τ. Α', 1966, σ. XXIII).

22. Πρὸβλ. περὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ Δημ. Χωματιανοῦ L. Stiernon, Demetrius Chomatianos, ἐν Dictionnaire d' Histoire et de Geographie ecclesiastiques, τ. XIV, στ. 199 ἐπ. καὶ καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ παρατεμπομένους Ν Μ ά τ σ η, Νομικά ζητήματα ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Δημητρίου Χωματιανοῦ, Ἀθήναι (1961) - Ἀ. Χριστοφίλοπούλου, Δημήτριος Χωματιανός, ἐν Θεολογία, τ. Κ' (1949), σ. 741 ἐπ. - καὶ ἐκ τῶν παλαιότερων H. Gelzer, Der Patriarchat von Achrida, ἐν Abhandlung des K ö n - Sächsischen Gessels. d. Wiss. (Phil. Hist. Klasse), τ. XX, ἀριθ. V (1902), σ. 11 ἐπ.

23. Περὶ αὐτοῦ, τοῦ ἔργου του καὶ τῆς ἐν γένει δράσεώς του βλ. Δ. Γκίνη, Νομικὸν Πρόχειρον, Θεοφίλου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων, Θεσσαλονίκη (1960).

παρ' αὐτοῖς συμβουλίων ἰθύνοντα δικαστικὸν ρόλον²⁴, μὲ κατάληξιν νὰ ὑποκαταστήσῃ οὐσιαστικῶς κατὰ τοὺς τελευταίους πρὸ τῆς Ἀλώσεως αἰῶνας τὴν Πολιτείαν ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῆς ἀπονομῆς τοῦ δικαίου.

VI. Ἡ κατάλυσις τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἡ ἐπιβολὴ ἰδίᾳ τῆς στυγνῆς τουρκικῆς διοικήσεως συνετέλεσεν εἰς τὴν περὶ τὴν ἐκκλησίαν συσπειρῶσιν τῶν τουρκοκρατουμένων πληθυσμῶν καὶ τὴν συνεπαίᾳ ταύτης ἐπίτασιν τῆς ἐνότητος αὐτῶν. Ἡ ἔδρα τοῦ ἐπισκόπου ἀπετέλει τὸ κέντρον πρὸς ὃ ἠτένιζον οἱ διωκόμενοι Χριστιανοί, ζητοῦντες προστασίαν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει μάλιστα ὁ Πατριάρχης, ὡς ἀνώτατος πολιτικὸς ἄρχων ἐνήσκει παραλλήλως πρὸς τὰ θρησκευτικὰ, πολιτικὰ καὶ δικαστικὰ καθήκοντα²⁵, ἐπιλύων τὰς ἐνώπιον αὐτοῦ ἀγομένας διαφοράς.

Πάντως οἱ εἰσαχθέντες κατὰ τοὺς τελευταίους πρὸ τῆς Ἀλώσεως αἰῶνας θεσμοὶ ὀργανώσεως τῆς δικαιοσύνης διὰ τῆς συμμετοχῆς τοῦ Κλήρου εἰς τὴν ἀπονομὴν αὐτῆς (Ἀνδρόνικος Πρεσβύτερος καὶ Νεώτερος), κατ' οὐσίαν ἠτόνισαν.

Ὁ Κλῆρος ἐκ τῆς πορείας τῶν κοινωνικο - ἱστορικῶν πραγμάτων, ἦτο πλέον ἀποκλειστικῶς ὑπεύθυνος διὰ τὴν ἐπίλυσιν παντὸς προβλήματος ἀπασχολοῦντος τοὺς Ἕλληνας.

Ἐν τῷ μεταξὺ, πρὸς τὰς πόλεις τῆς δύσεως συνέρρεον πλείστοι ὅσοι Χριστιανοί, ὑπὸ μυρίους κινδύνους, διαφεύγοντες τὴν τουρκικὴν βαρβαρότητα. Εἰς τὰς δυτικὰς ταύτας πόλεις (Ρώμην, Βιέννην, Λονδίνον, Πίζαν, Λιθόνο, Τεργέστην, Βενετίαν κλπ.) συνίστων ὀργανώσεις καὶ ἴδρουν κοινότητος πρὸς προστασίαν τῶν προσφευγόντων Ἑλλήνων καὶ προαγωγὴν τῶν κοινῶν συμφερόντων των.

Ἡ ἀνάπτυξις τῶν Κοινοτήτων αὐτῶν ὑπῆρξεν ὁμολογουμένως ἀρχῆθεν ἀλματώδης καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἐνότητος τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ ἀνάπτυξις δ' αὐτῆ, βαίνει παραλλήλως πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας προσκτωμένην δικαιοδοσίαν ἐπὶ τῶν «κοσμικῶν» (βιωτικῶν) ὑποθέσεων, καὶ δὴ ἐπὶ τῆς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης, συνήθως ἐν συμπνοίᾳ, πολλάκις ὅμως καὶ ἐν διαφωνίᾳ πρὸς ἐκείνην²⁶. Βασικὸς παράγων καθορισμοῦ τῆς ἀντιθέσεως ταύτης εἶναι ὁ χαρακτήρ καὶ ἡ ἐξελικτικὴ διακύμανσις τῆς σχέσεως ἰσορροπίας τῶν ἐκφραζομένων κοινωνικῶν δυνάμεων.

Πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ δὴ τὸν Ἐπίσκοπον προσφεύγουν οἱ πάντες, ὡς εἰς σωτήρα, προσδοκοῦντες δικαίαν κρίσιν καὶ ὀλοκληρωτικὴν προστασίαν.

Καὶ ἂν μὲν ἡ τοιαύτη προσφυγὴ εἰς τὰς τουρκοκρατουμένας περιοχὰς τῶν ὑποδοῦλων Ὀρθόδοξων πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους εἶναι αὐτονόητος καὶ ἀναγκαία, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, τὸ αὐτὸ ἴσως δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ καὶ διὰ τὰς ἐλευθέρως περιοχὰς τῆς Δύσεως, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν περιστάσεων. Διότι εἰς αὐτάς (Γερμανία, Γαλλία, Ἰταλία κλπ.) δὲν ὑφίσταται ὁ βάρβαρος κίνδυνος θανάτου καὶ ἐξανδραποδισμοῦ τῶν Χριστιανῶν, ὅσον διατρέχουν ἀνὰ πᾶσαν στυγμὴν οὗτοι ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀλλ' οἱ Ὀρθόδοξοι ἔχουν ν' ἀντιμετωπίσουν προβλήματα συγκρούσεως συνειδήσεως καὶ δὴ θρησκευτικῆς φύσεως, ὡς ἐκ τῆς ἰ-

24. Πρὸβλ. Μ. Εὐστρατιάδην, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 27-8. - Α. Χριστοφιλόπουλον, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 199 ἐπ. - Ν. Πανταζόπουλον, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 712-5.

25. Πρὸβλ. Γ. Φίνλεϋ, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως, Ἀθήναι, τ. 1 - 2 (1953-4), μετάφρασις Τ. Βουρνᾶ, (τ. 1, σ. 22-3). - Ν. Πανταζοπούλου, Ρωμαϊκὸν Δίκαιον, Θεσπίακη (1957), σ. 51. - Τοῦ αὐτοῦ, Ἐκκλησία καὶ δίκαιον εἰς τὴν Χερσόνησον τοῦ Αἰμου ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 685.

26. Πρὸβλ. καὶ Ν. Πανταζοπούλου, Ἀπὸ τῆς «Λογίας» παραδόσεως εἰς τὸν «Ἀστικόν» κώδικα, Ἀθήναι (1947), σ. 90 ἐπ., 104 ἐπ.

σχυρᾶς πίεσεως τῶν καθολικῶν.

Συνεπεία τούτου καὶ οἱ Χριστιανοὶ Ὀρθόδοξοι, οἵτινες κατέφυγον πρὸς τὰς δυτικὰς πόλεις, κατ' ἀνάγκην καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον συνεσπειρώθησαν περὶ τῆς Ἐκκλησίας.

Εἶναι χαρακτηριστικὸν μάλιστα φαινόμενον, τὸ ὁποῖον ἔχει κοινωνικὴν - ἱστορικὴν ἐξήγησιν, ὅτι ἡ τοιαύτη συσπείρωση - προσφυγὴ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, γίνεται κατὰ πανομοιότυπον τρόπον εἰς εὐρυτάτας περιοχὰς τῆς ἄλλοτε κραταιᾶς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἀπεχούσας ἀλλήλων, ὡς καὶ παροικίας πόλεων τῆς Δύσεως ἢ καὶ ἀκόμη Ἀνατολῆς (Ρωσία, Ρουμανία, Οὐγγαρία, Αὐστρία κλπ.).

Τὸ φαινόμενον δὲ τοῦτο διαπιστοῦται ἰσχυρὸν καὶ ὑφ' οἰονδήποτε καθεστῶς κατακτήσεως, εἴτε πρόκειται περὶ Τούρκων, εἴτε Βενετῶν, ἢ Φράγκων, καθ' ὅλην τὴν διαδρομὴν τῶν αἰώνων, ἀπὸ τῆς πρώτης ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1204) καὶ ἐφεξῆς²⁷.

Συνεπῶς ἴδιον στοιχεῖον τοῦ φραγκοκρατουμένου καὶ τουρκοκρατουμένου, τοῦ ὑποδοῦλου ἐν γένει, Ἑλληνισμοῦ δὲν εἶναι μόνον ἢ καὶ πέραν τοῦ κυρίως ἑλλαδικοῦ χώρου, ἀνάπτυξις τοῦ κοινοτισμοῦ²⁸, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐναγκαλισμὸς τῆς Ἐκκλησίας, ὑπὸ τὴν ἐκτεθεῖσαν μορφήν, ὡς ἐπίσης καὶ ὁ διαπιστούμενος κατὰ τὴν ροὴν τῶν αἰώνων συνεχὴς ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ αὐτῶν²⁹, τόσο ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, ὅσον καὶ πέραν αὐτῆς, εἰς τὰς ἀναπτυσσομένας ἑλληνικὰς παροικίας.

Ὁ ἀνταγωνισμὸς δ' οὗτος ἔχει διακυμάνσεις κατὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ χρόνου, καθοριζόμενος κατὰ τοὺς νόμους τῆς ἐξελίξεως τῆς κοινωνίας καὶ τοὺς μετασχηματισμοὺς αὐτῆς³⁰.

V. Ὁ Κλήρος, ὡς ἐξετέθη, περιεβάλλετο ὁσημέραι μείζονα ἐξουσίαν, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ξένων κατακτήσεων, διότι οἱ ἀνα πᾶσαν στιγμὴν κινδυνεύοντες Χριστιανικοὶ πληθυσμοὶ εἶχον ἀνάγκην τῆς προστασίας του.

Οἱ ἐπίσκοποι, καὶ κατὰ τὰς περιστάσεις, μετὰ τῶν περὶ αὐτοὺς συνόδων, ἦσαν ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐπελαμβάνοντο τῆς ἐπιλύσεως τῶν πολυπλόκων βιωτικῶν, ἅμα δὲ ἐκκλησιαστικῶν καὶ μὴ προβλημάτων των, προσαρμοζόμενοι εἰς τὰς ἐκάστοτε διαμορφουμένας ἱστορικὰς καὶ κοινωνικὰς συνθῆκας³¹.

27. Ἡ διαπίστωσις αὕτη χρήζει ἀναμφισβητήτως ἐνδελεχοῦς μελέτης καὶ βαθείας ἐρεύνης, πάντως ὅμως μία πρώτη ἐξήγησις ἀποδίδει ταύτην εἰς τὰς διαμορφωθείσας ὁμοιοειδεῖς ἀντικειμενικὰς ἱστορικὰς συνθῆκας.

28. Μεταξὺ ἄλλων βλ. καὶ Ζαχ. Συροτύρη, Ἡ κοινοτικὴ ἀνάπτυξις ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἐν «Στερεοελλαδικῇ Ἑστία», τ. Α' (1960), σ. 74 ἐπ.

29. Πρβλ. χαρακτηριστικῶς ὁρθᾶς, ἀπόψεις ἐν Ν. Πανταζοπούλου, «Λογία» παράδοσις, ἰδίᾳ § 14, σ. 90 ἐπ., τοῦ αὐτοῦ, Ἑλλήνων συσσωματώσεις κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, Ἀθῆναι (1958), σ. 5 ἐπ., 13 ἐπ.

30. Βλ. γενικώτερον Ν. Πανταζοπούλου, Ἀπὸ τῆς «λογίας» παραδόσεως, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 90 ἐπ. Ἡ μορφή αὕτη ἀντιθέσεως κατέληξε κατὰ τοὺς 17 - 18ον αἰῶνας νὰ λάβῃ ῥητὴν διατύπωσιν εἰς τὰς ἐθιμικὰς συλλογὰς τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου (ὡς αἱ συλλογαὶ ἐθίμων Θήρας - Ἀνάφης, Σύρου, Νάξου, Ἰθάρας, ἄς βλ. ἐν Ζέπων, J. G., τ. 8 (1931). Εἰδικώτερον εἰς τὴν κωδικοποίησιν τῶν Ἑθίμων Θήρας - Ἀνάφης (1797) § 87 ἀπαγορεύεται εἰς τοὺς κληρικοὺς «νὰ ἀνακατόνωνται εἰς τὰς τοῦ κοινῶν διαφορὰς» (Ζέπων, J. G., τ. 8, σ. 512), τῆς δὲ Νάξου (1810) (κεφ. Α', ἐδ. δ') ἐντονώτερον «... τὸ ἱερατεῖον νὰ περιορίζεται ἐντὸς τῶν ὁρίων του, διὰ νὰ μὴ γίνηται αἴτιον νὰ ἀτιμᾶζονται τὰ ἱερά...» (Ζέπων, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 530).

31. Πρβλ. σχετικῶς καὶ Δ. Γκίνη, Οἱ λόγοι διαζυγίου ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἐν «Μνημόσυνον Περ. Βιζυνοκίδου», Θεσ/νίκη (1950 - 1963), σ. 238 ἐπ.

Οὗτοι ἐπεμελοῦντο, ἐξαιρέσει, ὡς εὐνόητον, ὀλίγων περιπτώσεων προδοσίας τῆς ἀποστολῆς των (τουρκοφιλία, σιμωνία κλπ.) τῆς παντοιοτρόπου ἀναπτύξεως καὶ προβολῆς τῶν Χριστιανικῶν ἀδελφοτήτων, τῆς συγκεντρώσεως χρημάτων, ἐνισχύσεως τῶν ἐνδεῶν, ἐξαγορᾶς αἰχμαλώτων, παραμυθίας τῶν πτωχῶν, προστασίας ὄρφανῶν, χηρῶν καὶ παντὸς ἔχοντος ἀνάγκην.

Οἱ ἐπίσκοποι καὶ γενικώτερον κληρικοί παρεῖχον συμβουλὰς, ἐνουθέτου, ἀπήντων ἐπὶ τιθεμένων αὐτοῖς ἐρωτημάτων καὶ ἀποριῶν καὶ ἐπὶ θεμάτων κανονικοῦ καὶ ἀστικοῦ δικαίου, συνέγραφον ἢ ἐξέδιδον νομικὰς συλλογὰς³³ καὶ τέλος, διὰ τῆς διευρύνσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας εἰς τοὺς προσφεύγοντας ἀπένεμον δίκαιον.

Ἡ ἀνάπτυξις δύνатаί τις εἰπεῖν, ἔβαινε κατὰ κανόνα παράλληλος εἰς τὰς πόλεις τοῦ μείζονος ἡπειρωτικοῦ χώρου τῆς Ἑλλάδος, τὰς Νήσους τοῦ Αἰγαίου, τὴν Κρήτην, Ρόδον, Κύπρον κλπ., ἐνόσω μάλιστα διεμερφοῦντο αἱ αὐταὶ οἰκονομικαὶ - ἱστορικαὶ συνθήκαι εἰς αὐτάς³⁴. Τοῦτ' αὐτὸ δὲ καὶ εἰς τὰς ἑλληνικὰς παροικίας. παρ' ὅτι αὐταὶ κατὰ τὸ πλεῖστον εἶχον ἰδιάζοντα προβλήματα, ὡς ἐκ τῆς παρεμβάσεως καὶ ἐπενεργείας ἰδίᾳ τοῦ καθολικισμοῦ (ἰταλικαὶ πόλεις καὶ δὴ Βενετία).

VI. Ἡ κατάκτησις κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα καὶ ἐφεξῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ νέων ἑλληνικῶν ἐδαφῶν, ἐπηύξανε τὰ κύματα προσφύγων πρὸς τὴν Δύσιν. Ἡ μεγίστη ἀνάπτυξις τῆς ἑλληνικῆς παροικίας ἐν Βενετία, τῇ πρωτεύουσῃ τῆς «Γαληνοτάτης Δημοκρατίας», ὀφείλεται κατὰ κύριον λόγον εἰς τὸν μέγαν ἀριθμὸν Ἑλλήνων προσφύγων, οἵτινες ἀποφεύγοντες τὰς συνεπείας τῆς καταλήψεως τῶν πόλεων των ὑπὸ τῶν Τούρκων, συνέρρεον πρὸς Βενετίαν.

Ἡ δημιουργία Κοινότητος καὶ ἡ ἴδρυσις ὀρθοδόξου ναοῦ εἶναι ἐκ τῶν πρώτων μελλημάτων, τῶν διασωθέντων Ἑλλήνων³⁵. Αἱ ἀρχικαὶ ἀρνήσεις τῶν βενετικῶν ἀρχῶν συναντοῦν τὰς ἐπιμόνους προσπάθειαι τῶν Ἑλλήνων, αἵτινες ἐν τέλει εὐωδώθησαν.

Ἡ ἑλληνικὴ Ἀδελφότης καὶ ὁ Ὀρθόδοξος ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἶναι πραγματικότης ἀπὸ τὰς τελευταίας ἤδη δεκαετίας τοῦ 15ου αἰῶνος³⁶. Ἐκτοτε ἡ ἀνάπτυξις αὐτῶν βαίνει συνεχῆς καὶ παράλληλος.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἀπετέλεσεν ἀρχῆθεν τὸ κέντρον ἔνθα συνέρρεον οὐχὶ μόνον οἱ πιστοί, ἀλλὰ πάντες ἀδιακρίτως οἱ ἔχοντες ἀνάγκην ὑλικῆς ἢ ἠθικῆς ἐνισχύσεως.

Ὅτε δὲ σὺν τῷ χρόνῳ, μὲ τὴν αὔξησιν ἰσχύος καὶ γοήτρου ἀνεδείχθη ἡ

32. Πρὸβλ. καὶ Δ. Γκίνη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 242 (σημ. 3).

33. Ὡς ὁ Δημήτριος Χωματιανός, ὁ Βαλσαμών, ὁ Ζωναράς, ὁ Ἀριστινός, ὁ Θεοδόσιος Ζυγομαλάς, ὁ Μανουὴλ Μαλαξός, ὁ Ἱερομόναχος Ἰάκωβος, ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος, μὲ κατάληξιν κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τοὺς μητροπολίτας Καμπανίας Θεόφιλον καὶ Ἡρακλείας Γεράσιμον (πρὸβλ. καὶ Ν. Πανταζοπούλου, Ἐκκλησία καὶ δίκαιον, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 718-9 σημ. 39).

34. Σχετικὴ καὶ ἀνακοίνωσις μου κατὰ τὸ Α' Διεθνὲς Κυπριολογικὸν Συνέδριον (Λευκωσία, Ἀπρίλ. 1969: Δημ. Σερεμέτη, «Ἡ ἀπονομή τῆς δικαιοσύνης ἐν Κύπρῳ κατὰ τὴν βυζαντινὴν καὶ μεταβυζαντινὴν περίοδον», ὑπὸ ἐκδοσιν εἰς οἰκεία πρακτικά).

35. Πρὸβλ. Ἰω. Βελοῦδου, Ἑλλήνων Ὀρθοδόξων Ἀποικία, Βενετία, 1893 καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων Κων. Μέρτζου, Ὁ Μικρὸς Ἑλληνομνήμων, Ἀθήναι, τ. Α' (1939), σ. 167 ἐπ. καὶ Ἰωάννινα, τ. Β' (1959-60).

36. Πρὸβλ. Ἰω. Βελοῦδου, ἐνθ' ἄνωτ. - Σοφ. Ἀγτωνιάδου, ἐν προλόγῳ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βυζ. Σπουδῶν Βενετίας «Μουσεῖον ἱερῶν εἰκόνων», Βενετία (1959).

Βενετία ως ἡ ἔδρα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Φιλαδελφείας, ὁ ὀρθόδοξος Ἑλληνισμός, διατηρῶν τὴν ἐνότητά του, ἐνατένιζε πρὸς μίαν καλυτέραν αὔριον, ἡ ὁποία ὁμως ἀτυχῶς, ἤρχει νὰ ἔλθῃ.

Ὁ ἀρχιεπισκοπικὸς θρόνος Φιλαδελφείας ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ διακεκριμένους ἱεράρχας, οἵτινες ἠγάλωσαν ἑαυτοὺς ἐν τῇ προσπάθειά προαγωγῆς τῶν συμφερόντων τῶν χειμαζομένων ἐν τῇ ξένη ὀρθοδόξων πληθυσμῶν. Δὲν ἦτο μόνον ἡ δυναμικὴ φυσιογνωμία τοῦ Γαβριὴλ Σεβήρου (1578 - 1616), ὅστις ἦτο ὁ πρῶτος μετὰ πραγματικῆς δικαιοδοσίας ἀρχιεπίσκοπος Φιλαδελφείας. Ἦσαν καὶ οἱ Θεοφάνης Ξενάκης (1617 - 1632), Ἀθανάσιος Βαλεριανός (1655 - 1656)³⁷, Μελέτιος Χορτάκης (1657 - 1677), Γεράσιμος Βλάχος (1679 - 1685), Μελέτιος Τυπάλδος (1685 - 1713), Γρηγόριος Φατσέας (1761 / 1765 / - 1768), Σωφρόνιος Κοιτούβαλης (1780 - 1790), οἱ ὁποῖοι διεκρίθησαν ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῆς δικαιοδοσίας των. Δὲν ἐνησχολήθησαν μόνον μὲ τὰ ἀμειγῶς θρησκευτικῆς φύσεως ζητήματα, ἅτινα ἐτίθεντο πρὸ αὐτῶν. Ἠκολούθουν τὴν οἶονεῖ κατ' ἔθιμον διευρυνθεῖσαν δικαιοδοσίαν τοῦ Κλήρου, ὑπείκοντες εἰς ἐπιταγὰς «κατ' οἰκονομίαν» ἱκανοποιήσεως τῶν διαμορφωθεισῶν ἀναγκῶν.

VII. Εἰς τὴν ἔδραν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Φιλαδελφείας δηλαδὴ τὴν Βενετίαν, προσάφευγον πάντες οἱ ἔχοντες νὰ ἐπιζητήσουν τὴν προόδουσιν καὶ ἐπίλυσιν οἰουδήποτε ζητήματός των.

Ἐκ τῆς ἀναδιφήσεως τῶν σπουδαίων ἀρχείων τοῦ ἐν Βενετία λειτουργοῦντος Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Σπουδῶν προκύπτει ὅτι ἐδημιουργήθη στενωπὸς δεσμὸς μετὰ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς καὶ τῶν αὐτόθι δισβιούντων Χριστιανῶν προσφύγων. Τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἀνέκυπτον ἀνὰ πᾶν βῆμα των ἔπρεπε νὰ μελετηθοῦν σοβαρῶς καὶ νὰ δοθοῦν αἱ ἐνδεικνύμεναι λύσεις.

Κατὰ τοὺς τρεῖς καὶ ἡμισυ κατ' οὐσίαν αἰῶνας, οἵτινες ἠκολούθησαν τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1453), μέχρι καὶ τῆς καταλύσεως τῆς «Γαληνοτάτης Δημοκρατίας» (1796) οἱ προσφεύγοντες πρὸς σωτηρίαν των εἰς Βενετίαν, εὕρισχον προθύμως τὴν δέουσαν ἀρωγὴν.

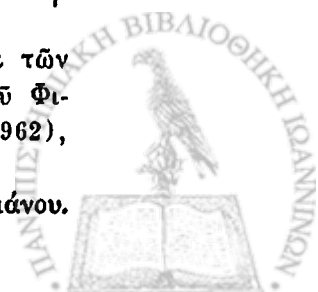
Ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ ἀπασχολεῖτο βασικῶς μὲ θέματα, ἀναγόμενα εἰς τὴν ἀμειγῆ ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν τῆς, καὶ δὴ μετὰ τῶν ἄλλων, ἀφορῶντα εἰς τὴν κατάστασιν τῶν κληρικῶν, διαδικασίαν ἐκλογῆς αὐτῶν, ἀνοικοδομήσεως καὶ συντηρήσεως τοῦ ναοῦ, ἐποπτείας τῆς διαχειρίσεως καὶ διοικήσεως αὐτοῦ, ἐλέγχου τελέσεως ἐκκλησιαστικῶν λειτουργιῶν, χορηγήσεως τῶν αἰτουμένων πιστοποιητικῶν, ἐξαγορᾶς αἰχμαλώτων, ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς ἐνισχύσεως πασχόντων, προστασίας κληρῶν καὶ ὀρφανῶν κ.τ.τ.

Ἐκεῖνο ὁμως τὸ ὁποῖον ἐπετέλει ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ, ὡς ἡ ὑπάτη ὀρθόδοξος ἐν Βενετία ἐκκλησιαστικὴ Ἀρχὴ, συνεχίζουσα καὶ ἀναπτύσσουσα κατὰ τὰ εἰωθότα, τὸν θεσμόν τῆς *audientia episcopalis*, εἶναι ἡ ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης μετὰ τῶν Χριστιανῶν, ἀδιακρίτως Ὀρθοδόξων ἢ μὴ. Βεβαίως κατὰ πρωταρχικὸν λόγον μετὰ τῶν Ὀρθοδόξων, διότι ἐπ' αὐτῶν ἤσκει ἐποπτεῖαν καὶ μετ' αὐτῶν διετῆρει πνευματικὴν ἐπικοινωνίαν.

Ὅμως ἦτο τόση ἡ κοινὴ ἐμπιστοσύνη πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Φιλαδελφείας καὶ τὸ κῦρος, τὸ ὁποῖον σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέκτησε, ἰδίᾳ μετὰ τὴν λαμπρὰν θη-

37. Βλ. Περὶ αὐτοῦ τινὰ ἐν τῇ μελέτῃ μου: «Δικαιοπρακτικὰ καὶ ἄλλα ἔγγραφα ἐκ τῶν ἀρχείων τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βενετίας περὶ Κυθήρων - Δικαιοπραξίαι τοῦ Φιλαδελφείας Ἀθανασίου Βαλεριανοῦ», ἐν περιοδ. «Θησαυρίσματα», Βενετία (1962), τ. Α', σ. 117 ἐπ.

38. Πρὸβλ. Παράρτημα ἀριθ. 3 δικογραφίαν Μαρίας Φωνάκη κατὰ Ζαφειρίου Περισιτιάνου.

τείαν Γαβριήλ τοῦ Σεβήρου, ὥστε προσέφυγον πρὸς αὐτὸν καὶ Βενετοί, παρὰ τὰς ἐκ τῆς διαφορᾶς θρησκειώματος ἐνδεχομένας δι' αὐτοὺς συνεπείας.

Ἐνίοτε ὅμως αὐτὴ αὕτη ἢ Βενετικὴ Ἀρχὴ παρέλεμπε τὰς ὑποθέσεις πρὸς ἐκδίκασιν ἐνώπιον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Φιλαδελφείας, λόγῳ ἀρμοδιότητος, ἤτοι λόγῳ θρησκειώματος καὶ «ἐθνικότητος» τῶν διαφερομένων. Τοῦτο ἀκριβῶς ἐσήμαινε καὶ τὴν ἐπίσημον ἀναγνώρισιν καὶ ἀποδοχὴν τοῦ θεσμοῦ παρὰ τῶν Βενετῶν.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Φιλαδελφείας ἐπελαμβάνετο πάσης διαφορᾶς εἰσαγομένης ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ δὴ ἀφορώσης κυρίως εἰς θέματα τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ κληρονομικοῦ δικαίου.

Ἡ διαμορφωθείσα διὰ τῆς παρόδου τῶν δεκαετηρίδων διαδικασία παρέμεινε βασικῶς ἢ αὐτὴ καθ' ὅλον τὸ μακρὸν διάστημα³⁹.

Συνήθως ὑπεβάλλετο αἴτησις μετ' αἴτημα τὴν λύσιν τοῦ γάμου διὰ λόγους ἐπὶ μακρὸν (κακοβούλου) ἐγκαταλείψεως τοῦ συζυγικοῦ οἴκου ἢ διαπράξεως μοιχείας, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ μέρους τοῦ ἀνδρός⁴⁰. Ἄλλοι λόγοι ἐκ τῶν ἀρχαίων δὲν προκύπτει νὰ ὑπεδείχθησαν. Ἐν τούτοις ὅμως ἐναπέκειτο εἰς τὴν ἐφευρετικότητα τῶν συζύγων νὰ ἐπιτύχουν τὴν λύσιν τοῦ γάμου, προτείνοντες καὶ λόγους αὐστηρῶς τυπικούς. Τοιαύτη διὰ τὴν ταυτότητα τοῦ νομικοῦ λόγου καὶ ἢ τὴν ἀκώρωσιν ἱερολογημένης μνηστείας διώκουσα αἴτησις⁴¹, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ὁ ἱερολογησας ἱερεὺς δὲν ἀπήλυθε δῆθεν ἐρωτήσεις πρὸς τοὺς «μνηστούς», ἂν ἐπιθυμοῦν ἢ οὐ τὸν γάμον.

Ἐπακολουθεῖ μακρὰ καὶ λεπτομερῆς ἐξέτασις τοῦ αἰτούντος, ὡς καὶ τῶν παρ' αὐτοῦ προτεινομένων μαρτύρων ἐπὶ τῶν ἐν τῇ αἰτήσει διαλαμβανομένων καὶ ἐν τέλει τοῦ καθ' οὗ ἢ αἴτησις καὶ τῶν τυγόν ὑπ' αὐτοῦ ὑποδεικνυομένων μαρτύρων. Τέλος, ἐπακολουθεῖ ἡ ἀπόφασις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Φιλαδελφείας.

Εἰς τὴν κρίσιν τοῦ οὗτος, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν ἐν Παραρτήματι ἀποφάσεων, στηρίζεται εἰς τοὺς ἱεροὺς κανόνας καὶ τὰ δόγματα τῆς Ἀνατολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἀναφερόμενος ἀορίστως εἰς ταῦτα. Δὲν ὑπάρχει ρητὴ ἀναφορὰ εἰς συλλογὴν τινα πολιτικοῦ νόμου ἢ νομοκάνονα.

Χαρακτηριστικὴ ὅμως εἶναι ἡ εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις ἐπίκλησις τῆς «κατ' οἰκονομίαν» κρίσεως⁴², δι' αὐτῆς ὑποδηλούμενης τῆς κατ' ἀνάγκην προσαρμογῆς τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὰς κρατούσας ἱστορικὰς καὶ νομικὰς συνθήκας.

Ἡ λύσις τοῦ γάμου παρέχεται μᾶλλον εὐχερῶς, ἂν κρίνη τις ἐκ τῶν παρατιθεμένων ἀποφάσεων. Ἄλλως ἢ Ἐκκλησία ἀρνούμενη, κινδυνεύει ν' ἀπογυμνωθῇ τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας, ἣν ὡς ἐξέτεθη, ἐπὶ σειρὰν δεκαετιῶν καὶ αἰῶνων ἐθεμελίωσεν καὶ περαιτέρω ἀνέπτυξεν.

Διότι οἱ διαφερόμενοι, ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ, καίτοι μετ' ἀπαρεσκείας, ἠδύνατο νὰ προσφύγουν ἐν Βενετία καὶ εἰς τὰ Βενετικά δικαστήρια ἢ προκειμένου περὶ τουρκοκρατουμένων περιοχῶν εἰς τὸν Τοῦρκον «Καδῆν»⁴³, κατὰ δὲ τοὺς τελευταίους αἰῶνας πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως, καὶ εἰς τὰς συσταθείσας δικαστικὰς ἐπι-

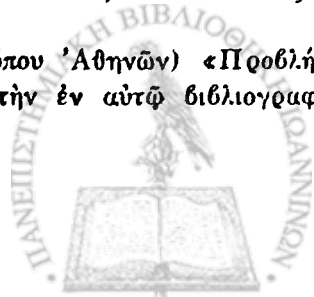
39. Πρὸβλ. σχετικῶς καὶ ἀνακοίνωσίν μου ἐν IB' Βυζαντινολογικῷ Συνεδρίῳ Ohride (Νομικὸν Τμήμα), 1961: Dem. Seremetis: «Un procès de di vorce del' an 1532». Βλ. καὶ πρακτικὰ τοῦ ἐν λόγῳ Συνεδρίου, τ. 2, (1962), σ. 507 ἐπ.

40. Πρὸβλ. ἐν Παραρτ. ἀριθ. 4 καὶ 6 σχετικὰς δικογραφίας Ἀνεξίνας Σπυρώνῃ κατὰ Φραγκ. Μουσούρη καὶ Ἑλενας Ράντικ κατὰ Μιχ. Μίλοβιχ.

41. Παραρτ. ἀριθ. 3 τὴν προμνησθεῖσαν δικογραφίαν Μαρίας Φωνάκη κατὰ τοῦ συζύγου τῆς Ζαφειρίου Περισιάνου.

42. Βλ. καὶ μελέτην Ἱερ. Κοτσώνη (ἤδη Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν) «Προβλήματα τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας», Ἀθῆναι (1957) καὶ τὴν ἐν αὐτῷ βιβλιογραφίαν (σ. 5, σημ. 1).

43. Πρὸβλ. Δ. Γκίβη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 243-4.

τροπὰς καὶ διαιτητὰς, οἵτινες μάλιστα ἔκρινον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διαπλασσομένων ἐθίμων⁴⁴.

Πάντως γενικὴ ἦτο ἡ ἐντύπωσις ὅτι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, δὲν ἔκρινε μόνον «κατ' οἰκονομίαν», ἀλλὰ κυρίως καὶ «κατ' ἐπιείκειαν». Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ περίπτωσις τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδόσεως ἀποφάσεως δι' ἧς, κατ' ἀποδοχὴν σχετικῆς αἰτήσεως γυναικὸς τινός, διετάσσετο ἡ λύσις τοῦ γάμου ὑπαιτιότητι τοῦ συζύγου τῆς διὰ λόγον ἐγκαταλείψεως ἐκείνης καὶ διαπράξεως μετ' ἄλλης γυναικὸς μοιχείας. Καὶ κατόπιν τούτου ἀπηγορεύετο εἰς τὸν σύζυγον ἡ σύναψις νέου γάμου μετὰ τῆς μοιχαλίδος. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, ὑπείχων εἰς παράκλησιν τοῦ «μοιχοῦ» συζύγου, ἀνακαλεῖ τὴν τελευταίαν ταύτην ἀπαγορευτικὴν διάταξιν καὶ ἐπιτρέπει εἰς αὐτὸν νὰ χωρῆσιν εἰς νέον γάμον⁴⁵.

VIII. Συνεπῶς, βάσει τῶν ἐκτεθέντων, συνάγονται τὰ ἑξῆς:

- 1) Ὅτι ὁ θεσμὸς τῆς *audientia episcopalis*, ὡς διμορφώθη καὶ ἀνεπτύχθη ἐν τῷ μείζονι ἐλλαδικῷ χώρῳ (ἡπειρωτικὴ Ἑλλάς, νῆσοι Αἰγαίου, Κρήτη, Κύπρος κλπ.) ἀνεπτύχθη καὶ ἐφημερόσθη καὶ ἐν Βενετίᾳ ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Φιλαδελφείας, διὰ τὴν ἀπονομὴν δικαιοσύνης κυρίως μετὰ τῶν Χριστιανῶν.
- 2) Ὅτι καὶ ἡ διαδικασία τοῦ θεσμοῦ τούτου παρέμεινε κατ' οὐσίαν ἀναλλοίωτος, καθ' ἅπασαν τὴν διαδρομὴν τῶν αἰώνων τόσο ἐν Βενετίᾳ, ὅσον καὶ τῇ κυρίως Ἑλλάδι.
- 3) Ὅτι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Φιλαδελφείας ἀπεδέχθη κατὰ βάσιν τὸ αὐτὸν «τυπικὸν» κατὰ τὴν διαδικασίαν, τὸ αἰτιολογικὸν καὶ διατακτικὸν τῆς ἀποφάσεώς του (κατ' οἰκονομίαν - «ψυχοφθόρα πάθη» - «ψυχικοὶ κίνδυνοι» κλπ.).
- 4) Ὅτι ὡς λόγοι διαζυγίου προβάλλονται ἡ κακόβουλος ἐγκατάλειψις, ἡ μοιχεία, ἡ παράλειψις τηρήσεως τύπου καὶ διαφαίνεται πρόθεσις ἀποδοχῆς τοῦ κατὰ συναίνεσιν διαζυγίου.
- 5) Ἐλαστικότης εἰς τὴν κρίσιν τῶν λόγων διαζυγίου καὶ κατ' οὐσίαν ἀποδοχὴ τοῦ μονομεροῦς διαζυγίου.
- 6) Διατήρησις τῆς δυνάμεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ δεσμοῦ μετ' ὀρθοδόξων διὰ τῆς χορηγήσεως αἰτουμένων διαζυγίων, ὡς καὶ ἀδείας πρὸς σύναψιν νέου γάμου.
- 7) Γενικώτερον δέ, ταυτότης ἐνεργείας τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν κυρίως Ἑλλάδι καὶ παροικείαις Δύσεως, κατὰ τὴν ἀκολουθουμένην διαδικασίαν τοῦ θεσμοῦ *audientia episcopalis*, ὡς καὶ ταυτότης ἐρμηνείας καὶ ἐφαρμογῆς τοῦ καθόλου δικαίου.

Συνεχίζεται

44. Γενικῶς περὶ αὐτῶν καὶ τῆς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, βλ. Ἰακ. Βισβίτζη, Ἡ πολιτικὴ δικαιοσύνη κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν, Ἀθήναι (1940) - Ν. Πανταζοπούλου, Ἀπὸ τῆς «λογίας» παραδόσεως εἰς τὸν Ἀστικὸν Κώδικα, Ἀθήναι (1947) - Δ. Σερεμέτη, Ἡ δικαιοσύνη ἐπὶ Καποδίστρια, τ. Α', Θεσπικὴ (1959), ἰδίᾳ σ. 15 ἐπ., παρ' οἷς καὶ τὴν ὅλην βιβλιογραφίαν.

45. Βλ. τὰς ἀποφάσεις ταύτας ἐν Παραρτήματι, ὑπ' ἀριθ. 4 (in fine).

Σημ.: Περὶ τῶν ὁμοίων πρόσφατον μελέτην Μαν. Μανουσῆ, Συλλογὴ ἐγγράφων, ἀναφερομένων εἰς τοὺς ἀρχιεπισκόπους Φιλαδελφείας, ἧτις ἀτυχῶς, δὲν περιήλθεν εἰσέτι εἰς χεῖρας μου.

τῶν καλῶν γραμματικῶν αὐτὸς ὁ σοφὸς Κοραῆς κοιτῆς ἐγένετό μοι τοῦ πράγμα-
τος τὰ πρῶτα μου δόγματα περὶ τούτων τῶ ὑστάτῳ αὐτοῦ κηρύγματι βεβαιώσας...»
(Κ. Δημ. ὁ.π. σελ. 267-8). Λαβαίνοντας δὲ ἀφορμὴ ἀπὸ «παράδοξον» ὅπως τὴν
λέγει, παλινωδιαν τοῦ Κοραῆ, νὰ συστήσῃ στοὺς Ἑλληνας λογίους καὶ Δασκάλους
σὰν παιδευτῆς τοῦ Γένους «γνώσιν τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν καλῶν Γραμματικῶν»
(= οὕτω ἐν Βυζαντίῳ καὶ πανταχοῦ ὀνόμαζον καὶ νῦν ὀνομάζουσι τὴν ἑλληνικὴν
παιδείαν καὶ μάθησιν...» (προλεγ. εἰς Δ. τόμ. Πλευτάρχου)¹¹, πράγματα γὰρ τὰ
ὁποῖα εἶχε παλαιότερα σφοδρὰ ἐπικριθῆ ἀπὸ τὸν Κορ. ὁ ἴδιος, ἐλέγχει τοὺς κατὰ
τὴν Κοραϊκὴ αἵρεση γράφοντας: «Πρὸ δεκαετίας, λέγει, οἱ τοῦ Γένους ἐλλόγιμοι
ἦσαν ὅπως οὖν σωφρονέστεροι εἰς τὸ γράφειν καὶ ἐξετάζοντες ἕκαστος ἑαυτὸν ἐ-
πλησίαζε πρὸς τῆς Γραμματικῆς τὴν ἀκρίβειαν εἰδότες ὅτι ἄλλο ἐστὶ τὸ λέγειν καὶ
ἕτερον τὸ εὖ λέγειν καὶ γράφειν· ἀπ' οὗ δὲ ὁ σοφὸς Κοραῆς ἐπυροπόλησε τὰς ἀρχή-
στους Γραμματικὰς καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς ἄνετον ἄδειαν καταχέας αὐτῶν τὴν νεωτέ-
ραν φιλοσοφικὴν Γραμματικὴν, ἔκτοτε οὗτοι ρίψαντες τὸν σώφρονα κάλαμον καὶ
εὖνοιον τρακαρισμὸν ὡς ἐκ τῶν καπηλείων εὐρόμενοι, ἐχώρησαν εἰς τὸ γράφειν νεω-
τέρας Γραμματικὰς ἐξ ἀντιστρόφου συστήματος, ὥστε ἱκανὸν εἶναι αὐτοῖς ἐνόμισαν
ἐπεισάγωσι συνεχῶς ἐν τοῖς προοιμίοις τὸ κατὰ τὸν σοφὸν Κοραῆν, τὸ πιστὸν ἐν
τοῖς λόγοις ἐκεῖθεν θηρώμενοι καὶ τὴν εὖνοιαν τῶν ἀνεγνωσκόντων τῆς ἑαυτῶν
φιλοπονήμασι περιποιῆσαι σπουδάζοντες. Ἄλλ' οἷα τῶν ἀνθρώπων τούτων ἡ φι-
λοσοφία; καὶ οἷα τὰ κροτώδη ταύτης ἀποτελέσματα; πρῶτον μὲν ἀνάγκασαν τὸν
σοφὸν Κοραῆν τὸν ἀρχηγὸν τῆς τοιαύτης αἰρέσεως νὰ συγκαταβῆ μικρὸν ἀπὸ τῆς
φιλοσόφου περιοπῆς καὶ ἐπιλαθόμενος τῶν προδεδιδαγμένων νὰ σαλπίσῃ τὸ ἀνα-
κλητικὸν αὐτοῖς οὐτουςί. Οὔτε ἡ χημικὴ σου οὔτε ἡ φυσικὴ σου μὲ τὰ πειράματα
οὔτε ἡ Ἀλγεβρὰ σου μὲ τὰ σύμβολα ἀποτελοῦσι τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' αὐτὰ τὰ καλά
Γραμματικὰ καὶ ἡ ἐν τούτοις φιλοσοφία, ἐξ ὧν ἡ θεῖα τέχνη τοῦ καλῶς λαλεῖν καὶ
γράφειν γίνεται τοῖς ἀνθρώποις. ὅπερ καὶ ὁ Δούκας ἐπροσβέβευεν ἐξ ἀρχῆς καὶ προσ-
βείων ἐκήρυττε. ἀλλὰ προσβείων καὶ κηρύττων ἐμυκτηρίζετο ὡς γυμνὸς γραμμα-
τικὸς καὶ ἐν ξηραῖς λέξεσιν ἀσχολούμενος. Καὶ αὕτη ἡ τοῦ σοφοῦ Κοραῆ παλινωδιὰ
παράδοξος μὲν πλὴν καλὴ καὶ ὠφέλιμος· ἀλλ' ὁπὲρ νῦν ἐσχήκαμεν...» (Ἡρωδ.
Βιέννη 1813 σελ. 62-3).

Συνεχίζοντας σ' αὐτὴ τὴν Ἀγωγὴν τοῦ ἐπικρίνει μὲ δομιότητα πρόσφατα ἐκ-
δοθέντα τῶν ὀπαδῶν τοῦ Κοραῆ βιβλία καθὼς τὴν κατὰ Βέρθερον Γραμματικὴν τοῦ
Βασ. Παπαευθυμίου (1811), τὴ μετάφραση ἀπὸ τὸ Στέφ. Οἰκονόμου (γιατρὸ ἀ-
δερφὸ τοῦ Κων. Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων) τῆς Γραμματικῆς τοῦ Βουτυριάνου,
ποὺ τόσο εἶχε, καθὼς εἶδαμε, ἐπαινέσει ὁ Κοραῆς, ἐκείνη τοῦ Χρυσοκεφάλου καὶ
τῆς Φυσικῆς τῶν Κούμα καὶ Βαρδαλάχου (1812). Ἐλέγχοντας τοὺς συγγραφεῖς
τοὺς σὰν παρασυρμένους ἀπὸ τὴ μόδα καὶ γράφοντας μὲ τὴν κατάργησι τῶν συν-
δέσμων «ἀσυνάρτητα καὶ ἀσύναιτια καὶ παντελῶς ἀνακόλυντα»: Λόγους, λέγει γρά-
φετε ἢ νόμους καὶ ἀποφθέγματα; Ἑλληνικὸν ὕφος ἢ Γαλλικὸν ἢ οὐκ οὐτινος εἶπω
Τοιοῦτον ὕφος ἐξέδωκεν πρῶτος ὁ Κοραῆς ὅλον δι' ὅλον ἀσυνάρτητον καὶ βεβα-
πισμένον εἰς τὸν κάδον τῆς ἐθνικῆς συνηθείας οὔτε σύνδεσμον ἔχον οὔτε τὰ ὀνό-
ματα αὐτὰ εἰς τὰς ἰδίας θέσεις μεμερισμένα ἀλλὰ παραλλαγὰς πανταχοῦ καὶ ὑπερ-
θέσεις παρὰ φύσιν τῆς γλώσσης καὶ μεταθέσεις καὶ τρακαρισμοὺς πολλαχῆ ἀηδῶ
ἐκκυμαίνοντες. τὰ μὲν οὐσιαστικὰ ἐν τόπῳ τῶν ἐπιθέτων καὶ τὰ ἐπίθετα τοῦ τόπου
τῶν οὐσιαστικῶν παρὰ φύσιν ἐπέχοντα ἐπιρρήματα παρεμβεβλημένα ἐκτόπως κο-
ρήματα πολλαχῆ ἐν τῷ τέλει τῆς ῥήσεως κατ' ἰδίωμα ξένον ἐπιφερόμενα· ὁδὲ
διαλύουσι καὶ τὸν τόνον τοῦ λόγου καὶ τὴν ὑπομονὴν τοῦ ἀκούοντος...» (Ἡρωδ.
ὁ.π. σελ. λη'). Ἀναφερόμενος ἀκόμα στὶς Γραμματικὰς τῆς παραπάνω, συνταγμα-
τικὰς κατὰ τῆς κοραϊκῆς βέβαια γλωσσικῆς ἀπόψεις, ὁ Δ. τῆς χαρακτηρίζει ὡς νέα ἐ-
ναισχυντία, γοητεία, ἀναίδειαν, παρανομίαν καὶ ἀσέβειαν κατὰ τῆς Ἑλλ. γλώσσης
ἀπάτην, πανουργίαν, προσποιήσιν, κολακειάν τοῦ αἰρεσιάρχου (τοῦ Κορ. δηλ.

οὐδαμοῦ δὲ στρέφεται κατὰ τὴν κριτικὴ αὐτῶν τῶν βιβλίων προσωπικὰ κατὰ τοῦ Κοραῆ ἀναφέροντας αὐτὸν πάντοτε σχεδὸν σὰν «ὁ σοφὸς Κοραῆς ἢ ὁ δαιμόνιος Χιοσιμυρναῖος Κοραῆς κλ.». Καὶ καταλήγει καταφερόμενος κατὰ τῆς Κοραϊκῆς γλωσσικῆς θεωρίας τῆς μέσης ὁδοῦ σὰν ἀστήρικτης καὶ ἀνέφικτης παντελῶς. «Τὸ μέσον τοῦτο, γράφει, ἤκουσα πολλάκις καὶ παρὰ τοῦ σοφοῦ Κοραῆ καὶ ἐσπούδασα νὰ ἰθιάσω τὸ φιλόσοφον τοῦτο μάθημα, ἀλλ' ἐξελέχθην περιπλακεῖς ἀντὶ τῆς "Ἡρας νεφέλη ἢ μᾶλλον εἰπεῖν εὐρέθην διώκων σκιὰν ὡς ὁ Τάνταλος· ἐπειδὴ ἐν ᾧ ἐπλησίαζον πρὸς τὸ μάθημα καὶ ἐν ἐλπίσιν ἦν πατεῖν εἰς τὸ μέσον τότε παραλλάττον καὶ διαρρέον κατὰ μικρὸν κατέλειπέ με χαυδὸν ἀπορούμενον· καθότι μέσον ἐνταῦθα πραγματικῶς οὐκ ἔστιν εὐρεῖν ἀλλ' ἔστι λέξις πομπώδης καὶ ἀσυλλόγιστος καὶ τῆς τῶν νεωτέρων καὶ ἡμιμαθῶν εὐηθείας ἀπάτη καὶ γοητεία ἐξ ὧν πολλοὺς ἢ εἰσοδος τοιοῦτων ἰατρῶν ἐκ τῆς ὀρθῆς κρίσεως εἰς ἀνοησίαν μετέστησε.» (Ἡρωδ. ὁ.π. σελ. μγ' - μδ').

Τὸν ἴδιο χρόνον ἐκδίδει στὴ Βιέννη ὁ Δ. τοὺς Ἄττικοὺς Ρήτορες, ὅπου στὴν προτασσόμενη τοῦ Ζ' τόμου τοῦ ἔργου μακρὰ πρὸς Ἰγνάτιον Οὐγγροβλαχίας ἐπιστολὴ του, ἐπανέρχεται στὴ μετὰ τοῦ Κοραῆ καὶ τοῦ Βασιλείου ξεχωριστὰ διένεξη, ἐλέγχοντας τὴν τακτικὴ καὶ τὶς ιδέες τους. Τὸν ἐπόμενο χρόνο (1814) ἐκδίδοντας τὸν Αἰσχύνη του τὸ Σωκρατικὸ ἐπισύναψε σ' αὐτὸν «παιδαριώδεις τινὰς διαλόγους ἐν οἷς διασύρονται οἱ περὶ τὸν Κοραῆ» καὶ δύο γλωσσικὲς διατριβές του, ὅπου καταχειρίζεται γιὰ καλὰ τοὺς ἀντιπάλους του κοραϊστῆς, τοὺς Τρακαριστῆς, ὅπως τοὺς ἔλεγε, καὶ τὸν Τρακαριστιόρχην ἀρχηγό τους. «Πάντα γὰρ ἐξαλοιοῦν, γράφει, καὶ διαστρέφειν πειρῶνται (οἱ περὶ τὸν Κορ.) τὰ μὲν συνδεσμικῆς συντάξεως ἑλληνικῆς καὶ φύσει δεόμενα παρὰ φύσιν καὶ ἀξυμφύλως προσφέροντες, τὰ δὲ μεμερισμένα εἰς θέσεις ἰδέας ἄλλοσε πη παραλόγως καὶ ἀηδῶς ἐκτοπίζοντες οὐσιαστικά τε καὶ ἐπίθετα ἄλλοτ' ἄλλως ἀντικαθιστῶντες καὶ ἐπιροήματα εἰς οὐκ ἐπιβάλλουσαν θέσιν παρεκτιθέντες· καὶ ὅλως ἐν τῷ νεωτερίζειν αὐτῶν ἢ σοφία, ὥστε ἂν εἴη οὐδὲν περὶ ὃ μὴ παρανομοῖεν ὡς ἀνθρώποι· πολλὴν γὰρ πεποιῆσθαι σπουδὴν δοκοῦσιν εἰσαγαγεῖν ὕψους λόγον παράλυτον, μισοσόλοικον, ἔκφυλον, ἔξεδρον καὶ ὅλως τῇ τε συνηθείᾳ ἀπάδον οὐδὲ τῇ ἀρχαίᾳ συνάδον ἀλλ' ἄλλοτε ἄλλως ἐκκυμαίνον ἐκτόπως καὶ διεσρηγνῦον πανταχοῦ τῶν Ἑλλήνων τὰ ὄντα· ὃ καὶ τοὺς ἐν Βυζαντίῳ λογίους πρῶην οὔπω πᾶν κωμωδίαν κατ' αὐτῶν ἐκδοῦναι ἠνάγκασαν...» (Θεοφραντοῦ ὁ.π. Β' σελ. 276). (Ἐννοεῖ τὸ Φαναριώτη Γιακ. Ρ. Νερούλο καὶ τὴν κωμωδίαν του Κορακιστικά (1813), ὅπου σατιρίζονται οἱ γλωσσικὲς τοῦ Κοραῆ θεωρίαι).

Εἰς τὴν περὶ λαλομένης ἐπίσης γλώσσης ἐκτεταμένη πραγματεία του, ποὺ ἐπισύναψε στὸ τέλος τῆς ἔκδοσής του (Βιέννη 1814) τῶν λόγων τοῦ Αἰσχύνου ἀπήρθησε δὲ «σοφοῖς ἀνδράσι τοῖς τῆς γλώσσης διορθωταῖς» ἀνασκευάζει μιὰ πρὸς μιὰ τὶς γλωσσικὲς ἀπόψεις τῶν κοραϊστῶν καὶ τὶς κατ' αὐτοῦ ἐπικρίσεις τους, ἐλέγχοντας δὲ μεταφραστικὸ ὀλισθημα τοῦ Κοραῆ γράφει: «Μὲ θαυμασμόν μου εἶδον τὸν σοφὸν Κοραῆν λέγοντα ὅτι δὲν τὸν δουλεύει ἡ γλῶσσα· καὶ πού; εἰς μίαν ρῆσιν τοῦ Δημοσθένους τὴν ὁποῖαν παρέφρασεν ἐν τῷ πέμπτῳ τοῦ Πλουτάρχου πρὸς καθάρσεις τῆς ἐμῆς περὶ παραφράσεως γνώμης, ἐνθα ζητεῖ μάλιστα καὶ συμπάθειαν παρ' ἡμῶν νὰ μὴν τοῦ κρίνωμεν αὐστηρῶς διὰ τε τοῦ χρόνου τὸ κατεπεῖγον καὶ τῆς γλώττης τὸ ἀτελές. ἀλλ' ὅσον μὲν περὶ τῆς τοῦ καιροῦ καταπέξεως ἔχει δίκαιον καθότι οὕτως ἀγαπῶσιν οἱ ἀνθρώποι νὰ στολίζονται καὶ δωδεκάστιγος ρῆσις παραφρασθεῖσα παρὰ σοφοῦ δεῖται πολυκαιρίας· τὸ δὲ νὰ μὴν τὸν δουλεύῃ ἡ γλῶσσα τῶδε δὲν προῆλθεν ἐκ τῆς πτωχείας τῆς γλώσσης ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ἐθελοκᾶκως ὡς ἂν εἶποι ὁ λογιώτατος Ἐρμῆς δὲν ἠθέλησε νὰ ἀκολουθήσῃ ὀρθῶς τῆς γλώσσης τὴν δύναμιν· ἀλλὰ προσπαθῆσας νὰ δείξῃ αὐτὴν κατὰ πάντα διάφορον τῆς ἀγοαίας ἀνέτρεψεν ἄνω καὶ κάτω τῶν λεγομένων τὴν τάξιν, ὥστε καὶ αὐτὸ τὸ «ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι» μετέβαλλεν εἰς τὸ «ὦ Ἕλληνες» εἰςχυνθεῖς ὡς φαίνεται πα-

τροῶν χρότον ἀπσωζόμενον εἰς ἡμᾶς. οὕτω θέβαια μεταλίπτει τοῦ λόγου τὸ ὕψος παρὰ πολὺ καὶ ἡ γλῶσσα σὲ ἐγκαταλείπει καταλιμπάνοντα...» (Ν. Δούκας: Αἰσχύνου λόγοι. Βιέννη 1814 σελ. 325 - 6). Ἀναφερόμενος δὲ στὸ μόριον «Ξανά» εὐρύτατα χρησιμοποιούμενο ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του σημειώνει: «Τὸ μόριον τοῦτο (Ξανά) ἀληθῶς πλουσιωτάτης ὄν βαρβαρότητος δύναται νὰ συγκροτήσῃ ἐν μυριόφυλλον λεξικόν· ἀλλὰ πρέπει, ὦ ἄνδρες νὰ ἐνθυμηθῆτε καὶ τὸ σοφῶς παρὰ τοῦ σοφοῦ Κοραῆ εἰρημένον ὅτι ἐν τοῖς σπαργάνοις ἔτι τῆς γλώσσης οἱ ῥύποι εἶναι εὐκολοσπόγγιστοι (Προδρο. ρ') καὶ μὴ λέγεται τοῦτο μόνον ἀλλὰ καὶ πράττετε μάλιστα· σεῖς δὲ καὶ ἐπιδαφιλεύετε τοὺς ῥύπους ἀσυνειδείτως αὐτῆ...» (Αἰσχύν. ὁ.π. σελ. 329).

Στῆ συνέχεια αὐτῆς τῆς πραγματείας του ὁ Δ. ἐπικρίνοντας τοὺς Κοραῖστές γιὰ τὶς ἀντιφάσεις τους τὰ θάξει μὲ τὸ εἶδωλό τους, αὐτὸν δηλ. τὸν Κοραῆ: «Ναὶ οὕτως ἔχει· ἀλλ' οὕτως εἶπεν ὁ σοφὸς τῆς γλώσσης παρατηρητῆς· αὐτὸς ἐστὶν ὁ φᾶς. Ναὶ σοφὸς ὁ φᾶς οὗτος ἀνὴρ, ἀλλὰ δὲν ἔπεται ἐκ τούτου γὰ ἀποδώσωμεν αὐτῷ καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν τοῦ κόσμου τοῦτο πάλιν εἶναι κουφότης φρονός· ἐπειδὴ καὶ εἰς τὴν σοφίαν αὐτῶν παρομοιεῖ πολλάκις μωρία· μήτε ὁ Ἑομῆς ἐνέχεεν εἰς αὐτὸν ὄλην τοῦ λογικοῦ τὴν οὐσίαν στερήσας τοὺς ἄλλους παντάπασιν καθότι ἂν συνεβουλεύετο καὶ τοὺς ἄλλους ἦν τῷ ὄντι σοφώτερος εἰς πολλὰ καὶ νῦν οὐκ εἰς μάτην διαφερόμεθα περὶ βασιλῶν καὶ Γαδάρων· ἀλλὰ σεῖς ὦ ἄνδρες σπουδάζετε νῦν λειληθότως οὐχὶ τῆς γλώσσης τὴν τρούδον πρὸς τὸ κοεῖττον· ἀλλὰ τὴν ἐπανάληψιν τῶν γνωμῶν τῶν ἐκ τῶν σοφῶν παραγγελμάτων πεπλανημένων...» (Αἰσχύν. ὁ.π. σελ. 340 - 1).

Καὶ συνεχίζει διακηρύσσοντας ἀκόμη μιὰ φορὰ μὲ θάρρος καὶ σαφήνεια τὶς θέσεις του στὸ ἐπίμαχο ἐθνικὸ πρόβλημα: «Τί οὖν δὲ ποιεῖν; γράφει ἡ εὐηγεῖ γνώμη ὦ ἄνδρες σοφοὶ συνάγεται ἐκ τῶν εἰρημένων νὰ φυλάξωμεν τοὺς τύπους ἀπαρράλλκτους ἐκ τῆς ἀρχαίας, νὰ λαμβάνωμεν ἐκεῖθεν κατ' ὀλίγον τὰ ἑλλιπῆ, νὰ ἀποφεύγωμεν τὰ ξένα καὶ ἀλλόκοτα καὶ ἰδιώματα καὶ ὀνόματα καὶ ἔτι μᾶλλον τὰ ἄξια κωμωδίας παρσομορφώματα καὶ τέλος νὰ ἐκκινῶμεν τὴν συμπλοκὴν καὶ σύντοξιν πρὸς τὸ τελειότερον κατ' ὀλίγον νὰ συνηθίζονται οἱ νέοι ἐν τοῖς σχολείοις νὰ ὁμιλῶσιν ἑλληνιστί. πρῶτον μὲν τὰ ὀνόματα· οἶον ἱμάτιον, χιτῶν, πῖλος, ὑπόδημα, ἀναξυροῖς, περισκελῖς, ζώνη, ἔδρα, κλίνη, κιβώτιον τὰ τοιαῦτα. εἶτα δὲ καὶ ἐν τῇ συντάξει. Διδάσκομαι παρὰ σοῦ (οὐχὶ ἀπὸ σέ). ἤκουσα τινός ἢ παρὰ τινος λέγοντος ταῦτα... τὰ τοιαῦτα κωμικὰ· ἔπειτα εἰ εἰδεκτιμοῦντες χωρίσωσιν καὶ εἰς τὰ συνθετώτερα· ἄλλως δὲ μόνον διὰ τῆς γραφίδος οὐδὲ αὐτὸ τὸ ὅποῖον ζητεῖτε κατορθωθήσεται... Πρὸς τοῦτοις νὰ γράφωμεν εἰς τὴν νῦν ὁμιλουμένην¹² καὶ νὰ μεταφράζωμεν μὲ σαφήνεια ἱστορίας, μυθιστορίας, παιδαγωγίας, οἰκονομίας ἐκ πάσης ὕλης καὶ τάξεως βιβλίων εἰδέ τις ἐθέλει καὶ δύναται νὰ γράψῃ καὶ ἀμικτως ἑλληνιστί βιβλίον φιλόσοφον ἢ ἄλλο τι ἐκ τῆς ἐπιστήμης καὶ ἀνώτερον τῆς ἕξως τῶν πολλῶν γραφάτω καὶ ἐπαινείσθω μάλιστα διὰ τοῦτο. Οὕτως οἶμαι καὶ ἡ μάθησις τῆς ἀρχαίας εὐδοθηθήσεται καὶ ἡ διόρθωσις τῆς παρούσης κατορθωθήσεται. Τούτων δὲ οὕτως ἔφ' ἡμῶν γενομένων οἱ μεθ' ἡμᾶς βουλεύονται ἀμεινῶν περὶ τε ἑαυτῶν καὶ τῆς ἐποχῆς καὶ τύχης τῆς γλώσσης...» (Αἰσχύν. ὁ.π. σελ. 341 - 2).

Καὶ παρακάτω στὸ ἴδιο πάντοτε ζῶηρὸ καὶ διαυγές ὕψος. «Εἶτα πῶς οὐκ ἐστὲ μοι σχολαστικοὶ καὶ σοφισταὶ καὶ τῷ ὄντι ἀντιφιλόσοφοι καὶ ὅσα τοιαῦτα μοι πιρᾶσθε προσάπτειν; ἐπειδὴ τί σοι βούλεται ἡ τοῦ Δημοσθένους δεινότης; Ἐγὼ εἶμι εἰς τὸ Ἄλφα, ἐὰν ζητήσω εἰθὺς τὸ Ὁμέγα μέγα μοι τὸ διάστημα, ἀδύνατον ἅμα ζητῶ. Ζητῶ λοιπὸν τὸ Βῆτα πλησίον καὶ πρὸς τοῦτο ὡς δυνατὸν ἔρομαι εὐέλπιδος καὶ τὸν πόθον μου ἐκπληρῶ ἐκ δὲ τούτου μεταβαίνω ἐπὶ τὸ Γάμα καὶ ἐντείνω αὐθις ἐπὶ τὸ Δέλτα. Ἀλλὰ πῶποτε στήσεις τὴν τοιαύτην πορείαν; μέχρι οὐρανῶ τί μοι ζητεῖς τὴν στάσιν τῆς ἀναβάσεως; ἕως ἂν δυνηθῶ μέχρι τούτου ἀνέρο-

αι...» (ὁ.π. σελ. 314). Καὶ τελειώνει μ' αὐτὴ τὴν προτροπὴ πρὸς τοὺς ἀντίμα-
 νὸς τῶν Κοραϊστῶν ὁ φρόνιμος Δ. «Ἀφέντες λοιπὸν καὶ ἡμεῖς, ὦ ἄνδρες σοφοί,
 χαμερπὲς καὶ ὑπόδουλον τοῦτο φρόνημα ἀναζητᾶμεν ἐλευθέρως τὸ πατρῶον κα-
 τὰ τὸ σφόν, τὸ πρέπον, τὸ ἐνδοξόν· καὶ μὴ ριψοκινδυνεύομεν τὴν δόξαν τοῦ γέ-
 νους εἰς ἐνὸς ἀνδρός μόνον γνώμην, ὑπεροχὴν μὲν ἀναντιρροήτως ἐν ἅπασιν ἔχον-
 τος, οὐκ οἶδα δὲ ὅπως ἐξ ἀλάστορος τύχης μικροψύχως περὶ τούτου φιλοσοφήσαν-
 τος...» (ὁ.π. σελ. 315).

Ἐς προστεθῆ πὸς τοὺς Διαλόγους τοῦ αὐτοῦ τοῦ Αἰσχύνῃ ὁ Δ. (σελ.
 311) κάνοντας ἕναν ὑπαινιγμὸ κατὰ τοῦ Κοραῆ γιὰ σφετερισμὸ «ξένων πονημά-
 των» (κατηγορία ἀδικη βέβαια, πού οἱ ἀρχαῖοι ἀργότερα ὀπαδοὶ τοῦ Κοδρικᾶ
 καὶ τοῦ πετάξουν στὸ πρόσωπο (πρβλ. σημ. 6) γράφει: «Πολλοῖς γὰρ τῶν Γερ-
 μανῶν ἐπιστατικώτερον εἰς τὸ κείμενον ἐμβατεύσασιν εἴρηται τάναντία ὥστε κἂν τῇ
 εἴξει τῶν τολμηρῶν ἐκδοτῶν σε μητριώτατε πάτερ κατέταξαν οἱ ἀναίσχυντοι· εἰς
 τις καὶ τῶν προλεγόμενων αὐτόθι περὶ Ρητορικῆς τὰ πολλὰ ἀπεκάλυψεν ὁπόθεν
 ταῦτα τετιμωρούχεται· χάρις δὲ μόνον τῷ Λογίῳ Ἑρμῆ, ὃς τὰ μὲν εὐνοϊκὰ καὶ
 ἰδέα πρὸς τοὺς ἡμετέρους σαφῶς ἐθορύβησεν, ὡς εἰκὸς εὖνουν ὄντα καὶ φιλογενῆ,
 δὲ μὴ ἰδέα παρῆλθε σιγῇ σοφωτάτη· ἐπεὶ δεὸς ἦν μὴ πύθωνται ταῦτα οἱ ἐχθροὶ
 ἀϊκανόν γ' ἦν ἀνάστατον ἐκ τούτου ποιῆσαι τὴν ἡμετέραν Κλαδοῦπολιν, ὅπου οἱ
 δαῖσται τὴν βασιλείαν ἡμῶν περιώρισαν...».

Ἐς σημειωθῆ ἐδῶ, πὸς στὴν περὶ Ἑλλ. γλώσσης διατριβὴ αὐτῆ τοῦ Δ.
 ἀπάντησε κάποιος μὲ τὸ Γερμανικὸ ψευδώνυμο Ναρενχάσερ (Ἀπάντησις Γερμανοῦ
 πρὸς εἰς τὴν τοῦ Ν. Δούζα πρὸς τοὺς σοφοὺς τῆς Εὐρώπης ἐπιστολὴν - Νοέμβρ.
 1814) ἀπὸ τῆ Φρενόπολη, καθὼς ἔλεγε, πού διέμενε. Ἡ ἀπάντησις τοῦ Ναρενχά-
 σερ κυκλοφόρησε στὴν ἀρχὴ ἐντυπῆ σὲ μορφὴ ἐπιστολῆς καὶ ἀμέσως ἔπειτα δημο-
 εὔτησε στὸ Δ. Ἑρμῆ (Ἰανουάρ. 1815). Εὐθύς μὲ τῇ δεύτερῃ δημοσίευσί τοῦ
 κειμένου τοῦ Ναρ. ἐκδίδει ὁ Δ. «Ἀπάντησίν του εἰς τὸν ἐπαγγελλόμενον Μισοπό-
 στον» (Φλεβάρ. - Μάρτιος 1815). Καὶ τὸ ἕνα καὶ τὸ ἄλλο φυλλάδιο ὡς σπάνια δὲν
 ὄρεσα βέβαια νὰ ἰδῶ. Ἀπ' ὅσα ὅμως γράφει σὲ σχετικὴ μελέτῃ τῆς ἡ Αἰκ. Κου-
 μαριανοῦ (Μισοπόνηρος - Ἑρῶνος εἰς Ἀδ. Κοραῆν σελ. 193-208) φαίνεται,
 ὅς ὁ Δ. στὴν ἀρχὴ τοῦ δημοσιεύματός του κατηγορεῖ τὸν ἀντίπαλό του γιὰ τὴν
 ὀνυμία του, θεωρεῖ ὅτι ὁ ἐπιζωτῆς του ἀπαντᾷ ἀνόνημα ἐπειδὴ οἱ ἰδέες του εἰ-
 ναι τόσο ἄτοπες ὥστε δὲν τολμᾷ νὰ τις παρουσιάσῃ μὲ τὸ πραγματικὸ του ὄνομα,
 οὐδὲ δὲ τὸν καλέσει νὰ ἀποκαλύψῃ τὴν ταυτότητά του δηλώνει ὅτι θ' ἀπαντήσῃ
 ὅλες τὶς ἐπιζῶσεις τοῦ ἀντιπάλου του πρᾶγμα πού ἐπιχειρεῖ στὴ συνέχεια μετα-
 ροντας αὐτοῦσια τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Ναρ. τὰ ὁποῖα καὶ προσπαθεῖ νὰ καταρ-
 ρῆ.

Κατὰ τὴ γνώμη τοῦ Δ. καὶ τῶν ἄλλων ἀρχαῖστων, Ναρενχάσερ εἶναι ὁ Κο-
 ραῆς ὁ ἴδιος. «Ἴθι τοίνυν ἐκ τοῦ ζόφου τῆς ἀνώνημίας, ὦ μισοπονήρων καὶ φρενο-
 λῶν κορυφαῖε» λέει ἐκεῖ ὁ Δ., ἐννοώντας τὸν Κορ. βέβαια, ἕνας δὲ ἀπὸ τοὺς φί-
 λους του σὲ σύγκαιρη ἀνώνημη διατριβῆ του γράφει: «Τὴν ἐπιστολὴν ἦν ὁ φατρι-
 χης (δηλ. ὁ Κοραῆς) ἔγραψε κατὰ τῆς ἑλλ. γλώσσης πλάσας ἑαυτὸν μὲν Ναρε-
 σερον, ὅπερ ἐστὶ μισοπόνηρον, τὴν δὲ πόλιν αὐτοῦ Φερνουφσταδεῖαν, ἧγουν Φρε-
 τολιν...».

Προσεκτικώτερη ὅμως μελέτῃ τοῦ θέματος, παρατηρεῖ ἡ Κουμαριανοῦ (δ.
 ὁδηγεῖ στὸ συμπέρασμα πὸς Ναρενχάσερ δὲν εἶναι ὁ Κοραῆς ἀλλὰ κάποιος
 στενοῦ περιβάλλοντός του, ἴσως ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης.

Τὸ 1816 ὁ ἀγὼνας μεταξὺ Κοραϊστῶν καὶ ἀρχαῖστων εἰσέρχεται σὲ νέα
 ἔπιρη γράση, καθὼς παίρνει μέρος σ' αὐτὸν καὶ στὸ πλευρὸ τῶν δευτέρων τὸ
 ἄρ. καθὼς εἶπαμε, πυροβολικὸ τους ὁ Παναγ. Καγκελάριος Κοδρικᾶς «πρώην
 γας Γραμματικὸς τῆς ἀθθεντίας Βλαχίας καὶ τῆς Λογαγομανίας τοῦ Βασιλικοῦ
 ὄλου» ἀδιαφιλονείκητος ἡγέτης τους καὶ ἀγωνιστῆς γερὰ ὀπλισμένος καὶ μαχη-

τικώτατος «πολλῶ δὲ τοῦ Δούκα ὑποδεέστερος κατὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν παιδείαν. Ἀπ' ἀφορμῆ προκήρυξη τῶν νέων με ὑπόδειξη τοῦ Κοραῆ διευθυντῶν τοῦ Λ. Ἐρμού Φαρμακίδη καὶ Κοζκινάκη, πού καλοῦσε τοὺς ἀπανταχοῦ λογίους σὲ συνεργασία, ὁ Κοδρικᾶς συνέστησε με γράμμα του νὰ μὴ χρησιμοποιήσουν σὰν γλῶσσα τοῦ περιοδικοῦ τους τὰ Κοραϊστικά, πρᾶγμα πού οἱ παραπάνω συντάκτες καὶ οἱ συζήτησι ἀπέρριψαν. Εἰλέγοντας τὴν ἀρνησὴ τους αὐτὴ ὁ Κοδρ. δημοσιεύει ἀνώνυμα «Ἀπολογίαν τῶν ἐν Πίζῃ Ἑλλήνων σπουδαστῶν» πού ἦταν μαζί, καὶ διακήρυξη τοῦ γλωσσικοῦ του πιστεύω. Οἱ Ἕλληνες ὅμως σπουδαστὲς τῆς Ἰταλικῆς αὐτῆς πόλης Κοραϊστὲς οἱ περισσότεροὶ διαμαρτυρήθηκαν γιὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Κοδρ. χρησιμοποίησι τοῦ ὀνόματός τους διακηρύττοντας πὼς «ὄχι μόνο δὲν ἐφαντάσθησαν ποτὲ τὰς ἐν ἐκείνῳ τῷ βιβλιαρίῳ φλυαρίας ἐναντίον τοῦ Κοραῆ ἀλλ' ὅτι μάλιστα νομίζουσι τὸν σοφὸν τοῦτον ἄνδρα ὑπερασπιστὴν τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἔθνους μας, ἤρωα Ἕλληνα τοῦ αἰῶνος μας καὶ τὸ ὄνομά του μεγάλως τιμᾶσθαι καὶ σέβονται καὶ μεταξὺ τῶν εὐεργετῶν συναριθμοῦσι...» (Σάθα ὀ.π. σελ. 300).

Τὸν ἐπόμενον χρόνον ἐκδίδεται στὸ Παρίσι νέο φυλλάδιο τοῦ Κοδρικᾶ ἐπιγραφόμενον «Πρὸς τοὺς Οἰκείους» με τὸ ὅποιο ὁ Ἀθηναῖος λόγιος ἐπιτίθεται κατὰ τῶν ἐκδοτῶν τοῦ Λ. Ἐρμού καὶ τῶν Κοραϊκῶν ἰδεῶν, ὀλίγο δὲ κατόπι δημοσιεύει στὴν ἄλλη ἑλλην. ἐφημερίδα τῆς Βιέννης «Τηλέγραφος»¹² ἀπάντησι στοὺς νέους τῆς Πίζας με τὸν τίτλο: «Καὶ αὐτὶς πρὸς τοὺς οἰκείους» ἐκδίδει δὲ με ἔξοδα τῶν Ἑπειρωτῶν ἐμπόρων τοῦ Λιθόρονος Ἀλ. Πατρινοῦ καὶ Δ. Ποστολάκα, τὸν ἄτομο τῆς ἐκτεταμένης ἐργασίας του «Μελέτη τῆς κοινῆς Ἑλλήν. διαλέκτου» με ὁ φιέρωσι στὸν Τσάρο Ἀλέξανδρο Α'. Σ' αὐτὰ τὰ δημοσιεύματα καὶ τίς διατριβὲς τοῦ Κοδρ. ἀπάντησαν ἀπὸ τὸν Λ. Ἐρμὺ καὶ με φυλλάδια εἰδικὰ οἱ Κοραϊστὲς, καὶ δὲ Κοραῆς ἀπαντώντας στὶς ἐναντίον του ἐκτοξευόμενες βροσιές καὶ συκοφαντίαι τοῦ Κοδρικᾶ δημοσιεύει στὸ Λ. Ε. καὶ σὲ ξεχωριστὸ φυλλάδιο μελέτη με τίτλο: «Διατριβὴ αὐτοσχέδιος περὶ τοῦ περιβεβήτου δόγματος τῶν σκεπτικῶν φιλοσόφων καὶ τῶν σοφιστῶν νόμῳ καλὸν νόμῳ κακόν». καὶ ἡ μίχρη μεταξὺ ἀρχαϊστῶν καὶ Κοραϊστῶν ἀναψε ἀπ' ἀκρῆ σ' ἀκρῆ.

Τότε ὀρθώνεται ἀνάμεσα στοὺς διαπληκτιζόμενους καὶ ὑβριζόμενους ἀντιπάλους ὁ φρόνιμος Δούκας, γιὰ νὰ συστήσῃ σωφροσύνη καὶ μετριοπάθεια: «Ἐὰν οἱ τὰ πρῶτα τῶν καθ' ἡμᾶς τῆς σοφίας ἐπαγγελλόμενοι, ἔλεγε ὁ σοφὸς Δάσκαλος παντὶ σθένει πειρῶνται νὰ ἐξελέγξωσιν ἐκ συκοφαντίας ἀλλήλους εἰς τὸ ἔσχατον ἀμαθεῖς ἡμεῖς οἱ κατ' ἀξίαν καὶ γνησιότητα προκαθίζοντες αὐτοὺς καὶ σεβόμενοι τίνας ἐσόμεθα; ἄς παύσωσι λοιπὸν ἀλλήλων περὶ ἀμαθείας καταψευδόμενοι εἰ δ' ἢ ἔξισ καὶ τὸ φιλόσοφον πάθος τὸν ὀρθὸν ἀποπνίγοντα λόγον οὐ συγχωροῦσι, ἰχουσιν ἄλλα βέλη πρὸς ἐκδίκησιν εὐστοχώτερα· εὐστοχώτερα δὲ λέγω καθότι καὶ ἀληθέστερα, μωρίαν, ἀνοιαν, ἀνησίαν, ἀναισθησίαν, ἀφροσύνην, ἀστοχασίαν κτλ. ὅσα ἄλλα φιλολογοῦντες τὸ λεξικὸν τοῦ σοφοῦ Γαζῆ, δύνανται νὰ εὐώσιν ἄφθινα· Τοιαῦτα λέγω ἄς ἐκσφενδονοῦσιν ὅσα θέλουσιν πρὸς ἀλλήλους ἀλήθειαν λέγοντες...». Συνεχίζοντας τίς νουθεσίας καὶ πατριωτικὰς συστάσεις του πρὸς τοὺς ἀλληλομαχοῦντες λογίους παρατηρεῖ: «Εἰς τὰς προλαβούσας διατριβὰς καὶ φιλονεικίας ἡμῶν περὶ γλώσσης ἐξήγησα παρὰ τῶν ἀντικειμένων μοι διορίαν τῆς βελτιώσεως αὐτῆς δέκα ἔτη καὶ τότε πάλιν νὰ ἀντιπαλαίσωμεν ἐκ δευτέρου ἐκ προγμάτων μᾶλλον ὀρμώμενοι· ἀλλ' ἠπατήθην ὑπερτείνας τὴν προθεσίαν τῶν προγμάτων ἐν μέσῳ τοῦ σταδίου καταλαβόντων με καθότι βλέπομεν ἤδη βιβλία κτλ. φανῆ ἔνθα δὲν εὐρίσκειται μηδὲ ἐν ὄνμα ἀγνωστον ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Πλάτωνος. Ὀκνηρὸς ἄρα μάντις καὶ γὰρ τῆς προόδου ταύτης ἢ δέκα ἔτη ὑποδύσζολον ν' μίσας τὸ πρᾶγμα. Ἀπεπνίγησαν δὲ ἐν φιλολογίᾳ τῶν νέων Ἑλλήνων καὶ οἱ παρολογοὶ ὄροι καὶ κανόνες τῶν Κοραϊστῶν περὶ τὴν μικρολογίαν τῶν λέξεων κρείτον, ἐνδόμυγον, ἀποφράς, συγχωρεῖν, ἐπιτρέπειν, χαλεπαίνειν, ὀργίζεσθαι καὶ λοιπά. Καθότι φυσικὰ ἕκαστος ζητεῖ νὰ εἰσάξῃ τὸ καταλληλότερον πανταχοῦ ε

τοὺς κόπους του. ὁ δὲ διηγῶν τοῦτο ὀλίγον φροντίζει τῆς πρὸς τὰς λαχανοπώλιδας θρουλλομένης φιλανθρωπίας τῶν φιλοσόφων. Ἐπειδὴ ἐνταῦθα δὲν ἔχει χώραν πλέον τὸ νόμῳ καλὸν νόμῳ κακόν, οὐδεμὲν φαιρίας ἀρχὴ τὸ πᾶν κατὰ βούλησιν ἐπισύρουσα, ἀλλ' ἐπιθυμία κοινὴ καὶ δίψα τῶν πάντων πρὸς τὰ ἀκίβδηλα καὶ ἀρχαῖα...» (Σάθα ὁ.π. σελ. 301-3).

Λίγο κατόπι (1.9.1819) ἀπὸ τὸ Βουκουρέστι πάλι ἀπευθύνει ὁ φιλογενὴς Ἡπειρώτης πρὸς τοὺς ἴδιους παρασσόμενους πνευματικοὺς ταγοὺς τοῦ Ἔθνους τὸν σὲ συνέχεια φλογερὸ πατριωτικὸ του λόγου καλώντας ὅλους σὲ εἰρήνη καὶ ὁμόνοια ὡσὰν νὰ ἐμάντευε κατὰ κάποιον τρόπο τὰ μεγάλα ἐπερχόμενα ἔθνικὰ γεγονότα. «Εἰρήνην τὴν ἐμὴν, ὦ παῖδες ἐμοί, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν. Εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφήμι ὑμῖν ὡς οὐκ ἔξδὸν πρὸς ἃ σπεύδετε ἀφικέσθαι μηδὲ τὴν μεγάλην ταύτην μεταβολὴν ἀπεργάσασθαι ἢ σκοπεῖσθαι, μὴ αὐτοὺς πρότερον πρὸς ἀλλήλους ὁμονοοῦντες. Πρῶην γὰρ (οὐ πολὺς δὲ διερονηκὼς ἔστι χρόνος) ἦν τὰ μὲν ἐμὰ ἀσθενὴ καὶ διαμόγηρα, ἦν δὲ πάνυ ὀδυνηρὰ καὶ οἰκτροῦ πολλῶ μὲν τῷ πάθει περιαιγοῦσης πλείω δὲ τῷ πόθῳ περιμενούσης τὸν χρόνον τοῦτον ὅθ' ἡμεῖς ἐν ὀλίγῳ ἀπὸ τε τῆς ὀδυνηρᾶς κλίνης τοῖς τῶν λόγων φαρμάκοις ἀναρρώσαντες καὶ τὸ ἐκ φιλοσοφίας σμίγματι τὸν ἐνυπάρχοντα ἀποσμεῖζαντες ρύπον εὖ μὲν θεραπεύσαντες ἀνορθώσατε εὖ δὲ περιεστειλάτε καὶ ἰτὶ μείζον προῖέναι τοῖς ἐλπίσι παρέσχετε. Τὸ γὰρ σύμπαντας ὑμᾶς οὕτω πολλῶ πόθῳ καὶ ἔξ ὁμονοίας πρὸς τὸ κοινὸν ξυπροθυμηθῆναι συμφέρον τι τῶν ἀπάντων ὧν σκοπεῖτε οὐ παρέσχω ἐλπίδα τοῦ ἀνασώσασθαι; Καὶ δέχομαι, ὦ παῖδες, τὴν περὶ ταῦτα εὐγνωμοσύνην ὑμῶν, δέχομαι τὴν ἀπότισιν τῶν τροφείων καὶ ἀντοφείῳ τὰ σῶστρα. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν τέως. Νῦν δὲ πῶς ἔχει τὸ κατ' ἐμέ; Τοῦτο τῷ ὄντι καὶ ἐννοεῖν λυπηρὸν καὶ λέγειν ὀδυνηρότερον καὶ ταῦτα γε πρὸς ὑμᾶς ἐφ' ὧ καὶ καταδέσθαι μοι δοκῶ. Ὑμεῖς γὰρ, ὦ παῖδες ἀντὶ τοῦ πρόσω συμφώνως ἵεναι καὶ σὺν ἀγαθαῖς ταῖς ἐλπίσιν ἐπὶ τὰ μείζω χωρεῖν διαιρεθέντες καὶ συστραφέντες ἐκστάσεως μάχεσθαι καθάπερ τὰ θηρία κερατίζομενοι ὑπ' ἀλλήλων καὶ διαδακνόμενοι. Τί οὖν ἐκ τούτων ἐλπίς περιέσεσθαι τῇ μητρὶ; Τί δὲ καὶ ὑμῖν περιγενήσεσθαι πλέον; Οὐκ ἐκ τῆς αὐτῆς γαστροῦ ἐστὲ προελθόντες; Οὐκ ἐμοὶ παῖδες πάντες; οὐκ ὁμοδίαιτοι; οὐκ ὁμόσκηνοι ὑπὸ τὸν αὐτὸν γεννηθέντες καὶ ἀνατραφέντες καὶ αὐξηθέντες ἥλιον καὶ αἰθέρα καὶ νόμον καὶ τὴν αὐτὴν φωνὴν προῖέμενοι καὶ τοῖς αὐτοῖς στοιχειούμενοι μυστηρίοις; Πόθεν οὖν καὶ ἐφ' ὅτω τοσοῦτω περιέχευσε πάθει ὥστε οὐδ' ἀνεῖναι ἀλλήλοις εἴ τῇ καὶ ἡμάρτηται τις ὡς ἀπὸ γε τῶν λόγων δοκεῖν; Ἄλλ' ὦ παῖδες εἴ τις μνήμη ἔτι φιλοστόργου μητρὸς, εἴ τις εὐγνωμοσύνη ὑμῖν πρὸς αὐτὴν ὑπολείπεται, παύσασθαι ἐρίζοντες, φθονοῦντες, ἰπ' ἀλλήλων φθειρόμενοι, ἀπολλούμενοι καὶ μοι τῆς φωνῆς ταύτης ὡς ἀπὸ καρδίας μητρὸς ἀγαπώσης, προιούσης ἀκούσατε. Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφήμι ὑμῖν...» (Σάθα ὁ.π. σελ. 307-8).

Συνεχίζοντας στὸ ἴδιον τόνο τίς πρὸς τοὺς ἀντιπάλους παραινήσεις ἀπαριθμεῖ ὀδυρόμενος τὰ προκύψαντα ἀπὸ τῆς μακροχρόνιες ἐμφύλιες αὐτὲς ἔριδες κακά. «Τίς οὐχ ὄρα, λέει, τὰ ἐνδοξότερα τῶν Σχολείων τὰ μὲν ἤδη ἀνατραπέντα τὸ ἐν Βυζαντίῳ, τὸ ἐν Βουκουρεστίῳ, τὸ ἐν Σμύρῃ, τὰ δὲ ὡσπερ ἀνεραμάτιστοι ναῦς σαλευόμενα; Τίς δὲ καὶ τὰς αἰτίας τούτων οὐ σύννοιδεν, ὧν πρώτη ἂν εἴη ἡ πρὸς ἀλλήλους καταφορὰ καὶ τὸ μῖσος; Εἰρήνη ὦ ἄνδρες Ἕλληνες εἰρήνη καὶ φιλία τὸ περισπούδαστον καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα. Φιλία τὸ κατ' αὐτὸ μέγα ὄν καὶ ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τιμώμενον...». Καὶ τελειώνει: «Περὶ δὲ τῆς φιλολογίας ἐγὼ μὲν περὶ γλώσσης καὶ μάλιστα περὶ λεξιδίων μηκέτ' ἂν μηδένα διαφιλονεικεῖν ἂν βουλομένην μηδὲ διακοντίζεσθαι ὑφ' οὕτω πολλοῦ ὁρωμένους τῆς δὲ χρείας ἀναγκαζούσης λεγέτω ἀπλῶς τὸ παριστάμενον ὁ βουλόμενος. Εἰ δὲ ποτ' εἴη ἀνάγκη ἀποτείνεσθαι πρὸς τινὰ γραφέτω πρὸς τοῦτον φιλικῶς ἢ γοῦν ἐν μηδενὶ καθαπτόμενος· τὸ γὰρ περὶ γλώσσης διατείνεσθαι οὐκέτ' ἔμοι γε δοκεῖ καλὸν εἶναι. μέχρι μὲν γὰρ ἀταλαίπωρον καὶ ἀκαταζήτητον ὡς ἐν πολλῶ τῷ σκότῳ τὸ πρᾶγμα ἦν ἀναγκαῖον

ἔδοκει· νῦν δὲ πλέον ἢ ἔδει διαφιλονικηθέντος καὶ τῶν μὲν οὕτω τῶν δὲ ἐκείνης γραφόντων, μιμουμένων, λειπομένων, ὑπερτείνοντων, ὅπως ἂν ἕκαστος βούλεται, μάταιον ἔσται πλείω περὶ τούτου διδάσκειε...».

Παρὰ τὰ λεγόμενά του ὅμως δὲν φαίνεται νὰ ἐγκατέλειψε ἐντελῶς ὁ Δ. τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Κοραϊστῶν καὶ Ἐομολόγων ἐμφανιζόμενος ποῦ καὶ ποῦ μὲ σχετικὰ δημοσιεύματά του κατὰ τὰ χρόνια τουλάχιστον 1819-20 ἀπὸ τῆς στήλης τῆς Καλλιόπης. Γιατὶ δήλωση δημοσιευθεῖσα στὸ Λ.Ε. (1821 σελ. 19-20) ἀπὸ τὸν ἐκδότη του Κ. Κοκκινάκη ἀπ' ἀφορμὴ ἀλλεπάλληλης ἐπιθέσεως τῶν ἀρχαϊστῶν ἐναντίον του, ἀναφέρει: «Ἐγὼ οὔτε ἔγραψα, λέει ἐκεῖ ὁ Κοκκιν. πρὸ πολλοῦ, ὡς τὸ εἶδεν ὁ κόσμος, οὔτ' ἐδέχθην πολεμικὰς κατὰ τῶν γνωστῶν σοφιστῶν διατριβὰς ἄλλων λογίων· διότι μ' ἐφάνη φρονιμώτερον νὰ καταφρονήσω (χάριν εἰρήνης) τὰς ἀπεράντους ἀδολεσχίας των, καὶ τῇ ἀληθείᾳ ποτὲ δὲν ἤθελε παύσει νὰ τὰς καταφρονῶ, ἂν δὲν ἔβλεπα ἀποτελέσματα ὅσον ἀπροσδέχτητα τόσον φθοροποιὰ τῆς ἀνυπερβλήτου θρασυτήτός των. Ἐν ὅσῳ δηλ. ἔβλεπα Δούκα καὶ Κομμητᾶ παρησιαζομένους εἰς τὸ θέατρον τῆς Καλλιόπης κατὰ τὸ δολερὸν τοῦ Ἀρχιλόγου γραῖδιον τὸ ὁποῖον «τῇ μὲν ὕδωρ ἐφόρει δολόφρων χειρὶ τῆδ' ἐτέρῃ πῦρ» τοῦτέστιν εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν ἐν λόγοις κηρύττοντας, ἐν πράγμασιν ὅμως πόλεμον καὶ διχόνοιαν σκοποῦντας νὰ διασπείρωσιν...» (Γ. Λαίῶν ὁ.π. σελ. 122).

Τὸν ἴδιο ἀκριβῶς καιρὸ καταβάλλεται ἀπὸ τοὺς προσκειμένους στὸ Δούκα πατριῶτες καὶ μάλιστα τὸ φιλικὸ Ἀναγνωστόπουλο, ποῦ τὸν μύησε στὰ μυστικὰ τῆς Φιλ. Ἐταιρείας (25.7.1819) προσπάθεια συμφιλίωσής του μὲ τὸν Κοραῆ. Ἡ σχετικὴ εἶδησι ποῦ καταχώρησε στὸ Δοκίμιό του περὶ τῆς Φιλ. Ἐταιρείας ὁ Ἰω. Φιλήμων (σελ. 246-7) ἔχει ὡς ἐξῆς: «... Εἰς μίαν πρὸς αὐτὸν (τὸν Δ. εἰς Βουκουρέστι) ἐπίσκεψιν ὁ Ἀναγνωστόπουλος βλέπει κρεμασμένην μίαν εἰκόνα. Τὸν ἐρωτᾷ τίνοσ εἶναι; καὶ αὐτὸς ἀποκρίνεται τοῦ Κοραῆ. Παράξενον λέγει ὁ Ἀναγνωστόπουλος ἐνῶ εἶσθε ἐχθροί. Ὅχι φίλε, ἀπαντᾷ ὁ Δούκας· δὲν εἶμαι ἐχθρὸς τοῦ Κοραῆ ἀλλὰ Γραμματικῶν τινων παραλογισμῶν του. Ἄλλως τὸν τιμῶ διὰ τὴν πολυμαθειαν καὶ τὴν φιλογενῆ καρδίαν του. Λαμβάνει ἐντεῦθεν ἀφορμὴν ὁ Ἀναγνωστόπουλος μολονότι δὲν εἶχε μῆτε τὴν παιδείαν μῆτε τὴν ἡλικίαν του, καὶ τὸν προτείνει τὴν παῦσιν τῆς μεταξὺ των διαίρεσεως εἰς μίαν μάλιστα περίστασιν, ὅτε τὸ ἔθνος λαμβάνει μέρος εἰς αὐτήν, ἐνῶ ἔχει τὴν μεγαλυτέραν ἀνάγκην τῆς παρὰ τὰ ἄλλα ὠφελίμου ἐνώσεως, τὸ παράδειγμα τῆς ὁποίας πρέπει νὰ δώσῃσιν πρῶτοι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι. Τὸν προσθέτει δὲ τὴν χρεῖαν τοῦ νὰ γράψῃ ὑπὲρ τοῦ Κοραῆ διὰ τῆς Ἐφημερίδος, διὰ νὰ γνωρίσῃ τὸ φρονιμώτερον μέρος τοῦ Ἐθνους, ὅτι μίᾱ σπανία καὶ μεγάλη αἰτία τοὺς ὑποχρεοῖ ν' ἀφήσῃσιν τὰ πεπαιωμένα πάθη. Ὁ χρηστός Γέρον πειθεταί πάσαντα, καὶ συντάττει ὑπὲρ τοῦ Κοραῆ Διατριβήν, τὴν ὁποῖαν ὁ Λεβέντης ἀπέστειλεν εἰς Παρίσια πρὸς τὸν ἐκεῖ Νιζολόπουλον, ἐνεργήσαντα τὴν δημοσιεύσιν της...»¹¹. Ἀξίμα ὁ ἴδιος μεγαλόκαρδος Ἡπειρώτης ἀπευθύνθηκε τότε μὲ γράμμα του στὸν ἀπὸ τοὺς ἐπιφανέστερους Κοραϊστὲς Λαρισινὸ Κούμα, ποῦ εἶχε συγυροῖσι γιὰ καλὰ παλιότερα στὴν Ἀργῶ του, νὰ μεσολαβήσῃ στὸν Κοραῆ γιὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν γλωσσικῶν ἐρίδων (πρὸβλ. Κ. Δημαρᾶ ὁ.π. σελ. 59). Ταυτόχρονα δὲ καὶ μὲ παράκλησίν του ἴσως Ἐλληνας ἀπὸ τὸ Βουκουρέστι, ὅπου βρισκόνταν ὁ Δούκας, γράφει στὸ φίλο καὶ συμπατριώτη τοῦ Κοραῆ στὸ Παρίσι Κ. Νικολόπουλο νὰ μεσιτεύσῃ γιὰ τὴν συμφιλίωσίν του μὲ τὸν Δούκα. (... M. Doucas - γράφει ὁ ἀνώνυμος πατριώτης καὶ δημοσιεύει τὸ Παρισινὸ περιοδ. Μέλισσα - rentré en lui-même, sollicite l'amitié de l'intermédiaire d'un rapprochement si désiré par tous les vrais amis de la Patrie; je compte trop sur votre coopération efficace pour douter du succès. La Patrie vous en sera reconnaissante et le nouveau triomphe du vénérable vieillard du régénérateur de la Grèce, confondra les factieux, ses obscurs détracteurs en ajoutant à l'admiration de ses amis etc. etc. ... Bucharest, le 27 septembre 1819». (Πρὸβλ. Στ.

Καρατζά: Κοραΐς και Νικολόπουλος 'Αθ. 1949 σελ. 36 - 7).

Πώς άντέδρασε ό Κοραΐς στις κατ' έθνική έπιταγή συμφιλωτικές αυτές των πατριωτών προσπάθειες δέν ξέρουμε. Βέβαιο είναι έν τούτοις, πώς ό μεγάλος Χιώτης, άκαμπος και πεισματάρος καθώς ήταν, δέν φαίνεται νά υποχώρησε και ή συμφιλίωση των δυο άνδρων δέν πραγματοποιήθηκε.

β) 'Επιείρομενα

Έίδαμε κατά τις παραπάνω μακρές περιπλανήσεις μας ανά τά κοραϊκά και δουκικά κείμενα τη μεταξύ των δυο σοφών λογίων συμπεριφορά στή διάρκεια της σφοδρής διαπάλης τους έξ αίτίας της γλώσσας. 'Απομένει άκόμα νά διατυπώσουμε άλλιγες σχετικές μ' αυτή τη διάστασή τους σκέψεις και πληροφορίες συμπληρωματικές για τά αίτια που την προκάλεσαν, την εξέλιξη και την κατάληξή της. Καθώς θ' άντιλήφθηκε ό άναγνώστης, ή μεταξύ Κοραΐ και Δούκα γλωσσική άντίθεση ήταν περισσότερο τυπική παρά ουσιαστική, κύριο δέ αίτιό της, καθώς παρατηρεί ό Θεοριανός, «ήτο ή έν τοις στέρνοις παντός 'Ελληνοσ άδρωσ και υπερφιλοτιμώς έμφωλεύουσα φιλαυτίαν». Και των δυο άνδρων ή σταδιοδρομία μπορεί νά θεωρηθί κατά κάποιο τρόπο παράλληλη και ό σκοπός τους ό ίδιος. Και οί δυο ήλ. έμφανίζονται κήρυκες διαπύσοιο του νεοελληνικού διαφωτισμού και της ένθροπνευματικής άναγέννησης, που βασίζουη την προσπάθειά τους στους κλασικούς ίδίως συγγραφείς, στή μελέτη και έκδοση των όποιων είχαν άπό καιρό και με διαίτερο ζήλο κι οί δυο έγκύψει. Μόνο που στήν έπιδίωξη αυτού του ώραιου σκοπού τους έστάθησαν κι οί δυο γλωσσικά παραστρατιμένοι, ό δεύτερος περισσότερο άπό τον πρώτο. 'Η άνοιξεια άλλωστε άπό την πρώτη στιγμή συμπεριφορά του Κοραΐ με τις θροισίες, τις είρωνίες, τις άδικες και συχνά έμπαθείς περι Δούκα κρίσεις του, υπαγορευόμενη άπό τον έριστικό και έγωιστικό χαρακτήρα του, έπλήρωσαν τη φιλοτιμία του 'Ηπειρώτη Δασκάλου και τον έκίνησαν σέ δικαιολογημένη έναντίον του άμυνα. 'Ο Θεοριανός διαβλέπει σαν έπί πλέον αίτιο της ιστορικής μεταξύ των δυο άνδρων διαφορās και κάποιο έλαφρό συναίσθημα μειονεξίας θά έγαμε του Δ. προς τον Κοραΐ. «... ό άπειρόκακος Δ. γράφει (δ.π. σελ. 273 - 4) σθάνετο μικράν τινά και όπωσοϋν συγγνωστήν προς τον Κορ. ζηλοτυπίαν διότι ατά την παροιμίαν «και κεραμεϋς κεραμεί κοτέει». 'Επειτα και αυτός ό Δ. έν τη προτειθεμένη των ιστοριών του 'Ηρωδιανού διατριβή (κατά τον 'Απρίλιον του 813) όμολογεί μετά παρησίας ότι έχει τι συμφέρον και τό αντίζηλον εις του ίου τά πράγματα και συντελεί οϋ μικρόν εις την έπίδοσιν των γραμμάτων...».

Δέν ήταν βέβαια ό Νεόφυτος υπερβολικά έγωιστής, προσθέτει ό ίδιος Θεοριανός, ώστε νά μην άναγνωρίζει την ύπεροχη παιδεία του μεγάλου Χιώτη, τον ποιον συχνά άποκαλεί σοφώτατο του Γένους «σοφόν της γλώσσης παρατηρητήν αι τά πρώτα φέροντα τό γε νϋν έχον έν λόγοις...» δέν έπεται όμως έκ τούτου κατά τον Δ.) νά άποδώσωμεν αυτό και πύσαν την γνώσιν του κόσμου. Του καθοφαινονταν ιδιαίτερα και έπλήγωναν την ενύαισθησία και τό φιλελευθερισμό του σφοϋ και τεράστιας ήθικης αίγλης ίερωμένου, οί άλλεπάλληλες έπιτιμήσεις και κατηγορίες του Κορ. έναντίον του και μάλιστα πώς είναι άντιφιλόσοφος και σχολιστικός. «Εί ό Θουκυδίδης μου (άποκρίνεται στις θίαιες έπικρίσεις του Κορ. γι-νιό τό πολύμοχθο έργο του)¹⁵ περιέχει άντιφιλοσοφίαν και έντεϋθεν διαφθείρει ης νέους, δειξάτω ό σοφός Κοραΐς και ήμεις παρσδώσωμεν αυτόν τώ πυρί παραίλωμα. 'Αλλ' έφεξής πόθεν έπισινάπτει μοι ό άνήρ τό 'Αντιφιλόσοφος'¹⁶ τούτο; ή πόθεν έγώ δεικνύομαι της φιλοσοφίας πολέμιος ό πολλούς κόπους ύπομείνας ή πόνους ποιήσας και ιδρωτας κενώσας ύπερ φιλοσοφίας έν έργω και λόγω και αραιείγματι; ...'Επί τέλους τί κακόν έποίησεν ό ταλαίπωρος Δούκας; ... διατι

αὐτῷ τοσοῦτον τὸ πάθος ἐντέθηκε;» Κάποτε καὶ ὁ Δ. ἀποκαλεῖ τὸν Κορ. Τρακαριστάρχην ἀρχηγὸ δηλ. τῶν Τρακαριστῶν, ὅπως ἔλεγε τοὺς Κοραϊστῆς, βροσιᾶς ὁμῶς σὰν αὐτῆς πού ἀκούσαμε καὶ σὰν τὶς παρακάτω πρὸ συχνότατα συναντᾷ κανεὶς στὰ κοραϊκὰ κείμενα οὐδέποτε ὁ ἀγαθὸς Δ. ἐκτόξευσε κατὰ τοῦ ἀντιπάλου του. Στὶς κατὰ τοῦ Κορ. ἐπικρίσεις του ἐστάθηκε πάντοτε σεινός, συγροατημένος, ἀποκαλῶντας τὸν σοφὸ, σεβάσμιο γέροντα, σοφώτερο τοῦ Γένους. Ἀντίθετα, τί δὲν τοῦ ἔσφερε ὁ δαιμόνιος Χιώτης τοῦ ταλαίπωρου Δ. Ἡ ἐφευρετικότητά του σὲ ἐπίθετα ἰβριστικά καὶ χαρακτηρισμοὺς βαρεῖς, ἐμπαθεῖς στὸ σύνολό τους καὶ ὀλότελα ἄδικους, καταπλήσσουν τὸν καλοπροαίρετο ἀναγνώστη. «Ἀνθρωπόμορφον θηρίον, τὸν ἔλεγε, παπᾶν, Ἀρχιλόχον (κακολόγον), μικρόκακον, λογοκόπον (στὴν Τερψιδέα του), Παπαδοῦκαν, ἠγούμενον ὀλιγαρχικῆς φατρίας, καταταγέντα ἀνασχύντως εἰς τὴν μοῖραν τῶν συμβουλευόντων τὸν φωτισμόν, ναύτην Παπαδοῦκαν μὲ τὰ πολλὰ σοφὰ συγγράμματα, Ἀρχιλόχον, σχολαστικόν, κεφαλὴ φουσκωμένη ἀπὸ τύφον, δημοκόπον ἀναίσχυντον, τερατολόγον λευίτην, χηνώδη μοναχόν, λύθον μυλικόν μήτε ὦτα μήτε ἐγκέφαλον ἔχοντα, ἀρχεῖον Παπαδοῦκαν, λογοκάπηλον, πένταθλον ἀγωνιστὴν βαρβαρότητος, τοιαύτας κάκας ἀπὸ τὰς ὁποῖας γέμονσι καὶ τοῦ Παπαδοῦκα τὰ κατηλικὰ διφθέρια καὶ ὄχι βιβλία, ἀναίσθητον, σατοποῖόν, ἀναίσχυντον ληστήν, βωμολόχον κτηνώδη, παχύδερμον ἐκδότην» πού «ὅστις τὸν ἐγγίσει πιάνει τέτιγα ἀπὸ πτερόν καὶ πού δὲν ἠξέυρει νὰ γράφῃ εἰς χαρτίον» κ.ά.

Καὶ ὁμῶς οἱ ἀπόψεις τῶν δυὸ σοφῶν, καθὼς ἤδη ἀναφέραμε, δὲν ἀπέχον πολὺ. «Ἄδικεῖ τὸν Δ., γράφει ὁ Θεοριανός (δ.π. σελ. 277), ὁ λέγων ὅτι ἐνόμιζε ραδίως κατορθωτὴν τὴν ἀνόρθωσιν τῆς ἀρχαίας γλώσσης, διότι ἐκ διαλειμμάτων ἐφεκτικότερον ἀποφαινόμενος φέρει εἰς τὸ μέσον δόξας, αἰτινες δὲν ἀφίστανται πάνν πολὺ τῶν περὶ βαθμιαίας τελειώσεως τῆς γλώσσης διδασκαλιῶν τοῦ Κοραῖ». Ὁ ἴδιος δὲ Δούκας ἐδήλωνε: «Λέγουσι τινὲς ὅτι διαφέρουμαι πρὸς τὸν σοφὸν Κοραῖν καθὸ ἐκεῖνος μὲν θέλει νὰ γράφωμεν εἰς τὴν νεωτέραν ἐγὼ δὲ εἰς τὴν ἀρχαίαν ψεύδονται καθὸτι ἐγὼ μόνον περὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦτο γνωμοδοτῶ. Καὶ ἔγραψα καὶ γράφω εἰς τὴν νεωτέραν περισσότερα ἀπ' ὅλους καθὼς καὶ ἐκεῖνος δὲν ἠμπόδισε τὴν ἑλληνικὴν ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν» (Ν. Δούκα: Τετρακτὶς ἐν Αἰγίνῃ 1834 σελ. 27' σημ.).

Μὲ τὰ παραπάνω ἀποδείχεται μιὰ φορὰ ἀκόμα πὼς οἱ Κορ. καὶ Δ. ἐβάδισαν τὸ δρόμο τοῦ διαφωτισμοῦ μπροστὰ καὶ ὄχι μακριὰ ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον μὲ τούτῃ περίπου τῇ διαφορᾷ: «ὅτι ὁ Δ. καθ' ἑπεροβολὴν φιλότιμος ὢν, δὲν ἠθέλει νὰ δεῖξῃ ὅτι βαίνει ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ πολλῷ σοφωτέρου ἀντιτέχνου του ἄλλως δὲ ὁ Δ. γράφας τὰ πλεῖστα τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ἐν ἀρχαῖζούσῃ ἑλληνικῇ, δὲν ἦτο ὡς ὁ Εὐγ. Βούλγαρης καταφρονητὴς τῆς δημώδους φωνῆς ἀλλ' τοῦναντίον παρῆνε πᾶσι νὰ σπουδάζωσι περὶ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἠγούμενος τὴν σπουδὴν ταύτην ὡς τὸ ἀνυσιμώτατον τῶν παιδευμάτων πρὸς διαρρύθμισιν τῆς καθομιλουμένης...» (Θερ. δ.π. σελ. 279).

Συχνὰ μάλιστα ὁ σοφὸς Ἡπειρώτης ἰδρωκοπώντας πάνω στὰ γραφτὰ του, ἀφοῦ ἀρκετὰ ἔγραψε στὴν Τερψιδέα του, γιὰ τὸ δυνητικὸ ἂν βρῖσκει τὸν καιρὸ ἀποκατωμένος καὶ σὰν γιὰ νὰ ξεσκᾶσῃ, νὰ στραφῇ κατὰ τῆς ἐπίπονης καὶ ἀκαρπῆς μελέτης τῶν κενῶν γλωσσικῶν τύπων: «ὦ! Ἑλλάς, λέγει, ὦ φιλάτῃ πατρίδι ἀδελφοὶ καὶ συμπολίται! δυστιχεῖς καὶ πτωχοὶ καὶ τῆς προσηγορίας ταύτης οὐκ ἔσσι. μέθοι τίνος ἡμεῖς δυστιχεῖς καὶ περὶ γυνᾶς λέξεις εὐπτόητοι καὶ σοφὸς παρ' ἡμῖν ὁ πολλοὺς ἐν ἑαυτῷ σφραγετοῖς συνειλεγμένους κανόνων καὶ ρηματίων; οὐκ ἀνανήψομεν; οὐ γενησόμεθα ἑαυτῶν; οὐ μεταμαθησόμεθα ὅπῃ γοῦν τὴν ἀπάτην εἰς ἡν εὐφωτιώμεν ἀεὶ, ἀπὸ γε τῶν ὁμοίων ἐθνῶν τὸ παράδειγμα ἔχοντες: ὦ πρὸς θεοῦ, πόθ' ἡμῖν ἔσοιτο ἀπὸ τῆς ληθαργίας αὐτῆς ἀνανήψαντες εὐέλπαδες ἐπὶ τὴν δέσποιναν ἀπιδεῖν φιλοσοφίαν;...»

Δὲν εἶναι ἄλλωστε λίγες οἱ εὐστοχες παρατηρήσεις πού συχνὰ διατύπωνε

ούς γλωσσικούς ακροβατισμούς τοῦ Κορ. ὁ Δ. αὐτοκυριαρχημένος ὅπως πάντοτε ἰ μέσα στὰ ὄρια τῆς εὐπρέπειας καὶ ἐπιστήμης. Στὴ διατριβή του παράδειγμα ἔστι τὴν ὁμιλούμενη γλῶσσα, ποὺ μνημονεύσαμε, ἀναφερόμενος σὲ ὅσα ὁ Κορ. ἔγραψε διὰ τοὺς μελλοντικούς της τύπους, παρατηροῦν ἀπευθυνόμενος στοὺς Κοραϊ- τες «Περὶ δὲ τοῦ μέλλοντος, τὸν ὁποῖον εἰσαγαγόντες αἰσχύνεσθε ἤδη νὰ τὸν ἀποφασίσετε, τί ἂν εἴπωμεν περὶ τούτου; Τί θέλω γράψω, ὡ ἄνδρες, ἐὰν ἦτε φιλόσοφοι ἢ ἄνθρωποι λογικοί, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικοί, δὲν εἶναι ἀπαρέμφοτον ὡς ὑποθέτανε ἀλλὰ ὑποτακτικὸν προφανῶς· ἄραγε δὲν τὸ βλέπετε; τὸ βλέπετε ἀλλὰ ἀποποιεῖσθε· πρῶτον τὸ θέλω φυσικῶς φέρεται πρὸς ἐνεστῶτα καὶ ἀόριστον κατὰ πολλὰς καὶ ἅπαξ ἐν χρεῖα· σεῖς δέ, ὡ ἄνδρες, ὑπερβάντες τῆς γλώσσης τὴν εἰσὶν ἀποδίδετε αὐτῷ ἀντιφιλοσόφως καὶ πρὸς τρίτον τὸν μέλλοντα, ὅπερ ἐστὶν ἀπαράδεκτον ἐν τῷ λόγῳ, δῆλον δὲ τοῦτο ἐκ πολλῶν τεκμηρίων, πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ ἀόριστου δευτέρου, τὰ ὁποῖα ἔχουσι μάλιστα ἐναργῆ τὴν διαφορὰν ἐν τῷ ὑποτακτικῷ. Ἐπειδὴ, καθὼς λέγομεν, ἔρχομαι, ἐλεύσομαι θέλω ἔλθει, οὕτω καὶ γράφω, θέλω γράψω, θέλω γράψω... Ἐπειτα ἐὰν ἦτο μέλλον ἀνάγκη ἦν νὰ τρέχῃ καὶ ἐν τοῖς ἀποφασιστικαῖς ἢ γλῶσσα πρὸς μέλλοντα· ἀλλ' οὐδαμοῦ κατ' οὐδένα τρόπον δέχεται τὸ ἀλλὰ τρέχει πάλιν ὁμοίως πρὸς τὸν ἀόριστον ὅλον θέλω φάγη, θέλω φαγῶ... Ἐχεῖς ἐνταῦθα ἀποχρῶντα λόγον πρὸς ἀντιλογίαν; Οὐχί...» (Θερ. ὁ.π. σελ. 280-1). Καὶ συνεχίζει στὸν ἴδιο πάντα εὐπρεπῆ καὶ ἤρεμο τόνο τίς σωστὲς ἀπὸ τῶν Κοραϊστῶν γραμματικὲς του ἐνστάσεις.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Φιλίππουπολίτης τὸ γένος (1773-1853) ἐπιφανὴς ἀρχαῖσθης, ἐμαθήτεψε στὴν πατρίδα του πρῶτα καὶ στὸ Α. Φωτιάδη στὸ Βουκουρέστι ἔπειτα, «συγκροτηθεὶς ἰκανῶς ὑπὸ πάντων καὶ γεγενημένος μάλιστα Γραμματικὸς καλὸς ἐπέρασε εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐδιδάχθη τὴν ἱατρικὴν ἐπιστήμην ἅμια γενόμενος καὶ πολλῶν γλωσσῶν ἐγκρατὴς». Ἐγραψε Ἀντιπανάκεια καὶ μετέφρασε τὴν Ἀνθρωπολογία τοῦ Μεσγέρου σὲ Ἀττικὴν διάλεκτο. Γιὰ τὸ πρῶτο ἔργο ἀναγορεύθηκε διδάκτωρ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων, πρᾶγμα ὅπου ἀπέτυχε ὁ Κοραῖς. Ἀργότερα ἔλλαξε τὸνομά του σὲ Λευκίας, διετέλεσε δὲ καὶ καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ἀθήνας (Πρόβλ. Κ. Δημαρ. ὁ.π. σελ. 255 - 6).

Γράφει ἐκεῖ ὁ Κορ. ἀναθεωρώντας παλιότερες ἀπόψεις του γιὰ «τὰ κάκιστα κατὰ Γραμματικά» ὅπως τὰ ἔλεγε: «Ἄς τοὺς συμβουλεύωσι λειπὸν (οἱ διδασκ. τοὺς μαθητῆς) νὰ γίνωνται καλοὶ γραμματικοί, πρὶν ἐμβῶσι εἰς τῶν μαθητῶν τῆς φιλοσοφίας τὸν κατάλογον, ἤγουν νὰ μανθάνωσι πρῶτον, ὅχι τὰ ὁποῖα οἱ πρὸ αὐτῶν ἐδιδάσκοντο μωρὰ ἀπὸ μωροῦς θαιμαζόμενα γραμματικά, ἀλλὰ τὴν μεθοδικὴν φιλολογίαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, τῆς ὁποίας ἀχώριστος πρέπει νὰ εἶναι ἡ Λατινική. Μακρὰν ἀπ' ἐμὲ ἡ ἀδικία! Ἐξεύρω ὅτι τὰ γραμματικά ταῦτα, ὅσον μωρὰ καὶ ἂν ἦσαν, ἐμπόδισαν ὅμως τὴν παντελεῖαν τῶν Ἑλλήνων ἀποπέρωσιν· καὶ ἀπὸ τοὺς παραδότας αὐτῶν τοὺς μὲν ἀποθανόντας μακαρίζω καὶ τοῦ Γένους εὐεργέτας κηρύττω· ἀπὸ δὲ τοὺς ἔτι ζῶντας μόνους ἐκείνους ἐπαίνου καὶ εὐχαριστίας ἀξιῶς κρῖνω, ὅσοι μὲ τὴν πρόθυμον ἀποδοχὴν τῶν μεθοδικῶν νέων μαθημάτων ἔδωκαν ἀπόδειξιν, ὅτι ἐξ ἀνάγκης ἐπαράδιδαν τὰ ἀμύθητα, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν καλῆτερα, ὅτι δι' ἀγάπην τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους ἐπρονόησαν νὰ μὴ σβεσθῆ τὸ ἀσθενὲς αὐτῶν λυχνάριον, ἕως νὰ λάμψωσι φωτεινότεραι λαμπάδες...» (Ἄπαντ. Α' σελ. 993-4).

Ὁ ἴδιος ὁ Δ. στὴν ἐκδοσὴ του τῶν «Λόγων Ἀττικῶν ρητόρων» (τόμ Α' ἐν Βιέννῃ 1813) γράφοντας πρὸς τοὺς χωριανούς του Ἄνω Σουδενίτες προκειμένου νὰ φανερώσῃ τὴν πρὸς αὐτοὺς καὶ τὴν Πατρίδα ἀγάπην του καὶ νὰ τοὺς συμβουλεύσῃ πῶς νὰ γίνωνται μόνον τῶν πενήτων τροφεῖς καὶ προστάται ἀλλὰ καὶ παιδαγωγοὶ τῆς νεότητος καὶ τῆς εἰς τὸ κρεῖττον μεταβολῆς τῆς χώρας μας αἰτίαι» ἐγκαταλείπει τὸ προσφιλὲς ἀπαιτικό του ὕφος καὶ μεταχειρίζεται γλῶσσα ἀπλή, εὐληπτή, ὅπου ἀναμειγνύει ἀθελά του

- και από συνήθεια λέξεις και φράσεις της άρχαιας. «Και πρώτον, γράφει, να λάβω
 δλοι έναν ρεφενέν δίνοντας ένας δ,τι ήπερεί και θέλει όχι με δίαν...» (Προβλ. κα
 Γ. Μέγα: 'Ιστορ. του γλωσ. ζητήματος Β' σελ. 188).
13. 'Ελλ. έφημερίδα της Βιέννης (1812-1826) άπογενεατινή στην άρχή, πρωινή κατό
 που εξέδιδε ο λόγιος γιατρός Δημ. 'Αλεξανδριδής. 'Η έφημερίδα αυτή, που διαβάστ
 με εύρύτατα από τους όμογενείς και αποτέλεσε, καθώς ή προκάτοχός της των Μοσχ
 δων Πούλιου, το γι αυτούς μέγα μαντεϊόν, ήταν το μόνο από τα έλλ. έντυπα τη
 Αύστρ. Πρωτευούσης που επέζησε μετά την έκρηξη της 'Ελλ. 'Επανάστασης, επειδ
 δέχτηκε να προσαρμόση την είδησεογραφία της προς τη θέληση και την πολιτική το
 Μέττερνιχ. (Προβλ. Γ. Λάιον δ.π. σελ. 84-91).
- 14) Κατά τον 'Ι. Φιλήμωνα, γράφει ο Δασκάλος (δ.π. σελ. 717), ο όποιος είχε λάβει π
 πληροφορίες αυτές από τον ίδιο Δούκα, στενό φίλο του κατά τα μετέπειτα έτη, «ο Δο
 κας έπεισθη να συντάξη διατριβήν υπέρ του Κοραή την όποιαν ο Λεβέντης απέστειλ
 προς τον έν Παρισίους Νικολόπουλον, ίνα μέσω τούτου δημοσιευθή. Τιαύτη διατρι
 βή του Δ. δέν έδημοσιεύθη. 'Αλλ' είναι πιθανόν ότι έως ότου αθάση το χειρόγραφο
 Παρισίους είχε παύσει ή έκδοσις των έλλ. περιοδικών».
15. Οί σημειώσεις του μάλιστα σ' αυτόν (το Θουκυδίδη) κριθήκαν γενικά αξιόλογες, έδ
 καν δέ στο Δ. το εύσημο της φιλολογικής αιδεντίας με το να γίνεται συχνά μνεία το
 από δοκιμώτατους ξένους σχολιαστές με την λαρυτήρηση: «Ducas dixit». (Μ. Ε. 'Ε
 τομ. Θ' σελ. 509).
16. Χαρακτηρισμός άδικος. Γιατί ο Δ. ήταν έξημμένος λάτρης της φιλοσοφίας, πρ
 που δέν παραλείπει εύκαρία να διαδηλώνει. «'Η φιλοσοφία, έγραφε, είναι κέρως τ
 'Αμαρθείας, μήτηρ των άρετών, έπιστήμη των έπιστημών, ή τέχνη πασών των τεχν
 δωρον θεού, άνωθεν καταβάσα προς όδηγίαν των ανθρώπων εις το καλόν, πηγή εύ
 μίας και πρόξενος της εύτυχίας και δόξης των έθνών...» (Θεο. δ.π. Β' σελ. 27).
 Κι άλλου ('Ηρωδ. προλεγ. σελ. 5') παραπονούμενος για την κατηγορία του 'Αντι
 λουσόφου, που του προσήτε ο Κορ.: «Διατι πόλιν λέγω, διατι έγω αντιφιλόσοφος
 τον σοφόν Κοραή; Και έντευθεν γοιλάται και χάλειπαι και άνιχνεύει μου τά παιδ
 πανταχού με του πάθους την περιέργειαν; του κοινού καλού ίσως ένεκα; 'Ω! της
 ειρείας! Θαιμάξω τῷ όντι και έν άλλοις μέν πολλοίς, ένθα άφανώς πολλαχού πειρά
 να με τοξεύση ούχ ήττον δέ και νῦν έν έσχάτοις (Πλουτ. Δ' σελ. 22') ένθα μοι έ
 λέγει το όργίζεσθαι ως διά του χάλειπαιεν παραφραζόμενον θρηνολόγων ούτως».
- 16α Τα όσα ισχυρίζεται ο Σ. Λώλης (Ν. Δούκας. Μυτιλήνη 1951 σελ. 9), σημειώνει δ
 'Ηλιού ('Ερνος κ.λ. σελ. 103), για επαξην δηλ. γράμματος του Κοραή προς τον
 Δούκα από το όποιο μάλιστα, ένω δέν υπάρχει, παραθέτει και απόσπασμα, είναι
 λείως φανταστικά. 'Αλλωστε και ή τεμηρίωσις της πληροφορίας αυτής, συνεχίζε
 ίδιος μελετητής, που άν ήταν σωστή θα ήταν σπουδιώτατη στηρίζεται στην καλή ά
 γνωση ένός σχολιου έγχειριδίου. Για την σημειωτική προσπάθεια του Δούκα,
 δέν ξερούμε από πουθενά άν βρήκε άνταπόκριση στον Κοραή, πρέπει να έχη και
 υπ' όψει του έκτός από τη συνάντηση Δούκα - 'Αναγνωστοπούλου, που περιγράφε
 Φιλήμων, και τις πληροφορίες και την έκκληση του Δούκα, που δημοσίεψε ή Μέλι
 του Παρισίου (1820 σελ. 230-40).

(Συνεχίζεται)

Ἀρχιμανδρίτου ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ ΒΙΤΑΛΗ
Πρωτοσ γκελλεύοντος Ἱεροκήρυκος
τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Νικοπόλεως

Ο Κ Ω Δ Ι Ε Γ'

ΤΗΣ ΕΝ ΠΡΕΒΕΖΗ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ* ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

88. Διαθήκη.

Τοῦ Ἀναστασίου Καλοῦ, ὅστις ἦτο τοῖς «πᾶσι γνωστός τίμιος καὶ χρηστός πολίτης», διαμένων εἰς Ἀθήνας, ἔνθα ἀπέθανε κατὰ Μαῖον τοῦ 1881. Ἐπειδὴ ὁ-
ως εὐηγογέτησε «τὴν φίλην ταύτην αὐτοῦ πατρίδα διὰ τῆς προστασίας του πρὸς
τινας ἐκεῖ ἐκπαιδευθέντας νέους, καταγράφεται ὡδε ἡ διαθήκη του ἐκ τῆς ὑπ'
ἀριθ. 33 τοῦ 18' ἔτους τῆς ἐφημερίδος «Ὁ Ἐθνοφύλαξ», ἐκδοθείσης ἐν Ἀθήναις
τὴν 16 Μαΐου 1881, πρὸς γνώσιν καὶ ὁδηγίαν τῆς ἐπιγιγνομένης γενεᾶς τῆς κοι-
νότητος ταύτης, ὅπως μετὰ τὰ 112 ἔτη ὠφελιθῆ ἡ τότε χριστιανικὴ γενεὰ τῶν
εὐεργετικῶν διορισμῶν τοῦ εὐεργετικοῦ τούτου ἀνδρός, κατὰ τὴν μνησθεῖσαν Δια-
θήκην εἰς αἰώνιον τούτου μνημόσυνον». Ἐκ ταύτης ἀποσπῶμεν τὰ ἑξῆς τμήματα:
«α' Ἐπειδὴ δὲν ἠτύχησα ν' ἀποκτήσω τσαούτην περιουσίαν ὥστε εὐθὺς ἀπὸ τοῦ
θανάτου μου νὰ διαθέσω ταύτην κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν μου ὑπὲρ τῆς θεραπείας τῶν
ἀναγκῶν τῆς Πατρίδος, ἐκ δὲ τῆς ὁποίας προσεκτησάμην ἐξ οικονομικῶν καὶ παν-
τοίων στερήσεων αἱ ἐπιθυμίαι δύνανται νὰ πραγματοποιηθῶσιν ἐὰν κατατεθῆ εἰς
τὴν ἐθνικὴν Τράπεζαν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐντόκως ποσόν τι, κατέθηκα ἤδη ἀπό-
τινων ἔτων τὸ ποσὸν τῶν 10.000 δραχμῶν καὶ ἑξακολουθῶ νὰ καταθέτω καθ' ἑξά-
μηνον ὡς κεφάλαιον τοῦ ἐκ τῶν 10.000 παραγομένου τόκου, ὡς καὶ τῶν ἄλλων
μικρῶν κεφαλαίων τοῦτ' αὐτὸ ἐντέλλομαι νὰ ἑξακολουθήσῃ μέχρι πού νὰ συγκε-
φαλαιωθῆ τὸ ποσὸν τῶν δέκα ἑκατομμυρίων.

Γ' ἡ κατάθεσις τοῦ κεφαλαίου τῶν δέκα χιλ. καὶ τόκων αὐτῶν ὡς καὶ τῶν
λοιπῶν τόκων δὲν δύνανται νὰ συμπληρώσωσι τὸ ποσὸν τῶν δέκα ἑκατομμυρίων,
ἢ μετὰ παρέλευσιν ἑκατὸν δώδεκα ἔτων, ἐὰν ὁ τόκος ἑξακολουθήσῃ διδόμενος με-
ταξὺ 6 καὶ 5½ τοῖς % ἐντέλλομαι μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ χρόνου τούτου καὶ
ἢ καὶ μακροτέρου, ἐὰν ὁ τόκος ἐλαττωθῆ καὶ κατατεθῆ τὸ ποσὸν τῶν δέκα ἑκατομ-
μυρίων εἰς τὴν ἐθν. Τράπεζαν ἢ καὶ εἰς ἄλλην ἑσαεὶ καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ τόκος νὰ δια-
τίθεται ὡς ἑξῆς ἐν ἕκτον ὑπὲρ τῶν Σχολείων ἀρρένων καὶ θηλέων τῆς πόλεως
Πρεβέζης, ἐν ἕκτον ὑπὲρ τοῦ ἐν Ἀθήναις Πτωχοκομείου, ἐν ἕκτον ὑπὲρ τοῦ Ὁρ-
φανοτροφείου Χατζηζώστα μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ λαμβάνῃ τὸ Διοικ. Συμβούλιον
κατ' ἔτος δύο ὄρφανὰ πατρὸς καὶ μητρὸς ἐκ τῆς ἐπαρχίας Πρεβέζης, ἅτινα μετὰ
τὴν ἐκμάθησιν οἰασθήσῃ τεχνίς ν' ἀποκαθίστανται εἰς τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς
των ἢ τὴν ἐπαρχίαν Πρεβέζης, πρὸς ἐξάσκησιν αὐτῆς καὶ δύο ἕκτα ὑπὲρ τῆς
ἐμνημόσεως τῶν τεχνῶν καὶ τῆς βιομηχανίας...».

Ἐν Πρεβέζῃ 8 Ὀκτωβρίου 1881

† Ὁ τοῦ Ἁγίου Νικοπόλεως Ἐπίτροπος
Γεώργιος Ἱερεὺς Λάμπας, ὁ Οἰκονόμος.

(σελ. 219 - 221)

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 89.

89. «Δόσις» προικός.

Συνετάχθη πρακτικὸν καταθέσεως προικός ἐν τῷ κώδικι ὑπὸ τοῦ Ἰωάν. Ἀθανασιάδου - Μάνου εἰς τὴν νυμφευομένην κόρην αὐτοῦ Μαριάν, τῇ 6 Νοεμβρ. 1881.

(σελ. 222 - 225)

*

90. Γράμμα.

Πρὸς τὴν Ἐκπαιδευτικὴν καὶ φιλανθρωπικὴν Ἀδελφότητα, ἀπὸ 12ης Νοεμβρ. 1881, ἐξαιτούμενοι οἱ ἐν Πρεβέζῃ πρόκριτοι ἐνίσχυσιν οἰκονομικὴν διὰ τὰ Σχολεῖα τῆς πόλεως Θεοφάνειον, Παρθεναγωγεῖον κτλ.

(σελ. 225 - 227)

*

91. Ἀφιξεις τοῦ Μητροπολίτου Νικοπόλεως.

«1881 ὀγδοηχοστοῦ πρώτου (ἐσφαλμένως γράφει δευτέρου) τῇ ἑβδόμῃ Δεκεμβρίου περὶ ὥραν δεκάτην τῆς ἡμέρας ἀρίκετο ἐνταῦθα ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης ἅγιος Νικοπόλεως Κύριος Ἀμβρόσιος, καὶ ἅπας ὁ εὐσεβῆς οὗτος λαὸς πανηγυρικώτατα ὑπεδέξατο τὴν αὐτοῦ Σεβασμιότητα, ὁ δὲ παρ' αὐτῆς ἀπαγγέλθεις λόγος ἐν τῷ Ναῷ τοῦ Ἁγίου Χαράλαμπος περὶ ὁμονοίας καὶ τῆς μετ' ἀλλήλων ἀγάπης μετὰ τὴν τελεσθεῖσαν δοξολογίαν τοὺς πάντας εὐχαρίστησεν. Ὅθεν οἱ πάντες ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην διὰ τὴν προοιωνιζομένην ἀρετὴν τοῦ ἁγίου Νικοπόλεως.

'Αθ. Ἀθανασιάδης

(σελ. 228).

*

92. Προικοσύμφωνον.

Τῆς Μαριγούς, θυγατρὸς Ἀ. Θεογάρη, υἱοθετηθείσης δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀθ. Ἀθανασιάδου, οὗ αἰτήσῃ κατεχωρήθη εἰς τὸν κώδικα (σελ. 228—231). Προσυπογράφει δὲ διὰ πρώτην φοράν οὕτως: † Ὁ Νικοπόλεως Ἀμβρόσιος βεβαιοῦ ἐν Πρεβέζῃ τῇ 28 Ἰανουαρίου 1882, τιθεμένης στραγγύλης σφραγίδος, ἐν τῷ μέσῳ ἐχούσης Σταυρόν, ἄνωθεν δ' αὐτοῦ τὰ γράμματα ΜΤ. ΝΙΚ., κάτωθεν δὲ ΑΜ. ΒΡΣ, 1881.

*

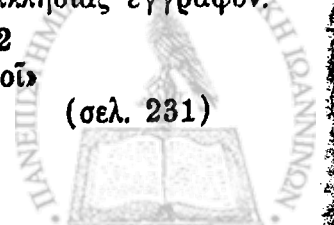
93. Βεβαιωτικὸν τελέσεως Γάμου.

Ἐἵ ταπεινότης ἡμῶν Ἀρχιεπίσκοπος Μητροπολίτης Νικοπόλεως Ὑπέρτιμος καὶ Ἐξάρχος Παλαιῶς Ἠπείρου πιστοποιοῦμεν ὅτι σήμερον ἡμέραν Κυριακὴν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ κυρίου Ἀθανασίου Ἀθανασιάδου ἐνταῦθα, ἠνώσαμεν εὐλογησαντες εἰς γάμον πρῶτον κατὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνας τῆς Ὁρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, μετὰ τὴν ὁμολογίαν τῶν νυμφίων περὶ τῆς ἐφέσεως τῆς μετ' ἀλλήλων συζεύξεως, τὸν κ. Δημ. Γαρζούνην ποτὲ Γεωργίου ἐξ Ἄρτης ἰατροῦ τοῦ Ὑγειονομείου εἰς Δυρράχιον, καὶ τὴν κόρην Μαριγὼν θυγατέρα μὲν ποτὲ Ἀριστείδου Θεογάρη καὶ τῆς κυρίας Ἀναστασίας (τὸ γένος) Τσιλιγιάννη ἐξ Ἄρτης, υἱοθετηθεῖσαν δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Ἀθανασίου Ἀθανασιάδου καὶ τῆς Συζύγου αὐτοῦ κ. Ἀγγελικῆς ὄντος παρανόμου τοῦ κ. Ἰω. Ν. Ἀντωνοπούλου ἐξ Ἄρτης. Ὅθεν εἰς πίστωσιν ἐκδίδομεν τὸ παρὸν ληξιαρχικὸν τῆς Ἐκκλησίας ἔγγραφον.

Ἐν Πρεβέζῃ τὴν 17 Ἰανουαρίου 1882

† Ὁ Νικοπόλεως ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ βεβαιοῦ

(σελ. 231)

94. Διάθεσις χρημάτων.

Πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς τελευταίας θελήσεως - κληροδοτήματος τῆς ἀειμνήτου συζύγου αὐτοῦ Γιαννούλας ὁ Ἰω. Ἀθανασιάδης παρέδωκεν ἐνώπιον τοῦ Μητροπολίτου Νικοπόλεως Ἀμβροσίου (προσυπογράφοντος) τῇ 22 Μαρτίου 1882 μεσίτια ἀργυρᾶ 50 «πρὸς ὑπανδρείαν τῆς πτωχῆς νεάνιδος Χριστ. Παζάρου...».

(σελ. 232).

*

95. Συστατήριον Γράμμα.

Πρὸς τὸν Μητροπολίτην Δρυϊνουπόλεως Κλήμεντα, ἀπὸ 3 Ὀκτωβρ. 1883, ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Χρ. Αὐγερινοῦ, ἐτῶν 15, ἀποφοίτου τῆς Θεοφανείου Σχολῆς, πρὸς εἰσαγωγήν αὐτοῦ εἰς τὰ ἐν Ἀργυροκάστρῳ Ζωγράφεια Διδασκαλεῖα, ἄριν εὐρυτέρων σπουδῶν.

σελ. 233—234).

*

96. Διορισμὸς κηδεμόνος.

Τοῦ Ἀθ. Ἀθανασιάδου διὰ τὸν πάσχοντα Ἀλέξιον, υἱὸν τοῦ μακαρίτου Δελφοῦ τοῦ Ἰωάν. Ἀθανασιάδου, πρὸς διαχείρισιν τῶν κατ'αὐτόν, τῇ 9 Σεπτεμβρ. 1883.

(σελ. 235).

*

97. Ἀφιερωτήριον.

«Διὰ τοῦ παρόντος Ἐκκλησιαστικοῦ Γράμματος δῆλον γίνεται ὅτι σήμερον ἦν 1ην Δεκεμβρίου τοῦ 1883 τρίτου σωτηρίου ἔτους, ἡμέραν πέμπτην, παραστάς ἐνώπιον ἡμῶν, ἐν τῇ Ἱ. Μητροπόλει, ὁ ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων Κοζυγίου) διαμένων Ὁσιώτατος Δωρόθεος ὡμολόγησεν ἰδίῳι χειλεσιν ὅτι ἔχων ἐν τῷ χωρίῳ αὐτοῦ Παλαιοροφῶρῳ εἴκοσιν Ἀριθ. 20 ἐλαιόδενδρα καὶ συνορεύοντα πρὸς βορρᾶν μὲν μὲ Κωνσταντὴ Διαμάντη, πρὸς δυσμᾶς μὲ στορόγης, πρὸς ἀνατολᾶς μὲ Νεράκι καὶ πρὸς μεσημβρίαν μὲ Κωνσταντὴ Πέτρη, καὶ τὰ ὅποια μὲ τὸ εἶδος Δ σημεῖον ἐσημείωσεν οἰκισθελῶς καὶ εὐχαρίστως ἀφιεροῖ καὶ παραχωρεῖ πάντα πρὸς τὴν ῥηθῆσαν Μονὴν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ θέλει ἀπὸ σήμερον καὶ αἰωνίως νὰ ὑπάρχουν κτῆμα τῆς Μονῆς, εἰς ἣν καὶ βιώσεται μέχρι τέλους.

Ὅθεν εἰς πίστῳσιν ἐγένετο ἡ παροῦσα προᾶξις καὶ ὑπογράφεται παρ' αὐτοῦ καὶ ἰδίου μοναχοῦ, τῶν παρευρεθέντων ἐπιτρόπων τῆς Μονῆς καὶ κυροῦται καὶ παρ' ἡμῶν.

Ἐν Πρεβέξῃ τῇ 1 Δεκεμβρίου 1883.

Διὰ τὸν ἀγράματον μοναχὸν Δωρόθεον Γεωργαντζῆν τὸν ὑπογράφω ἐγὼ Ἀρχιδ. Νικόδημος καὶ αὐτὸς θέτει τὸ σημεῖον τοῦ †

Οἱ Ἐπίτροποι τῆς Μονῆς.

† «Ὁ Νικοπόλεως ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ βεβαιοῖ».

(σελ. 236).

*

98. Προικοσύμφωνον.

Καταχωρηθὲν ἐν ἀντιγράφῳ, τῇ 13 Ἀπριλ. 1884, κατ' αἴτησιν τοῦ Στ. Παζάρου, διὰ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Χριστίαν.

(σελ. 237).

99. Διαζύγια.

α) Τῆς ἐκ Παλαιοροφύρου Λαμπρινῆς (θυγατρὸς Ἀναγνώστου Ζώη) κατὰ τοῦ συζύγου αὐτῆς Ἀναστ. Γεωργαντζῆ, «λόγῳ ἐπιβουλῆς τῆς ζωῆς αὐτῆς», τῇ 10 Ἀπριλ. 1882).

(σελ. 240—42).

*

β) Τῆς ἐκ Προβέζης Θεοδούλης (θυγατρὸς Μάνου Ἀλλαφιώτου), κατὰ τοῦ συζύγου αὐτῆς Ἰωάννου Μπόρου, συνεπείᾳ ἐπιβουλῆς τῆς ζωῆς αὐτῆς, τῇ 24 Αὐγούστου 1882.

(σελ. 242—243).

*

γ) Τῆς ἐκ Μιγαλιτσίου Χρυσουγῆς (θυγατρὸς Καραγάλη) κατὰ τοῦ συζύγου αὐτῆς Χρ. Βαρβάτη, διὰ τὸ εἶναι ἀνυπόστατον καὶ παράνομον τὸν γάμον, καθ' ὅσον ὁ ἐν λόγῳ ἦτο ἀνάδοχος τοῦ ἐκ τοῦ πρώτου γάμου τέκνου τῆς Χρυσουγῆς, τῇ 5 Νοεμβρ. 1882.

(σελ. 247—48).

*

δ) Τῆς ἐκ Κονκουλίου Παρασκευῆς κατὰ τοῦ συζύγου αὐτῆς Θωμᾶ Ἰακώβου ἕνεκα ἀσθενείας αὐτῆς (ἐπιληψίας), τῇ 24 Ἰαν. 1883.

σελ. 260).

*

ε) Τῆς Βάσως (θυγατρὸς Ἰ. Τιμάρη) ἐξ Ἄνω Βλάδω (Δεσποτικοῦ) ἀπὸ τοῦ συζύγου αὐτῆς Νάστου Ματσαϊδόνη, λόγῳ ἀνιάτου αὐτῆς ἀσθενείας, τῇ 2 Δεκεμβρ. 1882.

(σελ. 261).

ς) Τῆς Μαρίας (Τριανταφύλλου) κατὰ τοῦ συζύγου αὐτῆς Νικ. Κονταράτου Ζακυνθίου, λόγῳ ὑπαιτιότητος αὐτοῦ, τῇ 3 Μαΐου 1883.

(σελ. 262—63).

ζ) Τοῦ Ζήση Γάκη, ἐκ χωρίου Τοπόλα (Χειμαδιοῦ) κατὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ Ἀδριανῆς (τὸ γ. Κότα) συνεπείᾳ ἐγκαταλείψεως καὶ συζωίας μεθ' ἑτέρου τῇ 7 Ἰουλ. 1883.

(σελ. 263—64).

η) Τῆς ἐκ Προβέζης Χρυσουγῆς (τὸ γ. Παπαλήθεια) κατὰ τοῦ συζύγου αὐτῆς Νικ. Α. Μπαρμσακούλη, διὰ τὰς «προξενηθείσας αὐτῇ παρ' αὐτοῦ ἐπιθέσεις διὰ ξύλων καὶ κακώσεις», καὶ διότι «οὐδεμίαν πρόνοιαν λαμβάνει οὔτε ὑπὲρ αὐτῆς οὔτε ὑπὲρ τῶν τέκνων της», τῇ 1 Μαρτίου 1884.

(σελ. 264—65)

θ) Τῆς ἐκ Σεσόβου (Πολυβρούσου) Αἰκατερίνης (τὸ γ. Γιαννάκη), κατὰ τοῦ συζύγου αὐτῆς Βασ. Κ. Μπαγκέ, λόγῳ μεταξὺ αὐτῶν σοβαρῶν ἐρίδων καὶ διαπληκτισμῶν, τῇ 14 Μαρτίου 1884.

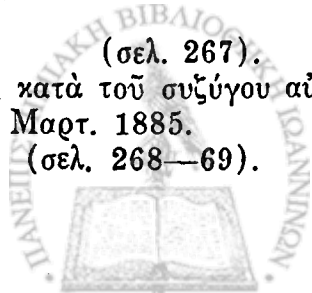
(σελ. 266).

ι) Τῆς ἐκ Κάτω Κοτσανοπούλου (Ἑλένης Πήλιου. Ντάσκαρη) κατὰ τοῦ συζύγου αὐτῆς, λόγῳ συνεχῶν κακώσεων καὶ ἐξευτελισμῶν καὶ ἀτιμώσεων... τῇ 7 Νοεμβρ. 1884.

(σελ. 267).

ια) Τῆς Ἑλένης (τὸ γ. Μάντζου), ἐκ Καμαρίνης, κατὰ τοῦ συζύγου αὐτῆς Κ. Ντίκα, συνεπείᾳ κακώσεων καὶ ἐγκαταλείψεως, τῇ 27 Μαρτ. 1885.

(σελ. 268—69).

ιβ) Τῆς Φεβρωνίας (τὸ γ. Χαβάνη), ἐκ Πρεβέζης, κατὰ τοῦ συζύγου αὐ-
τῆς Θεοδ. Ἀρπιτσιότη, συνεπεία κακώσεων καὶ παντελοῦς ἐγκαταλείψεως αὐτῆς
καὶ τῶν ἰδίων αὐτῶν τέκνων, τῇ 1 Μαρτίου 1885.

(σελ. 269—70).

100. Διὰ τὸ Παρθεναγωγεῖον.

Κατόπιν συσχέσεως, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Μητροπολίτου Νικοπόλεως
Αμβροσίου, τῶν τε Δημογερόντων καὶ τῶν Ἐπιτρόπων τοῦ ἐν Πρεβέζῃ Παρθε-
ναγωγείου, τῇ 14 Ἰουνίου 1882 (ἀντεγράφη φαίνεται ἐκ τῶν ὑστέρων εἰς τὸν Κώ-
δικα) ἀπεφασίσθη, ὅπως ληφθῶσι ὠρισμένα μέτρα διὰ τὴν οἰκονομικὴν καὶ ἄλλην
ἰσχυρῶν τοῦ Ἰδρύματος.

(σελ. 244—46).

101. Διαθῆκαι.

α) Τοῦ Ἰωάννου Ἀθανασιάδου (θανόντος τῇ 19 Ἰανουαρίου
1883), οὗτινος ὁ αἰτάδελφος Ἀθανάσιος ἠτήσατο καὶ κατεχώρησεν ἐν τῷ κώδικι
ἐν διαθήκῃ αὐτοῦ συνταχθεῖσαν τῇ 1 Ἰουνίου 1880. Ἐν αὐτῇ ἀξιοσημεῖως εἰ-
ρη ἡ ἐξῆς παράγραφος: «...καὶ ἐπειδὴ ἐν ταύτῳ θέλω τὸ κληροδόμημα αὐτὸ τῆς
μνηστοῦ Συζύγου μου νὰ μείνῃ αἰωνίως στερεώτερον καὶ ἀσφαλέστερον, διορί-
ζω καὶ ἀποφασίζω νὰ λαμβάνωνται ἐκ τῶν ἐτησίων ἐνοικίων τοῦ μνησθέντος ἐρ-
στηρίου γειτονεύοντος τῆς οἰκίας Βρέκουση καὶ Διγόνη, καὶ δίδωνται ἀφεύκτως
τὰ πᾶσαν ἐνιαύσιον περιόδον παρὰ τῆς θυγατρὸς μου Μαρίας καὶ τῶν κληρονό-
μων καὶ διαδόχων των, τάλληρα (μετοίτια;) πενήκοντα ἀριθ. 50, δηλ. τὰ μὲν
ἰση 25 ἀπέναντι τοῦ κληροδοτήματος τῆς μακαρίας συζύγου μου, τὰ δὲ λοιπὰ
ἀπὸ μέρους ἐμοῦ, εἰς μνημόσυνον ἐμοῦ καὶ τῶν μακαρίων γονέων μου, εἰς ὑπαν-
εῖαν μιᾶς πτωχῆς καὶ χρηστοθήτους κόρης τῆς χριστιανικῆς ταύτης κοινότητος, προ-
ωμένης πάντοτε μιᾶς τοιαύτης ἐκ τῶν συγγενῶν μου εἴτε ἐκ τοῦ πατρὸς μου
εἴτε ἐκ τῆς μητρὸς μου. Ἡ εὐεργεσία αὕτη θέλει γίνεσθαι κατὰ πᾶσαν ἀγίαν καὶ
ἄλλην Πέμπτην παρόντος τοῦ Ἀρχιερέως ἢ τοῦ Ἐπιτρόπου αὐτοῦ...».

(σελ. 256).

β) Τοῦ Ἀθανασίου Ἀθανασιάδου (θανόντος τῇ 6.4.1885), συνταχθεῖσα τῇ
Ἀπριλ. 1883 καὶ διαλαμβάνουσα τοῦτο μὲν ὅτι τὰ βιβλία αὐτοῦ ἅπαντα πλὴν
νομικῶν τ' ἀφιερῶσι πρὸς τὴν Θεοφάνειον Σχολὴν (ἄρθρ. Δ') τοῦτο δ' ὅτι κα-
εἶπει λίρας τουρκίας διακοσίας, ὥστε νὰ δανεισθῶσι καὶ μετὰ 20ετίαν ἐκ τῶν
ἑνὸν νὰ σπουδάζωσι δύο πτωχοί, εὐφρεῖς καὶ γρηστοθήθεις νέοι τῆς Πρεβέζης, ἐν
τῇ Θεοφανεῖῳ Σχολῇ καὶ ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν,
τὸν ὅρον, ὅτι μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν αὐτῶν θὰ χειροτονηθῶσι
θὰ ἱερατεύσωσιν εἰς τὴν Πρεβέζαν...

(σελ. 270—280)

γ) Τῆς Ἀγγελικῆς Ἀθανασιάδου, συνταχθεῖσα τῇ 30ῃ.5.1882, ἐν ἣ ταύ-
την ἐπιθυμίαν ἐκφράζει: «...διορίζω καὶ ἀποφασίζω αὐτὰ τὰ χρήματα (γρ. τ.
0) καὶ ἄλλα προστιθέμενα ὑπὸ τοῦ συζύγου μου γινόμενα ὅλα λ.τ. 40 νὰ δανεί-
μετὰ τὸν θάνατόν του ὁ προσφιλέτης μου οὗτος σίγγλος ἐνώπιον τοῦ Ἀρχιερέως
τῆς παρ' αὐτῷ τεταγμένης Δημογεροντίας... πρὸς ἀξιόχρεα πρόσωπα ἢ πρό-
σον μὲ πᾶσαν ἀσφάλειαν ἐπὶ ὀλόκληρον 10ετίαν κατὰ τὴν ὁποῖαν θέλω νὰ προσ-

τίθηται ὁ τόκος εἰς κεφάλαιον. Ἀφοῦ δὲ διὰ τοῦ ἀνατοκισμοῦ γίνῃ ἱκανὸν κεφάλαιον... τότε ἐπιθυμῶ καὶ θέλω ἵνα ὁ ἡμῖς τόκος δίδηται ἑτησίως εἰς τὸ ἐνταῦθα Παρθεναγωγεῖον, ὁ δὲ ἄλλος ἡμῖς εἰς ὑπανδρείαν μιᾶς πτωχῆς καὶ τιμίας νεανίδος τῶν ἐκ τῆς συγγενείας ἐμοῦ ἢ τοῦ συζύγου μου...».

(σελ. 282—285)

Ἐν συνεχείᾳ τοῦ Κώδικος καταχωρεῖται κωδικοκελλος τῆς αὐτῆς Διαθήκης ὑπὸ ἡμερομηνίαν 11.4.1885, ἐν ᾧ διαλαμβάνει, ὅτι «κατὰ τὸ ἔτος 1882 συνέταξεν ἡ Διαθήκη τῆς, ἣτις ἐπιθυμῶ νὰ ἐκτελεσθῇ καθ' ὅλα τὰ λοιπὰ μέρη καὶ μόνον νὰ μὴ ἐκτελεσθῇ τὸ λάσσον, ὅπερ διὰ τῆς διαθήκης τῆς ὑποχρέου τὸν μακαρίτην συζυγόν τῆς νὰ θέσῃ ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ τοῦτο ἀκυροῦ μετὰ μεγίστης θλίψεως τῆς ἐνεκεν τοῦ ἐπελθόντος θανάτου τοῦ συζύγου τῆς καὶ τῆς δυσκόλου οικονομικῆς θέσεως τῆς...».

(σελ. 286—287).

*

102. Κατάλογος βιβλίων.

Τῶν κατὰ τὴν διαθήκην τοῦ Ἀθανασίου Ἀθανασιάδου δωρηθέντων εἰς τὸ Θεοφάνειον Σχολήν.

(σελ. 288—291).

*

103 Πρωτόκολλον παραλαβῆς.

Διαφόρων συμβολαιογραφικῶν βιβλίων, δικαστικῶν κλπ. ἐγγράφων, ἐπισημομένων εἰς χεῖρας τοῦ ἀειμνήστου Ἀθ. Ἀθανασιάδου, ἐντεταλμένου ὡς ἀρχαιοφυλάκος.

(σελ. 292)

*

104. Περιεχόμενα.

Ἔπονται ἐν συνεχείᾳ σελίδες λευκαὶ μετὰξὺ 298-307 καὶ εἶτα «Πίναξ περιεχομένων ἐν τῇ παρούσῃ Βίβλῳ, σελ. 308-311, μεθ' ἧς λευκαὶ ἐπίσης μετὰξὺ σελ. 319, εὑρεθῆται δ' ἐπιτεκνημένη μία ἐπιστολὴ — ἀναφορὰ τοῦ Χριστοῦ Σαββατοφερι, ἀπὸ 16 Μαρτίου 1877 πρὸς τὴν Α.Σ. τὸν Ἅγιον Ἄρτην καὶ Πρεβέζη Κωνσταντίνον Σαραφείμ, ἀφορῶσα εἰς προσωπικὸν αὐτοῦ ζήτημα.

Τ Ε Λ Ο Σ

Η ΕΟΡΤΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ ΕΝ ΗΠΕΙΡΩ:

(Ἀπὸ τὴν βραβευθεῖσαν Λαογραφικὴν συλλογὴν τοῦ
δημοδιδασκάλου Σταύρου Μ. Γκατσοπούλου διὰ τοῦ
Πρώτου βραβείου τῶν **ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΧΡΟΝΙΚΩΝ**,

**Αἱ ἐν Ἡπείρῳ παιδικαὶ ἐκδηλώσεις κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς
Ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου.**

Ἡ μεγάλη Τεσσαρακοστὴ ἀναμένεται ἀπὸ τὸν ἄρρενα ἐν Ἡπείρῳ μαθητικὸν κόσμον μὲ ἀφάνταστον καὶ ἀπερίγραπτον χαρὰν. Ἡ ἔντονος αὕτη καὶ ζωηρὰ προσδοκία ὀφείλεται, καὶ εἰς τὸ ὅτι δίδεται εἰς αὐτὸν ἡ εὐκαιρία νὰ μετέσχη ὀλοψύχως εἰς τὰς χαρούμενες Ἀποκρηάτικες ἐκδηλώσεις, αἱ ὁποῖαι εἰς κάθε χωρίον λαμβάνουν πανηγυρικὴν μορφήν καὶ πάνδημον ξεφάντωμα, ἀλλὰ καὶ διότι αὕτη θὰ τοὺς φέρῃ τὴν πολυπόθητον ἑορτὴν τοῦ Λαζάρου, ἥτις, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν θρησκευτικὸν της χαρακτῆρα καὶ τὴν εἴσοδον, κατ' αὐτὴν, εἰς τὴν Μεγάλῃν Ἑβδομάδα, μὲ τὰς κατανυκτικὰς Ἱεράς Ἀκολουθίας τοῦ Νυμφίου, τῶν Παθῶν τοῦ Κυρίου καὶ τὴν ἐπακολουθοῦσαν λαμπροφόρον Ἀνάστασιν Αὐτοῦ, εἶναι παιδικὴ ἑορτὴ, τέρπουσα κατ' ἔξοχὴν τὴν παιδικὴν ψυχὴν. Εἶναι, οὕτως εἰπεῖν, ἡ ἑορτὴ τοῦ Λαζάρου Πανηπειρωτικὴ παιδικὴ ἑορτὴ, διότι, ἐξ ὅσων γνωρίζω, ἑορτάζεται εἰς ἀπάσας τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἡπείρου, ἐλευθέρας καὶ δούλης. Ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος λαμβάνουν χώραν αἱ παιδικαὶ αὗται ἐκδηλώσεις καὶ συγκεκριμένως εἰς Βόρειον Εὐβοίαν.

Ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τῆς Σταυροπροσκυνήσεως, τῆς κοινῶς λεγομένης Μεσοσαράκοστο, οἱ μαθηταὶ ἀρχίζουν νὰ προπαρασκευάζωνται διὰ τὸν πανηγυρικώτερον ἑορτασμὸν τους. Οἱ μεγαλύτεροι τῶν μαθητῶν —διότι μόνον οἱ μαθηταὶ λαμβάνουν εἰς αὐτὴν μέρος— ἐξασκοῦν τοὺς μικροτέρους εἰς τὴν ἀπὸ μνήμης ἀποστήθισιν τῶν Τραγουδιῶν τοῦ Λαζάρου καὶ μὲ τὴν ἐκμάθησιν τοῦ μέλους αὐτῶν, ὅπερ εἶναι μονότονον, ἀπλοῦν καὶ κοινὸν δι' ὅλα.

Τὰ τραγούδια αὐτά, τὰ ὁποῖα ψάλλονται κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Λαζάρου ἢ τὸ ἑσπέρας τῆς παραμονῆς, ὑπὸ τὸ σεληνόφως καὶ τὸ συνεχὲς γαύγισμα τῶν σκύλων τῶν χωρίων, ἄλλα μὲν ἀναφέρονται εἰς τὸ παμμέγιστον θαῦμα, τὴν ἐκ νεκρῶν καὶ τοῦ τάφου Ἀνάστασιν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ πρὸ τετραημέρου ἀποθανόντος φίλου του Λαζάρου ἄλλα δὲ εἶναι ἰλοκὴ ἐγκωμίων πρὸς διάφορα μέλη τῶν οἰκογενειῶν: τὴν ἄγαμον κόρην, τὸν ἔφηβον, τὸν ταξιδιώτην, τὴν οἰκοδέσποιναν, τὸ ἄρρεν βρέφος καὶ τὸν ἐρέα ἀκόμη τοῦ χωρίου.

∴ ∴ ∴

Ὡς προλαβόντως ἀνέφερα, εἰς ἄλλα μὲν χωρία τῆς Ἡπείρου ἐπικρα-

τεῖ τὸ ἔθιμον τῆς κατὰ τὰς ἐσπερινὰς ὥρας τῆς παραμονῆς ἐνάρξεως τῆς παιδικῆς ταύτης ἐκδηλώσεως, εἰς ἄλλας δέ, αὐτὴν ταύτην τὴν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς, μετὰ τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν. Οἱ μαθηταί, ἐὰν μὲν εἶναι πολλοί, χωρίζονται εἰς ομάδας, ἐὰν δὲ ὀλιγώτεροι τῶν εἴκοσι, ἀπαρτίζουσι μίαν καὶ μόνην ομάδα. Θὰ ἐπισκεφθοῦν ὅλας τὰς οἰκογενείας τοῦ χωρίου, πλὴν τῶν πεντηφορουσῶν. Ἐκάστη ὁμάς ἐκλέγει διὰ βοῆς τὸν ὀμαδάρχη τῆς, τὸν αὐγοκράτορα καὶ βοηθὸν αὐτοῦ. Ὁ ὀμαδάρχης συνήθως εἶναι ὁ μεγαλύτερος τὴν ἡλικίαν, ὁ ἠθικώτερος, ὁ τιμιώτερος, ὁ εἰλικρινέστερος, ὁ ἔχων τέλος τὴν δύναμιν νὰ ἀσκῆ κύρος εἰς τὴν ομάδα καὶ νὰ ἐπιβάλλεται εἰς τοὺς τυχόν δυστροποῦντας καὶ παρεκτρεπομένους, ἵνα ἡ ὁμάς παρουσιάσῃ κοσιίαν καὶ εὐπρεπῆ ἐμφάνισιν, οἷα ἀρμόζει καὶ ἐνδείκνυται εἰς δασκαλοπαΐδια.

Ὁ αὐγοκράτωρ κρατεῖ κάλαθον ἱκανοῦ μεγέθους, ἐπεστρωμένον δι' ἀχύρου, ἵνα τοποθετῆ ἐντὸς αὐτοῦ μετ' ἐπιμελείας καὶ προσοχῆς τὰ ὡά, τὰ ὁποῖα θὰ λάβουν ὡς φιλοδώρημα, ποῦ εἶναι τὸ μόνον φιλοδώρημα κατὰ τὴν ἐορτὴν ταύτην. Τὸν αὐγοκράτορα κουραζόμενον, ἀναπληροῖ ὁ βοηθὸς αὐτοῦ.

Κατὰ τὰ παράδοσιν καὶ ἔθος καθωρισμένα καὶ καθιερωμένα, ἡ Ὀμάς εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ ψάλλῃ εἰς ἐκάστην ἐπισκεπτομένην οἰκίαν. Ἐν ἐκ τῶν δύο, ἀφιερωμένων εἰς τὸ μέγα θαῦμα τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου ἀσιμάτων. Ἐὰν ὁ οἰκοδεσπότης ἢ ἡ οἰκοδέσποινα ἐκφράσωσιν ἐπιθυμίαν νὰ ψαλῇ καὶ τὸ δεύτερον, ἡ Ὀμάς εὐχαρίστως ψάλλει καὶ τοῦτο. Τὰ ἄλλα ἐγκωμιαστικὰ τῶν χαρίτων, δι' ὧν εἶναι κεκοσμημένα, ἢ ὑποτίθεται ὅτι εἶναι κεκοσμημένα διάφορα πρόσωπα τῆς οἰκογενείας, ἄδονται κατὰ βούλησιν καὶ ἀπαίτησιν τῶν ἐνδιαφερομένων ὁπότε, ὡς εἰκός, θὰ αὐξηθῇ καὶ τὸ ποσὸν τοῦ παρεξομένου φιλοδωρηματος.

* * *

Μὲ τὰς ὡραίας προσδοκίας φθάνει καὶ ἡ ποθητὴ ἡμέρα, ποῦ θὰ πᾶνε τὰ παιδιὰ στὸ Λάζαρο, ὅπως κοινῶς λέγεται.

Συγκεντρώνονται λοιπὸν πλήρη χαρᾶς, χαριεντιζόμενα καὶ ἀστιευόμενα εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ σχολείου καί, ὑπὸ τὰς εὐχάς, εὐλογίας καὶ συμβουλὰς τοῦ καλοῦ των διδασκάλου, ἐκκινοῦν πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν κατοίκων συγχωρίων των. Ἐκαστος μαθητῆς, κατὰ τὰ εἰωθότα, κρατεῖ ἐν ραβδίον μὲ ἐξόγκωια εἰς τὸ ἄκρον, κοινῶς λεγόμενον τζομάκα. Τοῦτο χρησιμεύει καὶ ὡς ὄργανον ἀμύνης ἐναντίον τῶν ἀδεσπότην κυνῶν, ἀλλὰ κυρίως ὡς ρυθμιστήριον τοῦ χρόνου τοῦ ἀδομένου ἄσματος. Κροτεῖται ἐλαφρῶς καὶ ρυθμικῶς ἐπὶ τοῦ ξυλίνου δαπέδου τῆς οἰκίας.

Εἷς τινὰ χωρία τῆς Ἡλείου καὶ συγκεκριμένως εἰς Ἀγίαν Βαρβάραν Κονίσης, οἱ μαθηταί κατασκευάζουν ξύλινον εἶδωλον τοῦ Λαζάρου, ἐκ τοῦ ὁποίου κρεπῶσι κουδούνια καὶ κύπρους. Ταῦτα διὰ τοὺς μὴ γνωρίζοντας, εἶναι ὀρειχάλκινα ἠχηρὰ ὄργανα, τὰ ὁποῖα κρεπῶσιν ἐπὶ τοῦ τραχήλου τῶν βοσκόντων αἰγοπροβάτων, ἵνα ἐκ τοῦ ἤχου των ἀνευρίσκῃ ὁ βοσκὸς τὸ ἐκ τῆς ποιμνῆς ἀπομακρυνόμενον ζῶον. Τὸ εἶδωλον τοῦτο, ἐστηριγμένον ἐπὶ μακρᾶς ράβδου, κρατεῖται ὑπὸ τοῦ μεγαλοσωμότερου μαθητοῦ, ὅστις ἐπιδεικτικῶς προπορεύεται καὶ κινεῖ μεθοδικῶς τοῦτο. Οὕτω ἐξέρχονται ἐξ ἐκάστου ἦχοι, σκορπίζοντες εἰς τὰ πέριξ εὐθυμίαν καὶ χαρὰν.

Οἱ πλείστοι τῶν κατοίκων ὑποδέχονται τὰ σκιρτῶντα καὶ ἀλαλάζοντα ἐκ χαρᾶς παιδιὰ μὲ ἀπάνιαστον καλωσύνην, πολλοὶ δὲ ἐξέρχονται εἰς τὸ προαύλιον καὶ τὰ «Καλῶς - ορίζουν».

Εἰσερχόμενα μὲ εὐπρέπειαν καὶ εὐγένειαν εἰς τὴν οἰκίαν, εὔχονται ὅλα ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ: «Χρόνια Πολλὰ καὶ καλὴ Πασχαλιά». Ἐ-

ἔνοι δὲ τοὺς ἀντεύχονται ἐγκαρδίως: «Καὶ τοῦ χρόνου. Καλὴ Ἀνάστασις: τοὺς γονέους σας, τ' ἀδέρφια σας κι ὅλη σας τὴν ἀρμάτα».

— Νὰ τὰ ποῦμε; ἐρωτοῦν ἀνυπόμονα.

— Μετὰ χαρᾶς. Πῆτέ τα, παιδιά.

Οὕτω, λαμβάνοντα θέσιν ἡμικυκλίου ἢ διπλοῦ τοιοῦτου, ἐὰν εἶναι πολλοὶ καὶ ὁ χώρος τοῦ δωματίου μικρός, ἀρχίζουν μὲ τὴν γλυκεῖαν, ἀγγελικὴν ἢ ἐξαισίαν παιδικὴν των φωνὴν νὰ κáμνουν ἔναρξιν.

Ἴδου τώρα τὰ Λαζαριάτικα ἄσματα τὰ ὁποῖα ψάλλουν τὰ χαριτωμένα τὰ πλάσματα τοῦ Θεοῦ Δημιουργοῦ:

1ον ΑΣΜΑ ΣΧΕΤΙΚΟΝ ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΑΣΤΑΣΙΝ ΤΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ

— Καλημέρα σας (ἢ καλὴ σπέρα σας) καλὴ βραδυά σας, πάντα προσκυνοῦμε τὴν ἀφεντιά σας.

Ἄν ὀρίζετε νὰ σᾶς εἰποῦμε διὰ τὸν Λάζαρον, ὅπως ποθοῦμε.

Ἦρθ' ὁ Λάζαρος, ἦρθαν τὰ Βάγια, ἦρθαν οἱ γιορτῆς ὁποῦναι τ' Ἄγια.

Ἦρθ' ὁ μύρμηγκας στὰ κερασούδια ἦρθεν ὁ Χριστὸς στὴ Βηθανία.

Σήμερον ἔρχετ' ὁ Χριστὸς, ὁ ἐπουράνιος Θεός, εἰς τὴν πόλι Βηθανία μὲ κλάδους καὶ Βαῖτα.

Ἐβγατὲ παρακαλοῦμε, γιὰ νὰ σᾶς διηγηθοῦμε.

γιὰ νὰ μάθετε τί ἔγινε, σημερὰ στὴν Παλαιστίνην.

Εἰς τὴν πόλι Βηθανία, Μάρθα κλαίει καὶ Μαρία,

Λαζαρόν τὸν ἀδερφόν τους τὸν γλυκὸν κι ἀγκαρδιακόν τους.

Τὸν μοιριολογοῦν καὶ λέγουν, τὸν μοιριολογοῦν καὶ κλαίγουν.

Τρεῖς ἡμέρες τὸν θρηνοῦσαν καὶ τὸν ἐμοιριολογοῦσαν.

Τὴν ἡμέρα τὴν τετάρτη κίνησ' ὁ Χριστὸς γιὰ νάρθη,

καὶ ἐβγῆκεν ἡ Μαρία ἔξω ἀπὸ τὴν Βηθανία,

καὶ ἐμπρός του γονυκλινεῖται καὶ τοὺς πόδας του φιλεῖ.

—Ἐὰν ἦσουν ἴδω Χριστέ μου, δὲν θὰ ἀπέθνησκ' ἀδερφός μου

πλὴν ἐγὼ τώρα πιστεύω καὶ καλότατα ἤξεύρω

ὅτι δύνασ' ἂν θελήσης καὶ νεκροὺς νὰ ἀναστήσης.

—Λέγε, πίστευε Μαρία, ἄγωμεν εἰς τὰ μνημεῖα.

Καὶ τὸν παίρνουν καὶ οἱ δύο καὶ τὸν πᾶνε στὸ μνημεῖο.

Τότε ὁ Χριστὸς δακρύζει καὶ τὸν Ἄδη φοβερίζει.

—Ἄδη, Τάρταρε καὶ Χάρο, Λάζαρον θὰ σοῦ τὸν πάρω.

Παρευθὺς ἀπὸ τὸν Ἄδη τί ἐξαίσιον σημάδι,

Λάζαρος ἀπελυτρώθη, ἀνεστήθη κι ἐσηκώθη

ζωντανός, σαβανωμένος καὶ μὲ τὸ κερὶ ἔωσμένος.

—Πές μας, Λάζαρε τί εἶδες, εἰς τὸν Ἄδη, πὺ ἐπῆγες

—Εἶδα φόβους, εἶδα τρόμους, εἶδα βάσανα καὶ πόνους.

Δῶσ' τε μου λίγο νεράκι νὰ ξεπλύνω τὸ φαρμάκι

τῆς καρδίας, τῶν χειλέων καὶ μὴ μ' ἐρωτᾶτε πλέον.

(ἐπακολουθεῖ ἡ παράκλησις γιὰ τὸ φιλοδώρημα, συνοδευομένη δι' εὐχῆς).

—Δῶσ' τε κι ἐμᾶς τὸν κόπο μας ὅ,τ' εἶναι ὀρισμός σας. Στὰ σπίτια σας χαροῦμενους, τοῦ χρόνου νὰ σᾶς βροῦμε.

2ον ΑΣΜΑ ΤΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ

—Καλό(ν) και τ' "Αγιος ό Θεός καλό(ν) και να τό ποῦμε.
 Κι όποιος τ' άκούει καίρεται κι όποιος τό λέει αγιάζει.
 Κι όποιος καλοφικράζεται, παράδεισον θα λάβη.
 Παράδεισον και Λειτουργιά σ' έν' άγιο μοναστήρι.
 Κι εκεί δέντρος δέν ήτανε και δέντρος φανερώθ'κε.
 Δέντρος ήταν ό Χριστός και ρίζα ή Παναΐγια.
 κι εκείν' τὰ πανωκλώναρα ήταν οί 'Αποστόλοι.
 Που μαρτυροῦσαν κι έλεγαν τὰ Πάθη του Χριστού,
 τὰ Πάθη του Λαζάρου.
 Κι ό Λάζαρος απέθανεν και πάλιν άνεστήθη.
 —Πούησουν, πούησουν Λάζαρε, τόσοσν καιρό χαμένος;
 —"Ημουν στη γή βαθιά - βαθιά· βαθιά παραχωμένος.
 Τὰ ματάκια μου χρυσορραιμένα, τὰ χεράκια μου σταυρωμένα.
 ή γλωσσίτσα μου τρείς "Αγιους γράφει.
 "Αγιον Νικόλαον, "Αγιον Ταξιάρχην, "Αγιον Δημήτριον.

(Έπακολουθεϊ και ή εύχή).

—"Όσα φύλλα έχει ό κισσός και κεραμίδια ή Πόλι.
 Τόσα καλά να δώκη ό Θεός έδω, που τραγουδοῦμε.

Στὰ σπίτια σας χαρούμενους, του χρόνου να σάς βροῦμε.

Σημείωσις. Κατά τον τονισμόν του πρώτου ήκολούθησα όχι την Γραμματικώς τονιζομένην συλλαβήν αλλά την κατά τό μέλος άδομένην. Η ώδή του είναι ως τὰ Μεγαλυνάρια της Ύπαπαντης. «'Ακατάληπτόν έστι, το τελούμενόν έν Σοί...».

'Ιδου τώρα και τὰ έγκωμιαστικά τραγούδια, τὰ όποια ψάλλουν τὰ παιδιά, έγκωμιάζοντα τὰ διάφορα πρόσωπα της οικογενείας, την όποιαν έπισκοππονται.

Ταῦτα, ως και τὰ προηγούμενα είναι μονότονα, μονόηχα και άπλοά στατα, έν πολλοίς δέ σημείοις άσυνάρτητα.

1ον) ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΨΑΛΛΟΜΕΝΟΝ ΕΙΣ ΑΝΥΠΑΝΤΡΟΝ ΚΟΡΗΝ

'Έδω' χουν κόρη(ν) όμορφη, ξανθή και μαυρομάτα.
 Τη λούζουν, τη χτενίζουνε, τηροῦν να την παντρέψουν.
 Της τάζουν γυιόν του βασιληά, της τάζουν γυιόν του Ρήγα.
 Δέ(ν) θέλει γυιόν του βασιληά, δέν θέλει γυιόν του Ρήγα.
 Μόν' θέλει τ' άρχοντόπουλο με τες πολλές χιλιάδες.
 Να κοσκινίζη τό φλωρί, να πέφτη τό λαγάρι
 και τὰ 'ποκοσκινίσματα, τὰ δένει στο μαντήλι.
 και τό μαντήλι στο σπαθι και τό σπαθι στη ζώση
 κι ή ζώση άπάνω σι' άλογο και τ' άλογο στους κάμπους.
 Διψοῦν οί κάμποι για νερό και τὰ βουνά για χιόνι
 διψάει κι ένα άγριομέλισσο για ήμερο λουλούδι.

2ον) ΤΟΥ ΤΥΧΟΝ ΞΕΝΙΤΕΥΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

—'Δω' χουν τον ξενιτιώτη μας πολυ μακριά στα ξένα.
 τώρα μας είπαν 'πώρχεται, μας πήραν τὰ χχαρήκια.
 Φέρνει κόκκιν' άλογο με τη χρυσή του σέλλα,

φέρνει καὶ σιτὴ τζέπη του ἀμέτρητες χιλιάδες.
 Τὴν νύχτα ἐκαλλίγωνε, τὴ νύχτα καλλιγύνει.
 Βάνει τὰ πέταλα χρυσᾶ καὶ τὰ καρφιά ὀσημένα
 καὶ τὸ καλλιγοσφύρια του, σπειρὶ μαργαριτάρι.

Καὶ συνεχίζουσαν ἐγκωμιαστικὸν τραγούδι τῆς οἰκοδεσποίνης:

—Πολλὰ εἶπαμε τ' ἀφέντη μας
 νὰ ἴποῦμ' καὶ τῆς κυρᾶς μας.
 Κυρ' ἀργυρῆ, κυρὰ χρυσῆ
 κυρὰ μαλαματένια.
 κυρὰ μ' ἄντα στολίζεσαι
 καὶ πᾶς στήν ἐκκλησιὰ σου.
 Βάνεις τὸν ἥλιο πρόσωπο
 καὶ τὸ φεγγάρι κύκλο.
 Βάνεις καὶ τὸν Λύγερινὸ
 καθάριο δαχτυλίδι.

3ον) ΕΤΕΡΟΝ ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΥ ΑΓΟΡΙΟΥ

—Μωρὲ σπειρὶ σπειρόπουλο
 σπειρὶ μαργαριτάρι.
 Ἄντα σ' ἐγέννα ἡ μάννα σου
 καὶ σὲ καρδοπονοῦσε.
 Ἐγὼ σιτὴ θύρα στέκομιον
 καὶ τὸν Θεὸν παρακαλοῦσα.
 Θεὲ μοῦ νὰ γένης βασιληᾶς·
 Θεὲ μοῦ νὰ γένης Ρήγας.
 Νὰ κοχκινίζης τὸ φλωρὶ
 νὰ πέφτη τὸ λαγάρι,
 καὶ τ' ἀποκοχκινίσματα
 τὰ δένης στὸ μανδῆλι

κ.τ.λ. ὅπως καὶ τῆς ἀνυπάνδρου κόρης καὶ τελειώνει:

διψάει κι ἕνα ἀγριομέλισσο
 γιὰ ἡμερο λουλούδι.

4ον) ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΑΜΟΝ ΝΕΟΝ

—Ἄγορι, ἀγορίτσι μου, καλὸ μου παλληκάρι
 σοῦ μῆγυσαν οἱ λύγερές κι οἱ κόρες π' ἀγαποῦσες.
 Νὰ πᾶς πέρα κι ἀντίπερα, πέρα στὲς μαυρομάτες
 πῶχουν τὸ μάτι σὰν ἐλῆά, τὸ φρύδι σὰ γαϊτάνι,
 πῶχουν τὸ ματοσίναρο σὰν φράγκικο ντοξάρι.

5ον) ΣΤΟΝ ΕΦΗΜΕΡΙΟ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

—Χήκου —χήκου Δέσποτα καὶ μὴ βαρειοκοιμᾶσαι.
 Οἱ ἐκκλησιᾶδες ἐοῆμαναν, τὰ μαναστήρια ψέλνουν.
 Ἡ (γ) ἐδική σου ἐκκλησιὰ δὲν ψέλνει, δὲ σημαίνει.
 Χήκωσ' τὰ μαθητούρια σου, νὰ ψάλουν, νὰ διαβάσουν.
 Τὸ ἴνα νὰ πιάκη τὸ Σταυρὸ καὶ τᾶλλο τὸ Βαγγέλιο.
 Τὸ τρίτο τὸ καλλίτερο νὰ πιάκη τὴν καμπάνα,

νά σημάνη στήν Ἀνατολή καί ν' ἀκουσῆ στή Δύσι.

6ον) ΕΙΣ ΥΠΕΡΓΗΡΟΝ ΓΡΑΙΑΝ (εἰρωνικόν)

—Κολοκυθιά πλατύφυλλη μέ τὰ πλατιά σου φύλλα
γιὰ πάρε τή ροκίτσα σου κι ἔβγα μπροστά στή θύρα.
Ἦσουνα κι εἶσαι λιγερή ἰσιόκορμη λαμπάδα
καί πλένεις τὰ ρουτάκια σου μονάχη στή μπουγάδα.

Αὐτὰ εἶναι τὰ ἄσημα, πού ψάλλονται ὑπό τῶν ἀρρένων παιδίων κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Λαζάρου.

Οἱ πλείστοι τῶν κατοίκων ὑποδέχονται τὰ παιδιά μέ πολλὴν χαρὰν καὶ εὐχαρίστησιν καὶ μέ προθυμίαν προσφέρουν τὸ φιλοδώρημά των, τὸ ὁποῖον εἶναι —ὡς εἶπομεν— μόνον αὐγά. Ἐκεῖνα τὰ ἔτη, πού ἡμεθα ἡμεῖς Λαζάρου παῖδια, ὑπῆρχον καὶ τινες λίαν φιλάργυροι —σπαγγοδεμένοι— κατὰ τὸ κοινῶς λεγόμενον, οἱ ὁποῖοι εἰς τὸ τερέπισμα τῶν ἀγγελικῶν φωνῶν, ἀντὶ νὰ ἀνοίξουν διάπλατα τὰς θύρας καὶ νὰ μᾶς ὑποδεχθῶσι μέ ἀγάπην καὶ καλωσύνην, ἔκλειον ταύτας ἐρημητικῶς καὶ εἰς τὰς παρακλήσεις μας ὅπως μᾶς δεχθῶσι ἢ ἐσιώπων ἢ μᾶς ἀπέπεμπον. Ἀπεμακρυνόμεθα μέ τὸ παράπονον εἰς τὰ χεῖλη, διὰ τὴν ἀπρεπῆ των συμπεριφορὰν. Οἱ τοιοῦτοι σκληροὶ καὶ ἀνάληγτοι θὰ ἦσαν εἰς ἢ δύο τὸ πολὺ εἰς ἕκαστον χωρίον. Τοὺς τοιοῦτους ἀγενεῖς ὡς μᾶς διηγοῦντο οἱ προγενέστεροι ἡμῶν τοὺς ἀντιήμειβον μέ τὸ ἴδιον νόμισμα.

Ἀπομακρυνόμενοι ἐκεῖθεν τοὺς ἔψαλλον —χθαμαλῆ τῆ φωνῆ— διάφορα ἐμπαικτικά δίστιχα ἐξ ὧν ἓν διητηρεῖτο μέχρι τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους καὶ ἦτο αὐτό:

—Ἀφέντη μας σκληράνθρωπε,
κυρὰ σφιχτοχεροῦσα,
πού τρῶτε ψωμοκρόμμυδο
κάπου καὶ κάνα σκόρδο,
Ἄντιό. Σᾶς ἀφήνομε
Πάρτε καὶ ἓναν (λέξις δυσώνυμος).

∴ ∴ ∴

Ἡ θρησκευτικὴ αὕτη ἑορτὴ τοῦ Λαζάρου, καίτοι δὲν ἦτο ἐξαιρετέα. Ὅμως εἶχε καθιερωθῆ πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ὡς ἡμέρα ἀργίας τῶν σχολείων. Τὸς διδάσκαλος, ὅσον ἄμοιρος τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ Ψυχολογίας τοῦ παιδιοῦ καὶ ἂν ἦτο, θὰ διενοεῖτο, στηριζόμενος εἰς τοὺς τύπους, νὰ στερήσῃ τοὺς μαθητὰς του τῆς ἀρρήτου καὶ ἀπεριγράπτου χαρᾶς, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐγέμιζεν ἡ ἀθῶα παιδικὴ καὶ ἀγγελικὴ ψυχὴ των, ἐκ τοῦ ὠραίου τοῦτου πατροπαράδοτου ἐθίου;

Καὶ ὁ πλέον κατὰ γράμμα τηρῶν τὸ Ὁρολόγιον Πρόγραμμα διδάσκαλος, αἰσθανόμενος τὸν πόνον τῆς παιδικῆς ψυχῆς ἐκ τῆς τυχόν ἀπαγορεύσεως τῆς τοιαύτης χαρμωδῆς παιδικῆς ἐκδηλώσεως, πόνον λίαν ἐπιζήμιον πολλαπλῶς εἰς τὸ παιδί, ἄφηνε κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τοὺς μαθητὰς του ἐλευθέρους ἵνα πληρωθῆ ἡ ψυχὴ των ἀνεκκλαλήτου χαρᾶς, λίαν ἀπαραίτητου διὰ τὴν ἐνδεικνυομένην περαιτέρω μόρφωσιν καὶ Ἑλληνο - χριστιανικὴν αὐτῶν ἀγωγὴν. Καὶ ὅμως. Ἐνῶ οὕτω προφρόνως ἐσκέπτοντο οἱ διδάσκαλοι, εὐρέθη Ἐπιθεωρητῆς Δημοτ. σχολείων —ἤδη μακαρία τῆ λέξει— ὅστις, κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην, μεταβάς ἵνα ἐπιθεωρήσῃ τὰ σχολεῖα Πυρσογιάννης καὶ Βουρμπιάνης καὶ εὐρῶν τοὺς διδασκάλους μόνους —διότι οἱ μαθηταὶ μετεῖχον τῆς ὠραίας καὶ λαμπρᾶς αὐτῆς παιδικῆς ἐκδηλώσεως— παρετήρησεν αὐ-

οὐς διὰ τὴν —κατ' αὐτὸν— ἀδικαιολόγητον ταύτην ἐνέργειαν, καίτοι οὗτοι νέπτυξαν εἰς αὐτὸν τοὺς λόγους, τοὺς ὑπαγορεύσαντας εἰς αὐτοὺς νὰ σεσθῶσι τὸ ὡραῖον αὐτὸ πατροπαράδοτον ἔθιμον, ἔλκον τὴν προέλευσίν του πρὸ τοὺς χρόνους τοὺς πρώτους μεταχριστιανικούς.

∴ ∴ ∴

Οὕτω λήγει αἰσίως ἡ παιδικὴ αὕτη ἐορτὴ. Ἄπαντα τὰ λαβόντα μέρος εἰς ταύτην παιδία μὲ ἀνέκφραστον χαρὰν, ζωγραφισμένην εἰς τὰ ἄθῳα πρόσπαστά των, συγκεντρώνονται τώρα εἰς τὸ Μεσοχώρι καὶ ἐκεῖ εἰς γωνίαν νὰ αὐτοῦ, καθήμενα ὀκλαδόν, προσμένουν μὲ ἀγωνίαν τὴν ὑπὸ τοῦ ὀμαίρχου των καταμέτρησιν καὶ διανομὴν εἰς αὐτοὺς τῶν αὐγῶν. Ὁ ὀμαδάρχης τὰ συχαίρει διὰ τὴν εὐκοσμίαν καὶ τάξιν, πρὸς ἐτήρησιν κατὰ τὴν περιγραφήν των καὶ ἔπειτα διανέμει τοὺς καρπούς τῶν κόπων των, τὰ αὐγά. Αὕτη θεορίζεται βάσει τῆς ἡλικίας καὶ τάξεως ἐκάστου. Ἐγχειρίζων εἰς ἕκαστον δικαιούμενον ποσὸν αὐγῶν εὐχεται «Καλὴ καὶ Χαρούμενη Πασκαλιά». Ἦρα κάθε παιδίον ἐπιστρέφει χαρούμενον εἰς τὴν οἰκίαν του, ὅπου τὸ ρηιένουν τὰ θερμὰ φιλιὰ —θερμότερα ἔξ ὄλων— τῆς ἀγαπημένης του μητέρας.

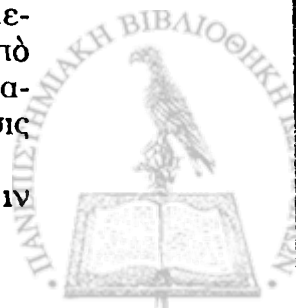
«Καλὴ Πασκαλιά, βλαστάρι μου» τοῦ λέγει, ἐναγκαλιζομένη περιπαρὰς αὐτό. Τοῦτο παραδίδει εἰς τὴν ἀγαπημένην του μητέρα πρὸς φύλαξιν τῶν καρπῶν τῶν κόπων του, τὸ μερίδιόν του τῶν αὐγῶν, πρὸς δυνατόν νὰ λαβῆται πέντε, δέκα ἢ καὶ περισσότερα καὶ ἐνίοτε ὀλιγώτερα καὶ ἐκείνη τὰ φυλάσσει ἐπιμελῶς. Ταῦτα θεωροῦνται ἀναφαίρετος ἰδιοκτησία τοῦ παιδιοῦ καὶ βαφοῦν τὴν Μεγάλην Πέμπτην, ἣν ἔχουν πρὸς τοῦτο καθωρισμένην αἰσιοκραίαν.

Τὰ ἴδια παιδία πρὸς ἔλαβον μέρος εἰς τὴν ὡραῖαν ταύτην ἐορτὴν τοῦ ζάρου τὸ ἀπόγευμα τῆς αὐτῆς ἡμέρας θὰ συγκεντρωθοῦν εἰς τὸ προαύλιον τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐκεῖθεν θὰ μεταβῶσιν ἐν σώματι εἰς τὰς οἰκίας, ἵνα λάβωσι παρὰ τῶν οἰκοδεσποτιῶν κλώνους δάφνης, οἵτινες θὰ χρησιμεύσωσι τὴν ἡμέραν Κυριακὴν τῶν Βαΐων ἐορταζομένην εἰς ἀνάμνησιν τῆς θρησκευτικῆς Εἰσόδου τοῦ Κυρίου εἰς Ἱεροσόλυμα.

Ἐλλείψει δάφνης, θὰ μεταβῶσιν εἰς τὸ παρακείμενον ἀλούλιον ἰτεῶν θὰ κόψωσι τοὺς μόλις ἀνοίξαντας κλαδίσκους μὲ τὴν ἰδιάζουσαν ἀρωματικὴν ὀσμὴν των. Τούτους θὰ μεταφέρωσιν εἰς τὸν Ἱερὸν Ναόν. Ἐκεῖ διὰ τούτων θὰ κάμωσι μικρὰς δέσμας καὶ θὰ παραδώσωσι ταύτας εἰς τὸν Ἐπίτροπον τοῦ Ἱεροῦ ναοῦ. Αὗται κατὰ τὸν Ὁρθρον τῆς Μεγάλης ἐορτῆς τῶν Βαΐων, εὐλογηθῶσιν ὑπὸ τοῦ λειτουργοῦντος ἱερέως καὶ θὰ διανεμηθῶσιν εἰς τοὺς τοὺς. Ἀπὸ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἄρχεται ἡ Μεγάλη ἐβδομάς, ἡ Ἐορτὴ τῶν Παθῶν τοῦ Κυρίου.

Ἐκάστην ἑσπέραν οἱ καλοὶ μας μαθηταί, τὰ γνωστά μας Λαζαροπαῖα, θὰ παρακολουθήσωσιν εἰς τοὺς Ἱεροὺς ναοὺς μὲ εὐλάβειαν καὶ κατὰ τὴν τάξιν τὰς Ἱερὰς Ἀκολουθίας τοῦ Νυμφίου, τὴν δὲ Μεγάλην Πέμπτην καὶ γάλην Παρασκευὴν τὰς συγκινητικωτάτας Ἀκολουθίας τῶν Παθῶν τοῦ Κυρίου μὲ τὰ Δώδεκα Εὐαγγέλια, τὴν Ἀποκαθήλωσιν τοῦ Κυρίου καὶ τὴν περιφορὰν τοῦ Ἐπιταφίου, ὁ ὁποῖος θὰ στολισθῆ μὲ εὐσσομα ἴα κοινῶς λεγόμενα Ἀγιόμανοσας, τὰ ὁποῖα θὰ συλλέξουν τὰ Λαζαροπαῖα μας ὑπὸ τὰς θάμνους τῶν πέριξ κοιλάδων, ἄνευ φωνασκιῶν καὶ θορύβων συναισθητικῶν τὸ πένθυμον τῆς μεγάλης ταύτης ἡμέρας. Εἶναι ἡ βαθυτάτη ἐκδήλωσις πνευματικῆς πρὸς τὸν δι' ἡμᾶς παθόντα καὶ ταφέντα Χριστόν.

Τὸ Μέγα Σάββατον ἀπὸ βαθυτάτης πρωΐας θὰ προσέλθωσιν καὶ πάλιν

εις τὸν Ἱερὸν Ναόν, θὰ παρακολουθήσωσι μὲ εὐλάβειαν τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν καὶ εἰς τὸ τέλος αὐτῆς μὲ κατάνυξιν θὰ μεταλάβωσι τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων.

Μετὰ τὴν ἀπόλυσιν θὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς οἰκίας των καὶ θὰ βοηθήσωσι τοὺς καλοὺς γονεῖς των εἰς τὴν προμήθειαν τῶν ἀπαραιτήτων διὰ τὸν μεγαλοπρεπέστερον ἑορτασμὸν τῆς Ἑορτῆς τῶν Ἑορτῶν τοῦ Πάσχα. Θὰ προπαρασκευάσωσι τὸν κῶρον διὰ τὸ ψήσιμον τοῦ Πασχαλίου ἄμνου: Θὰ κοιμηθῶσιν ἔπειτα ἐνωρίς, ἵνα ἐξυπνήσωσι μετὰ τὰ μεσάνυκτε μὲ τὸ πρῶτο σήμασια τῆς Λαμπριάτικης καμπάνας. Θὰ ἐτοιμασθῶσι, θὰ ἐνδυθῶσι τὰ Πασχαλιᾶτικα ἐνδύματά των, θὰ λάβωσιν ἀνὰ χεῖρας τὰς λευκὰς λαμπάδας των καὶ μαζὶ μὲ τοὺς καλοὺς γονεῖς των θὰ μεταβῶσιν εἰς τὸν Ἱερὸν ναὸν διὰ νὰ παρακολουθήσωσι μὲ ἄκραν εὐλάχειαν τὴν Ἱερὰν Ἀκολουθίαν τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

∴ ∴ ∴

Αὕτη θὰ λάβῃ κῶραν εἰς τὸ προαύλιον τοῦ Ἱεροῦ ναοῦ, εἰς εἰδικῶν προπαρασκευασθεῖσαν ἐξέδραν. Ἐκεῖ, ὑπὸ τὸ ἄπλετον φῶς τῶν ἀναριθμητῶν ἀνημμένων λαμπάδων, ὅπερ ἐξαφανίζει τὸ ὥχρον καὶ ἀσθενὲς φῶς τῆς εἴδιδρεπάνου, ἀνατελούσης τὴν στιγμὴν ταύτην σελήνης, ὁ σεβάσιμος, συνήθως λευκοπώγων ἱερεὺς, ἐνδεδυμένος τὰ χρυσοποίκιλτα ἱερά του ἄμφια, θὰ ἀνγνώσῃ ἐν μέσῳ βαθυτάτης σιγῆς καὶ κατανύξεως τὴν χαρμόσυνον περικοπὴν τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου, τὴν ἀναγγέλλουσαν τὸ μέγα καὶ κοσμοσωτήριον γονός, τὴν ἐκ νεκρῶν Ἀνάστασιν τοῦ δι' ἡμᾶς Σταυρωθέντος καὶ ταφέντος Κυρίου. «Διαγενομένου τοῦ Σαββάτου, Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, Μαρία ἡ τῆς Ἰακώβου καὶ Σαλώμῃ ἠγόρασαν ἀρώματα, ἵνα ἐλθοῦσαι ἀλείψωσι τὸν Ἰησοῦν...». Ἀφάνταστος χαρὰ καταλαμβάνει τοὺς πιστοὺς, ἡ ὁποία κορυφώνεται ἐπὶ τῷ ἀγγέλματι καὶ ψαλμωδίᾳ τοῦ ἡδυμόλου τροπαρίου «Χριστὸς νέστη ἐκ νεκρῶν...». Οἱ χαρμόσυνοι ἤχοι τῶν κωδῶνων, οἱ ταυτόχρονοι τροβολισμοί, τὸ ἀνεβοκατέβασμα τῶν λαμπάδων, τὸ ἡδύπνοον ἄρωμα τὸ ἀντιδιδόμενον ἀπὸ τὰ ἤδη ἀνοιχθέντα Ἀπριλιᾶτικα τριαντάφυλλα εἰς τὸν ἱερὸν περίβολον, δημιουργοῦν ἀτμόσφαιραν ἀποπνέουσαν θρησκευτικὸν δέος. ἡ ἐκκλησίασμα ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μὴ καρδίᾳ οὐμψάλλει τὸ πανευφρόσυνον ἡ χαροποιὸν τοῦτο τροπάριον τῆς Ἀναστάσεως.

Μετὰ τὸ τέλος τῆς Ἱερᾶς Ἀκολουθίας τῆς Ἀναστάσεως, ἅπαν τὸ ἐκκλησίασμα θὰ ἀκολουθήσῃ μετ' εὐλαβείας τὸν εἰσερχόμενον εἰς τὸν Ἱερὸν Ναὸν ἱερέα, ἵνα παρακολουθήσῃ μέχρι τέλους τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν. Ἐκεῖ δὲν θὰ παρατηρηθῇ τὸ ἄηθες θέαμα, ὅπερ ἐλέπει τις εἰς τοὺς Ἱεροὺς ναοὺς πλείστων πόλεων νὰ ἐκκενοῦται ὁ ναὸς μετὰ τὴν τελετὴν τῆς Ἀναστάσεως καὶ νὰ παρακολουθοῦν τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν εὐάριθμοι πιστοί. Τὰ Λαμπριάτικα ἡμῶν, ἰστάμενα μετ' εὐλαβείας, θὰ κρατήσωσιν τὸ ἴσον, θὰ κανονίσωσιν, θὰ συμψάλλωσιν τὰ Μεγαλυνάρια, ἐν θὰ ἀναγνώσῃ μετὰ μέλει καὶ βαθυτάτης κατανύξεως τὸν Ἀπόστολον, ἄλλο τὸ «Πιστεύω», ἄλλο τὸ «Ἐπιτεροῦ ἡμῶν» καὶ ὅλα μαζὶ μετὰ τὴν χαρμόσυνον Ἀναστάσιμον εὐχὴν «Εἰσεύσεθις καὶ φιλόθεος ἀπολαυέτω νῦν τῆς ἱερᾶς πανηγύρεως...» θὰ συμψάλλωσιν μὲ τὰς ἀγγελικὰς των φωνὰς τὸ «Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, θάνατον πατήσας καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζῶν χαρισάμενος» καὶ ἐπιμαζὶ μὲ τοὺς καλοὺς των γονεῖς θὰ ἐπιστρέψωσιν χαρούμενα καὶ γελαστά, κατὰ τὸν Ἱερὸν ναὸν τὸ Ἅγιον φῶς εἰς τὰς οἰκίας των. Ἐκεῖ θὰ δεχθοῦν ἀπὸ τὴν πολιτικὸν Μάλε τὰ κατ' ἔθος 2 κόκκινα αὐγά, μὲ τὴν ἀπαραίτητον Μετανοήσια —λαμπριάτικα ψωμάκια διαφόρων σχημάτων— καὶ μαζὶ μὲ τὰ θε

ΠΑΙΔΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

Η τ ρ ό π α.

“Εν ἄλλο παιγνίδι μὲ τὰ κότσια, ποὺ παίζαμε μικρὰ παιδιά, στὴν Πρέ-
, εἶναι ἡ τρῶπα. Σχέδιο τοῦ παιγνιδιοῦ αὐτοῦ βλέπουμε στὸν «Ταχυδρό-
Ἀθηνῶν φυλ. 791, σελ. 44 τῆς 6.6.1969. Νὰ πῶς παίζεται.

Δύο ἢ περισσότερα παιδιά κάθονται κυκλικά, ἀνακούρκουδα στὸ ἔδα-
“Ας πάρουμε τρία παιδιά. Βάζει τὸ καθένα ἀπὸ ἓνα ἢ δύο ἢ τρία μικρὰ
ἢ ἀρνῆσια ἢ κατοικήσια γιὰ τὸ παιγνίδι. “Ας βάλῃ π.χ. ἀπὸ δύο κότσια
θε παίκτης.

Μὲ κλῆρο ὀρίζεται ποῖο παιδί θὰ παίξῃ πρῶτο ἢ θὰ ρίξῃ τὰ κότσια
τὴν ὀρολογίαν τοῦ παιγνιδιοῦ.

Ὁ πρωτοπαίκτης τοποθετεῖ καὶ τὰ ἔξῃ κότσια στὴν ἀνοιχτὴ παλάμη του
ἂ πετάει ψηλά, ὡς μιὸ μέτρο πάνω - κάτω. Ταχύτατα ἀναστρέφει τὸ
κὸ μέρος τῆς παλάμης πρὸς τὸ ἔδαφος καὶ μὲ τὴν ἄνω ἐπιφάνειά της,
ὅποιαν σχηματίζει, κατὰ τὸ δυνατόν, μὲ τὰ δάχτυλά του σὰν λακουβί-
προσπαθεῖ νὰ τὰ πιάσῃ στὸν ἀέρα. Θὰ πιάσῃ ἔτσι ἓνα, δύο, τρία, τὸ πολὺ.

Χρειάζεται, φυσικά, ἐπιτηδειότητα καὶ σβελτιάδα στὴν κίνηση τοῦ χε-
Αὐτὰ τὰ κότσια εἶναι τὰ κερδιζόμενα. “Ας ποῦμε πῶς ἔπιασε τρία καὶ
λα τρία πέσανε στὸ ἔδαφος. “Αν αὐτὰ σταθοῦν ὅλα στὴ θέση μάρω τότε
ρδίζει κι’ αὐτά. “Αν σταθῇ ἓνα, τότε κερδίζει μόνον αὐτό· ἂν σταθοῦνε
κερδίζει αὐτά. “Ας δεχθοῦμε ὅμως πῶς τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ τρία τοῦ ἐδάφους
κε μάρω καὶ τ’ ἄλλα δύο τὸ ἓνα λάκκα καὶ τὸ ἄλλα ζάφτρα, τότε ὁ
ης —γιὰ τὸν πρωτοπαίκτη λέμε— τοποθετεῖ τὸ ἓνα πάνω στὸ ἄλλο αὐ-
δύο, σὰν τοὺς σπονδύλους τῆς κολόννας, καὶ τὰ χτυπάει στὸ ἔδαφος
ἔρθουν καὶ τὰ δύο ζάφτρα τὰ κερδίζει. “Αν ἀπὸ τὰ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους
κότσια τὸ ἓνα ἢ τὰ δύο στηθοῦν κίσσω τότε τιμωρεῖται ὁ παίκτης προσ-
τας ἓνα ἢ δύο, κ’ ἔτσι θάχουμε πέντε καὶ θὰ συνεχίσῃ ὁ ἐπόμενος,

της θὰ δεχθοῦν τὴν ὠραίαν ἐκφώνησιν· «Χριστὸς Ἀνέστη» καὶ θὰ ἀν-
τήσουν, φιλοῦντα τὸ χεῖρ της· «Ἀληθῶς Ἀνέστη».

Μετὰ τὴν καταβρόχθισιν τῆς νοστήμου καὶ εὐγεύστου μαγειρίτσας, θὰ
π μέρος τῶν Λαζαροαυγῶν των καὶ θὰ ἐξέλθωσι εἰς τὸ Μεσοχώρι, ὅπου
ναντήσουν ἄλλους ὀμήλικάς των, θὰ τσουγκρῖσουν τὰ αὐγά μὲ «πάρ-
ἢ «ὄχι» ἀναλόγως τῆς ἐκ τῶν προτέρων καθορισθησομένης συμφωνίας,
λήσουν τ’ αὐγά εἰς μέρος ἐπικλινές, θὰ γελάσουν, θὰ παίξουν, θὰ ἀστει-
ν καὶ θὰ χαροῦν· θὰ σπεύσουν ἔπειτα εἰς τὸν Ἱερὸν ναὸν νὰ παρακο-
ρουν μὲ εὐλάβειαν καὶ κατάνυξιν τὴν Ἱερὰν Ἀκολουθίαν τῆς Ἀγά-
τῆς κοινῶς λεγομένης «Δεύτερη Ἀνάστασις» μεθ’ ὅθι ἐπιστρέ-
πλήρη χαρᾶς εἰς τὰς οἰκίας των, ὅπου θὰ τὰ περιμένῃ τὸ πλούσιο Πα-
ἄτικο τραπέζι.

Τὸ ἀπόγευμα εἰς τὸ χοροστάσι, ἔξωθεν τοῦ Ἱεροῦ ναοῦ, θὰ παρακο-
ρουν χαίροντα καὶ ἀγαλλόμενα τὸν χορόν, εἰς τὸν ὅποιον θὰ λάβουν
οὶ νέοι καὶ αἱ νεάνιδες τοῦ χωρίου καὶ δὲν θὰ παραλείψουν νὰ ἔχουν
πέρες των πλήρεις μὲ κόκκινα αὐγά, ἀναφαίρετον κτῆμα των ἀπὸ τῆν
- Λαζαριάτικην ἐκδήλωσίν των τσουγκρῖζοντα ταῦτα μὲ ἄλλα παιδιά
παναλαμβάνοντα εἰς ἕκαστον τσουγκρῖσμα τὴν τόσον ὠραίαν, ποθητὴν καὶ
πικὴν εὐχὴν: «Χριστὸς Ἀνέστη — Ἀληθῶς Ἀνέστη».

κατὰ σειρά, παίχτης μὲ τὸν τρόπο πὸν περιέγραψα στὴν ἀρχή.

Ἄν ὁ πρωτοπαίχτης δὲν συλλάβῃ πάνω στὴν λακουβίτσα τῆς πᾶν ἐπιφάνειας τῆς παλάμης κανένα κότσι, τότε συνεχίζει ὁ δεύτερος παίχτης. Κι' ἂν ὁ πρῶτος φέρει καὶ καμιά κίσσω τότε προστιμάρεται κι' ὅλας βάζοντας ἓνα ἀκόμη ἀπὸ τὰ δικά του. Κι' ἔτσι ὁ δεύτερος παίχτης θὰ τὰ ρίξῃ ἐπὶ τὰ κότσια. Γιὰ τὶς ὀνομασίες μάρω, κίσσω, λάκκα, ζάφτρα ἔγραψα στὸ τέλος τῆς «Ἠπειρωτικῆς Ἑστίας» 209, 210, Ὀκτωβρ. 1969.

Περιέργεια καὶ ἐντύπωση μοῦ ἔκανε σὲ κεῖνα τὰ χρόνια τῆς παιδικῆ μου ἡλικίας ὅτι τὰ Τουρκόπουλα δὲν παίζανε ποτὲ τὰ κότσια, οὔτε μὲ τὸν λόγῳ τρόπον, οὔτε μὲ κεῖνον, πὸν περιγράφω στὸ τεῦχος τῆς «Ἠπ. Ἑστίας» τοῦ ἀριθ. 209, 210. Ἀπὸ ἔθνικισμό, φαίνεται, γιατί τὰ κότσια ἦταν καθαρῶτε παιγνίδι τῶν Γκιουνάνηδων, τὰ ἀποστρέφονταν. Εἶναι κι' ἓνα ἀκόμα παιγνὶ μὲ τὰ κότσια, τὰ πιπεράκια.

2. Τὰ πιπεράκια.

Δύο ἕως τέσσερα παιδιὰ βάζουνε ἀπὸ ἓνα ἢ δύο μικρὰ κότσια γιὰ παίζουε τὸ παιγνίδι, πὸν λέγεται **πιπεράκια**. Τῆ κότσια αὐτὰ λέγον **πιπέρια**. Ἄς ποῦμε πὼς εἶναι τρεῖς οἱ παίχτες ἀπὸ δυὸ κότσια, π.χ., τὸ κ παιδι ἔχουμε ἕξ.

Ρίχνουνε κλῆρο ποιὸς θὰ παίξῃ πρῶτος ἢ θὰ τὰ ρίξῃ.

Τὰ παιδιὰ κάθονται σταυροπόδι στὸ ἔδαφος, κυκλικά. Ὁ πρῶτος παίχτης πιάνει στὴ χούφτα του τὰ κότσια καὶ τὰ οκορπίζει στὸ ἔδαφος ἐντὸς κύκλου τῶν παιδιῶν, ἐκ δεξιῶν πρὸς τ' ἀριστερὰ κινώντας τὸ χέρι του.

Ἔστω πὼς ἀπὸ τὰ ἕξ τοῦτα κότσια δύο στήθηκαν ἓνα μάρω καὶ ἓ ἓνα κίσσω· τᾶλλα στάθηκαν λάκα ἢ ζάφτρα. Τότε ὁ παίχτης κερδίζει τὴ μ καὶ κίσσω καὶ τὶς λάκκες. Ἐχει ὅμως δικαίωμα ὁ ἴδιος παίχτης νὰ ξαναρτὰ κότσια, πὸν ἦρθανε ζάφτρες, τοποθετώντας τα τὸ ἓνα πάνω στὸ ἄλλο, τοὺς σπονδύλους τῆς κολόννας· ἂν καὶ τώρα φέρῃ μάρω τὸ ἓνα καὶ τὸ ὀ,τιδήποτε, τὰ κερδίζει. Ἄν φέρῃ ὅμως κίσσω, ἓνα - δυὸ, τότε τιμωρεῖται π θέτοντας ἓνα - δυὸ δικά του καὶ τὰ παίρνει ὁ ἐπόμενος παίχτης, ὁ ὁποῖος κίξει τὸ παιγνίδι μέχρις ὅτου ἐξαντληθοῦν.

Δεύτερη περίπτωση. Στὸ ἀρχικὸ ρίξιμο, ἂς ποῦμε, ἓνα στήθηκε μάρω καὶ τ' ἄλλα ζάφτρες ἢ λάκκες. Τότε κερδίζει μόνο τὴν μάρω καὶ λάκκες. Ἐχει ὅμως δικαίωμα ὁ αὐτὸς πάλι παίχτης νὰ τὰ ξαναρρίξῃ στὰ ἔδαφος, κατὰ τὴ διαδικασία πὸν περιγράφω πειὸ πάνω. Τρίτη περίπτωση. ὁ πρῶτος παίχτης, ρίχνοντας κάτω, στὸν κύκλο, τὰ κότσια, ἔφερνε κίσσω· δυὸ, ἢ περισσότερα κότσια, τότε ὑποχρεοῦται, σὺν ποινῇ, νὰ προσθέσῃ τὰ δικά του ἴσιον ἀριθμὸν καὶ τὰ παίρνει ὁ ἐπόμενος ἀπὸ τὰ δεξιὰ σὺ παίχτης πάλι μέχρις ἐξαντλήσεως τοῦ παιγνιδιοῦ.

Πιπέρια λέγονται κυρίως ἐκεῖνα τὰ κότσια πὸν θὰ στηθοῦν ζάκα κατὰ τὸ ρίξιμό τους. Τὸ παιγνίδι θὰ συνεχισθῇ ἕως τὸν τελευταῖον παίχ μᾶλλον, ἕως ὅτου κερδηθοῦν ὅλα τὰ κότσια. Καὶ θὰ ματαρχίση ἀφοῦ βῆ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ οἱ παίχτες, ἀπὸ ἓνα ἢ δυὸ κότσια, κατὰ τὴν συμφωνίαν το

Γιὰ τὶς ὀνομασίες, τοὺς ὄρους, Μάρω, κίσσω, λάκα, ζάφτρα τῶν κοτγράφω σὲ προηγούμενο ἄρθρο τῆς «Ἠπ. Ἑστίας» τεῦχ. 209, 210, Σεπτεμ - Ὀκτωβρίου 1969.

Θὰ ἦταν πολὺ ἀξιόλογο, νομίζω, ἔργο ἢ συλλογὴ ἀπὸ τοὺς στὰ ὑπηρετοῦντας δημοδιδασκάλους καὶ καταγραφὴ ἄλλων τρόπων παιξίματος κοτσιῶν.

Κάποτε, μικρός, εἶδα παιδιὰ νὰ παίζουν τὸν Μπεσίρη. Μὰ ἦταν ἀπὸ λα μέρη, ἄλλα χωριά. Δὲν κατέχω ἀκριβῶς τὸν τρόπο. Στὴν Πρέβεζα π

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΣ*

(ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ ΚΑΙ ΔΕΙΣΔΑΙΜΟΝΙΑΙ)

49) Ἡ βέργα τοῦ ἀργαλειοῦ.

Ἐφαίνει ἓνα θιλάρι στὸν ἀργαλειὸ ἢ ἴδια ἢ γκαστρομένη καὶ δταν τελειώῃ ἢ ὑφάνοις, παίρνει τὴν σιδερένια βέργα καὶ τὴν πετάει μακρὰ μὲ ὄλη τῆς τὴν δύναμη. Ἐν σταθῇ ὄρθια ἢ ἔστω χτυπήσῃ ὄρθια στὴ γῆ, θὰ γίνῃ σερχὸ παιδί, ἂν πάει πλάγια θὰ γίνῃ τσιούπρα.

Γεωγραφικὴ ἐπέκτασις προλήψεως ἢ περιοχὴ Ντουσκάρας καὶ ὁ ἄξων Παραμυθιά — Πετοῦσι — Ζωτικὸ — Ἄρδοση, μετὰ τῶν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ χωρίων.

50) Τὰ μαλλιά τοῦ νεογέννητου.

Ὅταν τὸ νεογέννητο, εἴτε ἀγόρι, εἴτε κορίτσι, ἔχει τὰ μαλλιά πίσω πρὸς τὸν τράχηλο χαμηλά, τότε τὸ ἐπόμενο θὰ γίνῃ ἀγόρι. Ἐν τάχῃ ψηλά, τότε θὰ γεννηθῇ τσιούπρα.

51) Τὸ ὕστερο στὸ σκυλί.

Ὅταν μιὰ μάνα κάνει πολλὰς κοπέλλες καὶ δὲν θέλει νὰ κάμῃ ἄλλη, τότε παίρνουν τὸ ὕστερο (κατάπατο κοινῶς λεγόμενον) ἀπὸ τὴν νεογέννητη τσιούπρα καὶ τὸ ρίχνουν σὲ ἓνα ἀρσενικὸ σκυλί νὰ τὸ φάῃ. Τότε ξορκίζεται τὸ κακὸ καὶ τὸ ἐπόμενο πού θὰ γεννηθῇ θὰ εἶναι ἀρσενικό.

Πρέπει ἀπαραιτήτως τὸ σκυλί νὰ εἶναι ἀρσενικό, ἀλλοιῶς δὲν στρέει τὸ ξορκισμα (Σέλλιανη καὶ τὰ πέριξ).

52) Τὸ μπομπότσι τῆς κότας.

Παίρνουν τὸ μπομπότσι (στόμαχος) ἀπὸ μιὰ κότα, τὸ σχίζουν στὰ πλάγια, ὅπως καὶ μὲ τὸ νεφρὸ, τὸ ἀλατίζουν καὶ τὸ βάζουν στὰ κάρβουνα. Ἐν κλείσῃ, θὰ γεννηθῇ παιδί, ἂν ἀνοίξῃ θὰ γίνῃ τσιούπρα.

53) Τὸ φλυτζάνι τοῦ καφέ.

Ἡ ἔγκυος πίνει καφὲ νησιτικὴ Παρασκευὴ πρωί, εἴτε Σάββατο πρωί (κάθε καφετζοῦ βγάζει δικούς τῆς νόμους, ἀρκεῖ νὰ ἔχῃ πλέον ἐπιβληθῇ τὸ κῦρος τῆς) καὶ πηγαίνει τὸ φλυτζάνι στὴν καφετζοῦ ἢ ὁποία τὸ κυττάζει καὶ ἀποφαίνεται ἂν εἶναι ἀγόρι ἢ κορίτσι, χωρὶς νὰ μαρτυρῇ τί σημάδι βλέπει γιὰ νὰ μὴν τῆς πάρουν τὴν τέχνη, ὀχυρομένη πίσω ἀπὸ τὸν κανόνα ὅτι ἂν τὸ μαρτυρήσῃ «δὲν τῆς στρέει», χάνει δηλαδὴ τὴν ἰσχὺν τῆς.

Πάντως τὸ σημάδι πού κοιτάζουν εἶναι ὁ σταυρός. Ἄλλο εἶδος σταυρὸς εἶναι ἐκεῖνος πού δείχνει γάμο ἢ ἄλλην οἰκογενειακὴν ἐπιτυχίαν, ὁ λεγόμενος σ τ α υ -

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου Τόμου, σελ. 557.

ταν κατὰ τοὺς τρεῖς τρόπους πού περιέγραψα ἦτοι μὲ τὰ στρωνίδια, τὴν τρόπο καὶ τὰ πιπεράκια. Ξέρω ὅμως πὼς πανελλήνια τὰ κότσια παίζονταν μὲ τὸν τρόπο πού λέγεται Μπεσίρης. Αὐτὸν ἄς τὸν περιγράψῃ κανένας ἄλλος ἀπ' τοὺς ἀναγνώστες καὶ φίλους τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας.

ρός τῆς οἰκογενείας, καὶ ἄλλος ὁ σταυρός πού δείχνει ἀρσενικό παιδί.

54) Τὰ διπλᾶ φροῦτα.

Ὅποιος τρώει διπλᾶ φροῦτα, θὰ γεννᾷ δίδυμα (διπλάρικα ἢ μινάρικα τὰ λένε στὴν περιοχὴ), ἔστω ὁ πατέρας ἢ ἡ μητέρα. Ἐδῶ βλέπομε ὅτι ὁ περιορισμὸς ἰσχύει καὶ διὰ τὸν γενήτορα, πράγμα ἀσύνηθες στὴν τοπικὴ λαογραφία.

Πιὸ ἐπικίνδυνον εἶναι νὰ τρῶνε τὰ διπλᾶ κορόμηλα ἢ δαμάσκηνα, ἀλλὰ ὁ περιορισμὸς ἐπεκτείνεται σὲ ὅλα τὰ διπλᾶ φροῦτα.

55) Τὸ γάλα στὸ ρακί.

Ὅταν κατὰ τὸν 8ον, εἴτε στὶς ἀρχὲς τοῦ 9ου μηνὸς ἔχει ἀρχίσει νὰ γμῖ-
ζη γάλα ὁ μαστὸς τῆς ἐγκύου, ἀρμέγουν λίγο γάλα ἀπὸ τὸν μαστὸ μέσα σὲ ἕνα
φλυτζάνι μὲ ρακί (οὔζο). Ἄμα τὸ ρακί μείνη καθαρό, θὰ γίνῃ ἀγόρι, ἀν θολώ-
σῃ θὰ γίνῃ τσιούπρω.

Ἡ πρόληψις καὶ τὸ μαντολόγημα αὐτὸ γίνεται στὴν Παραμυθιά, στὰ ριζὰ
τοῦ Γκορίλα μέχρι Γλυκῆς, τὰ ἀπὸ Παραμυθιάς μέχρι Γρανίτσας χωριὰ τῆς Ντου-
σκάρας καὶ τὰ ἀπὸ Παραμυθιάς μέχρι Βλαχωρίου καὶ ἐκατέρωθεν τοῦ ποταμοῦ
Καλαμᾶ ἀπὸ Μενίνας μέχρι Πέντε Ἐκκλησιῶν.

Προσωπικῶς δύναμαι νὰ θεβαιώσω ὅτι σὲ ὅσες περιπτώσεις ὑπέπεσαν στὴν
ἀντίληψί μου ἡ ἐπιτυχία τῆς προγνώσεως ἦτο ἀπόλυτος 100 τοῖς ἑκατόν. Καλοῦν-
ται οἱ ἐπιστήμονες νὰ θροῦν τὸ στοιχεῖον τὸ ὁποῖον προκαλεῖ τὴν θόλωσιν τοῦ γά-
λακτος ἐν περιπτώσει κνοφορίας θήλεος.

ΜΕΡΟΣ Ε΄

Ο ΤΟΚΕΤΟΣ

ΤΑ ΠΡΟ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΤΟΚΕΤΟ

56) Τὸ ψάλσιμο τοῦ παππᾶ.

Λίγο πρὶν γεννήσῃ ἡ ἐπίτοκος, ὅταν πλέον «ἔχει μπῆ στὸν μῆνο
τῆς», πηγαίνει στὴν ἐκκλησιὰ καὶ ἐκεῖ ὁ παππῶς τῆς διαβάσει εὐχὲς γιὰ τὸ
ἐλευθερωθῆ μὲ τὸ καλό. Ἐν συνεχείᾳ βγάζει ἕνα - ἕνα τὰ ἄμφιά του καὶ τὰ ἀ-
κουμπάει στὸ κεφάλι τῆς.

Ἡ συνήθεια αὕτη ἐπικρατεῖ πιὸ πολὺ στὰ χωριὰ πάνω ἀπὸ τὴ Σκάλα κα-
στὸ Σοῦλι.

57) Ἐκταφὴ ὀστέων.

Ἀπαγορεύεται νὰ πηγαίνη ἡ ἐγκυὸς σὲ ἐκταφὴν ὀστέων, διότι ἔχει φόβ
νὰ πάθῃ ἰσκιοπάτημα, ὅποτε ἡ λεχῶνα βγάζει μαῦρες ἢ μπλὲ κηλίδες στοὺς μη-
ρούς ἢ τὴν κοιλιά καὶ τὸ παιδί βγαίνει παρασούσουμο (μὲ ἐλαττώματα).

58) Τὸ χῶμα (μπριγκόρι).

Οἱ γαστροσπασμὸν ἐτρωγαν χῶμα, ἀπὸ ἐκεῖνο πού λέγεται μπριγκόρι κα-
εἶναι εἶδος μάργας καὶ μαλακοῦ σχιστολίθου, γιὰ νὰ τραφῇ τὸ παιδί.

Στὴν Σέλλιανη ἐτρωγαν ἀπὸ τὴν θέσιν ΚΑΡΑΜΙΧΑΛΗ.

Ἡ συνήθεια αὕτη ἔχει ἐκλείψει ὀλοσχερῶς μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1920 - 1941

59) Ἡ στάσις τῆς ἐγκύου.

Ἡ ἐγκυὸς δὲν πρέπει νὰ κάθεται μὲ τὴν πλάτη γυρισμένη πρὸς τὸ σπῆ-
της, διότι «ἀνέει τὸ παιδί τ' ἀνάποτα», δηλαδὴ τὸ νεογνὸν ἔρχετ
μὲ τὰ πόδια.

60) Ἡ φυρὴ βουτσέλα.

Ἄμα ἡ γυναῖκα, εἴτε ἐγκυὸς, εἴτε πρὸ τῆς ἐγκυμοσύνης φέρνει τὴν βο-
τσέλα φυρῆ, ὥστε νὰ χτυπιέται τὸ νερό καὶ νὰ κἀνῃ γιλοῦπ - γιλοῦπ, νὰ ἀκο

αι ή βουτσέλα, τότε θά κάνη τὸ παιδί (ἂν τύχη ἀγόρι) σπασμένο (δη-
 ἢ μέ κήλη).

61) Ἡ τριχιά τοῦ ζαλικιοῦ.

Οἱ γαστρομένες, ὅταν γυρίζουν ἀπὸ τὸ λόγγο μὲ ξύλα, πρέπει νὰ προ-
 ουν νὰ μὴν φύγη ἡ τριχιά ἀπὸ τὴν κανονικὴ τῆς θέσῃ διότι ἂν στραβώση πίσω,
 παιδί τῆς θά γεννηθῆ κοφοχείληκο (λαγόχειλον).

62) Τὸ κροεινὸ κρέας.

Ἡ ἔγκυος δὲν πρέπει νὰ τρώγη κρέας ἀπὸ γουρούνι, διότι τὸ παιδί ποῦ
 γεννηθῆ θά ροχαλίξη στὸν ὕτνο καὶ θά κάνη μπρ μπρ σὰν τὸ γουρούνι.

63) Τὸ κρέας τοῦ λαγοῦ.

Ἀπαγορεύεται νὰ φάη λαγὸ ἢ ἐπίτοκος, διότι τὸ παιδί δὲν θά κοιμᾶται,
 θά κλείνη μάτι, θά εἶναι νευρικό καὶ ὄλο θά κλαίη.

64) Τὸ νεφρὸ καὶ τὰ μυαλά.

Ἡ νέα γυναῖκα, ποῦ εἶναι δυνατὸν νὰ κάμη παιδί, ἔστω καὶ ἂν δὲν εἶναι
 μη ἔγκυος, δὲν κάνει νὰ φάη νεφρὸ, μυαλά, μάτι καὶ γενικά κρέας ἀπὸ τὸ
 ἄλι (ὁ κωτιαῖος μυελὸς δὲν ἀπαγορεύεται), διότι τραβάει μεγάλον
 νδυνο στὴ γέννα.

Ἐπέκτασις προλήψεως: Σέλλιανη — Ἐλευθεροχώρι — Πόποβο — Λαμ-
 ῖτσα — Πετροβίτσα — Πλακωτὴ — Πέντε Ἐκκλησιᾶς — Βλαχώρι).

65) Τὸ τάξιμο σὲ ἐκκλησιᾶς.

Τάζουν σὲ ἐκκλησιᾶς γιὰ νὰ γεννήσουν καλὰ καὶ γιὰ νὰ τοὺς ζήσῃ τὸ παι-
 Πρὸ πάντων στὸν Ἅγιο Ἀθανάσιο τῆς Πέροδικας, τὴν Παναγία τῆς Μί-
 σ, τὸν Ἀη-Δημήτρη τοῦ Διχουνιοῦ, τὸ ξωκκλήσι τοῦ Ἀη-Θανάση τοῦ Λιβια-
 σον καὶ ἄλλα.

Τάζουν χορήματα, λειτουργία, λάδι, κερί κτλ. Συνήθως ὅταν τὸ τάξιμο γί-
 νη σὲ κερί, τάζουν πιτάρια (πλάκες κεριοῦ) εἴτε νὰ ζώσουν τὴν ἐκκλησιᾶ μὲ κερί.
 ἄδη φτειάνουν ἓνα λεπτὸ καὶ μακρὸ κερί ποῦ ζώνει τὴν ἐκκλησιᾶ ἀπ' ἔξω καὶ
 ἢ τὸ κόβουν κομμάτια ποῦ τ' ἀνάβουν κατὰ τὴν ἐπακολουθοῦσαν λειτουργίαν.

66) Τὸ τάξιμο τοῦ παιδιοῦ σὲ βακούφι.

Ὅταν σὲ μιὰ οἰκογένεια δὲν γεννιοῦνται ζωντανὰ τὰ παιδιά, εἴτε γεννιοῦν-
 ζωντανὰ ἄλλὰ δὲν προκόβουν καὶ σὲ λίγον καιρὸ πεθαίνουν, τότε τάζουν καὶ τὸ
 τὸ παιδί σὲ ἓνα βακούφι, συνήθως στὸν Ἀη-Δημήτρη τῆς Διχούνης, τὸν Ἀ-
 νη τῆς Βέλλιανης καὶ λιγώτερο στὰ ἄλλα.

Τὸ τάξιμο δὲν σημαίνει ὅτι μπαίνει στὴν ὑπηρεσία τοῦ ναοῦ, ἀλλὰ ὅτι τί-
 νη ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ βακουφίου, τὸ ὅποιον βακούφιον γίνεται καὶ νου-
 τοῦ μέλλοντος νὰ γεννηθῆ (ἂν πέση καλὰ ἀπὸ τὴν κοιλιά τῆς μόννας του).

67) Ἄνοιγμα κλειδωνιᾶς, πόρτας κτλ.

Κατὰ τὴν ὥραν τοῦ τοκετοῦ ἀνοίγουν ὅλες τὶς κλειδωνιᾶς, τὶς πόρτες, τὶς
 ἄλες, μπασοῦλα, γιὰ νὰ γίνῃ ἡ γέννα εὐκόλη.

68) Τὸ ἄνοιγμα τῶν παραθύρων.

Ὅταν εἶναι δύσκολος ὁ τοκετός, ἀνοίγουν τὰ παράθυρα, διὰ νὰ ἀνοί-
 νη τὰ γκουφὰ τῆς ἐπιτόκου. Γκουφὰ λέγονται οἱ γοφοί.

69) Λείψανα καὶ εἰκονίσματα.

Ὅταν ὁ τοκετός εἶναι δύσκολος, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραπάνω, τάζουν σὲ βακού-
 Καὶ σὲ κείνα ποῦ ἀναφέραμε παραπάνω καὶ στὸν Ἅγιον Ἀρσένιον, στὴ σπη-
 τοῦ Γκορίλα ὅπου ἐμόναζεν, τὴν Παναγία τῆς Ἰλνκῆς, Ἁγία Παρασκευὴ τῆς
 Ἰντας, παρὰ τὸ Καναλάκι, Μοῆν Καταμάχης, Ἁγία - Τριάδα Σέλλιανης, Πλα-

κωτῆς, Δοβλᾶς, καὶ σὲ ἄλλα πολλά.

Ἐκτὸς τούτου, μεταφέρουν ἀπὸ σπίτι καὶ ἐκκλησίες εἰκονίσματα θεωρούμενα θαυματουργά, πρὸ πάντων τὸν Ἅγιον Ἐλευθέριον καὶ Ἅγιον Φανούριον, εἰδικοὺς διὰ τὴν περίπτωσιν ἀγίους, προστάτας τῶν τικτουσῶν.

Ἐπίσης μεταφέρουν τυχὸν ἅγια λείψανα καὶ τὰ ἀκουμπᾶνε στὸ κορμὶ καὶ τὸ κεφάλι τῆς τικτούσης καὶ μετὰ τὰ ἀφήνουν δίπλα τῆς μέχρι πέρατος τοῦ τοκετοῦ.

70) Ὁ τοκετὸς στὰ γόνατα.

Ὅταν μία δυσκλεύεται νὰ γεννήσῃ τὴν βάζουν νὰ γεννήσῃ καθιστῆ στὰ γόνατα.

Αὕτῃ ἡ συνήθεια ἐπικρατεῖ στὰ χωριὰ πάνω ἀπὸ τὴν Σκάλα, τὰ λογγίσια λεγόμενα, καθὼς καὶ Πόποβο — Ἐλευθεροχώρι — Σέλιανη καὶ τὰ ἐκατέρωθεν τοῦ Καλαμᾶ, μέχρι Βρουσίνας.

Ἡ πρόληψις αὕτῃ, ὅτι ἔτσι διευκολύνεται ὁ τοκετός, περιορίζεται σημαντικὰ ὁλοένα, ἐνῶ μέχρι τὸ 1940 οἱ περισσότερες γυναῖκες γεννοῦσαν στὰ γόνατα.

71) Ἡ κούνια.

Ὅταν παρὰ ταῦτα ὁ τοκετός συνεχίζεται νὰ εἶναι δύσκολος, τότε τὴν γυναῖκα τὴν βάζουν σὲ κουντουλιὰ (κούνια), καὶ τὴν κουνοῦν γιὰ νὰ ξεκολληθῇ τὸ παιδί, ὅπως πιστεύουν. Ἡ κούνια ριχνόταν εὐκολα, διότι ὅλα σχεδὸν τὰ σπίτια δὲν εἶχαν ταβάνια, ἐνῶ εἶχαν γρεντῆς (δοκάρια) καὶ σταλίκια (ἀρχαῖον στάλιξ) καθὼς καὶ τριχιές.

Ἡ πρόληψις ἤδη περιορίζεται καὶ διότι λιγοστεύουν οἱ πιστοὶ τῶν προλήψεων, ἀλλὰ καὶ διότι τὰ σπίτια ἀπέκτησαν ταβάνια καὶ δὲν εἶναι εὐκολὸ τὸ ρίξιμο κούνιας.

72) Τὸ αὐγὸ τοῦ λέλεκα.

Ὅταν τὸ παιδί ἐξακολουθῇ νὰ μὴν ἔρχεται κανονικά, παρ' ὅλα τὰ γιατροσόφια, τὶς ἐπικλήσεις καὶ τὰ εἰκονίσματα, τότε, ἂν εἶναι πρόσφορος ἡ ἐποχὴ (Ἀπρίλιος), βρίσκουν ἓνα αὐγὸ ἀπὸ λέλεκα (πελαργό), τοῦ σπᾶνε τὴν μύτη καὶ τὸ δίνουν νὰ τὸ ρουφήξῃ ἢ τίκτουσα γιὰ νὰ κἀνῃ στροφῆ τὸ τέκνο καὶ νὰ ῥθῇ κανονικά.

73) Τὸ παληοτέψι.

Ὅταν γεννᾷ μία γυναῖκα ποὺ δὲν τῆς ἔχουν ζῆσει τὰ προηγούμενα παιδιά, τότε βάζουν κάτω ἓνα παλῆο τεψὶ ἀκαλαίγο (ἀγάνωτο), εἴτε συνὶ ἐπίσης παλῆο καὶ ἀκαλαίγο (συνὶ εἶναι ρηχὸ τεψὶ γιὰ πίττες), νὰ πέσῃ ἐκεῖ μέσα τὸ νεογνόν.

Ἐν συνεχείᾳ τὸ ρίχνουν στὸ δρόμο νὰ τὸ βαπτίσῃ ὁποῖος τὸ βρῇ. Εἶναι δὲ ὑπεργρωμένος ὁ νευνός νὰ τὸ βγάλῃ Στοράτη (Εἰστοράτιον), εἴτε Στορατοῦλα (Εὐστορατία). Τοῦτ' οὖν δὲ διότι ὁ λαὸς τῆς περιοχῆς μου μπερδεύει τὴν στοράτα (δρόμος) μὲ τὸν Εἰστοράτιον.

74) Ὁ ὀρφανοκοίλης.

Σὲ περίπτωσιν σάν τὴν παραπάνω, θεωρεῖται σίγουρο τὸ ξόρκισμα τῆς κατουχίας, ἂν τὸ πεταγμένο βρέφος τὸ βρῇ καὶ τὸ βαπτίσῃ ὀρφανοκοίλης, δηλαδὴ ἄρσενικός ὁ ὁποῖος γεννήθηκε ὀρφανός, διότι τοῦ πέθανε ὁ πατέρας ἐνῶ βρισκόταν ἀκόμη στὴν κοιλία.

Πολλὲς φορὲς γίνεται συμπαιγνία καὶ ὁ ὀρφανοκοίλης εἶναι κρυμμένος κάπου σιμά, περιμένοντας τὸν τοκετὸ καὶ βρίσκει — διῆθεν τυχαίως — αὐτὸς πρῶτος τὸ πεταγμένο παιδί καὶ τὸ βαπτίζει.

Ἐλλείπει ὀρφανοκοίλη, δύναται νὰ γίνῃ τὸ ἴδιο καὶ μὲ ὀρφανοκοίλω, χωρὶς ὅμως νὰ πιστεύεται ὅτι αὕτῃ ἔχει τὴν ἴδια ἐξορκιστικὴ τῆς κατουχίας δύναμη.

75) Τὸ παληοσκοῦτι καὶ ἡ παληοπόδια.

Τὸ ἴδιο μὲ τὴν περίπτωσιν τοῦ παληοτεψιοῦ. Στὰ χωριά Ἐλεξνα — Λιθιάβο — Μοκαβίνα— Ἄρδοση μέχρι Σεριζιανῶν, ἀντὶ νὰ ὑποδέχωνται τὸ νεογέννητο (πὺ φοβοῦνται μὴν πεθάνῃ ὅπως τὰ προηγούμενα ἀδέσφια του), σὲ τεῖ, τὸ ὑποδέχονται σὲ παληοσκοῦτι (παληόρουχο) εἴτε σὲ παληοπόδια (παλιὰ ποδιὰ) αὐ γίνεται τὸ πέταγμα ἔξω στὸ δρόμο, ἢ ἐκθεσις τοῦ βρέφους.

Σ' ὅλες αὐτὲς τὶς περιπτώσεις ξεγελοῦν — ὅπως πιστεύουν — τὸ κακὸ μάκαὶ τὴν κακὴ μοῖρα, ὅτι τὸ μωρὸ εἶναι κάτι τι τὸ τιποτένιο, τὸ ἀσήμαντο πράγμα, πὺ δὲν τὸ θέλουν.

76) Ὁ Σταῦρος.

Κατ' ἐξαιρέσιν εἰς τὸ χωρίον Ραδοβύζι, τὸ παιδί, σὲ περιπτώσεις σὰν τὶς παραπάνω, τὸ ἐκθέτουν μὲ τὸν ἴδιο μὲν τρόπο, ἀλλὰ σὲ σταυροδρόμι, τὸ δὲ ὄνομα πὺ τοῦ δίνει ὁ τυχὸν νουνός, εἶναι Σταῦρος γιὰ τὰ παιδιά καὶ Σταυροῦλα γιὰ τὶς τσιούπρες.

77) Τὸ εὐκολονέρι (εἰχολονέρι).

Μόλις γεννηθῆ τὸ τέκνο, τρέχουν στὸν παπᾶ καὶ παίρνουν εὐχολογημένο μωρὸ, μὲ τὸ ὅποῖον πλένεται ἡ μαμμὴ καὶ ραντίζεται ἡ μητέρα καὶ τὸ τέκνο. Ἔτσι ξεορίζεται κάθε δαιμονικὴ ἐνέργεια (δαιμονικὸ ἢ διαολικὸ συνέργιο).

78) Τὸ χάλκωμα.

Εἰς τὰ χωρία Ραχούλι, Ξηρόλοφος, ΚυραΠαναγιά, Καρβουνάρι, Σεβαστό, Αγκράτι, Δράγανη, Γκρίκα, Ψάκκα, Νιζολίτσι, μόλις γεννηθῆ μωρὸ, περνοῦν τὸ ἀπὸ τὸ κορμάκι του ἕνα χάλκωμα, γιὰ νὰ γίνῃ γερὸ σὰν τὸ χάλκωμα.

79) Τὸ σίδερο.

Ὅλη ἡ ὑπόλοιπη περιοχὴ, μόλις γεννηθῆ μωρὸ, περνάει κάτω ἀπὸ τὸ κορμὸ τοῦ βρέφους κάτι τὸ σιδερένιο, συνήθως τὸ σιδερένιο φτυῖρι τῆς γωνιᾶς, γιὰ νὰ γίνῃ τὸ βρέφος γερὸ σὰν τὸ σίδερο.

80) Τὸ φύσημα τῆς μπουκάλας.

Στὴν περίπτωσιν πὺ τὸ τέκνο ἀργεῖ νὰ πέσῃ ἀπὸ τὴν μάνα του δίνουν τὴν γυναῖκα πὺ γεννάει μιὰ ἄδεια μπουκάλα νὰ φυσήξῃ μέσα. Ἔτσι πιστεύουν τὸ τέκνο γεννιέται πὺ γρήγορα.

81) Ἡ σκούπα.

Μόλις μιὰ γυναῖκα γεννήσῃ, τῆς φέρνουν ἀμέσως νὰ βάλῃ κάτω ἀπὸ τὸ κορμὸ της μιὰ σκούπα, εἴτε συνηθέστατα ἕνα κομμάτι σκούπας γιὰ νὰ φύγῃ τὸ παιδί.

Ἡ σκούπα φυλάει ἀπὸ κάθε κακὸ καὶ πρὸ πάντων ἀπὸ τὰ δαιμονικά καὶ ξωτικά καὶ ἐν γένει τὰ κακὰ πνεύματα (τζίνια λεγόμενα εἰς τοὺς ἀλθανόφωτους).

Ἐπίσης ὅν ἡ λεχῶνα δι' οἰονδήποτε λόγον ἀφήσῃ τὸ στρῶμα της καὶ βγῆ ἄλλο ἔξω (νὰ πάρῃ νερό, νὰ σκουπίσῃ τ' ἀχούρι, νὰ ρίξῃ ψωμί στὸν φουῖρο), ἀεριστὰ θὰ δοῦν τὴν σκούπα καὶ θὰ ποῦν: Ἐδῶ κεντὰ εἶναι ἡ μητέρα καὶ θὰ πηδοῦν νὰ πάρουν τὸ παιδί ἢ νὰ τοῦ κάνουν κακό.

82) Τὸ χτένι.

Ἡ λεχῶνα μόλις γεννήσῃ βάζει στὸν κόρφο της ἕνα χτένι γιὰ νὰ μὴν φύγῃ τὸ γάλα.

83) Τὸ κρανόζουμο.

Μετὰ τὸν τοκετὸ δίνουν στὴν λεχῶνα νὰ πιῇ κρανόζουμο (ζωμὸ ἀπὸ τὸ πμο λιασμένων κρᾶνων, καρποῦ τῆς γνωστῆς κρᾶνιας).

Τὸ κρανόζουμο πίνεται γιὰτὶ κάνει καλὸ στὴν «καρδιά». Καρδιά δὲ λέγε-

ται ἡ κοιλιά καὶ ὄχι ἡ πραγματικὴ καρδιά. Ἐπίσης τῆς δίνουν κρανόζουμο γιὰ νὰ μὴν πιῇ σκέτο νερό, διότι δὲν κάνει. Τὸ γιατί δὲν κάνει, δὲν τὸ ἐξηγεῖ καμμιὰ ἀπὸ «αὐτὲς ποὺ ξέρουν», ποὺ ἐκδίδουν καὶ διατηροῦν τὶς ἀπαγορεύσεις.

Πάντως τὰ κρανά περιέχουν πολλὴν τανίνη, τὴν γνωστὴν στυπτικὴν οὐσίαν.

84) Τὸ σταρόζουμο ἢ ζουμόσταρο.

Ὁ δεύτερος ὄρος εἶναι καὶ ὁ πιὸ κοινὸς στὴν περιοχὴ. Βράζουν στάρι καὶ δίνουν στὴν μητέρα τὸ ζουμί γιὰ νὰ κατεβάσῃ γάλα.

Ἡ συνήθεια αὐτὴ μοῦ θυμίζει ἰατροφιλόσοφον ἰδιότυπον, τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνος μας, ὁ ὁποῖος ἐθεράπευεν τὰ πάντα διὰ χυλοῦ σίτου.

85) Ἡ μαυροδάφνη.

Στὴν λεχώνα ποὺ μόλις ἔχει γεννήσει προσφέρεται μαυροδάφνη καὶ ἐν ἐλαίῳ λείπει ταύτης κρασί μαῦρο καὶ γλυκόπιτο, διότι κάνει καλὸ. Τί καλὸ κάνει, καὶ εἴς τινος δὲν μοῦ ἐξήγησε, οἷτε τὸν λόγον διὰ τὸν ὁποῖον δὲν δίνουν ἄσπρο κρασί.

Πιθανῶς ἡ πρόληψις καὶ ἡ λαϊκὴ ἰατρικὴ νὰ δίνουν ἔτσι ὅπως καὶ μετὰ τὸ κρανόζουμο τανίνη, ποὺ τονώνει τὰ ἐντερικὰ τοιχώματα.

86) Τὸ θυμταμα.

Μετὰ τὸν τοκετὸ ἀνάβουν σὲ ἓνα κεραμίδι, εἴτε σὲ κάτι ἄλλο πρόχειρο, λιγὴν θυμιάμα καὶ θυμιατίζουν τὴν λεχώνα, τὸ μωρὸ καὶ ἔπειτα ὅλο τὸ σπίτι καὶ τοὺς παρευρισκομένους γιὰ προφύλαξη ἀπὸ κατὰ κατὰ καὶ κυρίως γιὰ ξόρκισμα τῶν ἀερικῶν, τῶν ξωτικῶν.

Στὴν Σέλλιανη, Ἐλευθεροχώρι, Πόποβο καὶ τὰ πέριξ, τὰ ξωτικά λέγονται ἰσκιώματα.

87) Ἀπαγόρευσις τῆς λεχώνας σὲ ξένο σπίτι.

Ἡ λεχώνα δὲν πρέπει νὰ μπαίνη σὲ ξένο σπίτι, διότι προκαλεῖ ζημιές.

Δηλαδή, μπαίνοντας σὲ ξένο σπίτι, φέρνει γρουσουζιά καὶ σπάζουν γυαλιὰ, πῆλινα κανάτια, κιούπια λαδιοῦ, χάνονται οἰκιακὰ σκευῆ καὶ γενικὰ ζημιώνεται τὴν νοικοκυρὰ ποὺ τὴν δέχεται.

Ἡ πρόληψις αὐτὴ (ὅπως καὶ οἱ περισσότερες ὅταν δὲν εἶναι κατάλοιπα ἀρχαίων ἢ παλαιοχριστιανικῶν δεισιδαιμονιῶν), ἔχει λογικὴν βάσιν, τὸ νὰ ἐξαναγκάζεται ἡ λεχώνα νὰ μὴν φεύγῃ ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς καὶ ἀφήνῃ τὸ μωρὸ ποὺ εἶναι ἀπόλυτη τὴν ἀνάγκη τῆς.

88) Τὸ λούσιμο τοῦ κεφαλιοῦ.

Ἡ λεχώνα δὲν πρέπει νὰ πλύνῃ ἢ νὰ λούσῃ τὸ κεφάλι τῆς, πρὶν περάσῃ ὀχτῶ μέρους, διότι εἶναι κακό.

89) Τὸ τέντωμα τῆς παλάμης.

Ἐὰν γεννηθῇ τὸ μωρὸ, πρέπει νὰ τοῦ τεντώσουν τὴν παλάμη γιὰ νὰ μὴ γίνῃ τοιγκούνης καὶ σφιγτοχέρης.

90) Ἡ πάνα τοῦ νεογέννητου.

Ὅταν τὸ νεογέννητο ἔχει πάντα ξύγκι (κι' αὐτὸ συμβαίνει σπάνια), κατὰ τὴν πάνα, τὴν τυλίγουν καὶ τὴν κάνουν κερὶ. Μετὰ τὸ κερὶ αὐτὸ βρίσκουν κερμένους θησαυροὺς.

Δηλαδή πηγαίνουν ἐκεῖ ποὺ ὑποψιάζονται πὺς εἶναι κρυμμένος θησαυρὸς ἀνάβουν τὸ κερὶ ἀπὸ πάνα νεογέννητου καὶ περιφέρονται. Μόλις φτάσῃ πάλιν ἀπὸ τὸ θησαυρὸ τὸ κερὶ σβήνει μόνο του.

91) Ἡ κρίς καὶ ἀντιλογία τὴν νύχτα.

Ἡ λεχώνα δὲν κάνει νὰ φωνάξῃ τὴν νύχτα καὶ ἂν τῆς φωνάξῃ κανεὶς, τότε τῆς παίρνει τὴν φωνή.

92) Ἀπαγόρευσις δανεισμοῦ τὴν νύχτα.

Ὅταν σὲ ἓνα σπίτι ἔχουν λεχώνα, δὲν κάνει νὰ δίνουν τὴν νύχτα φωτιά, δανεικὸ πρᾶγμα ἰδίως ἀλάτι καὶ προζύμι, διότι ἀνταίνει ἡ λεχώνα (παθαίνει ξαφνικὰ κράμπες, βουθαμάρα, κώφωσιν κτλ.) καὶ τὸ παιδί βγάζει σπειριά.

93) Τὸ σαράντισμα.

Ἡ λεχώνα θεωρεῖται βρώμικη καὶ ὅ,τι ἀγγίζει τὸ ρυπαίνει, ὄχι μόνο σωματικά ἀλλὰ καὶ ψυχικά. Διὰ τοῦτο τῆς ἀπαγορεύεται νὰ πηγαίνει στὴν ἐκκλησία, σὲ ἱεροπραξίες (γάμους, βαπτίσια) καὶ νὰ τὴν πλησιάζῃ ὁ ἄντρας τῆς 40 μέρες, ὅπως εἶναι καὶ λογικὸ καὶ ἐπιστημονικῶς σωστό. Τὴν παρομοιάζουν μὲ ἄγγειο στὸ ὁποῖο μπήκε ποντίκι καὶ θέλει ἄγιασμό γιὰ νὰ ξαναχρησιμοποιηθῇ.

Πολλοὶ ἄντρες δὲν ἀντέχουν τὴν νηστεία αὐτὴ καὶ λένε: «Εἴκοσι μέρες κι εἴκοσι νύχτες γέγονται σαράντα». Καὶ . . . τῆς δίνουν εὐχὲς μόνοι τους.

Ἄλλοι τὶς βάζουν καὶ κατουρᾶνε σὲ καλαῖσμένο τεψὶ καὶ ὅταν τὸ κάτουρο βγαίνει λαγαρὸ (καθαρό), τότε ἡ γυναῖκα εἶναι ἐν τάξει.

Κατὰ τῆς παραβάσεως αὐτῆς τῆς σαρκικῆς σαρακοστῆς, χρησιμοποιεῖται ἡ παρακάτω πρόληψις:

94) Τὰ ἀσαράντιγα.

Ὅταν ἓνα παιδί συλληφθῇ ἀσαράντιγο (πρὶν σσραντίση ἢ μάννα δηλαδή), τότε θὰ γίνῃ σακάτικο, εἴτε μὲ σωματικά ἐλαττώματα πάσης φύσεως.

95) Ὁ φόβος τῶν ἰσκιωμάτων (ἀερικῶν - ξωτικῶν).

Ἡ λεχώνα καὶ τὸ παιδί παθαίνουν εὐκόλα ἀπὸ ἰσκιόπατημα καὶ γι' αὐτὸ δὲν κάνει νὰ βγαίνουν ἔξω τὴν νύχτα, οὔτε νὰ βγάζουν τὸ μωρὸ μετὰ τὸ βασιλεμμα, νὰ μὴν περνοῦν λάκκους κτλ.

Ὅχι μόνο ἡ λεχώνα καὶ τὸ μωρὸ μποροῦν νὰ πάθουν ἐκτιθέμενες κατ' εὐθεΐαν, ἀλλὰ καὶ κείνος πὺν ἔρχεται σὲ ὁποιαδήποτε ἐπαφὴ μαζί τους πρέπει νὰ προσέχη, διότι μπορεῖ νὰ τοὺς μεταδώσῃ ἰσκιόπατημα, ἔστω καὶ ἂν δὲν παθαίνῃ μόνος του τίποτε.

Γι' αὐτὸν τὸν λόγο πρέπει, ὅλοι οἱ σπιτικοὶ νὰ συμμαζεύωνται νωρίς, προτοῦ νὰ νυχτώσῃ. Ἄν ὅμως γιὰ οἰονδήποτε λόγο κάποιος σπιτικὸς ἢ ξένος ἔρθῃ στὸ σπίτι μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ἐξορκίζεται μὲ τὴν φωτιά. Τὸν βάζουν νὰ περνᾷ πάνω ἀπὸ ἓνα φτυάρι τῆς γωνιάς ἢ ἓνα κεραμίδι, ἢ τενεκεδάκι μὲ κάρθουνα ἀναμμένα καὶ θυμίαμα καὶ ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ, νὰ περάσῃ ἀπλῶς πάνω ἀπὸ ἀναμμένο κάρθουνο.

Καὶ τὴν μέρα ἀκόμη ἂν κάποιος περάσῃ ἀπὸ λάκκο καὶ μπῆ σὲ σπίτι λεχώνος, πρέπει νὰ ἐξορκισθῇ μὲ φωτιά.

96) Ὁ ἔμετός τῶν βρεφῶν.

Γιὰ νὰ κοπῇ ὁ ἔμετός τῶν βρεφῶν, μαζεύουν ἀπὸ σύρματα καὶ ἀπὸ παλιόφρια τὸ μαλλὶ πὺν κόλλησε ἀπὸ τὰ πρόβατα, τὸ βράζουν καὶ δίνουν στὸ βρέφος νὰ πιῇ τὸ ζουμί.

97) Ὁ Ἅγιος Στυλιανός.

Κάνουν λειτουργία στὸν ἅγιο Στυλιανό, προστάτη τῶν βρεφῶν καὶ κρατοῦν ἀργία τὴν ἡμέρα τῆς γιορτῆς του, γιὰ νὰ προφυλάῃ τὰ μικρὰ βρέφη ἀλλὰ καὶ τὰ μεγαλύτερα.

98) Ὁ θάνατος τῶν παιδιῶν.

Ὅταν πεθαίνουν τὰ παιδιά μιᾶς μάννας καὶ δὲν τῆς ζοῦν, τότε ἡ μητέρα ἔχει γρουσοῦζα.

99) Τὸ ἐπάγγελμα.

Ὅταν γεννηθοῦν τὰ βρέφη, τοὺς βάζουν στὰ πόδια κάτι σχετικὸ μὲ τὸ πάγγελμα πὺν θὰ ἀκολουθήσουν, π.χ. ἂν θὰ γίνῃ ἔμπορος, τοῦ βάζουν λεφτὰ καὶ ἐπὶ πάντων κανένα χρυσαρικό (σημάδι πλουτισμοῦ), ἂν θέλωμε νὰ προκόψῃ στὰ

γράμματα, ένα βιβλίο, αν θέλωμε να γίνη καλὸς γεωργός, ένα στάχυ σταριουῦ ἢ καλαμποκιουῦ, αν τὸ προορίζωμε γιὰ ἀμπελουργὸ ἢ ταβερνιάρη φύλλα κλήματος εἶτε αν εἶναι χειμῶνας καὶ τὰ κλήματα δὲν ἔχουν φύλλα, μιὰ βέργα κλήματος. Ἐνα μπουκάλι ρακί ἢ λίγον καφέ τυλιγμένον σὲ χαρτί, αν τὸ προορίζουν νὰ διαδεχθῆ τον καφετζῆ πατέρα, ἕνα εὐαγγέλιο ἢ πετραχήλι αν τὸ θέλουν παπᾶ καὶ γενικά κάτι σχετικὸ μὲ τὴν σταδιοδρομίαν ποὺ ὄνειρεύονται οἱ γονεῖς γιὰ τὸ σπλάχνο τους.

100) Τὸ μαυροφῶρεμα.

Ὅταν ἐνὸς δὲν τοῦ ζοῦνε τὰ παιδιὰ, εἶναι κι' ἄλλο ξόρκισμα. Νὰ ντύσῃ τὸ μικρὸ (ἢ καὶ σὰν μεγαλώσῃ νὰ συνεχίξῃ τὸ ἴδιο ντύσιμο) μὲ μαύρα ροῦχα. Ἔτσι δείχνει ὅτι δὲν τὸ θέλει, δὲν τὸ ὑπολογίζει καὶ ξορκίζεται τὸ κακὸ μάτι, ἢ κακὴ μοῖρα.

101) Τὸ κοριτσοφῶρεμα.

Γιὰ τὴν ἴδια σὰν τὴν παραπάνω αἰτία, ντύνουν τὸ μωρὸ (εἶτε καὶ πιὸ μεγάλο ὄχτῳ καὶ δέκα χρονῶν ἀγόρι πολλὰς φορὰς) μὲ κοριτσοίστικα ροῦχα καὶ τοὺς φοροῦν σκουλαρίκι. Ξορκίζουν ἔτσι τὴν ζηλοφθόνειαν καὶ τὸ κακὸ μάτι.

102) Γάλα στ' αὐτί.

Ὅταν τοῦ μωροῦ πονέσῃ τὸ αὐτί, χύνουν μέσα στὸ πονεμένο αὐτάκι λίγον μητρικὸ γάλα.

103) Ἡ ἰσκιόμορα ἢ μόρα ἢ σμποῦρα.

Λέγεται ἰσκιόμορα ἢ κατὰ συγκοπήν ἀπλῶς μόρα, σὲ ὅλην τὴν περιοχὴν Στὰ χωριὰ Πολύδωρο, Ραδοβύζι, Γρανίτσα, Λάλεζα, λέγεται καὶ σμποῦρα.

Εἶναι δύο εἰδῶν: Ἡ ἰσκιόμορα τῆς μάννας καὶ ἡ ἰσκιόμορα τοῦ παιδιοῦ καὶ ἡ προέλευσις τῆς ἀποδίδεται σὲ ἰσκιόπατσημα. Ἐχομεν ἤδη γράψει προηγουμένα γιὰ τὴν μόρα ὡς αἰτίαν ἀτεκνίας. Τώρα τὴν περιγράφωμεν λεπτομερέστερον, δὲ ὅτι τῆς ἀποδίδουν καὶ ἄλλα κακὰ.

Ἐπενθυμίζωμε ὅτι εἶναι μιὰ φλέβα πιὸ χοντροῦ καὶ πιὸ μαύρη στὴν ῥάχην τῆς μύτης, εἶτε πάνω ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ φρύδι μέχρι τὸν ἀριστερὸ κρόταφο.

Στὴν ῥάχην τῆς μύτης ἀπαντᾶται συνήθως στὸ παιδί καὶ μεταξὺ κροτάφου καὶ φρυδιοῦ στὴν ἀνύπαντρη κόρη καὶ κάποτε στὴν νύπαντρη γυναῖκα.

Ὅταν ἔχει μόρα τὸ μικρὸ, δὲν ζοῦνε τὰ ἐπόμενα ἀδέρφια τοῦ ἐνῶ καὶ ἴδιο θὰ εἶναι ἀρρωστιάρικο, κινδυνεύει νὰ πεθάνῃ καὶ φέρνει γρουσουζιά στὸ σπῆ.

Ὅταν ἔχει μόρα μιὰ ἀνύπαντρη τῆς κόβονται τὰ τυχερά, δὲν πηγαίνει καὶ ἡ ὑγεία τῆς καὶ φέρνει κακοτυχία στοὺς δικούς τῆς.

Ἐὰν παντρευτῆ θὰ κακοπαντρευτῆ καὶ τὰ παιδιὰ δὲν θὰ τῆς ζοῦνε. Ἄ πρέπει νὰ τὴν κόψῃ, πράγμα ποὺ γίνεται ἀπὸ εἰδικευμένες γυναῖκες.

Τὸ κόψιμο γίνεται μὲ κάψιμο διὰ πυρωμένου σιδήρου, συνήθως μὲ πνιμένο κατσαβίδι ἢ σύρμα. Τὸ σύρμα ἀκουμπάει σταυρωτὰ ψηλὰ στὴν μέτριαν φορὰ καὶ στὸ σημεῖο ἐκεῖνο γίνεται μιὰ φουρντάκα (φλύκταιν ἕνα ἔγκαιμα δευτέρου βαθμοῦ ἀλλὰ μικρᾶς ἐπιφανείας). Ἐπειτα ἄλλα μικρὰ ἔγκαιμα στὴν μέση τοῦ μετώπου, πάνω ἀπὸ τὸ σημεῖο ποὺ λέγεται σταυρός, δεξιὸ αὐτὶ παρὰ τὸν κρόταφο καὶ σπανίως καὶ στὸ πηγούνι. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὰ ἔγκαυμα κάνουν σταυρὸ, ὅταν καὶ τὸ πηγούνι, εἶτε ἰσοσκέλιον τρίγωνο, γιὰτὶ ἄλλοιῶς δὲν ξορκίζεται.

Μερικὲς γυναῖκες φοβοῦνται τὸ κάψιμο καὶ προτιμοῦν τὸ ξόρκισμα μὲ γιὰ δικῆς τους ἐμπνεύσεως, εἶτε ἀπλῶς κουνᾶνε τὰ χεῖλη κἀνοντας πῶς καὶ λ.

(Συνεχίζεται)

Τ Ο Π Ο Π Ο Β Ο *

Ρ

Ράβε, ξήλωνε, δουλειά μη σ' απολείπει.
 Ρήνεια 'μόνοια νά σκάσουν τὰ δαιμόνια.
 Ρόδα ή, φέρει γύρα.
 Ροίδο τό, κἀν' ἀγκάθι και τ' ἀγκάθι κάνει ροίδο.
 Ρωμάϊκος κανγᾶς, τουρκιζος χαλβᾶς.
 Ρώτησαν τή γκαμήλα: «'Ανήφορο ή κατήφορο θέλεις νά πᾶς;» κι' ἀπάν-
 τησε: «Γιατί χάθ' (ή) κε ὁ ἴσιος δρόμος;»
 Ρωτώντας πᾶς στην Πόλη.

Σ

Σάββατο νᾶειναι μάστορα κι' ἄς εἶναι γίλιες ὥρες.
 ('Ο κάλφας στό μάστορα):
 —"Αν ἔρθει ή δευτέρα θὰ σοῦ πάρει ὁ διάολος τὸν ποτέρα (ὁ μάστορας
 στὸν κάλφα).
 Σ' ἀγαπῶ κυρᾶ νά κλάνεις μὰ ὄχι νά τὸ παρακάνεις.
 Σὰ δίπλα πέρι βάλτε τον (τὸν παπὰ στὸν τάφο) χαλεύεις τί μᾶς βρῖσκει;
 (λέει ή παπαδιά ποῦναι νιά).
 Σαμάρι τό, ξέρει πόσες πληγές σκεπάζει.
 Σὰ Μαρία, σὰ Βασίλω.
 Σὰν ή μυῖγα στό σκατό.
 Σὰν ή τρίγα ἀπὸ τὸ προζύμι βγῆκα. (δηλ. φτωχὸς)
 Σὰν ὁ μπέης στ' ἄγερο.
 Σὰν ὁ οξύλος με τή γάτα.
 Σὰν ὁ Τσέλιος με τὸ Μίλιο. (ἀχώριστοι φίλοι).
 Σὰν πάρεις ρούχα δανικά και ξένα δαχτυλῖδια ή νύφη ἄς κουρευεται με
 δεχοχτῶ ψαλῖδια.
 Σὰν πεινᾶς και δὲ νυστάζεις ὅσο θέλεις κοικουλώσου.
 Σὰν τ' ἄλογο τὸ Μάη.
 Σὰν τὸ ἔμπυο στό ποδάρι. (περιουσία ἀποχτημένη με πολλοὺς κόπους).
 Σὰν τοῦ γομαριοῦ ή ἀρέντα.
 Σὰν τοῦ ζαρκαδιοῦ ὁ κῶλος.
 Σὰν τὸ χιόνι στὸν κόρφο με θέλεις.
 Σαράντα κουμπάροι (ή μαμές) μ' ἕνα παιδί.
 Σαράντα μυῖγες κάθονταν στὸν τσόκο τοῦ κοράκη. (Λέγεται στοὺς ἀμε-
 λεις, τεμπέληδες).
 Σαράντα πέντε Γιάννηδες ἐνοῦ κοκκόρου γνώση.

Σαράντα πέντε τ' ἄλογο κι' ἐξήντα τὸ σαμάρι.
 Σαράντα σκόπια σὲ ξένον κῶλο.
 Σαράντα χρόνια γύφτος βιολὶ δὲ μαθαίνει.
 Σαράντα χρόνια Μπότσαρης καὶ τώρα μάρμπα—Γιῶργος.
 Σαράντα φάει σαράντα πιεῖ, σαράντα δὸς γιὰ τὴν ψυχὴ.
 Σὲ βλέπω βοῦδάκι ποῦνειςαι βόϊ, ἀλλὰ μ' ἀφήνουν οἱ διαβόλοι;
 —Σὲ δέρουν τὰ παιδιὰ βάβω; — Μὲ ρωτᾶν τὰ κουτσουριάρικα;
 Σένα τὰ λέγω πεθερὰ γιὰ νὰ τ' ἀκούσει ἡ νύφη.
 Σὲ παιδεύα ἀγά, θὰ σοῦ φκιάσω κι' ἓνα ζευγάρι τσουρέπια.
 Σὲ παίρ' ἡ χαρὰ καὶ σὲ κόβει ἡ ἀνήλια.
 Σὲ πουλάω μάνα, ἀλλὰ μὴ σκιάζεσαι, ὅσα γυρέψω κανένας δὲν σὲ παίρει.
 Σήκου ἐσὺ νὰ κάτσω ἐγώ.
 Σηκῶν' ὁ πράσος τὴν οὐρὸ κι' ὁ κρόμμυδας τὰ γένεια. (Λέγεται γιὰ τὴν
 Σαρακοστή κατὴ τὴν ὁποία τὰ δύο αὐτὰ τιποτένια φαγώσιμα ἔχουν ἀπέραση)
 Σήμερα δικό μου, αὔριο δικό σου, ποτὲ καμμιανοῦ.
 Σιγὰ σιγὰ κοτούλα μου κι' ἐγὼ σοῦ μαγειρεύω.
 Σίδερο τό, ζεστὸ χτυπιέται.
 Σιμὰ κοντὰ εἶν' τὰ Γιάννενα.
 Σιωπὴ ἢ, μου εἶναι ἀπάντησή σου.
 Σκατό τό, χάνεται, τὸ φυσικὸ δὲ χάνεται.
 Σκατό τό, πίτα δὲ γένεται.
 Σκοινὶ τό, ξέρει τί ἔχει τὸ σακὶ μέσα.
 Σκοινὶ παλούκι. (λέγεται γιὰ τοὺς ἰσχυρογνώμονες).
 Σκότωση ζουρλοῦς καὶ πλέρωσε τζερεμέδες.
 Σκύλα ἢ, ἀπὸ τὴ βιά της κάνει γκαβὰ τὰ κουτάβια.
 Σκυλὶ μαῦρο, σκυλὶ ἄσπρο. (Λέγεται γιὰ τοὺς ἀδιάκριτους).
 Σκυλὶ μὲ σκυλὶ δὲν τρώεται, ξένο σκυλὶ θὰ τὸ φάει.
 Σπίτι τό, ἢ γυναίκα τὸ φκιάνει ἢ γυναίκα τὸ χαλαίει.
 Σκυλὶ ποῦ δὲν τρώει δὲν πάει ν' ἀλυχταίει.
 Σπίτι μου σπιτάκι μου τί ἔ(χ)εις καὶ δὲν ἔ(χ)εις.
 Σταματᾶτε τὸ χορὸ (ἢ τᾶλογα) νὰ κατουρήση ἡ νύφη.
 Στάλα τὴ στάλα τὸ νερὸ τὸ μάρμαρο τρυπάει.
 Στέκομαι καὶ κάτι κάνω ἀρεντεῦω καὶ σὲ φτάνω.
 Στὴ γκορτσιὰ στὴ Μίχλα κουζιὰ μα(γ)ειρεμένα.
 Στῆς μυλωνᾶς τὸν κ... ὀρθογραφία γυρεύεις.
 Στὴ Στρούνη βαροῦν τ' ἄργα, στὴν Ἄρδωση χορεύουν.
 Στὶς δεκοχτὼ τοῦ Φλεβαριοῦ, στὴν ἀνήλια τὴ μεριά κάνει ὁ κόσουβας φωλιὰ
 Στὶς ἐννιά τοῦ μακαρίτη ἄλλον ἔφερε στὸ σπίτι.
 Στὸ Κούτσι βαροῦν τ' ἄργα στὸ Γρίμποβο χερεῦουν.
 Στόμα τό, σὲ φκιάνει τὸ στόμα σὲ χαλαίει.
 Στὸν πάτο ξουρίζουν τὸ γαμπρό.
 Στὸν πάτο παίρει ὁ μυλωνᾶς τὸ ξαῖ.
 Στὸν τόπο τὰ βιολιά εἶναι φτωχὸς ὁ γάμος.
 Στὸ ξένο γομάρι εἶν' ὅλα ἀλαφριά.
 Στου σκύλου τὸ προσκέφαλο ψομί δὲν ξημερώνει.
 Στραβὸ τό, τὸ ξύλο ἢ φωτιά τὸ σιάζει.
 Στραβὸ χωριὸ παπᾶς μ' ἓνα μάτι.
 Στου Σκορδᾶ τὸ χάνι. (Λέγεται γιὰ κείνους ποὺ δίνουν ἀσαφεῖς πληροφορο
 ες).
 Στυλιάρι τό, θγαίν' ἀπὸ τὸ λόγγο καὶ κόβει.
 Σύμπα γριὰ τὸ μονοδαῦλι.

Σφάξε με ἀγά μου ν' ἀγιάσω.
Σφίξη ἡ, βγάξει τὸ λάδι.
Σχώρεσέ με Θεέ μου ἀτζαμὴ μαθαίνω.

Τ

Ταιριάσαμεν καὶ συμπεθεριάσαμεν.
Ταράξου νὰ σὲ ταράξω λέει ὁ Θεός.
Τάχα μας κι' ἀράδα μας, θάρθει κι' ἡ ἀράδα μας.
Τ' εἶμ' ἐγὼ καὶ κάνας ἄλλος.
Τ' εἶχες Γιάννο; — "Ὁ, τ' εἶχα πάντα, καὶ τὰ πρόβατα σαράντα.
Τέντωσε τὸ σκοινὶ ὡς ἐκεῖ πὺν φτάνει.
Τετράδη καὶ Παρασκευὴ τὰ νύχια σου μὴ κόψεις καὶ Κυριακὴ νὰ μὴ λου-
στεῖς ἂν θέλεις νὰ προσκόψεις.
Τέτοια στάνη τέτοια γκίζα.
Τέτοια ὦρα τέτοια λόγια.
Τέτοιος φούρνος τέτοια πίτα.
Τεχνίτης ὁ, κι' ἂν πεινάσει δὲν πεθαίνει.
Τζίνα με νὰ βγάλω αἷμα.
Τήραμε μ' ἓνα μάτι νὰ σὲ τηρήσω μὲ τὰ δυό.
Τηράω ψηλὸν καὶ σκιάζομαι κοντὸν καὶ ξεθαρεύω.
Τήρασα νὰ τὸν σκιάξω καὶ μὲ πατάγωσε.
Τί Γιάννης, τί Χασάνης.
Τί γυρεύει ἡ ἀλουποῦ στὸ παζάρι;
Τ' εἶναι τὸ ζουμί τ' εἶν' ὁ κάβουρας.
Τί κάθεσαι (ἢ τί καρτερεῖς) καλόρε; κουκιά σοῦ μα(γ)ειρεύουν.
Τί κάνεις Γιάννο; — Κουκιά σπέρω.
Τιμὴ ἡ, τιμὴ δὲν ἔχει καὶ χαρὰ στον πὺν τὴν ἔχει.
Τιμάρι τό, βγάξει νταμάρι (δηλ. ἡ τροφή κάνει τὸ σόι).
Τί νὰ σοῦ θυμηθῶ ζορμυδάκι μου; κάθε χαμιά καὶ δάκρι.
Τί σοῦ λείπει κατσιδιάρη; — Φέστη ἀπὸ μαργαριτάρι.
Τί φκιάνεις Μάρω; — Σακιά.
— Τοῦτο ἔχεις μωρ' Ἀκρίθω;
— Μὴν ἔχω ἄλλο καὶ τὸ κρύβω;
Τρεῖς αὐγὸ κι' ὁ κρόκος χῶρια.
Τρεῖς βαβοῦλες ἀπὸ τὰ κουπάκια.
(Λέγεται γιὰ κείνους πὺν οἱ δουλειές τους δὲν πᾶνε καλά).
Τραχανὰς ὁ, παίνει ὡς τὴ θύρα, τὸ ρίζι ὡς τὸ χωράφι. (Δηλ. ὁ τραχανὰς
βαστάει χόρταση ὅσο νὰ βγεῖς στὴ θύρα τοῦ σπιτιοῦ καὶ τὸ ρίζι ὡς τὸ
χωράφι).
Τρεῖς κουτζαμπάσηδες δέκα τρία καλαμάρια.
Τρεῖς λαλοῦν καὶ δυὸ χορεύουν κι' ἄλλοι τέσσεροι ἀγναντεύουν.
Τρεῖς πὺν μ' ἔχεις, τρεῖς (μῆνες) πὺν σ' ἔχω καὶ τρεῖς ποῦναι τὸ παιδί.
(ἔννια).
Τρεῖς συντρόφοι στὸ χωράφι τέσσερις χεσιές στ' ἀλώνι.
Τρέξε ἀργὰ γιὰ νὰ φτάσεις γρήγορα.
Τρέχα γύρευε καὶ καλοκαρτέρει.
— Τρέχ' ἡ μύτη σου γαμπρέ;
— Τρέχ' ἀπὸ τὸ χειμῶνα.
— Σ' εἶχα ἰδεῖ τὸ καλοκαίρι.
Τρεῖς τὸ λάδι τρεῖς τὸ ξίδι.

Τρία βόδια διὰ ζευγάρια.
 Τρίτα ξαδέφρια παίρονται καὶ προκοπὴ δὲν κάνουν.
 Τρίχα ἢ, ἔβγαλε τριχιά.
 Τροχὸς πὺν γυρίζει σκουριά δὲν πιάνει.
 Τρώγοντας ἔρχεται ἢ ὄρεξη.
 Τρώει ἢ μάνα καὶ τοῦ παιδιοῦ δὲν δίνει.
 (Λέγεται γιὰ τὸ πολὺ καλὸ φαγητό).
 Τρώει ἢ μυῖγα σίδηρο καὶ τὸ κουνούπι ἀτσάλι.
 Τρώει τὴν κότα χέζει καὶ στὴν πόρτα.
 Τρῶν τ' ἀλέβρι τὰ ποντίκια, τρῶν κι' οἱ γάτες τὰ ποντίκια.
 Τσαρούχια ἀπὸ τὸν τόπο μου ἄς εἶν' καὶ μπαλωμένα.
 Τσερίτσα καὶ συνάχι, καλότυχος ποιὸς τᾶχει.
 Τσίγκραμε νὰ βγάλω αἷμα.
 Τσίου τσίου τὸ πουλὶ καὶ τὴ γνώση στὸ κεχρί.
 Τσουράπια τά, βάζονται ὀρθὰ βάζονται κι' ἀνάποδα.
 Τσόχα καὶ γυναίκα μὴ τὰ βλέπεις νύχτα.
 Τυφλὸς βελόνι χάλευε μέσα στὴν ἀχειριώνα κι' ἄλλος κουφὸς τοῦ φώναζε.
 — Αὐτοῦ κάπου βροντάει.
 Τυφλὸς στὸν τοῖχο ἔκρουξε παρέκε δὲν ἐπάει.
 Τώρα σὲ θέλω κάβουρα πῶς περπατᾶς στὰ κάρβουνα.
 Τώρα σ' ἤρρα, τώρα στάσου.

Υ

Ὑπνος ὁ, θρέφει τὸ παιδί, ὁ ἥλιος τὸ μουσκάρι, καὶ τὸ κρασί τὸ γέροντα.
 τὸν κάνει παλληκάρι.
 Ὑστερνὴ μου γνώμη νὰ σ' εἶχα πρῶτα.

Φ

Φάει ἐσύ, δὸ μ' κι' ἐμένα.
 Φάει κυδῶνι νὰ σοῦ διαβοῦν οἱ πόνοι.
 Φάει νύφη ζουμί — Καλὰ εἶναι καὶ τὰ κοψίδια.
 Φασουλὰδα τρομερὴ κάθε βῆμα καὶ ποοδή.
 Φασούλι τὸ φασούλι γιομῶζει τὸ σακούλι.
 Φᾶτε λύκοι φᾶτε ἀρκούδια.
 Φᾶτε μάτια ψάρια καὶ κοιλιὰ περιδρομο.
 Φεγγάρι τό, τ' Αὐγούστου παρὰ λίγο νᾶειναι μέρα.
 Φέει σὰν ὁ διάολος πὸ τὴ θυμιάμα.
 Φενγαῖστε ποδαράκια μου νὰ μὴ σᾶς γέσει ὁ κῶλος.
 Φιλὶ χωρὶς μουστάκι κι' αὐγὸ χωρὶς ἀλάτι δὲν ἀξίζει.
 Φίδι τό, τρώει γιὰ νὰ πονέσει.
 Φίλος τὸ φίλο φίλευε σὲ ξένο νοικοκύρη.
 Φικιάσε χάλασε, δουλειὰ μὴ σ' ἀπολείπει.
 Φοβᾶται ὁ Γιάννης τὸ θηριὸ καὶ τὸ θηριὸ τὸ Γιάννη.
 Φόβος ὁ, κάνει πόδια κι' ἢ πεῖνα κάνει δόντια.
 Φόβος ὁ, φυλάει τὰ ἔρμα.
 Φοῦν καὶ χάπ. (λέγεται γιὰ τοὺς ἀνυπόμονους).
 Φοόνιμος ὁ, νικάει τὸν ἀντριωμένο.
 Φταίει τὸ γομάρι καὶ χτυπάει τὸ σαμάρι.
 Φταῖν ἄλλα γι' ἄλλα κι' ὄχι τῆς Παρασκευῆς τὸ γάλα.

Φτήνεια ή, Ξοδεύει τὸν παρὰ.
 Φτηνὸ τὸ, κριάσι, τὸ τρῶν τὰ σκυλιά.
 Φτώχεια στὸ σπίτι, γκρίνια στὴ φαμίλια.
 Φτωχὸς ὁ, καὶ τὸ ποτάμι στὸν ποσὸ του θὰ νὰ πάνει.
 Φτωχὸς ὁ, κι' ἡ μοῖρα του.
 Φτωχοῦ τοῦ, τ' ἄρνι δὲ γένηται μανάρι.
 Φτωχοῦ τοῦ, τὸ εὔρημα ἢ καρφὶ ἢ πέταλο.
 Φύλαξε τὸ φίδι τὸ χειμῶνα νὰ σὲ φάει τὸ καλοκαίρι.
 Φύλαξε τὰ ροῦχα σου γιὰ νάχεις τὰ μισὰ σου.
 Φύτεψε μηλιά γιὰ νάχεις μήλα.
 Φωνάζει ὁ κλέφτης γιὰ νὰ φοβηθεῖ ὁ νοικοκύρης.
 Φωτιά ἢ, καὶ τὸ ποτάμι καρτερεμὸ δὲν ἔχουν.

X

Χάνει ἡ γκαβὴ τ' ἄρνι της.
 Χάνει ὁ παπᾶς τὰ γράμματα κι' ὁ διάκος τὸ θαγγέλιο.
 (λέγεται γιὰ τὶς πολὺ ἴμορφες γυναῖκες).
 Ὁ Χατζῆς μὲ τὸν ἀγωγιάτη θὰ σμίξουν.
 Χαράμι, χαλάλι δὲ γένηται.
 Χαρὰ στὰ Πάσχα τὰ στεγνὰ τὰ Φῶτα τὰ βρεμένα καὶ τὴ Λαμπρὴ τὴν Πα-
 σχαλιά ἄς εἶναι χιονισμένα.
 Χαρὰ στὴ μάνα τοῦ γαμπροῦ τὴν πεθερὰ τοῦ νύφης. (Λέγεται γιὰ τὴν
 κακιὰ νύφη).
 Χαρὰ στὸν ἀξιώτερο.
 Χαρὰ στὸ γέρο π' ἀγρυπνᾷ τὸ νιὸν ὅπου κοιμᾶται.
 Χαρὰ στὸν νιὸ τῆς ἀγουρης τῆς κορασιᾶς τὸν ἄντρα
 ὅπ' ἔχει ἐννιά ποικάμισα κι' ἀλλάζει μὲ τὴν τσέργα.
 (λέγεται γιὰ τὶς ἀνοικοκύρευτες γυναῖκες)
 Χάρε, χαρὰ πὺ μούφηρες καὶ λύπη πὺ μου πῆρες.
 (Λέγεται ἀπὸ τὴ νύφη στὸ θάνατο τοῦ πεθεροῦ).
 Χάσε τὰ χαζίρικα κι' ἀρχήνα καὶ κουνάρα.
 Χατήρι τοῦ ἐνοῦ χατήρι τ' ἀλλουνοῦ ἄφ(η)κα τὸν ἄντρα μου χωρὶς παιδιά.
 Χατήρι τοῦ σταυραητοῦ ἔλα κι' ἐσὺ χελώνα.
 (δὲς στὸ κεφ. «Μῦθοι».)
 Χέσ(τη)κε ἡ φοράδα στ' ἁλώνι.
 Χέρι πὺ δὲν μπορεῖς νὰ τὸ δαγκάσεις φίλα το.
 Χίλιασαν καὶ μίλιασαν καὶ γιόμισαν οἱ ράχες (πρόβατα).
 Χιόνι τὸ, χιόνι τοῦ Γενάρη
 δροσιὰ τοῦ Ἀλωνάρη.
 Χόρευε ξερὴ κοιλιά ὅσο νάρθει ἡ Πασχαλιά
 μὲ τὰ κόκκινα τ' ἀγγὰ καὶ μὲ τὰ ψημένα ἄρνι.
 Χόρευε κυρὰ Μαριώ κι' ἔχε ἔγνοια τοῦ σπιτιοῦ.
 Χόρευε κυρὰ σουσοῦ κοίτα κι' ἀπὸ πίσω σου.
 Χορταμένος ὁ παπᾶς σκῶστε τὸ μεσάλι.
 Χρήματα τὰ, καὶ κρύματα δὲν φαίνονται.
 Χρόνια πολλὰ τὸν Αὐγουστο ποῦναι παχιές οἱ μυῖγες.
 Χρόνου τοῦ, τὸν Αὐγουστο, τὸ Μάη τὸ καλοκαίρι.
 Χύθ(η)κε τὸ λάδι στὴ φακὴ.
 Χωριάτης ὁ, κι' ἄν πλουτήνει

τὸ τσαρούχι δὲν τ' ἀφήνει.
 Χωριὸ τό, ἐκαίονταν κι' ἡ πουτάνα λούζουνταν.
 Χωριὸ πού δὲν ἔχει Γιάννη προκοπὴ ποτὲ δὲν κάνει.
 Χωριὸ πού φαίνεται καλαοῦζο δὲ θέλει.
 Χωρὶς νὰ βρέξεις κῶλο ψάρι δὲν τρώς.

Ψ

Ψέμα τό, εἶναι τ' ἀλάτι τ'ς ἀλήθειας.
 Ψέμα τό, ὡς τὴ θύρα φτάνει.
 Ψεύτης ὁ, δὲν πιστεύεται κι' ἀλήθεια ὄντας λέει.
 Ψόφησε τὸ βόι χάλασ' ἢ συμπριά.
 Ψόφησ' ὁ μαῦρος μου χαρτάο' νὰ μὴ φυτρώσει.
 Ψόφιο ἄλογο, τοῦ βγάλομε τὰ πέταλα.

Ω

Ὁρὲ ποντίκι κολοβό, πὸς τὸν τοῖχο τὸ χορό
 κι' ἡ κουμπάρα μας ἢ γάτα πὸς ἐμᾶς ἔχει τὰ μάτια.
 Ὁρα τὴν, πού ξουρίζονταν ὁ ἀγάς χέσ(θη)κε ὁ μπαρομπέρης

ΕΥΧΕΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΕΣ

Οἱ γερόντοι, ὅταν φθάσουν στὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς, μαζεύουν γύρω
 παιδιά, τὶς νύφες, τ' ἀγγόνια καὶ τοὺς δίνουν τὴν εὐχή.

Ἐπίσης στοὺς γάμους, στὰ πανηγύρια, στὶς γεννήσεις καὶ στὰ βαφτί-
 οἱ καλεσμένοι εὐχιοῦνται τοὺς σπιτικούς.

Ἡ εὐχὴ τοῦ γονιοῦ πρὸς τὰ τέκνα εἶναι:

— Ἐχε τὴν εὐχὴ μου καὶ τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ, πέτρα νὰ μαλάξεις
 μάλαμα νὰ γένεται.

Στὶς γεννήσεις καὶ τὰ βαφτίσια εὐχιοῦνται τὴ μάνα ἢ τὴ βάβω:

— Καλορίζικο καὶ καλόμοιρο, καὶ τὸ νουνό: καὶ μὲ στέφανα.

Καὶ στὰ στέφανα πάλι τὸ νουνό:

-- Καὶ μὲ λάδι νουνέ.

Στοὺς ἄτεκνους λένε:

-- Καὶ στὰ γεννησοῦρια σου.

Στοὺς γερόντους πειραχτικὰ εὐχιοῦνται:

-- Νὰ ζήσεις, νὰ πεῖς τὴν ψείρα μπούμπα καὶ τὸν πετεινὸ πασᾶ.

Ὅταν τῶν γερόντων χαλάσ' ἢ καρδιά, καταργιοῦνται τὰ κακόγνωμα
 κακόκουστα παιδιά δίνοντάς τους κατάρα.

Παίρουν στάχτη στ' ἀπλόχερο, τὴ φουσοῦν:

— Τφοῦ, σὰν ἢ στάχτη νὰ γένετε καὶ τέτοια προκοπὴ νὰ κάμετε.

Ἄλλοι πὸ σκληροὶ βγάζουν καὶ τὸ καπέλο γιὰ νὰ εἰσακουσθοῦν ἀπὸ τὸ

-- Τὴν προκοπὴ τοῦ σφάλαγκα νάχεις.

Μερικοὶ διαβασμένοι, καταριῶντας, γυρίζουν κατὰ ἡλιοῦ:

— Νάχεις τὴν κατάρα τοῦ Κᾶη καὶ τὴ ζωὴ του νὰ κάμεις.

Οἱ κατάρες δὲν πιάνουν ὅποτε ὅποτε. Κάθε μέρα ἔχει καὶ μιὰ ὦρα
 μνή κι' ἂν τύχη ἢ κατάρα, πού ξεστομίζεται ἀπὸ τὸ γονιὸ τὴν ὦρ' αὐτὴ, π
 κατάκαρδα.

Πιὸ βαριά κατάρα εἶναι ὁ ἀφορεσμὸς ἀπὸ τὸν ὁποῖο μένει κι' ἀνά

τὸ μνήμα ὁ ἀφορεσμένος.

Ὅποιοι κλεφτεῖ εἶδισμα ἢ ζῶο καὶ δὲν ξέρει τὸν κλέφτη, πηγαίνει τοῦ-
ος στὸ δεσπότη καὶ βγάζει ἀφοροχάρτι. Πρέπει ὁμοίως κι' αὐτὸς νάειναι καθα-
ὸς ἀπὸ ἁμαρτίες γιατί ὁ ἀφορεσμένος πολλὰς φορὰς λαχαίνει ἀντὶς νὰ πιάσει τὸν
λέφτη, στρέει στὸ νοικοκύρη.

Μετὰ τὴ λειτουργία ὁ παπᾶς βγαίνει στὸ χαγιάτι τῆς ἐκκλησιᾶς, ἀνηθαίνει
τὴν πυροστιά καὶ διαβάζει τὸν ἀφορεσμό, ὁ ὁποῖος φτάνει ὡς ἐννιά ζωνάρια (γε-
ιές). Ἐνας ἀπὸ ἕνα ξεπαστρέβεται ὅλη ἡ οἰκογένεια τοῦ ἀφορεσμένου.

Στὸ Τούρκικο, κάποιοι, λέγεται πὺς πῆραν μιὰ νύφη ἀπὸ τὰ στέφανα
αὶ δὲν τὴν ἐγύρισαν στὸν ἄντρα της, ὁ δεσπότης τοὺς ἀφόρεσε καὶ δὲν ἔμεινε
νας. Οὔτε κι' ἀπὸ τὰ σπίτια τοὺς σημάδι.

Ὅταν μετὰ τὸν ἀφορεσμό συμβιβαστοῦν τὰ δυὸ μέρη, νοικοκύρης καὶ κλέ-
της, πηγαίνουν στὸ δεσπότη καὶ ξαφορίζονται.

Ὅταν τύχει καὶ μποῦν ζῶα σὲ σπαρμένο χωράφι ἢ κῆπο ὁ νοικοκύρης κα-
ριέται:

— Νὰ σᾶς σκίσει ὁ λύκος, λυσοσκισμένα καὶ λυκοφαωμένα. Μπά, μωρὲ
μμα, μωρὲ ξάλειμμα, πὺ νὰ μὴ βλιάξετε καένα.

Στὶς κότες, ὅταν κουτσουλᾶν μέσ' στὸ σπίτι ἢ χαλοῦν τὸν κῆπο λέν:

— Μπουφός, κακὸ γεράκι, ἀλουπὸν νὰ σᾶς πάρει.

Στὰ σκυλιά: —Κακὴ πορδόλυσσα.

Στὰ παιδιά πὺ φτάνουν ξένα κράνα:

— Μωρὲ καρδοπλυμένα καὶ καρδοσφουγγισμένα, νὰ σᾶς σκώσει μιὰ κακὴ
ώρα τὰ πέντε μεσάνυχτα.

Ὅταν φιλονικοῦν γυναῖκες μεταξὶ τοὺς γι' ἀγροζήμιες καταριοῦνται:

— Θέ μ' καὶ Παναίγια μ', κονκουβάγιες νὰ λαλήσουν στὸ ἔξομο καὶ στὸ
ἄειμμό σου καὶ σὺ νὰ μείνεις σὰν ὁ κοῦκος.

Ὅταν τυχαίνει νὰ παίζουν τσουπράγια καὶ παιδάκια, ἀπὸ ἀγάπη καὶ ποτὲς
ἀ κακὸ σκοπὸ, καταριοῦνται:

«Τσουῦπρες τσουῦπρες καὶ παιδιά

ὄλ' ἀντάμα μιὰ βολὰ

νὰ σᾶς πλύνει μιὰ καρδιά».

ΔΟΞΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΛΟΓΗΜΑΤΑ

Ἐξετάζοντας τίς δοξασίαι, τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων
σκοπε πὺς ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ θρησκεία δὲν πέθανε ἀλλ' ἀπλὰ βούλιαξ' ἡ βρυ-
μάννα πηγὴ ἀπὸ τὸ χριστιανικὸν κοσμοεῖσιμο καὶ τὸ νερό της, τὸ ἀνάμμα της,
δαρότερο ἀνάβλυσε παρακείμερα.

Οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου δὲν ἐγκατέλειψαν τὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ ζοῦν μέσα στὸ
) μὲ ἄλλα ὀνόματα. Οἱ Νεραΐδες, σὰν τὸν παλιὸν καιρὸ, παντρεύονται καὶ σῆ-
ρα θνητοὺς καὶ τὰ ξωτικά ἐμφανίζονται τὰ δωδεκάημερα.

«Ὁ Ἰσδριζ Γκίνοθας ἀπὸ τὸ Γραικοχώρ', κάτω περᾶε τὸ ρέμα γιὰ τὸ
τ' του μπλάξ' τοῖ Νεραΐδες πῶπλεναν.

Ἄρπάζ' μιανῆς τὸ μαντίλ' πὺν τῶχ' ἀπλωμένο καὶ φέει. Ἡ Νεραΐδα κινάει
τά τ'. Πααίν' σπὶτ' κρύβ' τὸ μαντίλ' στὴν ἀστρέγα καὶ κίν' Νεραΐδα γυναῖκα.

Ἄποχτᾶν καὶ δυὸ παιδιά.

Βρίσκ' μιὰ μέρα τὸ μαντίλ' ἡ Νεραΐδα, τὸ παίρ' κι' ἀναλημιός. Ἀναφα-
».

* * *

«Σ' ἕνα χωριὸ ἦταν μιὰ γυναῖκα χήρα κι' εἶχε ἕνα παιδί καὶ τῆ πέθανε.
ἡ μάνα του μοιρογολόγαε μεσάνυχτα. Τότες ἦταν τὰ δωδεκάημερα καὶ τῆ πα-

ρουσιάσ'κε μιὰ γυναίκα μὲ τὴ ρόκα γνέθοντας κι' ἔκατσαν καὶ κουβέντιασαν πολὴν ὥρα. Κι' ἡ γυναίκα αὐτὴ θυμοῖαζε σὰ μιὰ γειτόν'σσά τ'ς. Κι' ὄντας κίν'σε ν' φύει ἄφ'κε τὴ ρόκα μέσα καὶ κατούρησε πίσω τὴ θήρα. Πάει στὸ νεκροταφεῖο καὶ ἔβγαλε τὸ παιδί ἀπὸ τὴ γούρα καὶ τὸ πῆρε.

Ἡ χήρα μὸτ' εἶδε τὴ γυναίκα ποὺ κατούρ'σε στὴ θήρα κι' ἔφ'γε ἔτρελ σὲ μιὰ γειτόν'σσα καὶ τσ' εἶπε: —ἔρθ' ἡ κυρά, ἐννοώντας τὴ γειτόνισσα, κάτσο μαν, κουβεντιάσαμεν, κι' ἔπ'τα σ'κώθ'κε, ἄφ'κε τὴ ρόκα μέσα καὶ κατούρ'σε σ' θύρα κι' ἔφ'γε. Κεῖνη κατάλαβε ὅπου ἡ γυναίκα ποὺ τσῆ πάει ἦταν πειρασμικὴ παγανιά, καὶ τσῆ λέει τσῆ χήρας: —Φέα γλή'ουρα, βγάλ' τὴ ρόκα καὶ τὸ κάτ' ὀξω γιατί αὐτὴ ἦταν πειρασμικό.

Ἀρέντα ἡ χήρα πααίν', πετάει τὴ ρόκα ὀξω, βγάλ' καὶ τὸ κάτ'ρο μὲ τσαπί, γιατί ἦταν στρωτὸ τὸ σπιτ' κι' ἔκατσε.

Ἡ παγανιά φέρ' τὸ παιδί τ'ς ἀπόξω καὶ φωνάζ':

— Κυρά, ὦρ' κυρά, ἀνοιξε μωρή.

Ἡ χήρα δὲν ἀπολογιοῦνταν. Ἦτο' κρῖσ'.

— Ἀνοιξε ἐοὺ κάτ'ρο, λέει τοῦ κάτ'ρου.

— Εἶμ' ὀξω, τσῆ λέει ἐκεῖνο, πῶς ν' ἀνοίξω.

— Ἀν'ξε σὺ ρόκα, κραίν' τσῆ ρόκας.

— Εἶμαι ὀξω, τσ' ἀπολογιέτ' ἐκεῖνη.

— Τί νὰ σοῦ κάμω τώρα καημέν' λέει ἡ παγανιά τὴ χήρα, ἃ δὲ σ' ἔκ' νᾶτρω'ες τὸ παιδί σ', καὶ σ'κώθ'κε κι' ἄφ'κε τὸ παιδί ἀπόξω.

Τὸ πουρνὸ ποὺ σ'κώθ'καν πῆραν τὸ παιδί καὶ τῶθαν.

Γι' αὐτὸ οὔτε ψέλλ'ν τσοῦ πεθαμέν'ς οὔτε μοιρογιολογᾶν τὰ δωδεκάημ οὔτε κἀν' νὰ βγαίν' ὀξω τὴ νύχτα κα'ένας.

Ὅταν χάνεται ὁ ἥλιος.

Ὅντας χάνετ' ὁ ἥλιος μελετᾶται κακὸ γιὰ τσοῦ: χριστιανούς, χάνεται σιλιᾶς ἢ ἄλλος μεγάλος ἄνθρωπος. Ὅντας σκοτώθ'κε ὁ Κωσταντῖνος Παλαγος χάθ'κε ὁ ἥλιος κάτωσ κι' ὄντας σκοτώθ'κ' ὁ Μάρκο Μπότσαρης.

Ὅταν χάνεται τὸ φεγγάρι.

Ὅντας χάνεται τὸ φεγγάρι μελετᾶται κακὸ γιὰ τσοῦ Τούρκους. Μαζών' ὄλ' οἱ Τούρκ' στὰ τζαμὰ καὶ ρίν'ν ντουφέκια φωνάζοντας «Ἀλλάχ' Ἀλλάχ'.

Ὁ λύκος.

Ὁ λύκος εἶναι μὲ τὸν Τούρκο. Ὅντας ἀργουλιέτ' αὐτὸς δυναμών' ὁ Τούρκος. Τὸ 1897 ποὺ χάλασαν οἱ Τούρκ' τὴ Λάκκα οἱ λύκ' εἶχαν λυσιιάξ' στ' ἀρ' λητά. Στὸν πόλεμο τοῦ 1912 ὄντας θάκαιγαν οἱ Τούρκ' κα'ένα χριστιανικὸ ριό, τὸ βράδ' ἀργουλιοῦνταν οἱ λύκ'. Προτοῦ καταστρεφεῖ ἡ Μικρασία τὸ οἱ λύκ' κόντεψαν νὰ μποῦν στὰ χωριά.

Ὅταν φανεῖ ἄστρο μὲ οὐρά.

Ὅντας φανεῖ στὸν οὐρανὸ ἄστρο μὲ γουρά σημαίν' πὼς κάποιος μεσημάδ' ἔχ' νὰ γέν'. θὰ χαθεῖ ἢ κα'ένα βασιλεῖο ἢ θὰ γέν' κα'ένα θιάμα. Πι' χαθεῖ ἡ Τουρκία τὸ 1912 φάν'κε στὸν οὐρανὸ ἓν' ἄστρο μὲ νουρά.

Ὅταν πρόκειται νὰ γένει φόνος.

Ὅντας πρόκειται νὰ γέν' φόνος, στὸ μέρος ποὺ θὰ γέν' φωνάζ'ν τὰ χτα οἱ τρισκατάρατ'. Χορεύουν, παίζ'ν, γκαμουλίζ'ν σὰ σκυλιά. Προτοῦ σκοπ' ἢ ἀδερφ' μ' ἡ Ρίνα —ἤμουν τότες τέσσερα πέντε χρόνια— τὴ νύχτα πῶξ ὀξω νὰ κατουρήσ' ἄκουε ἀπάν' στοῦ Καλαεράκ' μιὰ φωνή. Ἄλλοτες γκαμὸ ἄλλοτες μάβλαε τὰ σκυλιά «κοτ - κό».

Μιὰ νύχτα εἶδε μὲ τὰ μάτια τ'ς νὰ ροβολαεῖ ἀπ' τὸ Καλαεράκ' ἓνα τασμα σὰ σκυλί π' ἀλύχταε. Σὲ λίγες μέρες σκοτώθ'κε.

Στὴ Σκάλα τσῆ Παραμυθιάς τὸ 1912 παρουσιάσ'κε ἓν' ἀλλοιώτ'κο ποὺ βόγγαε τὴ νύχτα. Σὲ λίγους μῆνες κοντὰ ἔγ'νε μάχ' καὶ σκοτώθ'καν οἱ Τούρκ'.

Συνεχίζεται

ΔΑΣΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ*

Κλαδαριά (ή) στοιβάς ἐκ φυλλώματος δασικῶν δένδρων, κυρίως μὲν δρυός, ἀλλὰ καὶ ἄλλων εἰδῶν πλατυφύλλων, ὄξυᾶς, πελέας, φράξου κλπ. Συνήθως ἡ στοιβάς σχηματίζεται ἐπὶ κοντοῦ ὕψους ἕξ περίπου μέτρων ἐν ὑπαίθρῳ καὶ ἐν ἀνοικτῷ χώρῳ ὅπου ἐξασφαλίζεται καλὸς ἀερισμός. Πολλάκις ἀντὶ κοντοῦ χρησιμοποιεῖται ἐν ἐκ τῶν κλαδονομιμμένων δένδρων, ὅποτε καὶ σχηματίζεται ἐντὸς τῆς κλαδονομιμμένης συστάδος. Ἀρχεται δὲ ἡ στοιβάξις τοῦ φυλλώματος ἐκ τοῦ μέσου τοῦ κοντοῦ ἢ τοῦ δένδρου ἵνα μὴ τὸ φθάνῃ τὸ στόμα τῶν βοσκόντων ζῶων. Τὸ φύλλωμα κόπτεται τὸ φθινόπωρον ἅμα τῇ πρώτῃ βροχῇ ἵνα ξεπλυθῇ τοῦτο ἀπὸ τὸν ἐπ' αὐτοῦ κονιορτό, ἀλλὰ πρὶν ἀρχίσῃ ἡ πτώσις τοῦ φυλλώματος, δεδομένου ὅτι πρόκειται πάντοτε περὶ φυλλοβόλων εἰδῶν.

Ὁ σχηματισμὸς τῆς κλαδαριάς ἀποσκοπεῖ τὴν ἀποθήκευσιν τροφῆς διὰ τὴν διατροφὴν τῶν ποιμενικῶν, οἰκοσίτων καὶ ἡμιοικοσίτων ζῶων κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ χειμῶνος. Τὸ σχῆμα τῆς κλαδαριάς εἶναι κωνικὸν μὲ τὴν βάσιν εἰς τὸ σημεῖον ἐνάρξεως τῆς στοιβάξεως καὶ τὴν κορυφὴν πρὸς τὰ ἄνω παρὰ τὴν κορυφὴν τοῦ στόλου ἢ τοῦ δένδρου. Ἐκάστη κλαδαριά περιλαμβάνει περὶ τὰ δέκα φορτία κλαδίων, ἕκαστον δὲ ζῶον χρειάζεται διὰ τὴν χειμερινὴν περίοδον 2,5 - 3 κλαδαρίες. Ρῆμα «κλαρίζω» ἴσθι κλαδονομῶ. Κλάρισμα δέ, ἡ κλαδονομή. Τὸ «κλαρί» εἶναι τροφή πτωγῆ διὰ τὰ ζῶα, παρέχεται ὁμως ὡς συμπληρωματικὸν σιτηρέσιον, ἂν καὶ πολλάκις ἀποτελεῖ τοῦτο τὸ κύριον σιτηρέσιον τῶν διαχειμαζόντων ζῶων.

«Κλάρος» τέλος εἶναι ἡ προᾶξις τοῦ κλαρίζειν. Ὁ κλάρος ἐνεργεῖται εἰς τὰ χωριά, εἰς τακτὰς ἡμέρας καὶ διαρκεῖ ὠρισμένον χρονικὸν διάστημα. Τὸ κλαρίζομενον δένδρον ξανακλαρίζεται μετὰ πάροδον τριῶν μὲν ἐτῶν ἂν ὁ κλάρος ἐνεργεῖται μετ' ἀποκορυφώσεως τοῦ δένδρου, ἑπτὰ δὲ ἐτῶν ἂν τὸ δένδρον δὲν ἀποκορυφῶται, ἀλλ' ἀφίνεται ἡ κορυφὴ μὲ τὸ ἀνώτατον τμήμα τῆς κόμης. Ἄλλως ἐκφραζόμενοι θὰ εἴπωμεν ὅτι πρόκειται περὶ κλαδοτομίας μὲ χρόνον περιφορᾶς 3 - 7 ἐτῶν.

Κλαδόδρομος (ὁ). Εἶδος ξυλοδρόμου κατασκευαζομένου εἰς τὰ δάση πρὸς ἐνέργειαν μεταφορᾶς κορμοτεμαγίων (κουτσούρων) ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς ὑλοτομίας εἰς τὸν τόπον πρίσεως (νεροπρίονον ἢ ἄλλο μηχανικὸν μέσον πρίσεως) ἢ τὸν τόπον πρώτης ἀποθηκεύσεως ἢ μεταφορτώσεως. Ὁ κλαδόδρομος ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία στοιχεῖα. 1) ἀπὸ τὶς φοῦρκες (βλ. λ.) οἱ ὁποῖες χρησιμεύουν εἰς στήριξιν κατὰ τὸ ἐν ἄκρον ἢ καὶ κατὰ τὰ δύο, τῶν φαλαγγίων. 2) ἀπὸ τὰ φαλάγγια τοποθετούμενα ἐγκαρσίως πρὸς τὴν διαδρομὴν τοῦ κλαδόδρομου καὶ κατ' ἀποστάσεις 4 - 5 μέτρων. Ἐπὶ τῶν φαλαγγίων τοποθετοῦνται 3) οἱ κλάδες σχηματίζουσαι ξυλοτροχιάν, ἴσθι τὸν κυρίως ξυλόδρομον. Ἐπὶ τῶν κλαδῶν κυλίσθηται κατὰ τὴν ἐγκαρσίαν ἐννοίαν τὰ κορμοτεμάχια κινούμενα διὰ τοῦ ἰδίου των βάρους.

Πολλάκις ὁ κλαδόδρομος δύναται νὰ ἀποτελῆται ἀπὸ μίαν μόνον σειρὰν φουρκῶν, τοποθετημένων ἐπὶ τοῦ πρανοῦς, ἐνῶ ἡ ἀντίστοιχος σειρὰ ἀντικαθίσταται δι' ὀρύγματος τοῦ πρανοῦς κατὰ μῆκος τοῦ ὁποῖου τοποθετοῦνται οἱ κλάδες

ὅπως καὶ ἐπὶ τῶν φουρκῶν καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων κυλίεται τὸ μεταφερόμενον κορμο-
τεμάχιον. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην παραλείπονται τὰ φαλάγγια. Ἐνίοτε παρα-
λείπονται καὶ οἱ φοῦρκες ὅταν ὁ κλαδοδρόμος ἰδρῦεται εἰς ὄρυγμα τοῦ ἐδάφους
ἢ καὶ εἰς μικτὴν διατομὴν ἥτοι ἐν ὄρυγματι καὶ ἐπιχώματι. Εἰς τὴν περίπτωσιν
αὐτὴν προστατεύεται ἢ ἐν ἐπιχώματι πλευρὰ διὰ πασσάλων ἐμπηγνυομένων εἰς τὴν
ἔδαφος καὶ συνδεομένων μεταξὺ των διὰ κορμιδίων. Χρησιμοποιοῦνται πάντως
ποικίλοι τύποι κλαδοδρόμων, κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς ἐδαφικῆς διαμορφώσεως

(Σημ. Τὰ λήματα ταῦτα, ἀναφερόμενα εἰς μηχανικὰς κατασκευάς, ἔχου-
σιν τὴν θέσιν των εἰς τὴν λαογραφίαν, διότι πρόκειται περὶ ἐπινοήσεων λαϊκῆς προ-
λεύσεως, ὅπως καὶ οἱ χρησιμοποιούμενοι ὄροι ἔχουν λαϊκὴν τὴν προέλευσιν, νῦν δὲ
τὸ πρῶτον θησαυρίζονται, μὴ περιλαμβανόμενοι εἰς τὰ μεγάλα λεξικά τῆς ἑλλι-
νικῆς γλώσσης).

Κλάπα (ἢ) πλ. κλάπες καὶ ρ. κλαπώνω, κλαποῦμαι ἢ κλαπώνομαι. (Ε
τὸ Μέγα Λεξ. Ἑλ. Γλώσσης Δ. Δημητράκου τὸ λ. κλάπα μγν. καὶ μsn. εἶναι 1
ξύλινοι ἐμβάδες, τὰ τσόκαρα, 2) οἱ κορμοί, τὰ στελέχη). Τὰ ἐπόμενα προστίθε-
ται πρωτοτύπως. Κλάπες εἶναι ξύλινα εἶδη ὑποδήσεως χρησιμοποιούμενα εἰς
ὄρεινὰ κατὰ τὴν πορείαν ἐπὶ γιονοσκεπῶν ὁδῶν, ὡς καὶ πρὸς διάβασιν τελμα-
τῶν περιοχῶν (βούλιες). Εἰς τὴν λαϊκὴν ξυλοτεχνίαν κλάπα λέγεται ἢ σχηματι-
μένη διὰ πελεκήματος ἐπὶ κλάδας ἢ κουτσούρου ἐγκοπῆ, σχήματος Πιοειδοῦς (σ
Π). Φράσεις. «Ἡ κλάδα κλαπώνεται» ἢ «δὲν κλαπώνεται» ἥτοι εἶναι ἢ δὲν εἶ-
ἐπιδεικτικὴ διανοίξεως κλάπας. Ἀκόμη «κλάπωσε τὴν κλάδα». Ἡ ὅτι τὸ λεπτόν
κρον τῆς κλάπας δὲν κλαπώνεται κλπ. Γενικῶς ἢ κλάπα εἶναι εἶδος ἐντομῆς
ξύλου, συνήθης εἰς τοὺς ξυλοδρόμους ἢ κλαδοδρόμους, εἰς τὴν τραβέρσες τῶν
δηροτροχιῶν κλπ.

Κλαροῖ (τὸ) πλ. κλαριά. Σημαίνει 1) τὰ κλωνάρια τοῦ δένδρου κεκ-
μένα ἢ μῆ. 2) Τὸ πρῶτον τοῦ κλάρου ἢ κλαρίσματος, ἥτοι τὰ κλωνάρια μετὰ
φυλλώματος (βλ. κλαδαριά). 3) Τὸ δένδρον καὶ μάλιστα τὸ δασικὸν δένδρον,
ἀλλὰ καὶ γενικώτερον ἢ δασικὴ βλάστησις, κατὰ τὸ σχῆμα ἐκ τοῦ μέρους τὸ ὄ-
ἔτι γενικώτερον ὑποδηλοῖ τὸ βουνὸ ὅπου συνήθως ἀπαντῶσι τὰ κλαριά. Ἡ φ-
σις «βγῆκε στὸ κλαροῖ» σημαίνει ἐπῆρε τὰ βουνὰ ὡς ἀντάρτης. Παλαιότερα ὅτι
ἀντὶ κλαροῖ ἐλέγετο ντουσκο (ἐβγῆκε στὸ ντουσκο) ἢ λ. ντουσκο ἐσήμαινε ἀν-
σία. (βλ. Ντουσκο). Σύνθετα. Κοντοκλαροῖ, τὸ θαμνώδες εἶδος, τὸ δενδρούλλ
Καρποκλαροῖ, τὸ ὀπωροφόρον δένδρον.

Πρμ. —«Κάλλιο στὸ κλαροῖ παρὰ στὸ κλουβί». —«Κόψε κλαροῖ καὶ μ-
το» (τὸ ἄλογο).

—Κλαδιάζω τὰ ζῶα σημαίνει ἀρχίζω νὰ τὰ διατρέφω μὲ κλαροῖ
ὁποῖον ἀναρτᾶται κατὰ κρεμασιές εἰς τὸ ὕψος τοῦ στόματος τοῦ ζώου.

Κλυτσινάρια (τὸ). Ὑπόλειμμα κλαδοτομῆς, παραμένον ἐπὶ τοῦ
μοῦ τοῦ δένδρου. Τὰ κλυτσινάρια δημιουργοῦνται κατὰ τὴν τεχνητὴν ἀποκλ-
σιν ἐνῶ ἢ φυσικὴ ἀποκλάδωσις δὲν ἀφίνει κλυτσινάρια. Ταῦτα δημιουργοῦν
τοῦ κορμοῦ εὐμεγέθεις καὶ μὴ ἀφωμοιούμενους πρὸς τὸ λοιπὸν ξύλον ῥόζους,
ἢ φυσικὴ ἀποκλάδωσις χαρακτηρίζεται ἀπὸ μικροῦς ῥόζους ἐνσωματωμένους
ἐντὸς τοῦ κορμοῦ. Μτμ. κλυτσινάρια λέγονται καὶ τὰ εἶδη ποὺ ἐνθυμίζουσι τὸ
ριον ἀντικείμενον, ὡς τὰ πόδια τῆς πυροστιᾶς. Τὸ κλυτσινάρι λέγεται καὶ τὸ
λι (βλ. λ.).

Φρ. —«Τὸ δέντρο δὲν ἔχει ἴσο κλυτσινάρια νὰ πιαστῶ».

«Κλύτσιουμα» λέγεται ἢ τῇ βοηθειᾷ κλυτσιναρίων ἀναρτίχης. «Τὰ
κλυτσινάρια τῆς λεύκας δὲν εἶναι ἀπλοτά· ἀγκαλιάζουσι τὴ μάνα τ(ου)ς κ' σ' ἀ

δᾶν στὸ κλύτσιουμα».

Ἐννοεῖται ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῆς ὀρθοκλάδου Λεύκης.

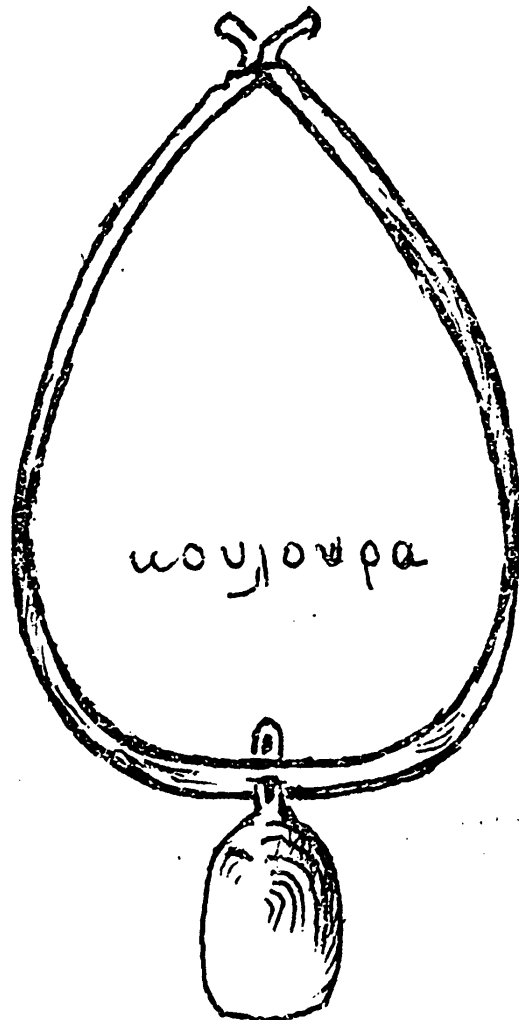
Κλύτσιος (δ). Ἡ ποιμενικὴ ράβδος, ἡ κλύτσα, ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο τμήματα, τῆ ράβδου ἢ κλυτσόξυλο καὶ τὸ χερούλι της, τὸν κλύτσιο. Ἡ ράβδος γίνε-
ται συνήθως ἀπὸ ξύλον κρانيᾶς ἢ ἄλλο εἶδος ὥστε νὰ εἶναι ἰσχυρὰ καὶ εὐθεῖα.
Ἰδιαιτέρως ἐκτιμᾶται τὸ εἶδὸν τῆς ράβδου, ὥστε προκειμένου νὰ ἀποφασίσῃ ὁ
ποιμὴν διὰ τὴν ἐκλογήν τὴν ἐξετάζει μὲ τὸ μάτι, ὅπως ἐπὶ σκοπεύσεως διὰ τοῦ δ-
πλου. Ἀντιθέτως ἐν Κρήτῃ τὸ ραβδί γίνεται ἀπὸ ὑπόγειον τμήμα κατσόπρινου
(κοιτοπούραρου) τὸ ὁποῖον εἶναι κυματοειδές. Ὁ Κρής τσοπάνος ὑπερηφανεύε-
ται ἐπὶ ἄρα ραβδί κατσόπρινον, βουργίδι ξομπλισμένο».

Ὁ Κλύτσος (τὸ βουργίδι) γίνεται ἀπὸ ξύλον εὐκατέργαστον, ὡς σφενδά-

Κ ό θ ρ α

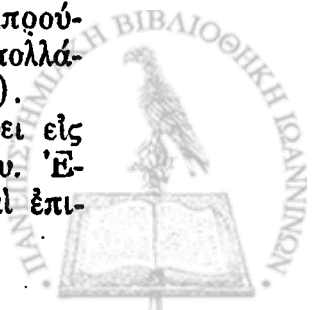
Θηλυκωσιά
κόθρας

κουδούνι

μου, πύξου, φιλύρας κ.ἄ. εἰς τὴν περίπτωσιν ποὺ δὲν εἶναι ἐκ σιδήρου ἢ μπρού-
κινος ἢ χαλκοκαπνισμένος ἢ ἀπὸ κέρατο. Ἔχει σχῆμα γενικῶς ὄφρεως καὶ πολλά-
κις γίνεται ἀντικείμενον λεπτῆς ξυλογλυπτικῆς ἐπεξεργασίας (ξομπλισμένο).

Εἰς χεῖρας τοῦ βοσκοῦ ἡ κλύτσα εἶναι σπουδαῖον ὄργανον. Χρησιμεύει εἰς
τὴν καθοδήγησιν τοῦ ποιμνίου, ὡσαύτῃ τιμᾶν κατὰ τὴν πορείαν τοῦ ποιμνίου. Ἐ-
πίσης εἰς τὴν σύλληψιν τοῦ ποιμενικοῦ ζώου, τέλος εἶναι ὄργανον ἀμύνης καὶ ἐπι-

θέσεως ἔξαιρετικά ἀποτελεσματικόν. Ἀλλὰ ἡ κλύτσα δὲν εἶναι ὄργανον ποιμάνσεως μόνον τῶν ζώων τῆς στάνης ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνθρώπων εἰς χεῖρας τοῦ πνευματικοῦ ποιμένου εἰς τὴν μάνδραν τῶν πιστῶν:

χατζόπαλα, χατζόπαλα καὶ πρόεδρε τῆς χώρας
γιὰ πᾶρε τὴν κλυτσούλα σου κι' ἔβγα στὸ μεσοχώρι.

Κ ν ἄ ς (δ) ἐρυθρὰ βαφή λαμβανομένη ἐκ τῶν βρύων, ὅθεν κνὰς καὶ τὸ βρύον. Μὲ τὴν βαφήν αὐτὴν ἔβαφον τοὺς ὄνυχας τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν ἀγναῖτες, ἀλλὰ καὶ τὰς ὀπλὰς τῶν ἵππων, ὅπως βλέπομεν εἰς τὸ ἔπος τοῦ Διγενὶ Ἀκροῖτα διὰ τὸν ἵππον τῆς Μαξιμῶς.

Κ ὀ β ῶ —ο μ α ι, κόπτω. Εἰς τὸ Μέγα Λεξ. Ἑλλην. Γλώσσης Δ. Δημητράκου ἀναφέρονται 23 σημασίαι τῆς λ. Εἰς ταύτας προσθέτομεν τὰς ἐπομένας 1) Ἐπὶ μικροβιολογικῶν ζυμώσεων, ὡς γαλακτοκομικῆς: τὸ γάλα ἔκοψε. 2) Ἐπιποτίμησις: κόπηκε ἢ τιμὴ λ.χ. τῆς σταφίδος, τοῦ καπνοῦ, τοῦ τυροῦ, τοῦ γάλακτος, τῶν ἐσπεριδοειδῶν κλπ. Τουτέστιν οἱ ἔμποροι καθώρισαν τὴν τιμὴν ἀγρῶς τοῦ προϊόντος κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐποχῆς πωλήσεως. Οἱ παραγωγοὶ λέγουσιν: «νὰ δοῦμε τί τιμὴ θὰ κόψουν ἐφέτος» (τὰ γάλατα, τὰ τυριά κλπ.). Ἡρωτοῦν τοὺς ἐρχομένους ἀπὸ τὸ παζάρι «—κόπηκε ἢ τιμὴ;» 3) Ἀπογαλακτίζω ἀπέκοψε τὸ παιδί τῆς (ἢ μάννα). Καὶ κτην. «ἀποκόπηξαν τὰ γαλάρια» διεκόπηθη λασιμὸς καὶ τὸ γάλα θὰ ἀμύγεται τοῦ λοιποῦ διὰ τὸ ἐμπόριον. 4) Ἀποτερομίζω: κόβω τὸ σύνορο. Τὰ κτήματά του κόβουν ἴσαμε κεῖ πὺ φτάνει τὸ μεσον... 5) Ἐπλοογίζω: κόβει τὸ μάτι του. 6) Ἐπλοτομῶ: ἐφέτος θὰ κόψουμε δάσος. «Τὸ δάσος εἶναι γιὰ κόψιμο» (περιελήφθη εἰς τὰ ὑλοτομήσιμα). —«Πθὰ κόψουμε ξύλα ἐφέτος;» Κοφτὴς ὁ ξυλοκόπος. Κόφτρα ἢ σάρα, εἶδος χειροῦ τοῦ πρίνου. Κοφούρι, τὸ ὑλοτόμιον, ἥτοι συστάς ἢ τμήμα δάσους ὑλοτομηθὲν ὑλοτομήσιμον. Κόψιμο, ἢ ὑλοτομία.

Κ ὀ θ ρ α (ἦ). Εἶδος στεφάνης ἢ ὁποία περιβάλλει τὸν λαιμὸν τοῦ ζῴου κυρίως ποιμενικοῦ, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀναρτᾶται τὸ κουνδούνι (κυπρί, τροζάνι κλπ. Ἡ κόθρα, ὅπως καὶ τὸ ρέθι (βλ. λ.) γίνεται ἀπὸ στερεὸν καὶ εὐζαμπτὸν λον, ὡς ἀρκεύθου, πρίνου, φιλικίου κ.τ.τ. Τὸ ξύλον τῆς κουμαριᾶς εἶναι ἀκατληλὸν διὰ τοῦτο λέγουσιν:

Ὅσο ἡ κουμαριά στεφάνι
τόσο προκοπή κι' ἡ στάνη.

Τὸ σχῆμα τῆς κόθρας εἶναι ὠοειδές, τὸ κουνδούνι ἀναρτᾶται εἰς τὸ μέσον τῆς γάλης καμπῆς τῆς στεφάνης, ἐνῶ τὰ δύο ἄκρα αὐτῆς θηλυκάνουν ἐπὶ τοῦ γήλου τοῦ ζώου διὰ καταλήλων καὶ εὐφυῶν ἐγκοπῶν. Μὲ ἄλλας λέξεις, ἢ κόθρα εἶναι στεφάνη μονοκόμματος (βλ. σχῆμα).

Κ ο λ ἄ ρ ι (τὸ) βλ. νεροπρίονο καὶ τελάρο.

Κ ο ν ἄ κ ι (τὸ) σπίτι, οἶκημα, καθ' οἷονδήποτε τρόπον στέγαστρον. ο

νεύω κ. κονακεύω, κατοικῶ, στεγάζομαι, φιλοξενοῦμαι.

—«Ἐπάησε καὶ κονάκεψε σ' ἐνοῦ παπᾶ τὸ σπίτι».

—«Σὲ τί χωριὸ κονεύουν».

Τὰ ἐπὶ τῶν ὄρεινῶν βοσκοτόπων κονάκια τῶν σκηνιτῶν ποιμένων, εὐροῦνται ἀραιῶς κατεσπαρμένα. «Κονάκι δῶ, κονάκι ἐκεῖ, κονάκι παρὰ πέρας».

Τὰ κονάκια τῶν κτηνοτρόφων ποιμένων (τσελιγκάδων) ὀνομάζονται βλαχοκόνακα, ὡς ὑπὸ βλαχοποιμένων οἰκούμενα. Διακρίνονται ἀπὸ τὰ σαρακηνικά κονάκια, τὰ οἰκούμενα ἀπὸ Σαρακατσάνους. Παλαιότερον ὑπῆρχον εἰς τὸ

ριά και τὰ γυφτοκόνανα, αποτελοῦντα ιδιαίτερον συνοικισμόν εἰς τὸ ἄκρον τοῦ χωρίου και ὑπὸ Γύφτων οἰκούμενα.

Κοπελίτσα (ἡ) πλ. κοπελίτσες ἐν Θεσπρωτίᾳ τὸ φυτόν τοῦ δασικοῦ ὑπορόφου με τὰ ὠραῖα μὲθ' ἄνθη και τὸ πλουμιστὸν φύλλον κυκλάμινον, *Cyclamen Graecum* (Τσάκας). Ἐν Κερκύρα, κοπελοῦλες (Ἴόν. Ἀνθ.) παρὰ Χελδραίῃ.

Κόπελο (τὸ) πληθ. τὰ κόπελα. Τὰ εἰς τὰς ἀκτὰς ἐκβραζόμενα ξύλα, τὰ ὁποῖα ὡς θαλασσοδαρμένα εἶναι τετριμμένα εἰς τὴν ἐπιφάνειάν των και ἰδίως εἰς τὰς ἀκμὰς (Τσάκας, Θεσπρωτία).

Κόρακας (ὁ) κ. Κοράκι (τὸ) ἀρχ. Κόραξ. *Corax corax* L. Λέγεται και γιὰ τὸ ἄρρεν και γιὰ τὸ θῆλυ. Δὲν πρέπει νὰ ἐκλαμβάνεται τὸ κουρούνα ὡς θῆλυ τοῦ κόρακας. Οἱ κόρακες δὲν τρέφονται μόνον με θνησιμαῖα, ἀλλὰ και με ζῶντα εἶδη, λαγούς, πέρδικες, ποντικούς, κάθε εἶδους μικροπούλια, ἀκόμη και μικρὰ ἀρτιγέννητα κατοικίδια πού ἀφήνουν οἱ βοσκοὶ εἰς τοὺς τσάρκους ἢ τὰ πιτούλια. Καὶ ἂν ὁ κόρακας δὲν καταφέρει νὰ φρονεῖ και νὰ τρώγῃ κάπως μεγαλόσωμα ζῶα, πάντως βάζει μύτη εἰς τὰ μάτια τους τὰ ὁποῖα ἔχει ὡς ἐκλεκτὸν μεζέ. Ἐντεῦθεν ἡ προμ. «Κόρακας κοράκου δὲ βγάζει μάτι».

Προκειμένου περὶ θνησιμαίων, λέγεται ὅτι ὁ κόρακας εἶναι ὁ πρῶτος ἐκ τῶν πτωματοφάγων ζῶων πού καταφθάνει ἐπὶ τόπον. Διὰ τοῦτο λέγουν ὅτι τὰ ὄρνεα δὲν βάζουν χέρι ἂν δὲν κάμῃ ἀρχὴν ὁ κόρακας. Ἐντεῦθεν και ἡ κατάρα — «Ἄμε στὸν κόρακα» ἢ «κόρακας νὰ σὲ κόψῃ» κ.τ.τ. ἀνάλογος πρὸς τὸ «ἐς κόρακα» τῶν ἀρχαίων. Πολλαχού τιν ὡς Γεφύρι τοῦ κοράκου, ἐν Ἀργιθέᾳ ἐπὶ τοῦ Ἀράχθου συνδέον τὴν Ἠπειρον (Τετραφυλλίαν) με τὴν Θεσσαλίαν. Χάνι τοῦ Κόρακα (σύνηθες ἀνδρικόν ἐπίθετον). Κορακοβούνι. Κορακοφωλιές. Συλλαμβανόμενος εἰς μικρὰν ἡλικίαν ἐξημερώνεται και δύναται νὰ γίνῃ πιστὸς φύλαξ τοῦ σπιτιοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως κτυπᾷ κάθε κατοικίδιον πτηνόν, ἀκόμη και τὰ μικρὰ παιδιά, δὲν συνηθίζεται ἢ εἰσοδός του εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κατοικίαν.

Κορυφή και κατὰ σύμπτ. **κορφή** (ἡ) ὄρος γεωμορφολ. και τοπογραφικός, δηλῶν τὸ ὑψηλότερον σημεῖον βουνοῦ, λόφου και γενικῶς ὑψώματος. Εἰς τὴν Ἠπειρον ἀπαντᾷ και τὸ **τσούκα** ὑποκορ. τσουνκαρέλλα ἐκ τοῦ ἰταλ. *zucca*.

Κορφαδί (τὸ) κορφαῖον κλαδί ἐπὶ δένδρων και ἐπιθ. κορφινός. Οὔτω κορφινὰ χωράφια, τὰ κείμενα ἐπὶ κορυφῆς, ἐν ὄροπεδίῳ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ριζανά, τὰ κείμενα εἰς τοὺς πρόποδας (βλ. ριζανὸς και ριζίτης).

Τιν. Κορφορίζανα, ἀγροτική περιοχὴ κειμένη κατὰ τὸ κοινὸν ὄριον τῶν κοιν. Κήπων, Νεγάδων, Φραγκάδων και Μανασῆ ἐν τῷ Δυτ. Ζαγορίῳ ἐνθα κτήματα ἐπὶ τῶν κορυφῶν και παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν ἐκεῖ ὑψωμάτων. Ἡ λέξις ποτελεῖ γεωγρ. συνδετικὸν σύνθετον. Συνηθέστατα τὰ τιν κορφή, κορφοῦλα, Δίκορφο, Τρίκορφα (Ἀρκαδία), Μονὴ Κορυφῆς (Κορινθία), Τσούκα (Λαῖστα), Τσουνκαρέλλα (Καλλαρυτές). Σύνθετα: κορφοβούνι, βουνοκοργή, κορφογραμμή.

Ἐπιρ. φρ. «ἀπὸ τὴν κορφὴ ὡς τὸν πάτο». Καὶ μονολεκτ. πατόκορφα.

Κουκκάλογο (τὸ) πτηνὸν Νεόφρων ὁ περχνόπτερος. Ἔχει τὸ μέγεθος πελαγοῦ και τὴν ὑπόλευκον ἀπόχρωσιν τοῦ πτερώματος του. Ἐνιαχοῦ ὀνομάζεται «Γυρολόγος», ἀλλαχοῦ δὲ συγγέεται πρὸς τὸν Γερανόν. Γενικῶς ὅμως εἰσι γνωστὸν με τὴν ὀνομασίαν «κουκκάλογο» διότι πιστεύουν ὅτι ἐπ' αὐτοῦ ἰπεύει ὁ κοῦκκος διὰ τὴν πραγματοποιήσῃ τὸ ταξίδι του, ἀπὸ τὰ χειμαδιὰ στὰ ὄρεινά. ἔγεται μάλιστα ὅτι τὸ κουκκάλογο προηγείται κατὰ μίαν περίπου ἑβδομάδα τοῦ ἄρκου προκειμένου νὰ διαπιστώσῃ ἂν ἡ Ἄνοιξις ἐνεφανίσθῃ εἰς τὰ βουνά. Διὰ μόνον με τὴν διαπίστωσιν αὐτὴν ἀποφασίζει ὁ κοῦκκος νὰ ταξιδεύσῃ. Ὅταν ὄρεινοὶ ἀγρότες ἰδοῦν τὸ κουκκάλογο σκύβουν εἰς τὴν γῆ παίρνουν ἓνα λιθάρι και

τὸ γυρίζουν τ' ἀνάδα. Πιστεύουν ὅτι ἔτσι σιγουρεύουν τὴν ἐπιστροφή τῆς Ἀνοίξεως, τῆς ὁποίας ἡ ἔναρξις πολλάκις ὑπαναχωρεῖ, καὶ ὅτι ἡ χρονιά θὰ πάρ καλὰ, τόσον γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ὅσον καὶ γιὰ τὰ ζῶα. Μάλιστα οἱ βοσκοὶ μαντεύονται ἐκ τοῦ τρόπου ἐμφανίσεως τοῦ κουκκάλογου περὶ τῆς πορείας τῶν γαλακτοκομικῶν τῶν ἐργασιῶν. Ἄν λ.χ. ἴδουν πρῶτον τὸ στήθος τοῦ πτηνοῦ, αὐτὶ εἶναι σημεῖον ὅτι τὰ γαλακτοκομικὰ προϊόντα θὰ παράγονται καλῶς. Ἄν ἴδου κατὰ πρῶτον τὸ ὄπισθεν ἢ τὸ κάτω μέρος τοῦ κορμιοῦ τοῦ πτηνοῦ, ὅτι τὸ γάλα δὲν θὰ πήξη ἀλλὰ θὰ «κόβη» (βλ. κοῦκκος).

Κοῦκκος (ὁ) τὸ πτηνὸν Κόκκυξ ὁ τεφρόχρους *Cuculus canopus*. Τῆς ἡμέρας τ' Ἀη Δημήτρη ἀρχίζει τὸ μισοχείμωνο. Τὴν ἡμέρα τῶν Ἀη Σαραντῶ (ἡ παραδίγει ὁ χειμῶνας τὰ κλειδιά στὴν Ἀνοίξη). Τότε στέλνει ὁ Κοῦκκος ἀπὸ τὰ μέρη πού ξεχειμάζει τὸ κουκκάλογο στὰ βουνὰ νὰ δῆ ἂν ἦρθε ἡ Ἀνοίξη. Τὸ κουκκάλογο εἶναι ἕνα μεγαλόσωμα ἄσπρο πουλὶ σὰν ὄρνιο πού φαίνεται στὰ βουνὰ πρὶν ἀκουσθῆ τὸ λάλημα τοῦ κούκκου. Ἡ ἀνοδος τοῦ κούκκου στὰ βουνὰ, γίνεται κατὰ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ὥστε τὸ κουκκάλογο ἐρχεται ἐκεῖ κατὰ τὶς 20 Μαρτίου.

Ἐρωτᾷ λοιπὸν, ὁ κοῦκκος τὸ ἄλογό του, κατὰ τὴν ἐπιστροφή του, ἂν ἐροῦ μισε τὸ πουρνάρι. Ἄν τοῦ ἀπαντήσῃ ὅτι ἐροδάμισε, ὁ κοῦκκος καθαλλάει τὸ λόγόν του καὶ κάνει ἀνέξοδα τὸν δρόμον τῆς ἐπιστροφῆς ἀπὸ τὶς χώρες τῆς Ἱουδαίου Ἀφρικῆς ὅπου διεχείμασε.

Ἔτσι ἐγκαθίσταται ὁ κοῦκκος εἰς τὰ βουνὰ, πιάνει ἕνα δεντράκι, ἕνα μνο, δὲν ἀγαπάει τὰ ὑψηλὰ δένδρα, οὔτε τὰ δάση, ἀλλὰ μᾶλλον τοὺς θάμνους τὰ ξέφωτα, χάριν μεγαλυτέρας ὁρατότητος δηλ. μεγαλυτέρας ἀσφαλείας καὶ χίζει τὸ λάλημά του. Λαλεῖ τὸ ὄρρον καὶ τὸ λάλημα δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρ' ἐρωτικὴ πρόσκλησις πρὸς τὸ θῆλυ. Ἀρχίζει δὲ νὰ τὸ λέγῃ ὁ κοῦκκος ἀπὸ πρῶτ' ἡ χαράματα καὶ εἶναι δυνατόν κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ὁ βουνίσσιος στρατόκοπος νὰ μὴν ἔχη βάλει μπουνιὰ ψωμί ἀκόμα στὸ στόμα του. Ἄν λοιπὸν ἀκούσῃ τὸ λάλημα νηστικός, λέγεται ὅτι ὁ κοῦκκος τὸν κουμπώνει δηλ. τὸν ἐμπαίζει. τοῦτο εἰς στρατοκόποι προκειμένου νὰ κινήσουν γιὰ τὶς ὑπαίθριες δουλειές ἴδιαν πρῶτ' ἐφροντίζον κατὰ νὰ βάλουν στὸ στόμα τους, νὰ μὴν κινήσουν νηστ. Τότε ἀκούοντες τὸ λάλημα τοῦ κούκκου, τὸν κουμπώνουν αὐτοί, τὸν ἐμπαίζοντες ὅτι δὲν τοὺς κατέλαβε νηστικός. Διὰ νὰ δοθῇ μεγαλυτέρα ἔμφρασις εἰς τὸ κούκκου λέγεται ἐνιαχοῦ τῆς Ἡλείου ὅτι τοῦτο συνεπάγεται ὑψηλὸν πυρετόν, εἶναι ὁμοίως αὐτὴ ἡ σημασία τοῦ κουμπώματος. Διότι «ὁ κουμπωτὴς τῆς ἀγάπης εἶναι γνωστός εἰς τὸ δημοτικὸ τραγούδι ὡς ἀπατεῶν, ἀθετῶν τὰς περὶ ἐρωτος γύμνον ὑποσχέσεις του. Αὐτὸς δηλ. πού ξεγελάει τὰ κορίτσια, τὰ ἐμπαίζει. ἔχει, σέξιν, συνεπῶς, τὸ κουμπωμα τοῦ κούκκου μὲ τοὺς κούμπους τῶν γυναικῶν ἰατρῶν, ἔστω καὶ ἂν στὸ Ζαγόρι, μερικὰς αἰφνιδίας καὶ ἀνεξηγητὰς ἀσθενείας καὶ θερμοσιές, ἀποδίδουν εἰς κούμπωμα τοῦ κούκκου. Πάντως τὸ κούμπωμα τοῦ κούκκου εἶναι πρόληψις διαδεδομένη εἰς ὅλην τὴν χώραν.

Λέγεται γιὰ ἕναν ἄνθρωπον πού ζῆ μόνος του, ὅτι ζῆ «σὰν τὸν κοῦκκου Βέβαια, ὁ κοῦκκος οἰκογένεια δὲν κἀμνει, ἀφοῦ τὸ θῆλυ διασκορπίζει τὰ κοῦκκου εἰς τὰς ξένας φωλεὰς καὶ ἀφήνει τὴν φροντίδα γιὰ τὴν ἐπόση καὶ τὴν τροφή τῶν νεοσσῶν εἰς ἄλλας μητέρας. Ἀλλὰ ὁ μονήρης βίος τοῦ κούκκου ἔχει ἄλλην αἰτίαν. Εἶπομεν ὅτι τὸ λάλημά του εἶναι ἐρωτοκάλεσμα πρὸς τὸ θῆλυ ὁποῖον ἀπὸ τὴν φωνὴν ὁδηγεῖται πρὸς τὰ πού θὰ διευθυνθῆ. Πρέπει, λοιπὸν, τὸ λάλημα νὰ ἀκούγεται μία καὶ μόνη φωνή. Διότι ἄλλοι συγγέγονται οἱ προσκοῦκκου καὶ τὸ θῆλυ πρὸς οὐδένα διευθίνεται. Ἄμα, λοιπὸν, εἰς τὴν περιοχὴν λαλεῖ ἕνας κοῦκκος ἀκουσθῆ καὶ δεύτερον «κούκκου» τότε ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς καὶ οἱ δύο ἀπομακρύνονται τόσον ὥστε νὰ πάσῃ ἡ δυωδία. Ὡστε δὲν διὰ νὰ ἀληθεύῃ τὸ ὑπὸ τοῦ Μπόγζα λεγόμενον ὅτι τὰ παιδιὰ ἐν Γρεβεντῶ πᾶν

πὸν ἠουγάζει ὁ κούκκος μιμοῦνται τὴν φωνὴν του καὶ τὸν κάνουν νὰ ἀρχίσῃ τὰ κούκκου του, «...κούκκου αὐτός, κούκκου ἐκεῖνα ὡς που τὰ κάνη ν' ἀποστάσουν καὶ νὰ σπαύσουν».

Ὁ κούκκος ἐν Ἑλλάδι εἶναι πολὺ ἀγαπητὸ διότι ὁ ἐρχομὸς του προμηνύει τὴν Ἄνοιξιν. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι θεωρεῖται πολὺ γουολίδικο, μ' ὅλον ὅτι δὲν θεωρεῖται καὶ γρουσουζικο ὅπως ἐν Τουρκία. Πάντως θεωρεῖται εὐτελὲς πολὺ, ἐντεῦθεν δὲ ἡ φράσις «μοῦ κόστισε ὁ κούκκος ἀηδόνι».

Κατὰ πόσον ὁ κούκκος εἶναι πολὺ ὠφέλιμος ἢ ἐπιβλαβὲς εἰς τὴν γεωργίαν εἶναι ζήτημα πὸν δὲν ἔχει ἀκόμη λυθῆ. Ὅτι ὅμως εἶναι ὠφέλιμος εἰς τὰ δάση καὶ μάλιστα εἰς τὰ κωνοφόρα καὶ τὰς δρυὲς εἶναι ἀναμφισβήτητον διότι καταστρέφει τὴν κνηθοκάμπην τόσον τὴν πιτυοκάμπην ὅσον καὶ τὴν λειτανεύουσαν (τῆς δρυός). Δυστυχῶς ἡ συμβολὴ αὐτῆ τοῦ κούκκου εἰς τὴν καταπολέμησιν τῶν ἐντομολογικῶν νόσων τῆς δρυός καὶ τῆς πεύκης εἶναι μικρὰ διότι τὸ πλῆθος τοῦ πτηνοῦ εἶναι μικρόν. Πράγματι, μ' ὅλον ὅτι ὁ κούκκος γεννᾷει 10-20 αὐγά ὁ τρόπος τῆς ἐκκολάψεως καὶ ἀνατροφῆς τῶν νεοσσῶν εἶναι τόσον ἐπισηφαλὴς ὥστε τελικῶς τὸ πλῆθος τῶν τελείων πτηνῶν νὰ εἶναι μικρόν.

Εἰς τὴν φράσιν «τὸ σκατόξυλο, τὸ σκατοπούλι, ὁ σκατάνθρωπος» (βλ. κισσοῦς) ὁ κούκκος ἀποκαλεῖται «σκατοπούλι» διότι δὲν κτίζει φωλέαν καὶ δὲν ἐκκολάπτει τὰ παιδιὰ του, οὐδὲ φροντίζει γιὰ τὴν ἀνατροφὴν τους, ἀλλὰ τὰ διασπείρει ὅπως εἴπωμεν, εἰς ξένας φωλέας.

Τοπωνύμια, σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὸν κούκκον, ὑπάρχουν πολλὰ εἰς ὅλην τὴν χώραν καὶ μάλιστα ἀνά τὴν Πίνδον, ὅπου ἀκούγεται: —Στοῦ κούκκου τὰ ρόγγια. Ἡ —στοῦ κούκκου τὴ ράχη, καὶ εἰς τὴν βλαχικήν, —Τζιάν λά κούκκου (Μέτσοβον). —«Στὸν Κούκκο» δάσος ἐξ ἐλάτης εἰς τὸ γ. Πλόπ, ἐνθα κατὰ πρῶτον ἀκούγεται ἡ λαλιὰ τοῦ κούκκου. Εἰς τὸ γ. Χαλίσι, βράχος ἐπὶ ὑψηλῆς κορυφῆς ὁμοιάζων πρὸς κούκκον. Εἰς τὸ γ. Νιζολίτσι, ραχοῦλα «Στὸν κούκκο». Εἰς τὸ γ. Βιτοσιά ὑψηλὴ ράχης ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Κουκκουδιάρα. (Περιοχὴ Ἀσπροποτάμιον Ἐπαρχ. Καλαμπάσας. Α. Χατζηγιάκης).

Συχνὰ ἐπίσης ἀπαντᾷ τὴν Κουκκουρέλος, ὅπως εἰς τὰ χωρία Βαλκάνο, Δραμίσι, Κούτζιανα, Ντούσικο, Πόρτα Παναγιὰ (Πύλη) τοῦ Ν. Τρικάλων. Εἰς τὸ γ. Κολαροῦτες, βουνοκορυφὴ κλπ. (Χατζηγ.).

Εἶδος βολβώδους φυτοῦ τῆς δασικῆς καὶ λειμωνίου προσεδαφιαίας βλαστῆσεως, ὀνομάζεται «ψωμί» τοῦ κούκκου (βλ. ψωμί), καὶ κουτσοβλαχιστὶ *pene al cusu*. Εἶδος κρομμύου, «κουκκοστάφυλο» (βλ. λ.) καὶ εἶδος γερανίου, κουκκουμαυλόχορτο (βλ. λ.).

Γενικῶς ἡ λαογραφία τοῦ κούκκου εἶναι πλουσιωτάτη καὶ δύναται νὰ ἀποτελέσῃ ὀλόκληρον κεφάλαιον ἂν ἤθελέ ποτε συγγραφῆ Ζωολογικὴ Λαογραφία.

Κουκκοστάφυλο (τὸ). Ποῶδες εἶδος τῆς ὄρεινῆς καὶ ὑπαλπικῆς ὄνης φυόμενον καθ' ὅλην τὴν χώραν. Εἶδος τοῦ γένους τῶν κρομμύων *Sedum* τὸ οὗ Ἄθω *Sedum athoum* DC.

Κουκουμαυλόχορτο (τὸ) ποῶδες εἶδος Γεράνιον τὸ στρογγυλόφυλον *Geranium rotundifolium* L. Τὸ φυτόνομα ἐπιχωριάζει κυρίως ἐν Θήρῃ (Χελδρ.).

Κοκκαλωτὸς —ἡ —ό. Ἐξωτερικὸν αἶτιον πὸν μᾶς κάνει νὰ ἀπομείνωμεν κατάπληκτοι ἢ ἀκίνητοι ἢ παγωμένοι σὰν γυμνὸ κόκκαλο. Εἰς τὴν Εὐρυνταίαν λέγουν «κοκκαλωτὴ» τὸν ψυχρὸν βόρειον ἄνεμον πὸν κοκκαλώνει ἀνθρώπους καὶ ζῶα. Λέγεται ἀκόμη «ἐκκοκκάλωσα» ἀπὸ τὸ ψύχος. Ἡ «τὸ χιόνι ἐκκοκκάλωσε» ἦτοι ἔγινε κρύσταλλον. Καὶ «εἶμαι κοκκαλωμένος ἀπὸ τὸ κρύο» κλπ. Τὰς λοιπὰς ἐν. τῆς λ. βλ. εἰς τὸ Λεξικὸν τῆς Ἑλ. γλώσσης).

Κορμὸς (ὁ) καὶ **κορμερὸς** (ἐπιθ.) καὶ **κορμιάζομαι**. Τὸ

κύριον μέρος τοῦ σώματος τοῦ ὁποῖου συμπλήρωμα εἶναι τὰ ἄκρα. Ἐπὶ δένδρου τὸ κύριον στέλεχος. Κορμερός, ὁ σωματώδης. Τὸ ρ. κορμιάζομαι ἔχει τὴν ἔννοιαν καὶ τοῦ κρυώνω, ἀνατριχιάζω, διότι τὸ κρύον ἢ τὸ ἀνατριχίασμα αἰσθανόμεθα κυρίως εἰς τὸν κορμόν.

Παροιμ. χαρακτηρίζουσα τὸ εἶδος τῆς θερμάνσεως τὴν ὁποίαν δίδει ἡ ἀνοικτὴ ἔστια (τὸ τζάκι).

Μπρὸς πρῶγομαστε καὶ πίσω κορμιάζομαστε (Ἡπειρ.). Ἡ ἀλλαγὴ ἀκουμένη. «Μπρὸς πύρα καὶ πίσω κλαδευτῆρα» (Γορτυνία).

Κουδουνιά (ἡ). Σύστημα ἀναρτήσεως κουδουνιῶν εἰς τὰ ποιμενικὰ ζῶα καὶ σύνολον κουδουνιῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνηνωμένων. Τοιαῦται κουδουνιῆς εἶναι τὸ σύνολον τῶν κουδουνιῶν τῶν προσαρτημένων ἐπὶ τοῦ ὀριζοντίου ξύλου τὸ ὁποῖον κρατοῦν τὰ παιδιὰ πού λέγουν τὸν Λάζαρον. Ἐπίσης τὰ ἀπομεινόμενα μεγέθους κουδούνια τὰ φερόμενα τὸ ἓνα ἐντὸς τοῦ ἄλλου, κλπ.

Κουλούρι (τὸ). Τὸ ρίζωμα, τὸ παραβλάστημα. Ὁ Τσάκας (Πάργα) ἀναφέρει τὸν ὄρον μόνον ὡς δηλοῦντα τὸν δευτέρου παρασιτικὸν βλαστὸν τῆς καλαμποκιάς. Ὁ Τούντας τὸν ἀναφέρει ὡς ρίζωμα τοῦ ἀσφοδέλου (Σέριφος). Εἰς τὴν Πίνδον ἀπαντᾷ ὡς δηλωτικὸς τοῦ κλωνοβλαστήματος τῆς Ἐλάτης μετὰ τὴν κοπὴν τοῦ κυρίου ἄξονος τοῦ δένδρου, τοῦ ἐν τῇ δασικῇ βιβλιογραφίᾳ καλουμένου πολυελαίου (cadilaber).

Μεταφ)κῶς, ὁ ἀνεπιθυμητὸς παρεμβαίνων εἰς ἀλλοτρίας ὑποθέσεις. Φρ. «διαβόντρον κουλούρι» λεγομένη ὑβριστικῶς.

Κουλούρα (ἡ). Λέγεται καὶ κλωσμα (τό), ὁ ἔλιγμός τοῦ ποταμοῦ ἢ ἄλλου ὑδατίνου ἀγωγοῦ. Πολλαχού τοπωνύμια, ὡς παρὰ τὴν Βωβοῦσαν ἐπὶ τοῦ Ἄωου. ἐν τῇ γεωγραφικῇ βιβλιογραφίᾳ, καμπή. Παγχοσμίως γνωστὴ ἡ μεγάλη καμπὴ τοῦ Δὸν ἐν Ρωσίᾳ.

Κουμαριά καὶ κουμαριά (ἡ). Τὸ δασικὸν φυτόν *Arbutus andrachnae* L. Πολλαχού ταν ὡς ἐν Θεσπρωτίᾳ.

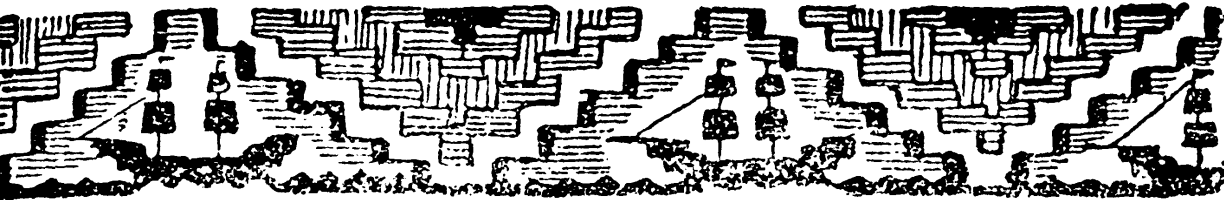
Πορμ. «Ὅσο ἡ κουμαριά στεφάνι τόσο προκοπὴ καὶ ἡ στάνη». Διότι τὸ ξύλον τῆς κουμαριάς εἶναι ἀκατάλληλον πρὸς κατασκευὴν στεφανίων γὰρ γαλαροκούδουνα, ὡς ἡ κόθρα ἢ τὸ ρέθι (βλ. λ.).

Κούνα (ἡ) ἄξων κατασκευαζόμενος ἀπὸ ξύλον κωνοφόρου εἶδους τετραγωνικῆς διατομῆς καὶ ἀποτελεῖ ἐξάρτημα τοῦ μηχανισμοῦ κινήσεως εἰς τὸ νεροπορίονον. Διευθετεῖται κατὰ ὀριζοντίαν κατεῦθυνσιν καὶ παραλλήλως πρὸς τὸ τελάρον τοῦ καταρράκτου, εἰς τὸν κάτω ὄροφον τοῦ νεροπορίονου. Μαζί με δύο βέργες αἱ ὁποῖαι συνδέονται, τὸ μὲν μετὰ τὸ πλαίσιον τοῦ καταρράκτου, τὸ δὲ μετὰ τὸν προωστικὸν μοχλὸν αὐτοῦ, ἀποτελεῖ σύστημα συντονισμοῦ τῶν κινήσεων κατὰ τὸν καταρράκτον καὶ φορεῖον τῶν πρὸς πρῶσιν κορμοτεμαχίων.

Κούπα (ἡ) τὸ κπέλλον τῶν φυλλοβόλων δρυῶν καὶ κυρίως τῆς Βαλνιδιάς. Ἐντὸς τῆς κούπας φέρεται ὁ καρπός, ἡ βάλανος καὶ βαλάνι (τὸ) ἐνῶ κούπα λέγεται συνηθέστερον βαλανίδι. Ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τῆς κούπας ὑπάρχουν λέπια τῶν ὁποίων τὸ μῆκος παραλλάσσει ἀπὸ εἶδους εἰς εἶδος, ἐμβαθύνον ὥστε νὰ διακρίνεται καὶ βοτανικὸν εἶδος δρυὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα «μαροπίς». Τὰ λέπια αὐτὰ εἰς τὸ ἐμπόριον εἶναι γνωστὰ μετὰ τὴν ὀνομασίαν τυρνάκι (βλ. λ.) καὶ εἶναι τὸ πλουσιώτερον εἰς ταννίνην τμήμα τοῦ κπέλλου. Περιοχὴ τῆς τῆς θυροδεψικῆς.

Φρ. — «ρίζε κούπες στὴ φωτιά» (Κρήτη) λεγομένη διὰ χρησιμοποίησιν εἰς εὐτελεῆ χρῆσιν προϊόντος ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀνεμένετο μεγαλύτερα ὠφέλεια καὶ ὁποῖον, λόγῳ ἀζητησίας, χρησιμοποιεῖται ἀντιοικονομικῶς.

Συνεχίζεται

ΑΛΙΟΠΗΣ ΣΤΕΦ. ΤΣΙΛΗ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ

Α' ΠΕΔΙΝΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Ένα μικρό μικρούτσικο μικρό στη σαμανίτσα
Μικρό τὸ ἔχ' ἡ Μάνα του, μικρό κι ἡ ἀδερφή του
Τὸ ἔλουζαν, τὸ χτένιζαν καὶ στὸ σχολεῖο τὸ στέλναν
Ὁ Δάσκαλος τὸ καρτερεῖ μὲ μιά χουσῆ βεργούλα
κι ἡ Δασκάλα τὸ καρτερεῖ μὲ δυὸ κλωνάρια δάφνη
— Παιδί μου ποῦν τὰ γράμματα, παιδί μου ποῦν ὁ νοῦς σου;
— Τὰ γράμματα εἶναι στὸ χαρτί, κι ὁ νοῦς μου πέρα ὡς πέρα
περὰ περὰ ἀντίπερα πέρα στὶς μαυρομάτες
πῶχουν τὸ μάτι σὰν ἐλιά, τὸ φρύδι σὰν γαϊτάνι
κι αὐτὸ τὸ ματοσίνοῦρο σὰ φράγκικο δοξάρι.

Β' ΜΑΖΙΑΣ — ΔΡΙΣΚΟΤ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σήμερον εἶν' ὁ Λάζαρος, σήμερον τοῦ Λαζάρου
Γιὰ σηκωθῆτε Χριστιανοί, γιὰ σηκωθῆτε ἀδέρφια
στὴν ἐκκλησιά νὰ τρέξιτε, στὴν ἐκκλησιά νὰ πᾶτε
ν' ἀκούστε ἀντρίκια κλάματα, γυναίκια μοιρολόγια
Πῶς ἔκλαιγαν τὸ Λάζαρο τρεῖς Ἁγίες γυναῖκες
Ἡ Μάρθα, ἡ Μαγδαληνὴ κι ἡ Μάνα τοῦ Λαζάρου
κι ἡ ἀδερφή τοῦ Ἰακώβ οἱ τέσσερες ἀντάμα
.....

Πῆγαν καὶ τὸν καρτέρεσαν σ' ἓνα στενὸ σοκκάκι
— Μάρθα μ' ποῦν ὁ Λάζαρος, ὁ φίλος ὁ δικός μου
— Ὁ Λάζαρος ἀπέθανε ἐδῶ καὶ πέντε μέρες (Λέει τὸ τραγούδι)
— Γιὰ δεῖξτε μου τὸ μνήμα του, γιὰ δεῖξτε μου τὸν τάφο
Τοῦ ἔδειξαν τὸ μνήμα του, τοῦ ἔδειξαν τὸν τάφο
Τὴν πέτρα ἀνασήκωσε τὸν Λάζαρο φωνάζει
— Γιὰ σῆκω πάνω Λάζαρε καὶ μὴ βιρνοκοιμᾶσαι
— Γιὰ πιάστε με νὰ σηκωθῶ κι' βάλτε με νὰ κάτσω
νὰ σᾶς εἰπῶ τὰ πάθη μου καὶ τὰ παραπονά μου:
Πέντε μεροῦλες ἤμουνα μέσα στὴ γῆ χωμένος
τὰ πόδια μου νεκρώδιασαν μὲ χέρια σταυρωμένα.
.....

ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΚΩΝ. Α. ΓΚΑΝΙΑΤΣΑ

Όμοτίμου Καθηγητού Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Η ΧΛΩΡΙΣ ΚΑΙ Η ΒΛΑΣΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΛΙΜΝΗΣ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἡ χλωρίς καὶ ἡ βλάστησις τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων, ὅπως ἄλλωστε γενικῶς καὶ τῶν γλυκέων ὑδάτων τῆς Ἑλλάδος, εἶναι ἐλλιπέστατα γνωστὴ, διότι οἱ διάφοροι ἐρευνῆται ἐνδιαφέροντο ἀνεκάθεν διὰ τὴν χερσαίαν χλωρίδα λόγω τοῦ μεγάλου πλούτου τῆς εἰς εἶδη φυτῶν καὶ ἐνδημισμούς, ὀφειλουμένου εἰς γεωϊστορικά αἰτία, ὡς καὶ τὴν ἐξαιρετικῶς πολὺπλοκον γεωτεκτονικὴν τῆς χώρας μετὰ τὴν λίαν ποικίλον ὀριζόντιον καὶ κατακόρυφον διαμελισμὸν αὐτῆς εἰς ὄρη, κοιλάδας, κόλπους, γῆσους καὶ ἀκρωτήρια μετὰ διαφόρους βιοτόπους. Οἱ διάφοροι βοτανικοὶ κατὰ τὴν διερεύνησιν τῆς χερσαίας χλωρίδος τῆς Ἑλλάδος, ἀναφέρουν σποραδικῶς καὶ παρεπιπτόντως καὶ μερικὰ ἀνώτερα ὑδροβία φυτὰ τῶν γλυκέων ὑδάτων (λίμνων, ποταμῶν, τελεμάτων) (5. σελ. 64), ὡς μοναδικαὶ δὲ σχεδὸν ἐργασίαι ἐπὶ τῆς ὑδροβίου καὶ ἐλοβίου χλωρίδος τῶν μακροφύτων τῆς χώρας μας εἶναι αἰγενομένην ὑπὸ τῶν Petkoff (12), Στεφανίδη (16) καὶ Λαυρεντιάδη (10), ἐκ τῶν ὁποίων μάλιστα ἡ τοῦ Λαυρεντιάδη δύναται νὰ θεωρηθῆ πληρεστέρα εἰς τὸ εἶδος τῆς, ὡς ἀσχολουμένη λεπτομερέστερον μετὰ τὴν ἔρευναν τῶν ἐμβρυοφύτων, ἥτοι τῶν ἀνωτέρων φυτῶν, τῶν λίμνων, ποταμῶν καὶ ἐλῶν τῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας ἀπὸ τε συστηματικῆς καὶ φυτοκοινωνιολογικῆς ἀπόψεως.

Ἀνεξαρτήτως τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐνδιαφέροντος, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει συστηματικὴ καὶ φυτογεωγραφικὴ ἔρευνα τῆς ὑδροβίου καὶ ἐλοβίου χλωρίδος, γνῶσις ὀρισμένων ὑδροβίων φυτῶν ἐπὶ τῶν ὁποίων ὠτοκοῦν οἱ ἰχθύες εἶναι καὶ πρακτικῶς ἐνδιαφέρονσα. Ἐξ ἄλλου ἡ ἔρευνα τῆς δομῆς τῶν ὑδροβίων καὶ ἐλοβίων φυτοκοινωνιῶν ἔχει ὄχι μόνον ἐπιστημονικόν, ἀλλὰ καὶ πρακτικὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἀξιοποίησιν τῶν ἐλωδῶν ἐκτάσεων.

Ὡς πρὸς τὴν χλωρίδα τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων, αὕτη μνημονεύεται δὲ πρῶτην φορὰν ὑπὸ τοῦ περιηγητοῦ Leake. Ἔστις εἰς τὸ ἐνδιαφέρον σύγγραμμά του (10) ἀναφέρει μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τρία φυτὰ μετὰ τὰ κοινὰ τοπικά ὀνόματα, ἥτοι τὸ νούφαρον, τὸ ζαμπάκι καὶ τὸ παπύρι. Οὗτος ἀσχολούμενος περισσότερο μετὰ τὸ παπύρι, γράφει περὶ τοῦ ὕψους τοῦ φυτοῦ, περὶ τοῦ βλαστοῦ τῶν φύλλων του, καθὼς καὶ περὶ τῆς χρησιμοποιήσεως αὐτοῦ ὑπὸ τῶν κατοίκων Βραδύτερον οἱ Baldacci (1, 3) καὶ Formanek (17) κατὰ τὰς βοτανικὰς ἐρεῦνας τῶν εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Ἡπειρὸν καὶ λοιπὴν Ἑλλάδα, συνέλεξαν περὶ τὰ 30 φυτὰ ἐκ τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῶν πέριξ ἐλωδῶν περιοχῶν τὰ ὁποῖα καὶ ἀναγράφονται εἰς τὸ κλασσικὸν τρίτομον σύγγραμμα τοῦ Hlacsy (8). Νεώτερα χλωριστικὰ στοιχεῖα τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων δὲν θεωρήσαμεν νὰ ἀνεύρωμεν, παρὰ εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ Στεφανίδη (16), τὴν ὁποίαν ἀναφέρονται περὶ τὰ 9 εἶδη διὰ τὴν λίμνην, καθὼς καὶ 14 εἶδη ἀπὸ τῶν ὁποίων διὰ τὴν περιοχὴν τῶν Ἰωαννίνων. Ἐπίσης εἰς τὸ προσφάτως κυκλοφορῆ μετὰ ὀραίας ἐγγράμμους εἰκόνας τῶν ἑλληνικῶν φυτῶν βιβλίου Wild Flowers of Greece, ἐκδοθὲν τὸ 1968 ὑπὸ τοῦ Βοτανικοῦ Μουσείου Γουλιανδρῆ, Κιόσια - Ἀθήναι (7), ἀναφέρονται καὶ 12 ὑδροβία καὶ ἐλόβια φυτὰ τῆς Παμπελοποννησιακῆς ἐκτάσεως ὑπὸ τοῦ ἐρασιτέχνου βοτανολόγου, δικηγόρου Γουλιμῆ κατὰ τὴν ἀναζήτησιν ὑπ' αὐτοῦ σπανίων φυτῶν τῆς Ἡπειροῦ. Διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους

προέβημεν πρὸ μερικῶν ἐτῶν εἰς τὴν κατὰ τὸ δυνατόν λεπτομερεστέραν ἔρευναν τῆς γλωρίδος καὶ βλαστήσεως τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων ἀπὸ συστηματικῆς καὶ φυτοκοινωνιολογικῆς ἀπόψεως, κατὰ τὴν ὁποίαν εὑρομεν, πέραν τῶν ἤδη γνωστών, καὶ περὶ τὰ 17 νέα καὶ ἄγνωστα διὰ τὴν ἐν λόγῳ περιοχὴν φυτὰ, μεταξὺ τῶν ὁποίων περιλαμβάνεται καὶ τὸ εἶδος *Spirodela polyrrhiza*, τὸ ὁποῖον ἦτο μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἄγνωστον δι' ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα, εὑρεθὲν ἐπίσης πρὸ δύο ἐτῶν εἰς τὴν λίμνην τοῦ Ἁγίου Βασιλείου (Λαγκαδᾶ) καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀναγνωστίδη κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ διερεῦνησιν τῶν θειοβιοκοινωνιῶν (1).

Ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον ἔχει ἡ ἔρευνα τῆς ποιοτικῆς καὶ ποσοτικῆς συνθέσεως τῆς μικρογλωρίδος τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων, ἥτοι τοῦ φυτοπλαγκτοῦ καὶ τοῦ βένθου καὶ μάλιστα τοῦ μικροφυτοπλαγκτοῦ, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἀπὸ μικροσκοπικὰ φυτὰ καὶ ἔχει σπουδαίαν σημασίαν ἀπὸ οἰκολογικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀπόψεως, διότι μετὰ τοῦ ζωοπλαγκτοῦ χρησιμεύει ὡς τροφή τῶν ἰχθύων καὶ ὡς δείκτης τοῦ βαθμοῦ ρυπάνσεως τῶν ὑδάτων. Ὅσον πλουσιώτερα εἶναι τὰ ὑδάτα εἰς πλαγκτόν, τόσον ἀφθονώτερος καὶ ὁ ἰχθυολογικὸς πλοῦτος αὐτῶν. Δι' ὠρισμένων μάλιστα ἐπιστημονικῶν καὶ τεχνικῶν μεθόδων, ἐπιτυγχάνεται καὶ ἡ ποιοτικὴ καὶ ποσοτικὴ βελτίωσις τοῦ πλαγκτοῦ, κατὰ συνέπειαν δὲ καὶ ἡ βελτίωσις τῆς ἰχθυοπαραγωγῆς. Ἡ λίμνη τῶν Ἰωαννίνων ὡς ἰχθυοτρόφος, πρέπει νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν καλουμένων εὐτροφῶν (6) λιμνῶν τῆς Ἑλλάδος με συνθήκας εὐνοϊκὰς ὡς πρὸς τὰς φυσικοχημικὰς ιδιότητες καὶ τὴν σύνθεσιν τοῦ πλαγκτοῦ, ὅπως συνάγεται ἄλλωστε ἐκ τῆς θολότητος τῶν ὑδάτων τῆς καὶ μερικῶν φυτοδείκτων τῆς εὐτροφίας τῶν βιοτόπων, ὡς καὶ ἐκ προκαταρκτικῆς πρῆλτικῆς μελέτης τοῦ Ἀναγνωστίδη. Δυστυχῶς ὅμως οὐδεμία εἰδικὴ καὶ πλήρης ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ἐγένετο μέχρι τοῦδε ἐπὶ τοῦ πλαγκτοῦ τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων, ὅπως καὶ τῶν ἄλλων λιμνῶν τῆς Ἑλλάδος, καίτοι τὸ θέμα τοῦτο ἐνδιαφέρει πόσον ἐπιστημονικῶς, ὅσον καὶ πρακτικῶς διὰ τὴν ἰχθυοπαραγωγὴν. Ἐγένετο μὲν ὑπὸ τοῦ Φοῦφα μία μικρὰ ἐργασία τῶν Διατόμων τῆς Παμβώτιδος (17), ἥτοι μικροφύτων, ἀλλὰ ἡ ἐργασία αὕτη ἀναφέρεται εἰς ἓνα μικρὸν τομέα τοῦ ἐν λόγῳ θέματος καὶ συνίσταται εἰς ξηρὰν καταλογοποίησιν 26 προσδιορισθέντων εἰδῶν διατόμων, θεωρουμένων ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἀπάντων νέων διὰ τὴν κρυπτόγαμον γλωρίδα τῆς Ἑλλάδος, ὅπερ ὅμως εἶναι ἀνακριθές, διότι τὰ 18 εἶδη ἐξ αὐτῶν περιγράφονται εἰς δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Skuja ἐργασίαν ἐπὶ τῶν φυτῶν τῆς Ἑλλάδος πρὸ 20 καὶ πλέον ἐτῶν ἐνωρίτερον (15). Ἐξ ἄλλου ἡ ἐργασία αὕτη τοῦ Φοῦφα, ὡς περιοριζομένη μόνον εἰς τὴν ξηρὰν ἀναγραφὴν ὀλίγων εἰδῶν διατόμων καὶ ἄνευ ἐτέρων στοιχείων τῶν βιοτόπων καὶ τῆς συνοικολογίας τῶν μικροφύτων, δὲν δύναται νὰ ἔχη σοβαρὰς ἐπιστημονικὰς ἀξιώσεις, ἀνεξαρτήτως τῆς πολὺ μικρᾶς συμβολῆς τῆς εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ πλαγκτοῦ. Τὸ ἴδιον δύναται ἀλεθῆ καὶ δι' ἄλλας ἐργασίας, γενομένας εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχε ὑπὸ τινῶν «ὑδροβιολόγων» ἐπὶ τῶν μικροφύτων ὀλίγων λιμνῶν τῆς Β. Ἑλλάδος. Μετὰ τὴν ἔρευναν τῶν μικροφύτων τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων, ἤρχισεν ἀσχολούμενος καὶ ὁ Κ. Ἀναγνωστίδης, πρῶτον μαθητῆς καὶ συνεργάτης τοῦ συγγραφέως καὶ νῦν καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὅστις εἰς προκαταρκτικὴν καὶ μέλλουσαν ἀσυνεχισθῆ καὶ ὁλοκληρωθῆ μελέτην του περιγράφει περὶ τὰ 221 εἶδη μικροφύτων (43 βακτηριόφυτα, 79 κυανόφυτα, 53 χλωρόφυτα, 1 χαρόφυτον, 15 συζυγῆ ἀκκη, 8 εὐγλενόφυτα, 16 διάτομα, 6 μυκόφυτα). Τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἡ σημασία τῆς προκαταρκτικῆς ταύτης μελέτης δὲν συνίσταται μόνον εἰς τὴν ἀνεύρεσιν καὶ προσδιορισμὸν ἐνὸς μεγάλου ἀριθμοῦ μικροφύτων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἀναφερόμενα ἐν αὐτῇ ἀναλυτικὰ στοιχεῖα τῶν βιοτόπων καὶ τῆς συνοικολογίας τῶν μικροφύτων.

(Σημείωσις. Τὸ εἰδικῆς φύσεως θέμα τῆς ἐρεῦνης τοῦ πλαγκτοῦ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀπασχολήσῃ τοὺς ἐλάχιστους βοτανικοὺς ἐπιστήμονας τῶν Ἀνωτάτων Ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων τῆς χώρας μας, δεδομένου ὅτι οὗτοι, ἀνεξαρ-

τήτως τῆς ὑπεραπασχολήσεώς των με τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν φοιτητῶν, ἔχουν νὰ ἀσχοληθοῦν καὶ με γενικώτερα ἢ εἰδικώτερα φυτοβιολογικά θέματα (μορφολογικά, κυτταρολογικά, φυσιολογικά, συστηματικά, γεωβοτανικά). Ἐν τούτοις τὸ ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν μου Ἐργαστήριον Συστηματικῆς Βοτανικῆς καὶ Φυτογεωγραφίας τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης περιέλαβεν εἰς τὸν ἐρευνητικὸν του τομέα καὶ τὸ πρόγραμμα αὐτὸ (ἔρευνα θερμοπηγῶν, λιμνῶν, θαλασσίων περιοχῶν, θειοβιοκοινωνιῶν, ὕδατοπτώσεων κ.λ.π.). Με τοιαύτης φύσεως πλαγκτολογικά θέματα θὰ ἔπρεπε νὰ ἀσχοληθοῦν κατὰ τὸ δυνατόν ἐπιστημονικώτερον οἱ ποικιλώνυμοι «εἰδικοὶ» τῶν ὑδροβιολογικῶν ἰδρυμάτων τῆς χώρας μας (Ἵδρυβιολογικοῦ Ἰνστιτούτου, Ἰνστιτούτου Ὠκεανογραφίας καὶ Ἀλιείας, τῶν ἰχθυολογικῶν σταθμῶν Λούρου καὶ Ἄγρα). Ἐὰν εἰς τὸν τομέα τῆς δραστηριότητός των δὲν περιελήφθη καὶ ἡ ἔρευνα τῶν βασικῶν αὐτῶν προβλημάτων, προϋποθέσεων ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ διὰ τὴν πρόοδον τοῦ κλάδου τῆς ὑδροβιολογίας καὶ δι' αὐτοῦ τῆς ἰχθυοτροφίας, εἰς τοῦτο δὲν εὐθύνονται οἱ ἴδιοι καὶ τοῦτο διότι οὗτοι εἰσῆλθον εἰς τὰ ἀτελῶς ὀργανωμένα καὶ χωρὶς εἰδικευμένον τὸ πλεῖστον ἐπιστημονικὸν προσωπικὸν ἐν λόγῳ ἰδρύματα μὲ μόνον προσὸν τὴν ιδιότητα τοῦ πτυχιούχου τῶν Φυσιογνωστικῶν Ἐπιστημῶν, τῆς Γεωπονίας, τῆς Κτηνιατρικῆς ἢ καὶ τῆς Δασολογίας ἀκόμη. Ἴσως μερικοὶ τῶν αὐτοπροβαλλομένων ὡς ὑδροβιολόγων ἢ ἰχθυολόγων, νὰ ἔτυχον σχετικῆς ἐπιμορφώσεως εἰς εἰδικὰ ἰδρύματα τοῦ ἔξωτερικοῦ, ἢ ὅποια ὅμως φαίνεται νὰ ἦτο βραχυχρόνιος καὶ πολὺ ἑλλιπής, ὡς μᾶς ἐδόθη ἢ εἰκαιρία νὰ διαπιστώσωμεν ἐξ ἀφοριστικῆς ἐπισκέψεως εἰς τὸ ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν μας Ἐργαστήριον ἐνὸς φυσιογνώστου - ἰχθυολόγου τῆς ὑπηρεσίας Ἀλιείας πρὸς παροχὴν ὁδηγιῶν καὶ διευκρινίσεων ἐπὶ πλαγκτολογικῶν θεμάτων, τὰς ὁποίας τὸ προσωπικὸν τοῦ Ἐργαστηρίου, καίπερ μὴ εἰδικευμένον, εὐχερῶς τοῦ παρέσχεν. Ἀλλὰ καὶ ὠρισμένοι προϊστάμενοι τῶν ἰχθυολογικῶν σταθμῶν τῆς χώρας μας, ἀναγνωρίζουν ὅτι ἔχουν ἀνάγκην βασικωτέρας καταρτίσεως εἰς τὸν ἐν λόγῳ κλάδον, διότι ἀδυνατοῦν ἢ δυσκολεύονται νὰ ἐργασθοῦν ἐπὶ ἐπιστημονικῶν βάσεων, ἀσχολούμενοι συνήθως με γραφειοκρατικὴν ἢ τεχνικῆς φύσεως ἐργασίαν, ὡς μᾶς ἐξεμυστερεύθη εἰς ἕξ αὐτῶν εἰς σχετικὴν συζήτησιν. Δυστυχῶς τὰ διάφορα ὑδροβιολογικά ἰδρύματα τῆς Ἑλλάδος (Ἵδρυβιολογικὸν Ἰνστιτούτον, Ἰνστιτούτον Ὠκεανογραφίας καὶ Ἀλιείας, Διεύθυνσις Ἀλιείας), ὡς ἰδρυθέντα ἐπὶ οὐγὶ ὑγιῶν βάσεων καὶ στερούμενα τῶν εἰδικῶν καὶ ἰκανῶν ἐκείνων ἐπιστημόνων, οἱ ὅποιοι θὰ ἦσαν εἰς θέσιν νὰ τὰ ὀργανώσουν ἐπὶ ἐπιστημονικῶν βάσεων, νὰ τὰ ζωντανεύσουν, νὰ τὰ κατευθύνουν καὶ νὰ τὰ καταστήσουν πραγματικὰ κέντρα ἐρευνῶν, ἐφίστανται θεωρητικῶς μόνον κατ' εὐφημισμὸν με κίνδυνον νὰ περιπέσουν εἰς ἀφάνειαν, ὅπως συνέβη με τὸ Ἵδρυβιολογικὸν Ἰνστιτούτον. Διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐξύψωσιν τῆς Ἵδρυβιολογίας εἰς τὴν χώραν μας, καθίσταται ἐπιτακτικὴ ἢ ἀνάγκη βασικῆς ἀναδιοργανώσεως τῶν διαφόρων ὑδροβιολογικῶν ἰδρυμάτων καὶ ἡ ἐπ' ἀνδρωσις αὐτῶν με ἐπιστημονικὸν προσωπικὸν ἀρτίως ἐξειδικευμένον εἰς εἰδικὰ ἰδρύματα τοῦ ἔξωτερικοῦ, διότι ἄλλως θὰ ἐξακολουθῶμεν νὰ ἀβδηροτιζῶμεν καὶ θὰ ἔχωμεν Ἵδρυβιολογικὸν Ἰνστιτούτον χωρὶς ὑδροβιολόγους, Ἰνστιτούτον Ὠκεανογραφίας χωρὶς Ὠκεανογράφους. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλας χώρας, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν γειτονικῶν τοιούτων (Γιουγκοσλαβία), εἰς τὰς ὁποίας ὑπάρχουν ἤδη ἀπὸ μακροῦ καὶ διοργανοῦνται συνεχῶς νέα ἰδρύματα καὶ ὑδροβιολογικοὶ σταθμοὶ πρὸς μὲν λήτην τῶν διαφόρων βιολογικῶν προβλημάτων ἀπὸ θεωρητικῆς - ἐπιστημονικῆς καὶ ἐφαρμοσμένης ἀπόψεως, εἰς τὴν Ἑλλάδα δυστυχῶς δὲν ἔγινε τίποτε τὸ σοβαρὸν. Ἀκόμη καὶ ἐπὶ τοῦ συνδεομένου μετὰ τῆς Ἵδρυβιολογίας κλάδου τῆς Ἀλιείας, ὁ ὁποῖος εἶναι μεγίστης σημασίας διὰ τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν τοῦ τόπου, εἰς δεμίαν σοβαρὰ ἐπιστημονικὴ προσπάθεια κατεβλήθη. Διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς ἰχθυοπαραγωγῆς τῶν λιμνῶν εἰδικώτερον, ἀπαιτεῖται μελέτη τῶν ὑδροβιολογικῶν στοιχείων αὐτῶν καὶ ἐφαρμογὴ ἐπιστημονικῶν μεθόδων, γεγονός ἀγνωστὸν εἰς τὴν

τόπον μας, παρὰ τὴν ὑπαρξιν ποικιλωνύμων σχετικῶν ἰδρυμάτων. Εἶναι πολὺ λυπηρὸν ὅτι εὐρίσκεται εἰς τόσον χαμηλὴν στάθμην ὁ κλάδος τῆς Ὑδροβιολογίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλας χώρας, εἰς τὰς ὁποίας, ἐκτὸς τῶν ἀπὸ μακροῦ ὑπαρχόντων σχετικῶν ἰδρυμάτων, ἀνεπτύχθη καὶ διεμορφώθη καὶ εἰς νέος κλάδος τῆς Βιολογίας, ἡ Λιμνολογία, ἡ ὁποία εἶναι μία πολυσύνθετος ἐπιστήμη, ὡς ἀσχολουμένη μετὰ τὴν Βοτανικὴν καὶ Ζωολογίαν, περιλαμβάνουσα συνάμα καὶ στοιχεῖα ἐκ τῆς Γεωλογίας, Παλαιοντολογίας, Χημείας, Γεωχημείας, Πετρολογίας, Ὑδρολογίας καὶ Μετεωρολογίας. Εἰς τὴν χώραν μας καταβάλλονται κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη προσπάθειαι καλλιιεργείας καὶ εἰς διαφόρους λίμνας τοῦ ἐκλεκτῆς ποιότητος ἰχθύος πέστροφας, αἱ ὁποῖαι ὅμως δὲν θὰ τελεσφορήσουν ἐὰν δὲν γίνωνται προηγουμένως λεπτομερεῖς μελέται τῶν οἰκολογικῶν συνθηκῶν τῶν βιοτόπων. Χαρακτηριστικὸν παράδειγμα τῆς προχειρότητος ἢ ὁποία μᾶς διακρίνει καὶ τῆς ἀγνοίας θεμελιωδῶν ζητημάτων, εἶναι καὶ ἡ ἐκ τοῦ ἡμερησίου τύπου ἀρυσθεῖσα πληροφορία, κατὰ τὴν ὁποίαν μελετᾶται ἡ ἀξιοποίησις καὶ τῶν ὀρυζόνων διὰ πέστροφας, ἴτοι ἐλωδῶν καὶ ἀκαταλλήλων βιοτόπων διὰ τὸ ἐν λόγῳ εἶδος ἰχθύος, τὸ ὁποῖον, ὡς γνωστὸν, ζῆ καὶ εὐδοκιμεῖ εἰς διαυγῆ καὶ δροσερὰ ὕδατα).

Σκοπὸς τῆς παρούσης μελέτης δὲν εἶναι ἡ ἔρευνα τοῦ πλαγκτοῦ τῆς Παμβώτιδος καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν ὡς ἄνω γενικῆς φύσεως ζητημάτων, τὰ ὁποῖα ἐθίζαμεν λόγῳ τῆς σπουδαιότητός των παρεμπιπτόντως, ἀλλὰ ἡ ἔρευνα τῆς ἑλλιπῶς γνωστῆς μακροχλωρίδος (μακροφύτων). Μετὰ τὴν ἔρευναν τῆς τόσον ἐνδιαφεροῦσης μικροχλωρίδος, ἴτοι τοῦ μικροφυτοπλαγκτοῦ τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων, προκλήμεθα νὰ ἀσχοληθῶμεν λεπτομερέστερον εἰς τὸ προσεχὲς μέλλον ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ εἰδικωτέρου εἰς τὸν τομέα αὐτὸν πρώην μαθητοῦ, συνεργάτου καὶ νῦν συνιδέου τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Κ. Ἀναγνωστίδη, ὅστις, ὡς ἐσημειώθη ἤδη ἀνωτέρω, προσέβη εἰς προκαταρκτικὰ παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ ἔματος καὶ μετὰ ἐνδιαφέροντα μάλιστα συμπεράσματα.

Ἡ παροῦσα ἐργασία περιλαμβάνει δύο μέρη, ἴτοι ἐν γενικὸν καὶ ἐν εἰδικόν, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον ἀσχολεῖται μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν μερικῶν φυσικογεωγραφικῶν, γεωλογικῶν καὶ ὑδρολογικῶν στοιχείων τῆς λεκάνης τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἰδίως τῆς ὁμωνύμου λίμνης, καὶ τὸ δεύτερον λεπτομερέστερον μετὰ τὴν χλωρίδα καὶ θλάστησιν τῶν μακροφύτων. Μετὰ τὸ δεύτερον εἰδικὸν μέρος ἀκολουθεῖ κατάλογος τῶν ὑδροβίων καὶ ἐλοβίων φυτῶν τῆς ὑπὸ ἔρευναν λίμνης, ἐκ τοῦ ὁποίου συνάγεται ὅτι ἡ μακροχλωρίς τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων ἀποτελεῖται ἐκ 53 διαφόρων συστηματικῶν μονάδων φυτῶν (τάξια, 50 εἶδη, 3 ποικιλίαι). Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτοῦ 17 εἶναι νέα διὰ τὴν Παμβώτιδα, ὡς εὐρεθέντα τὸ πρῶτον παρὰ τοῦ συγγραφέως, ἐνῶ τὰ 27 εἶναι ἐλόβια καὶ τὰ 26 ὑδροβία.

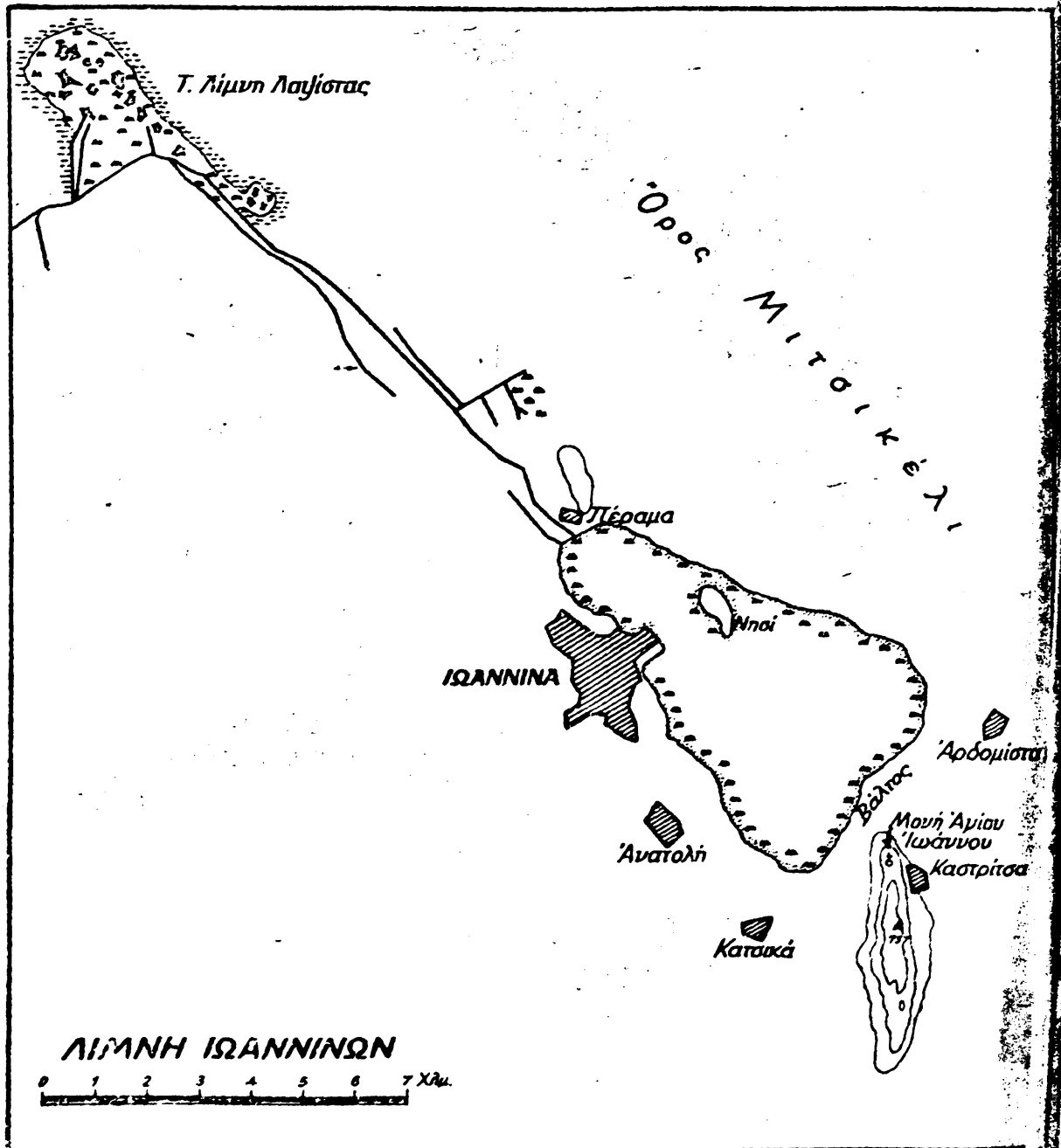
ΓΕΝΙΚΟΝ ΜΕΡΟΣ

ΦΥΣΙΚΟΓΕΩΓΡΑΦΙΑ, ΓΕΩΛΟΓΙΑ

Ἡ λίμνη τῶν Ἰωαννίνων, γνωστὴ καὶ ὡς Παμβώτις, εὐρίσκεται εἰς 470 ὑ.έ.θ. καὶ ἐπὶ τῆς μεγάλης καὶ ἐπιμήκους πεδινῆς καρστικῆς λεκάνης τῶν Ἰωαννίνων, μήκους 30 καὶ πλάτους 2-5 χιλιομέτρων, τῆς ὁποίας καὶ καταλαμβάνει ἐν ἡμῶν. Αὕτη ἀποτελεῖ γεωλογικῶς μίαν πόλγην, διότι εὐρίσκεται ἐν τῷ μέσῳ κομμάτων, ἀποτελουμένων κυρίως ἐξ ἀσβεστολίθων, τὰ δὲ ἐντὸς αὐτῆς συορέοντα πελάγη ἀπέχονται, ὅσα δὲν λιμνάζουν, οὐχὶ δι' ἐπιφανειακῆς ροῆς, ἀλλὰ διὰ καταθροῶν καὶ ὑπογείων ἀγωγῶν ἐντὸς τῶν ἀσβεστολίθων τοῦ ὑπεδάφους. Μερικαὶ τῶν καταθροῶν, τὰς ὁποίας οἱ γηγενεῖς ὀνομάζουν «χωνεύτρες», εἶναι πολὺ κοινὰ, ὅπως αἱ εἰς τὸ νότιον ἄκρον τῆς λίμνης ἐπὶ τοῦ ἀσβεστολιθικοῦ λόφου

Καστρίτσας, με κυριώτερον ἐξ αὐτῶν τὴν τῆς Βοϊνίκου, διὰ τῶν ὁποίων τὰ ὕδατα ἀπορρέουν ὑπογείως πρὸς τὸν ποταμὸν Λαῦρον, καὶ εἰς τὸ βορειοδυτικὸν ἄκρον τῆς πεδιάδος τῶν Ἰωαννίνων, ὅπου εὕρισζετο ἄλλοτε ἡ ἀποξηρανθεῖσα λίμνη Λαψίστης. Αἱ λίμναι Ἰωαννίνων καὶ Λαψίστης, αἱ ὁποῖαι ἐχωρίζοντο ὑπὸ ἐλώδους - τυρφώδους ἐκτάσεως καὶ συνεδέοντο διὰ διώρυγος, ἤνοῦντο ὅταν ἡ στάθμη τῶν ὑδάτων ἦτο ὑψηλή. Τὰ ὕδατα τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων, μεταφερόμενα διὰ τῆς διώρυγος ἀπὸ τοῦ βορείου ἄκρου αὐτῆς εἰς τὸ βορειοδυτικὸν ἄκρον τῆς πεδιάδος (βλ. γάρτην), ἐξαφανίζονται ἐντὸς μεγάλης καταβόθρας, εὕρισσομένης ἐπὶ

τῶν δίκην τοίχους δυτικῶν ἀσβεστολιθικῶν λόφων, διὰ τὰ ἐπανεμφανισθῶν τὴν ἐντεῦθεν περὶ τὰ 5 χιλιόμετρα ἀπέχουσαν κωμόπολιν Κληματιῶν (Βελτισταν), ὁπόθεν διὰ τοῦ ποταμίσκου Βελτιστίτης χύνονται εἰς τὸν Θύαμιν (Καμῶν) ποταμὸν. Διὰ τῶν ἐκτελεσθέντων ἤδη τεχνικῶν ἔργων πρὸς ἀποξήραναι τῆς λίμνης Λαψίστης καὶ τῆς ἀποδόσεως τοῦ ἐδάφους εἰς τὴν γεωργικὴν καλλιέργειαν

(δίκτυον καναλιών, κατασκευή σύραγγος 5 χιλιομέτρων ἐντὸς τῶν ἀσβεστολιθικῶν λόφων μέχρι Βελτσιστής), τὸ τοπίον ἤλλαξεν ὄψιν.

Ἐπὶ τῆς γεωλογικῆς κατασκευῆς τῆς λεκάνης τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς Ἡπείρου ἐν γένει, ἐγένοντο διάφοροι γεωλογικαὶ μελέται ὑπὸ τῶν Boué, Hilber, Neumayr, Philippson, Renz, Dalloni, Nicolescou, Brünn, Anlowin, Kosak, καὶ πολλῶν ἄλλων. Εἰδικώτερον μὲ τὴν λίμνην τῶν Ἰωαννίνων ἠσχολήθησαν ἀπὸ γεωγραφικῆς κυρίως ἀπόψεως ὁ Oberhumper (1885) καὶ ὁ Philippson, ἐκ τῶν ὁποίων μάλιστα ὁ δεύτερος εἰς τὸ τελευταῖον πολύτομον ἔργον του (13, Τόμ. II, μέρος I, σελ. 79-85) περιγράφει λεπτομερῶς τὴν λεκάνην καὶ τὴν λίμνην τῶν Ἰωαννίνων, παρέχων πλεῖστα φυσικογεωγραφικὰ καὶ λοιπὰ στοιχεῖα, ἐκ τῶν ὁποίων καὶ σταχυολογοῦμεν τὰ πλέον ἰδιαφέροντα.

Ἡ λίμνη τῶν Ἰωαννίνων ἔχει μῆκος 11 καὶ πλάτος 5 χιλιομέτρων εἰς τὸ ἄκτιον ἄκρον καὶ περὶ τὸ 1 παρὰ τὴν πόλιν, ἐπιφάνειαν δὲ 22,8 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων, καταλαμβάνουσα οὕτω τὴν προτελευταίαν θέσιν ἀπὸ ἀπόψεως μεγέθους μεταξὺ τῶν 14 λιμνῶν τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὸν Leake (11) φαίνεται νὰ εἴη το μεγαλυτέρα ἢ ἕκτασις τῆς λίμνης κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος, διότι τότε ἔτι ἐπεξετείνετο μέχρι τοῦ βορείου ἄκρου τοῦ λόφου Καστρίτσης, ὅπου καὶ εἰσέτηνον τὰ ὕδατα εἰς περισσοτέρας μικρὰς καταβόθρας, ἐνῶ κατὰ τὸν σύγχρονον χάρην ἡ ὄχθη τῆς λίμνης εὐρίσκειται ἐκεῖθεν τοῦ ἄκρου τούτου εἰς ἀπόστασιν περὶ τὰ 500 μέτρα. Ἐπίσης ὁ Philippson (13) παρετήρησε τὸ 1893 ὅτι ἡ λίμνη περιέβορχε ἀπ' εὐθείας τὸ βόρειον ἄκρον τῆς ἀκρωρείας τοῦ ἀσβεστολιθικοῦ λόφου Καστρίτσης. Ἡ βορειοανατολικὴ ἀκτὴ σχηματίζεται ἀμέσως ὑπὸ τῶν ἀπορρήμων βραχωδῶν κατοφερειῶν τοῦ Μιτσικελίου ὄρους, ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς παρὰ τὴν πόλιν οἱ περιβάλλοντες τὴν λεκάνην ἀσβεστολιθικοὶ λόφοι χωρίζονται μὲ ἐπίπεδον ἀκτὴν μέχρι τοῦ μεμονωμένου καὶ φέροντος τὸ φρούριον ἀσβεστολιθοῦ βράχου, ὁ ὁποῖος, ἀποτελῶν ἀρχικῶς νῆσον, εἰσδύει ἡμιχερσονοειδῶς ἐντὸς τῆς λίμνης. Κατὰ τὰ λοιπὰ τὴν λίμνην περιβάλλουν ὀμαλαὶ καὶ ἐλώδεις ἀκταὶ καὶ πέκκινα αὐτῶν καλλιεργούμεναι ἐκτάσεις καὶ λειμῶνες. Ἄλλος ἀσβεστολιθικός βράχος ὑψοῦται ἐκ τῶν ὑδάτων τῆς λίμνης ὡς νῆσος ὕψους 32 μέτρων πλησίον τῆς βορειοανατολικῆς ὄχθης, ἔναντι τοῦ φρουρίου (βλ. Χάρτην).

Ἐναντι τῆς νήσου ἐπὶ τῆς βορειοανατολικῆς ἀκτῆς ἀναβλύζει κάτωθεν ἐπιρριμαμένου βράχου εἰς τὸ ὕψος τῆς στάθμης τῆς λίμνης πηγὴ δροσεροῦ ὕδατος, ἠνομαζομένη Κρουονέρι (σλαβῶσι Ντραμπάτοβα). Τὸ βάθος τῆς λίμνης κυμαίνεται μεταξὺ 4 - 5 μέτρων μὲ ἐν μέγιστον βάθος ἔξ 11 μέτρων μεταξὺ τῆς νήσου καὶ τῶν ΝΑ κλιτύων τοῦ Μιτσικελίου ὄρους. Κατὰ ταῦτα ἡ λίμνη εἶναι μία ἀβαθῆς ἐκκλισηὶς τῆς πεδιάδος, σχηματισθεῖσα ἐξ ὑπερπλημμυρίσεως τῶν πέριξ εἰς αὐτὴν καταφερόντων ὀμβρίων ὑδάτων, καὶ ἡ ἕκτασις αὐτῆς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐναλλάσσουσαν διοχευτικὴν ἰκανότητα τῶν καταβοθρῶν καὶ ἄλλων σημείων κατεισδύσεως. Ἡ λίμνη τροφοδοτεῖται κυρίως ἐκ τριῶν πηγῶν (Κρύας, Σεντενίκου, Κρουονερίου). τὸ ὕδωρ τῆς λίμνης εἶναι ρυπαροπρασίνου χροιοῦ καὶ κάκοσμον, περιέχον πλοῦτον θύων καὶ κυρίως ἐγγέλεων καὶ καραβιδῶν. Ὁ Dolfus περιέγραψε τὴν παρὰ τῶν Μαλακίων, ἡ ὁποία εἶναι ὅμοια πρὸς ἐκείνην τῶν λιμνῶν τῆς Κ. Ἑυρώπης, ἀλλὰ μὲ ἰδιαζούσας ποικιλίας, ὅπερ ἀποτελεῖ ἔνδειξιν μακροτέρας διαρκείας ἰσομονώσεως τῆς λίμνης. Κατὰ τὸν Schlaefli ἡ λίμνη ἐπάνωσεν ἔξ ἀλοκλήνυ πλειστάκις κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας. Τὸ ἔδαφος τῆς λίμνης καλύπτεται ἀπὸ πυκνοῦ στρώματος ὑδροχαροῦς βλαστήσεως. Ἀπὸ τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα ἕως ἡμεῶν ἡμίση πληροφορία ὑπάρχει περὶ τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων καὶ μόλις περὶ τὸ τέλος αὐτῆς μνημονεύεται μία λίμνη ὡς Παμβῶτις εἰς τὴν Κεντρικὴν Ἡπείρον. Ἐπιπλέον κατὰ τῆς ἐνδεχομένης ἐκδοχῆς ὅτι δὲν ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, συνηγορεῖ ὁ αὐτὸς εἰς ὑδρόβια ζῶα, ὅστις δὲν θὰ ὑπῆρχεν ἐὰν ἡ λίμνη εἶχε σχηματισθῆ εἰς

πρόσφατον εποχήν. Ίσως τότε να ήτο άσημαντος ή λίμνη ώστε να γίνη μνεία αυτής.

Ός πρὸς τὴν γεωλογικὴν κατασκευὴν τῆς λεκάνης τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς εἰς αὐτὴν κειμένης λίμνης, ἀναφερόμεθα εἰς τὴν τελευταίαν γεωλογικὴν μελέτην περὶ τῆς Ἠλείου, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς λεκάνης τῶν Ἰωαννίνων, ἡ ὁποία ἐξεδόθη τὸ 1966. Ἡ μελέτη αὕτη ἐξεπονήθη ὑπὸ μικτοῦ συνεργείου γεωλόγων τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἰνστιτούτου Γεωλογίας καὶ Ἐρευνῶν Ὑπεδάφους καὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἀποστολῆς τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου Πετρελαίων (4). Περιλήψις τῆς μελέτης ταύτης μᾶς παρεχωρήθη εὐγενῶς ὑπὸ τοῦ συναδέλφου τῆς Γεωλογίας καὶ Παλαιοντολογίας κ. Γ. Μαρίνου, τὸν ὁποῖον καὶ εὐχαριστοῦμεν θερμῶς ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης.

Ἡ γεωλογικὴ κατασκευὴ καὶ ἱστορία τῆς λεκάνης τῶν Ἰωαννίνων ἔχει ἐν συντομίᾳ ὡς κάτωθι.

Ἡ λεκάνη τῶν Ἰωαννίνων περιλαμβάνεται γεωλογικῶς εἰς τὸν ἀνατολικὸν τομέα τῆς Ἰονίου Ζώνης τῆς Ἑλλάδος, τὰ δὲ πετρώματα αὐτῆς εἶναι κυρίως ἀβυσσολίθοι τοῦ Μεσοζωϊκοῦ καὶ τοῦ Κατωτέρου Καινοζωϊκοῦ Αἰῶνος. Πρὸς τούτους ὑπάρχουν καὶ πυριτικά καὶ ἀργιλλικά πετρώματα, ἀλλὰ εἰς μικροτέραν κλίμακα (κερατόλιθοι, σχιστόλιθοι). Τὰ πετρώματα ταῦτα εἶναι σχηματισμοὶ βυθοῦ θαλάσσης, πτυχωθέντες μετὰ τὴν ἀπόθεσίν των. Συνεπεία τῆς πτυχώσεως τῶν γεωλογικῶν αὐτῶν στρωμάτων, ἀνεδύθησαν αἱ ὄροσειραὶ τῆς Ἠλείου, αἱ ὁποῖαι ἔχουν τὴν μορφήν παραλλήλων ράχων καὶ τόξων μὲ διεύθυνσιν Β. ΒΔ. - Ν. ΝΔ. Πρόκειται περὶ πικνῶν παραλλήλων ἀντικλίνων —κατὰ τὸν γεωλογικὸν ὅρον— συνωθουμένων πλευρικῶς μεταξὺ των.

Ἡ ὡς ἄνω πτύχωσις καὶ ἀνάδυσις τῆς ὄρεινῆς ἀλύσεως τῆς περιοχῆς τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς ὅλης Ἠλείου, συνετελέσθη κατὰ τὴν Παλαιογενῆ ἐποχὴν τοῦ Καινοζωϊκοῦ Αἰῶνος» (περίοδος Ἀλικῶν Πτυχώσεων, πρὸ 77 ἑκατομμυρίων ἐτῶν) καὶ ἐν μέρει ἀκόμη βραδύτερον. Εἰς τὴν οὕτως ἀναδυθεῖσαν ξηρὰν δὲν ὑπῆρχεν ἡ κοιλότης τῆς λεκάνης τῶν Ἰωαννίνων. Αὕτη ἤνοιξε βραδύτερον, διότι συγχρόνως καὶ κατόπιν τῆς ἀνηψώσεως τῆς ξηρᾶς συνέβησαν μεγάλα διαρρήξεις τῶν πετρωμάτων κατὰ μῆκος μεγάλων ἐπιμήκων καὶ πολὺ βαθέων ρηγμάτων, διευθυνομένων παραλλήλως ἢ καθέτως πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῶν ὄρεων. Τοιοῦτοτρόπως τὸ ἔδαφος ἐχωρίσθη εἰς τεκτονικά τεμάχια, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰ κατῆλθον ἐν σχέσει πρὸς τὰ παραπλεύρως αὐτῶν καὶ ἐδημιουργήθησαν μεγάλα, σχεδὸν ἐλλειψοειδῆ κοιλάματα, πληρωθέντα ὑπὸ γλυκέος ὕδατος, ὥστε νὰ σχηματισθοῦν λίμναι, ὅπως εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν τῆς λεκάνης τῶν Ἰωαννίνων μετὰ τῶν λιμνῶν αὐτῆς (Ἰωαννίνων, Λαψίστης). Τὰ μεγάλα ρήγματα τοῦ ἐδάφους καὶ αἱ βυθίσεις τῶν τεμαχίων ἀρχίζουν ἀπὸ τὸ Μιτοικέλι, ἀνατολικῶς τῆς λεκάνης. Ἡ λίμνη τῶν Ἰωαννίνων προϊστορικῶς ἦτο πολὺ μεγαλυτέρα καὶ κατελάμβανεν ὀλόκληρον σχεδὸν τὴν ἔκτασιν τῆς λεκάνης, ὃ δὲ ἀρχικὸς σχηματισμὸς αὐτῆς ὑπολογίζεται ὅτι εἶαι χῶρον κατὰ τὴν Μέσην ἕως Ἀνωτέραν Μειόκαινον ἕως Πλειόκαινον Περίοδον τοῦ Καινοζωϊκοῦ Αἰῶνος. ἦτοι πρὸ 15 περίπου ἑκατομμυρίων ἐτῶν.

Μία βαθεῖα γεώτρησης, βάθους περὶ τὰ 1000 μέτρα, ἐκκινουῖσα ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς λίμνης, ἀναμένεται ὅτι θὰ συναντήσῃ τὴν ἐξῆς σειρὰν γεωλογικῶν πετρωμάτων.

Εἰς τὸν πυθμένα τῆς λίμνης καὶ τῆς ὅλης λεκάνης θὰ διατρήσῃ τὰς ἐξ ἀγίλλου καὶ ἄμμου προσχώσεις τῶν προσφάτων γεωλογικῶν χρόνων καὶ ὑπὸ αὐτὰς προηγουμένας παλαιότερας προσχώσεις τῆς Πλειόκαινον Περίοδου, αἱ ὁποῖαι περικλείουν τὰ ὄστρακα λιμναίων Μαλακίων. Ὑπὸ τὰς προσχώσεις ὑπάρχει διακομμένον σύστημα ἀβυσσολιθῶν τῆς Ἠωκαίνου Περίοδου μὲ χαρακτηριστικὰ πολιδώματα κελύφη θαλασσίων μικροοργανισμῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης, ὅπως εἰσὶ οἱ Νουμουλίται. Τοὺς ἀβυσσολίθους αὐτοὺς συναντῶμεν καὶ ἐκτὸς τῆς λίμνης τὴν ἀνατολικὴν κλιτῶν τῆς λεκάνης παρὰ τὴν δημοσίαν ὁδόν. Κάτωθεν τῶν ἡώων

νικῶν αὐτῶν ἀσβεστολίθων, ἀκολουθεῖ παχὺ στρώμα ἀσβεστολίθων θραυσματοπαγῶν τῆς Ἀνωτέρας Κρητιδικῆς ἐποχῆς τοῦ Μεσοζωϊκοῦ Αἰῶνος μὲ χαρακτηριστικὰ ἀπολιθώματα λείψανα θαλασσίων ζώων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (Ρουδισταὶ κ.ά.). Οἱ ἀσβεστολίθοι οὗτοι σχηματίζονται, ὡς ἐσημειώθη ἤδη καὶ ἀλλαγῶν, τὸν λόφον τοῦ φρουρίου (Κάστρου) καὶ τὴν νῆσον τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων. Ὑπὸ τοὺς ἀνωκρητιδικοὺς αὐτοὺς ἀσβεστολίθους εὐρίσκεται παχύτατον σύστημα λεπτοστρωματωδῶν λεπτοκόκκων ἀσβεστολίθων, ἀναμίχτων μετὰ στρωμάτων κερατολίθων μεσοζωϊκῆς ἐπίσης ἡλικίας (Ἄνω Ἰουρασικὸν - Κρητιδικόν, ἡλικίας 135 - 70 ἑκατομμυρίων ἐτῶν) μὲ ἀντίστοιχα ἀπολιθώματα. Μετὰ ταῦτα ἐπακολουθεῖ μᾶλλον λεπτὸν σύστημα σχιστολίθων (μὲ ἀπολιθώματα Posidonia) καὶ κατόπιν παχὺ στρώμα ἀσβεστολίθων παλαιοτέρων διαπλάσεων τοῦ Μεσοζωϊκοῦ Αἰῶνος (Ἰουρασικὸν ἕως Ἰτρυαδικόν, ἡλικίας 225 - 135 ἑκατομμυρίων ἐτῶν).

Εἰς τὰς κλιτύας τῆς περιφερείας τῆς λεκάνης ἀφθονοῦν μεγάλοι κῶνοι ἀπὸ φερτοῦς λίθους, τοὺς ὁποίους ἀφήνουν οἱ ἐκ τῶν πέριξ ἕψωμάτων ἐκβάλλοντες χεῖμαρροι, ἰδίως εἰς τὴν ΒΑ πλευρᾶν.

Ἐνταῦθα θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ προσθέσωμεν ὀλίγας λέξεις καὶ περὶ τῆς σεισμικότητος τῆς περιοχῆς.

Παρὰ τὸ πλῆθος τῶν ρηγμάτων καὶ τῶν μεταπτώσεων πέριξ τῆς λεκάνης τῶν Ἰωαννίνων, ἡ σεισμικότης παρουσιάζεται, εὐτυχῶς, περιορισμένη. Ὑπάρχουν δεβαίως σεισμικὰ κέντρα, ἰδίως ἐπὶ μιᾶς γραμμῆς ἀπὸ Τεπελενίου μέχρις Ἰωαννίνων, ἀλλὰ οἱ μέχρι σήμερον σημειωθέντες σεισμοὶ ἦσαν τοπικοὶ ἕως μικροὶ καὶ γενικῶς μικροῦ βάθους, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ὅ,τι συμβαίνει ὅταν ἀπομακρυνόμεθα πρὸς τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἰονίου Πελάγους.

ΕΙΔΙΚΟΝ ΜΕΡΟΣ

ΒΛΑΣΤΗΣΙΣ ΚΑΙ ΧΛΩΡΙΣ

Ἡ χλωρίς τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων, ὅπως γενικώτερον καὶ ἡ ὑδρόβιος καὶ ἐλόβιος τοιαύτη, εἶναι ἕνεκα τῆς ὁμοιομορφίας τῶν οἰκολογικῶν παραγόντων πτωχὴ ἀπὸ ἀπόψεως φυτικῶν εἰδῶν, ἔχουσα ὅμως ἀντ' αὐτοῦ μεγάλην σχετικῶς πυκνότητα συνοικήσεως τῶν φυτικῶν ἀτόμων, ὥστε νὰ ἀναπτύσσεται μία πλουσία βλάστησις ὑπὸ ζωνώδη μορφήν διαφόρων εὔρους κατὰ μῆκος τῶν ἀκτῶν καὶ παρατιῶν. Ἡ βλάστησις τῆς ἐν λόγῳ λίμνης ἀποτελεῖται κατὰ μεγαλύτερον ποσοστὸν ἀπὸ ἐλόβια καὶ κατὰ μικρότερον ὑπὸ ὑδρόβια εἶδη, ἐνῶ ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς τῶν φυτικῶν εἰδῶν ἀνήκει συστηματικῶς ἕνεκα γεωιστορικῶν καὶ ἄλλων λόγων εἰς τὴν ομάδα τῶν Μονοκοτυληδόνων. Ὡς πρὸς τὴν σύστασιν καὶ τὸν τρόπον ζωῆς τῆς βλάστησεως, αὕτη κυριαρχεῖται ἀπὸ βενθοτικούς, ἴητοι ἀπὸ ἐρριζωμένους πρὸς τὸ πυθμένος φυτικοὺς ὀργανισμοὺς, οἱ ὁποῖοι σχηματίζουν τὸ καλούμενον βένθος (6. σελ. 351). Οὗτοι εἶναι κατὰ σειράν βαθμοῦ ἀφθονίας οἱ ἑξῆς μὲ τὰς ἐν παραθέσει τοπικὰς ὀνομασίας των, ὅσας γνωρίζομεν: *Phragmites communis* (καλάμι), *Typha angustifolia* (ψαθὴ ἢ ριγκόζι), *Potamogeton perfoliatus* (νέσσα, ἀσφάλια ἢ καρίτσα), *Scirpus lacustris* (παπύρι), *Myriophyllum spicatum* (καίτσα), *Alisma plantago aquatica*, *Nuphar luteum* (νούφαρο), *Nymphaea alba* (νούφαρο), *Nymphoides flava* (νούφαρο), εἶδη τοῦ γένους *Ceratophyllum*, *Butyrus umpellatus*, *Iris pseudacorus* (κρίνος), *Arifum nodiflorum*. Ἐκ τῶν φυτικῶν εἰδῶν προτιμῶνται ὑπὸ τῶν ἰχθύων διὰ τὴν ὄσοτιάν τα *Myriophyllum spicatum* καὶ *Potamogeton perfoliatus*, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὅμως δὲν παρατηρήθησαν ὡς πρὸς τὰ τέλη τοῦ μηνὸς Ἰουνίου, ὅτε συνελέγησαν τὰ φυτὰ.

Ἐκ τῶν συνιστῶντων τὸ βένθος βενθοτικῶν φυτῶν, μερικὰ εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου ὑβυθισμένα ἐντὸς τῶν ὑδάτων καὶ ζοῦν ὑποβρυχίως ἐντὸς αὐτῶν (π.χ. *Potamogeton*).

ton, Myriophyllum, Ceratophyllum, Zanic helia), ἕτερα ἔχουν τὰ φύλλα καὶ τὰ ἄνθη των ἐπιπλέοντα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας καὶ ζοῦν ἑναερίως (π.χ. Nuphar, Nymphaea, Nymphoides), καὶ ἄλλα ἔχουν τοὺς βλαστοὺς μὲ τὰ φύλλα καὶ τὰ ἄνθη ἀνορθωμένα ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῶν ὑδάτων (π.χ. Phragmites, Typha, Scirpus, Alisma, Plantago, Butomus). Ἐκ τῶν βενθοτικῶν καὶ ὑποβρυχίως ζώντων φυτῶν, τὸ Potamogeton (νέροτα) φέεται εἰς μερικὰς ζώνας τῆς λίμνης πυκνῶς καὶ ἀφθόνως καὶ ἔχει σχινοτενεῖς βλαστοὺς μέχρι ἕξ μέτρων μήκους, συμπλεκομένους κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ ἀποβαίνουν ἐνίοτε τὸ αἷτιον πνιγμοῦ τῶν λουομένων. Τὰ φύλλα καὶ οἱ βλαστοὶ τοῦ φυτοῦ τούτου, ὅπως καὶ ἄλλων εἰδῶν τοῦ ἰδίου γένους, φέρουν παχὺ στρώμα ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου, τὸ ὁποῖον μὲ τὰ ἀποθνήσκοντα μέρη τοῦ φυτοῦ βυθίζεται εἰς τὸ ἔδαφος, ὅπου καὶ σχηματίζουν ἐνίοτε παχὺ καὶ πορῶδες στρώμα. Ταῦτα φυτὰ μὲ ἐπίστρωμα ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου χρησιμοποιοῦνται εἰς διαφόρους χώρας ὡς λίπασμα, τὰ δὲ φύλλα φυτῶν τοῦ ἰδίου γένους καὶ ἰδίως ὠρισμένων αὐτοῦ εἰδῶν ὡς νομὴ τῶν ζώων (ἵππων, ἀγελάδων, χοίρων, αἰγῶν) (8). Τὸ ἴδιον φυτικὸν εἶδος, ὅπως καὶ τὸ ἐπίσης βενθοτικὸν καὶ ὑποβρυχίον Myriophyllum spicatum, ἀποσπῶνται ἐνκόλως ἐκ τοῦ ἔδαφους τῆς λίμνης λόγω τοῦ ἀσθενοῦς ριζικοῦ των συστήματος, ἰδίως μάλιστα ὅταν ὁ κυματισμὸς τῶν ὑδάτων εἶναι ἰσχυρὸς, καὶ συμπλέκονται εἰς μεγάλην μάζαν, ἢ ὅποια μετατοπίζεται καὶ δύναται νὰ ἀποτελῇ κίνδυνον διὰ τοὺς λουομένους.

Εἰς μερικὰ μέρη τῆς λίμνης συναντῶνται καὶ μερικὰ ἐπιπλέοντα φυτὰ, ὅπως τὰ Lemna minor, L. gibba, Spirodella polyrrhiza, τὰ ὁποῖα σχηματίζουν τὸ καλούμενον πλευστὸν καὶ μάλιστα τὸ μακροπλευστὸν (6. σελ. 350). Τοῦτο σπανίως εὐρίσκεται εἰς ἀνοικτὰ ὕδατα, ἀλλὰ συνήθως εἰς τὰ παρόχθια, ὡς μετατοπιζόμενον ὑπὸ τοῦ κυματισμοῦ τῶν ὑδάτων συνελεῖα ἐπιδράσεως τοῦ ἀνέμου, ὅπου καὶ συγκρατεῖται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτῶν μεταξὺ ἐπιπλεόντων φύλλων καὶ βλαστῶν ὑδροχαρῶν φυτῶν, ἢ εἰς στάσιμα ὕδατα ἐλωδῶν ἐκτάσεων.

Ἐνταῦθα θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ σημειώσωμεν ὅτι οἱ κλιματικοὶ παράγοντες ἐκ τῶν οἰκολογικῶν τοιούτων οὐδεμίαν σχεδὸν ἐπίδρασιν ἔξασκούν ἐπὶ τῆς ὑδροβίου καὶ ἐλόβιου βλαστήσεως, ἔξαιρέσει τοῦ ἀνέμου, ὁ ὁποῖος ἐπιδρᾷ ἐμμέσως διὰ τοῦ προκαλουμένου ὑπ' αὐτοῦ κυματισμοῦ τῶν ὑδάτων καὶ ἐπιφέρει δι' αὐτοῦ τὴν ἐκ τοῦ πυθμένος ἀπόσπασιν φυτικῶν εἰδῶν μὲ ἀσθενὲς ριζικὸν σύστημα, ἢ τὴν μετατόπισιν ἐπιπλεόντων τοιούτων. Ἀντιθέτως οἱ ἔδαφικοὶ παράγοντες καὶ ἡ διαμόρφωσις τῶν ἀκτῶν τῶν λιμνῶν, εἶναι βασικῆς σημασίας διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸ εἶδος τῆς ὑδροχαροῦς βλαστήσεως. Ἐὰν ἐπὶ παραδείγματι αἱ ὄχθαι καὶ τὰ παρόχθια εἶναι ἀπότομα καὶ ἀμμώδους συστάσεως, τότε οὐδεμία ἐλόβιος βλάστησις ἀναπτύσσεται, παρὰ μόνον μία ὑποτυπώδης ὑδρόβιος τοιαύτη, ἐνῶ ἀντιθέτως ὅταν αἱ ἀκταὶ εἶναι ὀμαλαὶ καὶ πηλοαμμώδους συστάσεως, τότε ἡ ἀναπτυσσομένη βλάστησις εἶναι ἐλόβιος καὶ ὑδρόβιος (19). Ἡ δευτέρα περίπτωσις παρατηρεῖται εἰς τὴν λίμνην τῶν Ἰωαννίνων, τῆς ὁποίας αἱ βορειοδυτικαὶ καὶ ἐν μέρει αἱ ἀνατολικαὶ ἀκταὶ εἶναι ὀμαλαὶ καὶ πηλοαμμώδους συστάσεως, ἔχουσαι πλουσίαν καὶ πυκνὴν ἐλόβιον καὶ ὑδρόβιον βλάστησιν μὲ κυρίαρχον φυτικὸν εἶδος τὸ ὑψίκορον Phragmites communis (καλάμι). Τὸ εἶδος τοῦτο σχηματίζει ποικίλου εἴρους καὶ ζωνώδους ἀναπτύξεως καλαμῶνας, οἱ ὁποῖοι εἶναι φυτοκοινωνικαὶ διαπλάσεις μὲ διάφορα ἄλλα εἶδη φυτῶν ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Ἐνεκα ἀκριβῶς τοῦ γνωρίσματος τούτου, ἦτοι τῆς ἀναπτύξεως καλαμώνων, τῶν ἀβαθῶν ὑδάτων καὶ ἄλλων λόγων, ἡ λίμνη τῶν Ἰωαννίνων δὲν εἶναι ἀλπικοῦ χαρακτῆρος.

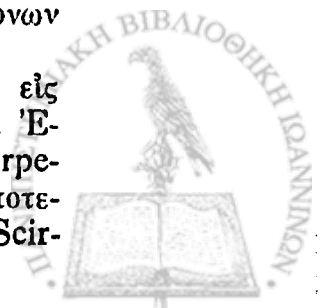
Μετὰ τὴν γενικοῦ ἐνδιαφέροντος σύντομον ἀνάπτυξιν τῶν ἀνωτέρω, προβαίνομεν κατωτέρω εἰς λεπτομερεστέραν περιγραφὴν καὶ ἀνάλυσιν τῆς ἐλόβιου καὶ ὑδροβίου βλαστήσεως καὶ χλωρίδος τῆς Παμβώτιδος, διὰ τὴν μελέτην τῆς ὁποίας περιεπλεύσαμεν καὶ διεπλεύσαμεν τὴν λίμνην διὰ μηχανοκινήτου ἀκατίου. Διὰ τὸ σκοπὸν αὐτὸν περιορίσθημεν λόγω ἑλλείψεως συσκευῶν καταδύσεως καὶ ἄλλων τε

χινικῶν μέσων εἰς τὰς παροχθίους περιοχὰς καὶ μέχρι τοῦ βάθους ἐκείνου τῶν ὑδάτων, ὅπου τοῦτο ἦτο δυνατόν.

Κατὰ μῆκος τῶν ἀκραιῶν σημείων τῆς πόλεως παρὰ τὸν «Μῶλον» ἐπὶ τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τῆς λίμνης, ἐμφανίζονται ἀμιγεῖς, πυκναὶ καὶ ἐκτεταμέναι ἀποικίαι, διαστάσεων 20 - 50 τ.μ., ἐκ τοῦ βενθοτικού καὶ ὑποβουχίου εἶδους *Potamogeton perfoliatus* (νέφρατα) μὲ ἐνδιαμέσως αὐτῶν μικροαποικίας ἐκ τοῦ ἐπίσης βενθοτικού *Potamogeton crispus*, ἀλλὰ κατὰ πολὺ ἀραιὰς ἀποστάσεις. Ὀλίγον βορειότερον παρὰ τὸν ἀνδριάντα Μαβίλη συναντῶνται εἰς ἀπόστασιν 50 μ. ἀπὸ τῆς ἀκτῆς καὶ κατὰ μῆκος αὐτῆς εἰς βάθος ὑδάτων 2,70 μ. ἀραιαὶ καὶ διάσπαρτοι ἀποικίαι ὑπὸ μορφὴν κηλίδων ἐξ ἀτόμων τοῦ *Potamogeton perfoliatus*, σχηματίζοντα καὶ ταῦτα, ἕως καὶ τὰ προηγουμένα, ἰδίαν φυτοκοινωνίαν. Προχωροῦντες βορειότερον κατὰ ἕψος τῆς ἰδίας ἀκτῆς, συναντῶμεν τὴν ἐλόβιον φυτοκοινωνίαν *Scirpetum - Phragmitetum*, ἡ ὁποία εἶναι ζωνώδους ἀναπτύξεως καὶ πλάτους 30 - 40 μ. Ἡ φυτοκοινωνία αὕτη ἀποτελεῖται ἀφ' ἐνὸς ἐκ τοῦ ἐλόβιου *Scirpus lacustris*, ἀναπτυσσομένου κατὰ πολὺ ἀραιὰς μικροαποικίας παρὰ τὴν τοποθεσίαν «Μάτσκα», καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκ τοῦ ἐπίσης ἐλόβιου *Phragmites communis*, τὸ ὁποῖον σχηματίζει πρὸς τὰ ἐνδότερα καὶ βαθύτερα μέρη τῆς λίμνης ἀμιγεῖς καὶ ζωνώδους μορφῆς ἀποικίας, πλάτους 30 - 40 μ. Ἄτομα τοῦ δευτέρου εἶδους εὐρέθησαν εἰς ἓν μέσον βάθος ὑδάτων ἀπὸ 1,60 μ. ἐν μέσον ἕψος 3,55 μ., ἤτοι 1,95 μ. ὑπὲρ καὶ 1,60 μ. ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῶν ὑδάτων. Τὴν ὡς ἄνω φυτοκοινωνίαν διαδέχονται παρὰ τὴν περιοχὴν τοῦ Οἰκοτροχείου μικροαποικίαι ἐκ τῶν εἰδῶν *Potamogeton perfoliatus* καὶ *Scirpus lacustris* (5x5 μ.), ἐκ τῶν ὁποίων τὸ δεύτερον εἶδος περιλαμβάνει ἄτομα μὲ ἓν μέσον ἕψος ἀπὸ 3,22 μ., ἤτοι 1,52 μ. ὑπὲρ καὶ 1,70 μ. ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῶν ὑδάτων. Παρὰ τὴν ἀκτὴν καὶ εἰς τὴν ἰδίαν περιοχὴν φέρεται καὶ τὸ *Butomus umbellatus*, ἐμφανιζόμενον κατ' ἀραιὰς, ἀλλὰ οὐχὶ τόσον συχνῶς συναντωμένας μικροσυστάδας. Κατὰ ἕψος τῆς ἰδίας ἀκτῆς συναντῶνται κατ' ἀποικίας καὶ φυτὰ ἰτέας, ἐνῶ εἰς ἓν σημεῖον τῶν παροχθίων, ἂν καὶ πολὺ σπανίως, ἐμφανίζονται μικροαποικίαι τῆς *Nymphaea lba*.

Εἰς τὴν βόρειον ἀκτὴν καὶ πλησίον τοῦ Περάματος, ἀναπτύσσεται φυτοκοινωνία ἐκ τοῦ ἐλόβιου *Phragmites communis*, ἔχουσα ἓν μέσον πλάτος 50 - 70 μ. καὶ ἀποτελουμένη ἀπὸ μεγίστης ζωτικότητος ἄτομα, ἐνῶ εἰς ἕτερον σημεῖον παρὰ τὴν ἐπιφάνειαν Περάματος εὐρίσκειται εἰς βάθος ὑδάτος 1,75 μ. ἀμιγῆς καὶ διαστάσεων 8x20 μ. φυτοκοινωνία ἐκ τοῦ *Nuphar luteum*, περιβαλλομένη ὑπὸ ἀμιγῆς ἐπίσης φυτοκοινωνίας τοῦ *Phragmites communis*. Τὴν φυτοκοινωνίαν τοῦ *Nuphar luteum* συνεχίζει ἕτερα τοιαύτη ἐκ τοῦ εἶδους *Nymphaea alba* μὲ διάσπαρτα φυτικά ἄτομα τοῦ *Ceratophyllum demersum*. Παρὰ τὴν σκάλαν Περάματος καὶ εἰς βάθος ὑδάτων 0,40 - 0,60 μ. κυριαρχεῖ φυτοκοινωνία ἐκ τῶν ὑδροβίων βενθοτικῶν *Ceratophyllum demersum* κατὰ 40%, *Myriophyllum spicatum* κατὰ 20% καὶ *Hydrocharis morsus ranae* σποραδικῶς. Εἰς ἕτερον σημεῖον τῆς βόρειου ἀκτῆς καὶ εἰς βάθος ὑδάτων 1,38 μ., συναντᾶται φυτοκοινωνία, διαστάσεων 20x20 μ., ἐκ τοῦ *Hyperus longus* μὲ διάσπαρτα ἄτομα ἐντὸς αὐτῆς τῶν εἰδῶν *Solanum dulcamara*, *Hydrocharis morsus ranae* καὶ *Sparganium erectum*., εἰς μερικὰ δὲ μέρη τῆς ἰδίας περιοχῆς μὲ πυθμένα ἰλυώδη φέρεται κατὰ συστάδας τὸ ἐλόφυτον *Typha angustifolia*. Ἐπὶ τῶν ὡς ἄνω ἐλόβιων καὶ ὑδροβίων ἀποικιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι ζωνώδους μορφῆς καὶ πλάτους 200 περίπου μέτρων, ἐφάπτεται συνεχῆς ζώνη ἐλόβιων λειμώνων ἔδαφος τυρφώδες - ἰλυώδες καὶ πλάτους 150 μ.

Ἐγκαταλείποντες τὰς βορειοδυτικὰς ἀκτὰς τῆς λίμνης, μεταβαίνομεν εἰς τὴν ἐναντι βορειοανατολικὰς τοιαύτας, ἐνθα ἡ πηγὴ Κρουονέρι (Ντραμπάτοβα). Ἐπὶ τὴν συναντῶμεν κατὰ μῆκος τῆς ἀκτῆς τὴν ἐλόβιον φυτοκοινωνικὴν ἑνώσιν *Scirpetum - Phragmitetum*, ἡ ὁποία ἐπεκτείνεται εἰς πλάτος ἀπὸ 100 περίπου μ. καὶ ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ δεσπόζοντος *Phragmites communis* καὶ τοῦ κατὰ μικροαποικίας *Scir-*

pus lacustris, ὡς καὶ ἐκ τοῦ ἐπίσης κατὰ μικροαποικίας, ἀλλὰ κατὰ πολὺ ἀραιότερα διαστήματα συναντωμένου βενθοτικού εἶδους *Sparganium erectum*. Τὴν ἐλόβιον ταύτην φυτοκοινωνικὴν ἔνωση, διαδέχεται ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν αὐτῆς κρασπέδων ἢ ὑδρόβιος τοιαύτη τοῦ *Myriophylleto - Nupharetum*, ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ ἀφθόνως φυομένου *Myriophyllum spicatum*, ὡς καὶ ἐκ τῶν κατὰ μικροσυστάδας εὐρισκομένων *Nuphar luteum*, *Nymphoides flava* καὶ *Nymphaea alba*. Εἰς μερικά σημεῖα τῆς ἀκτῆς ἀφθονεῖ τὸ κατὰ ἐκτεταμένας ἀποικίας ἀναπτυσσόμενον *Hydrocharis morsus ranae*, ὡς καὶ τὸ ἐλόφυτον *Arium nodiflorum*, τὸ ὁποῖον σχηματίζει τὴν φυτοκοινωνικὴν ἔνωση *Helosciadietum*. Ἡ φυτοκοινωνικὴ αὕτη ἔνωσις ἀποτελεῖται κατὰ 80% ἐκ τοῦ *Arium nodiflorum* καὶ κατὰ 20% ἐκ τῶν σποραδικῶς ἐντὸς αὐτῆς εὐρισκομένων ἀτόμων τῶν ἐλοφύτων: *Butomus umbellatus* (σχεδὸν εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς ἀκτῆς καὶ πολὺ πυκνῶς εἰς ὠρισμένα σημεῖα), *Alisma plantago aquatica* (πυκνὸν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον), *Roripa amphibia* (πυκνῶς φυόμενον εἰς ὠρισμένα σημεῖα, ὡς παρὰ τὸ ἐξοχικὸν κέντρον Κρουονερίου) *Cicuta virosa* (σπάνιον, μονήρη ἄτομα), *Solanum dulcamara* (σπάνιον, μονήρη ἄτομα), *Convolvulus sepium* (ἀναρριζόμενον ἐπὶ ἄλλων ἐλοφύτων), *Iris pseudacorus* (ἀραια μικροσυστάδες), *Rumex maritimus* (ἀρχετὰ σπάνιον, μονήρη ἄτομα), *Sparganium erectum* (ἀρχετὰ συχνὸν καὶ κατὰ μικροσυστάδας), *Oenanthe aquatica* (σποραδικόν, κατὰ μικροσυστάδας), *Stachys palustris var. angustifolia* (πολὺ σπάνιον καὶ κατὰ μικροσυστάδας), *Typhoides arundinacea* (κατὰ ἀραιὰς μικροσυστάδας). Παρὰ τὴν πηγὴν Κρουονερίου εὐρίσκονται μικροαποικίαι ἐκ τοῦ *Potamogeton perfoliatus* καὶ εἰς ἓν σημεῖον τῆς περιοχῆς εἰς βάθος ὕδατος 1 μ. ἀποικίαι τῶν *Typha angustifolia*, *Sparganium erectum*, *Hydrocharis morsus ranae* καὶ *Ceratophyllum demersum*. Εἰς ἀπόστασιν 70-100 μ. ἀπὸ τῆς πηγῆς καὶ πρὸς βορειοδυτικὴν κατεύθυνσιν, συναντῶνται φυτοκοινωνίαι ἐκ τῶν *Nymphoides flava*, *Myriophyllum spicatum*, *Ceratophyllum demersum* καὶ ὀλίγων σχετικῶς ἀτόμων τοῦ *Hydrocharis morsus ranae*, εἰς δὲ τὸ βορείως τοῦ Κρουονερίου κείμενον ἔλος ἄτομα τοῦ εἶδους *Roripa amphibia*.

Μεταξὺ Κρουονερίου καὶ Νήσου ὑπάρχει μικτὴ διάπλασις ἐκ τῶν *Typha angustifolia*, *Sparganium erectum* καὶ ἐνδιαμέσως αὐτῶν ἐκ τοῦ *Scirpus lacustris*, ἐξωτερικῶς δὲ τῆς διαπλάσεως ταύτης, ἀμιγῆς ζώνη τοῦ *Phragmites communis*, ἐνῶ εἰς τὰ διάκενα καὶ ἀνοικτὰ μέρη (ξέφωτα) τῶν φυτοκοινωνιῶν αὐτῶν συναντῶνται φυτοκοινωνίαι ἐκ τοῦ εἶδους *Nymphoides flava* καὶ μερικῶς τοῦ *Hydrocharis morsus ranae*.

Ἡ νῆσος περιβάλλεται εἰς τὴν μεγαλύτεραν τῆς ἔκτασιν καὶ κατὰ τὰ ¾ ὑπὸ καλαμώνων ἐκ τοῦ *Phragmites communis* μὲ διάφορον εὖρος ἀναπτύξεως εἰς τὰς διαφόρους αὐτῆς ἀκτᾶς. Οὕτω ἐπὶ τῶν βορειοδυτικῶν ἀκτῶν ὑπάρχει ἀμιγῆς ζώνη ἐκ τοῦ ἐλόβιον *Phragmites communis*, πλάτους 100 καὶ πλέον μέτρων, ἐπικτεινομένη εἰς μερικά σημεῖα πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ φρουρίου μέχρι 300 μ. ἐπὶ δὲ τῶν ἐξωτερικῶν κρασπέδων τῆς ζώνης ταύτης συναντῶνται κατὰ ἀραιὰ διαστήματα μικροφυτοκοινωνίαι ἐκ τοῦ βενθοτικού *Potamogeton perfoliatus*. Ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς νήσου κυριαρχεῖ ἐπίσης ζώνη ἐκ τοῦ *Phragmites communis* ἢ ὁποῖα ὁμως καὶ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν προηγουμένην τοιαύτην εἶναι στενὴ μὲ ἐπίμεσον πλάτος 10 μ. Κατὰ μῆκος τῆς ζώνης ταύτης συναντῶνται σποραδικῶς τὰ εἶδη: *Butomus umbellatus*, *Alisma plantago aquatica*, *Polygonum amphibium* (πολὺ σπάνιον), *Cyperus longus* (κατὰ συχνὰς ἀποικίας), *Roripa amphibia* (σποραδικόν), *Myriophyllum spicatum*, *Stachys palustris* (σπάνιον), *Arium nodiflorum* (ὀλίγα ἄτομα), *Scirpus lacustris* (πολὺ ἀραιῶς), *Hydrocharis morsus ranae* (κατὰ μικροσυστάδας), *Typhoides arundinacea*. Παρὰ τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν τῆς νήσου συναντῶνται καὶ τὰ ἐπιπλέοντα εἶδη τοῦ πλευστοῦ *Lemna minor* καὶ *Spirodella polyrrhiza*, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ δεύτερον ἦτο μέχρι τοῦδε ἄγνωστον διὰ τὴν Ἑλλάδα.

Ἀμφότερα τὰ εἶδη ταῦτα χρησιμεύουν ὡς τροφή τῶν ὑδροβίων πτηνῶν.

Ἐπὶ τῶν ὑπολοίπων ἀκτῶν τῆς λίμνης, ἤτοι ἐπὶ τμήματος τῆς δυτικῆς παρὰ τὴν πόλιν καὶ πρὸς νοτίαν κατεύθυνσιν τοιαύτης, ἔνθα καὶ αἱ διὰ κηρευτικῶν καλλιεργειῶν στρατιωτικαὶ ἐκτάσεις, συναντῶνται τὰ περισσότερα ἐκ τῶν καὶ ἀλλαχοῦ προφθέντων συνηθεστέρων γλωριστικῶν στοιχείων καὶ μὲ διάφορον βαθμὸν πυκνότητος εἰς τὰ διάφορα μέρη. Ἐνῶ ἐπὶ τῶν παραλιμνίων ἐλῶν (βάλτων) τῆς περιοχῆς ταύτης εὐρέθησαν καὶ ὀλίγα εἶδη φυτῶν, τὰ ὁποῖα δὲν συνητηθήσαν εἰς ἄλλας παραλιμνίους περιοχάς, ὅπως εἶναι τὰ *Caltha palustris*, *Parnassia palustris*, *Epiactis palustris*, *Galium palustre*. Τὸ σπουδαιότερον φυτικὸν εἶδος τῆς περιοχῆς εἶναι τὸ τόσον σύνηδες ἐλόβιον *Phragmites communis*, τὸ ὁποῖον ἄλλοῦ μὲν σχηματίζει ἀποικίας ποικίλλοντος εὗρους, ἄλλοῦ δὲ καλαμῶνας μεγαλυτέρας ἐκτάσεως αἱ ζωνώδους μορφῆς. Οὕτω παρὰ τὰς στρατιωτικὰς καλλιεργείας καὶ νοτιώτερον ναπτύσσονται ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ἀποικίαι τοῦ *Phragmites communis*, ἐπεκτεινόμεναι ἐχοὶ τῶν 2,30 μ. βάθους ὕδατος καὶ διακοπτόμεναι ὑπὸ μικροαποικίων ὑποβρυχίων φυτῶν καὶ ἄλλων ὑδροφύτων. Εἰς τὴν ἰδίαν περιοχὴν καὶ εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ἀκτῆς μέχρι 200 μ. καὶ βάθος ὕδατος μέχρι 3 μ., συναντῶνται μικροαποικίαι τὸ μορφὴν κηλίδων τοῦ *Potamogeton perfoliatus* μὲ ἐλάχιστα ἄτομα τοῦ *Potamogeton pusillus*, αἱ ὁποῖαι εἶναι πολὺ πυκναὶ παρὰ τὴν ἀκτὴν καὶ πολὺ ἀραιαὶ τὸ τὸ βάθος τῶν 2 μ. καὶ ἄνω. Μεταξὺ Κατσικᾶς καὶ Ἁγίου Ἰωάννου ἐπὶ τοῦ λόφου Καστρίτης, εὐρίσκεται παραλιμνιον ἔλος (βάλτος), εἰς τὸ ὁποῖον συναντῶνται, πρὸς τῶν ἄλλων ἀραιότερον φυομένων εἰδῶν, καὶ ἀποικίαι ἐκ τοῦ *Hydrocharis morsus ranae*, καθὼς καὶ μικροσυστάδες ἐκ τοῦ *Nymphoides flava*, εἰς μερικὰ δὲ μετὰ τοῦ ἰδίου ἔλους μικροσυστάδες τοῦ ἐλόβιου *Typha latifolia*, ὡς καὶ διάσπαρτα ἄτομα τῶν ἐπίσης ἐλόβιων εἰδῶν *Cyperus fuscus*, *Caltha palustris*, *Orchis inopata*, *Oenanthe silaifolia*. Εἰς τὸ μεταξὺ τοῦ λόφου Καστρίτης καὶ τῆς νοτιοανατολικῆς ἀκτῆς τῆς λίμνης μὲ ἔδαφος τυρφῶδες ἐπεκτεινόμενον ἔλος, ἐπικρατεῖ τὸ *Hydrocharis morsus ranae* καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν ἔναντι τῶν κατὰ ἀποικίας ἀναπτυσσομένων *Butomus umbelatus*, *Nymphaea alba*, *Nymphoides flava*, *arx spec.*, *Mentha viridis* (εἰς κράσπεδα τοῦ ἔλους), *Glyceria fluitans* (εἰς τάπους). Εἰς διάφορα μέρη τοῦ ἰδίου ἔλους συναντῶνται κατὰ τόπους συγκεντρωθῆ καὶ ἐπιπλέοντα ἐπὶ στασίμων ὑδάτων τὰ εἶδη τοῦ πλευστοῦ *Lemna minor*, *L. polyrriza* καὶ *Spirodella polyrriza*. Τὴν ἐλώδη ταύτην ἔκτασιν διαδέχονται παρὰ τὸ παραμυδι - Ἀρδομίτσαν καλλιεργούμεναι γεωργικαὶ ἐκτάσεις, ἐξικνούμεναι μετὰ τῶν ἀκτῶν ἀκόμη τῆς λίμνης, ἀνατολικῶς δὲ αὐτῶν ἀπὸ Ἀρδομίτης μέχρι Κρουονερίου (Ντραμπάτοβα) ἐπεκτείνεται συνεχῆς καὶ κυκλοτερὲς ἔλος, ἔνθα τὴν ὅλητον κυριαρχίαν ἔχει τὸ *Phragmites communis*, ἐνῶ τὰ ἄλλα ὑδροφύτα καὶ ὀλίγα εἶδη εἶναι δευτερευούσης σημασίας ὡς μέλη τῆς φυτοκοινωνικῆς διαπλάσεως τὰ ἴδια μὲ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα περιεγράφησαν εἰς τὴν περιοχὴν Κρουονερίου. Οἱ ὑπὸ ἐν λόγω ἐλόβιου εἶδους σχηματιζόμενοι καλαμῶνες εἶναι ζωνώδους μορφῆς, μὲ πρὸς 150 - 200 μ. καὶ περιβάλλον ἡμικυκλοτερῶς τὴν λίμνην.

Περαιόντες τὴν περιγραφὴν τῆς γλωρίδος καὶ βλαστήσεως τῆς λίμνης τῶν ἀννίων, ἔχομεν νὰ προσθέσωμεν προσέτι ὅτι κατὰ τὴν τελευταίαν διαδρομὴν νοτίων καὶ νοτιοανατολικῶν ἀκτῶν μὲ κατεύθυνσιν τὴν πηγὴν Κρουονερίου καὶ ἄνω, εὗρομεν εἰς διάφορα μέρη τῆς λίμνης ἔρπον ἐπὶ τοῦ πυθμένος εἰς βάθος 2 μ. καὶ τὸ βενθοτικόν, ὑποβρυχίον εἶδος *Zanichelia palustris* (λινάρι).

ΣΥΛΛΗΨΙΣ

Ἡ λίμνη τῶν Ἰωαννίνων εἶναι μία ἀβαθῆς ἐπίκλισις τῆς πεδιάδος, σχηματίζουσα ἐξ ὑπερπλημμυρίσεως τῶν πέριξ εἰς αὐτὴν καταρρέοντων ὀμβρίων ὑδάτων τροφοδοτούμενη ὑπὸ τριῶν κυρίως πηγῶν. Αὕτη, ἀποτελοῦσα γεωλογικῶς μίαν

πόλγην, υπολογίζεται ότι έσχηματίσθη άρχικώς κατά την Μέσην έως 'Ανωτέραν Μειόκαινον έως Πλειόκαινον περίοδον του Καινοζωϊκού Αϊώνος, ήτοι πρό 15 περίπου εκατομμυρίων έτών.

Η χλωρίς τής Παμβώτιδος αποτελείται εκ 53 διαφόρων συστηματικῶν μονάδων μακροφύτων, εκ τῶν οποίων τὰ 27 είναι έλόβια και τὰ 26 ύδροβια, ένῶ τὰ 30 ανήκουν εις τὰ Μονοκοτυλήδονα και τὰ 23 εις τὰ Δικοτυλήδονα. Έκ τῶν 53 φυτῶν τὰ 17 εύρέθησαν μόνον υπό του συγγραφέως και είναι συνεπῶς νέα δια τήν λίμνην, τὰ 28 υπό του συγγραφέως και άλλων και τὰ 8 μόνον υπό άλλων έρευνητῶν

Η βλάστησις είναι σχετικῶς πυκνή και πλουσία υπό μορφήν ζωνώδη διαφύτου πλατύς κατά μήκος τῶν ακτῶν και παρακτίων, σχηματίζουσα διαφόρους έλοβίους και ύδροβίους φυτοκοινωνικάς διαπλάσεις, εκ τῶν οποίων ή δεσπόζουσα είναι ή έλόβιος. Μεταξύ τῶν έλοβίων φυτοκοινωνιῶν διακρίνονται κυρίως δύο, αί Scirpeto - Phragmitetum και Helosciadietum, υπαγόμεναι συστηματικῶς άμφοτέρα εις τήν τάξιν Phragmitetalia KOCH 1926, τήν κλάσιν Phragmitetea TX. et PRSC 1942 (14). Έκ τῶν δύο τούτων φυτοκοινωνιῶν, ή Scirpeto - Phragmitetum (όμά ένώσεων Phragmitetion KOCH 1926) είναι ή πλέον έξηπλωμένη εις τήν περιοχή τής Παμβώτιδος, αντιπροσωπευομένη κυρίως υπό του ύψιχόρου και άφθόνως φυμένου έλοβίου Phragmites communis και κατά δεύτερον λόγον υπό του κατά άπείκας αναπτυσσομένου Scirpus lacustris, ως και υπό διαφόρων άλλων πυκνότερον άραιότερον φυομένων δομικῶν στοιχείων (π.χ. Typha angustifolia, Iris pseudacorus, Butomus umbellatus, Sparganium erectum, Cyperus longus). Η έτέρα και μικροτέρα έξαπλώσεως φυτοκοινωνία Helosciadietum (όμάς ένώσεων Magnocaricietion KOCH 1926) συγκροτεῖται υπό του άπολύτως κυρίαρχου έλοβίου Arum nodiflorum (Helosciadeum nodiflorum) και άλλων έλοβίων και με διάφορον βαθμόν πυκνότητος φυτῶν (π.χ. Roripa amphibia, Butomus umbellatus, Alisma plantago aquatica, Typhoides arundinacea, Sparganium erectum, Iris pseudacorus). Η υπό διαφορον βαθμόν άφθονίας ύπαρξις μερικῶν κοινῶν ειδῶν εις άμφοτέρας τῶν έλοβίους φυτοκοινωνίας (π.χ. Iris pseudacorus, Butomus umbellatus, Sparganium erectum), δικαιολογεῖ τήν υπαγωγήν αὐτῶν εις τήν ίδίαν κλάσιν Phragmitetea.

Αί ύδροβιοι φυτοκοινωνίαί δύνανται νά υπαχθοῦν συστηματικῶς άφ' ές εις τήν φυτοκοινωνικήν ένωσιν Myriophylleto - Nupharetum, και άφ' έτέρου και Potametum, άμφοτέρα δέ εις τήν ομάδα ένώσεων Potamion eurosibiricum KOCH 1926, τήν τάξιν Potametalia KOCH 1926, και κλάσιν Potametea TX et PRSC 1942 (14). Έξ αὐτῶν ή πρώτη φυτοκοινωνία Myriophylleto - Nupharetum αποτελείται εκ του χαρακτηριστικῶν και κυρίαρχου είδους Myriophyllum spicatum, έχοντος μεγαλυτέραν άφθονίαν και έξάπλωσιν έναντι τῶν άλλων ύδροβίων ειδῶν ένώσεως, ως είναι τὰ κατά σειράν βαθμοῦ άφθονίας και συχνότητος εμφανίσεως Nuphar luteum, Nymphaea alba, Nymphoides alba, Hydrocharis morsus rae. Η έτέρα ύδροβιος φυτοκοινωνία Potametum συγκροτεῖται εκ του άφθονοτέρου Potamogeton perfoliatus, ως και εκ τῶν άραιότερον συναντωμένων ειδῶν Potamogeton crispus, Potamogeton pusilus, Zanic helia palustris. Τέλος τὰ κατώτερος συγκεντρούμενα και επί τῶν ύδάτων επιπλέοντα είδη Lemna minor, Lemna gibba και Spirodela polyrrhiza δύνανται νά χαρακτηρισθοῦν ως φάσεις τής ομάς ένώσεων Potamion eurosibiricum, τής τάξεως Potametalia, τής κλάσεως Potametea.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΕΛΟΒΙΩΝ ΚΑΙ ΤΑΡΟΒΙΩΝ ΦΥΤΩΝ ΤΗΣ ΛΙΜΝΗΣ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ¹

POLYGONACEAE

1. ° *Polygonum amphibium* L. In aquis stagnatibus, as fossas.
2. ° *Rumex maritimus* L. In paludosis, ad ripas.

RANUNCULACEAE

3. °° *Caltha palustris* L. In paludosis.

NYMPHAEACEAE

4. °° *Nymphaea alba* L. (*Castalia alba* L. Wood). In aquis stagnantibus.
5. °° *Nuphar luteum* (L.) Sm. In aquis stagnantibus.

CERATOPHYLLACEAE

6. °° *Ceratophyllum demersum* L. In aquis stagnantibus.
7. ° *C. submersum* L. In aquis stagnantibus.

CRUCIFERAE

8. ° *Roripa amphibia* (L.). In paludosis, ad ripas.
9. ° *R. amphibia* (L.) Bess. var. *variifolia* (DC) Rechb. In paludosis, ad ripas.

HALORHAGIDACEAE

10. °° *Myriophyllum spicatum* L. In aquis stagnantibus et lente fluentibus.

HIPPURIDACEAE

11. + *Hippuris vulgaris* L. In aquis stagnantibus, ad ripas.
12. °° *Parnassia palustris* L. In pratis paludosis.

UMBELIFERAE

13. °° *Cicuta virova* L. In aquis lacus.
14. ° *Apium nodiflorum* (L.) (*Helosciadium nodiflorum* Koch). In paludosis, fossis.
15. °° *Oenanthe aquatica* Lam. In stagnis, paludosis.
16. °° *O. siliifolia* M. B. var. *media* (Gris.) Beck. In pratis paludosis.

CONVOLVULACEAE

17. °+ *Convolvulus sepium* L. In paludosis.

SOLANACEAE

18. °° *Solanum dulcamara* L. In humidis, ad ripas.

LENTIBULARIACEAE

19. + *Utricularia vulgaris* L. In aquis stagnantibus.

LABIATAE

20. ° *Stachys palustris* L. var. *angustifolia* Vis. In paludosis, ripariis.

1. Τα δι' ἐνὸς ἀστερίσκου (°) σημειούμενα φυτὰ εὐρέθησαν μόνον ὑπὸ τοῦ συγγραφέως καὶ εἶναι νέα διὰ τὴν λίμνην τῶν Ἰωαννίνων. Τὰ διὰ δύο ἀστερίσκων (°°) σημειούμενα εὐρέθησαν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως καὶ ἄλλων ἐρευνητῶν. Τὰ διὰ σταυροῦ (+) σημειούμενα εὐρέθησαν ὑπὸ ἄλλων ἐρευνητῶν.

21. * *Mentha viridis* L. In humidis, nemorosis.

MENYANTHACEAE

22. * *Nymphoides flava* Hill (*Menyanthes nymphoides* L., *Limnantherum nymphoides* Hoffman et Lk). In aquis stagnantibus.

RUBIACEAE

23. ** *Galium palustre* L. In paludosis, ad fossas.

ALISMATACEAE

24. ** *Alisma plantago aquatica* L. In aquis stagnantibus, in paludosis.

25. ** *A. plantago aquatica* L. var. *lanceolatum* Wither. In paludosis.

26. + *Sagittaria sagittifolia* L. aquis stagnantibus.

BUTOMACEAE

27. ** *Butomus umbellatus* L. In paludosis, ad ripas, fossas.

HYDROCHARIDACEAE

28. ** *Hydrocharis morsus ranae* L. In aquis stagnantibus.

POTAMOGETONACEAE

30. + *P. pectinatus* L. In aquis stagnantibus et lente fluentibus.

29. ** *Potamogeton perfoliatus* L. In aquis stagnantibus vel lente fluentibus.

31. * *P. crispus* L. aquis stagnantibus vel lente fluentibus.

32. + *P. lucens* L. In aquis stagnantibus vel lente fluentibus.

33. ** *P. pusillus* L. var. *tenuissimus* M.K. In aquis stagnantibus et lente fluentibus.

34. ** *Zanichelia palustris* L. In aquis stagnantibus et fluentibus.

NAJADACEAE

35. + *Najas maior* All. In aquis stagnantibus.

AMARYLIDACEAE

36. + *Leucoium aestivum* L. In pratis humidis, paludosis.

IRIDACEAE

37. ** *Iris pseudacorus* L. In paludosis, aquis.

CYPERACEAE

38. ** *Cyperus longus* L. In paludosis, ad ripas, fossas.

39. ** *C. fuscus* L. Ad ripas, in locis humidis, paludosis.

40. * *Scirpus lacuster* (L.) Palla. In paludosis, ad ripas.

41. * *Carex spec.* In paludosis.

GRAMINAEAE

42. ** *Phragmites communis* Trin. In paludosis, ad ripas.

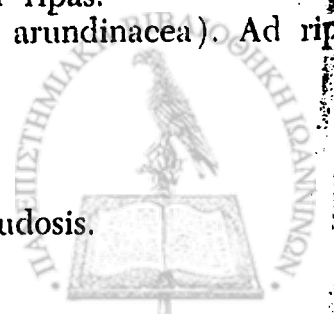
43. * *Typhoides arundinacea* (L.) Mch. (*Phalaris arundinacea*). Ad ripas.

44. ** *Glyceria fluitans* L. In paludosis.

ORCHIDACEAE

45. ** *Orchis incarnata* L. In pratis paludosis.

46. ** *Epipactis palustris* (L.) Schrk. In pratis paludosis.

LEMNACEAE

- 47. ° Lemna minor L. In aquis stagnantibus.
- 48. ° L. gibba L. In aquis stagnantibus.
- 49. ° Spirodela polyrrhiza Schl. In aquis stagnantibus.

SPARGANIACEAE

- 50. °° Sparganium erectum L. Ad aquas, in paludosis.
- 51. + Sp. ramosum Huds. Ad. ripas, in paludosis.

TYPHACEAE

- 52. °° Typha angustifolia L. In aquis, paludosis, ad ripas.
- 53. °° T. latifolia L. In paludosis, in aquis, ad ripas.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΔΗΣ, Κ. 1968 "Ερευναί επί τῶν θειοβιοκοινωνιῶν (Sulphuretum) τῶν ἄλμυρῶν καί γλυκέων ὑδάτων τῆς Ἑλλάδος. Ἐπιστημονική Ἐπετηρίς τῆς Φυσι-κομηματικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 10, 410-866.
2. BALDACCI, A. 1893: Ricordi di un viaggio botan fra Prevesa et Janina. in: bull della soc. bot ital. 84.
3. BALDACCI, A. 1894: Contributo della connescenza della flora Dalmatica, Montenegrina, Albanese, Epirofa et Graeca. in nuovo giorn. botan. ital. (Nuovo seria). 1. 2
4. ΓΑΛΛΙΚΟΝ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΝ ΠΕΤΡΕΛΑΙΩΝ: 1966. Etude geologique de l' Epire.
5. ΓΚΑΝΙΑΤΣΑΣ Κ. 1964: Ἡ χλωρίς τῆς Ἑλλάδος. Εἰς. «Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια», Τόμ. 1 (ΕΛΛΑΣ): 56-67, Ἀθῆναι.
6. ΓΚΑΝΙΑΤΣΑΣ, Κ. 1967: Φυτογεωγραφία, σελ. 346, 348, 357. Θεσσαλονίκη.
7. ΓΟΥΔΑΜΗΣ, Κ. 1968: Εἰς Wild flowers of Greece. Ἴκδοσις Βοτανικοῦ Μουσείου Γουλανδρῆ, Ἀθῆναι.
8. HALACSY, E. 1901-1901: Conspectus Florae Graecae. 1, 2, 3. Lipsiae.
9. HEGI, G. 1935: Illustrierte Flora von Mitteleuropa. Τόμ. 1. σελ. 183. München.
10. ΛΑΥΡΕΝΤΙΑΔΗΣ, Γ. 1956: Ἐρευναί επί τῆς ὑδροβίου καί ἑλοβίου χλωρίδος τῶν Ἐμβρουσοφύτων τῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας. Διατριβή, 1-88. Θεσσαλονίκη.
11. LEAKE, 1835: Travels in Northern Greece. Vol. iv, σελ. 156. London.
12. PETTKOFF, S. 1910: Vodnata i vodoraslova flora na ju.-zaradna Macedonia (la flora aquatique et algologique de la Macedoine du s.-o.). 1-189. Philippoli.
13. PHILIPPSON, A. 1956. Der Nordwesten der griechischen Halbinsel. Τόμ. 11, μέρος 1. Epirus und Pindos, σελ. 79-85 Frankfurt.
14. SCAMONI, A. 1955: Einführung in die praktische Vegetationskunde. Σελ. 79-85. Frankfurt.
15. SKUJA, H. 1937: Süßwasserflora aus Griechenland und Kleinasien: Hedwigia, 77. 15-70.
16. STEPHANIDES, THE. 1918: Synoptic notes on the fresh-water organisms of certain regions of Macedonia, and Central Greece. Praktika Hellenic Hydrobiolol inst. Acad. sci., 2. 205-213.
17. FORMANEK, E. 1895: Beitrag zur Flora von Albanien, Korfu und Epirus. In Verh. Naturforsch. Vereins In Brünn, XXXIII.
18. ΦΟΥΦΑΣ, ΧΡ. 1958: Συμβολή εἰς τὴν μελέτην τῶν διατόμων τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων. Πρακτικά Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, σελ. 201-211.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Σχέδια
προσευχῆς

I

Κύριε,
Σὺ ποὺ δοκίμασες
τὴν λίκρα
τῆς τελευταίας δίψας.

Κύριε,
παρελθὲτω ἀπὸ ἐμοῦ.

II

Κύριε,
Δὲν σοῦ γυρεύω ἄλλο.
Κάνε νὰ πάψῃ ὁ καησμός
ποὺ μὲ ἀκολουθεῖ.

Γιατί πόσο θ' ἀντέξω ἀκόμα
νὰ τρέχω μὲ γυμνά πόδια
στὰ καλντερίμια
τῆς παλιάς πολιτείας;

III

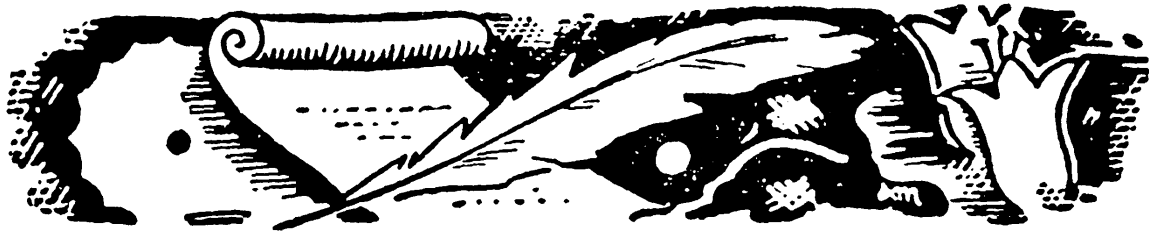
Μὴτε ξίφει
μὴτε πυρὶ
μὴτε ἀγχόνῃ.

Κύριε, εἰ δυνατόν,
ἐν εἰρήνῃ....

(Αἰτήσεις ἐξόδου)

Κώστας Π. Βλάχος

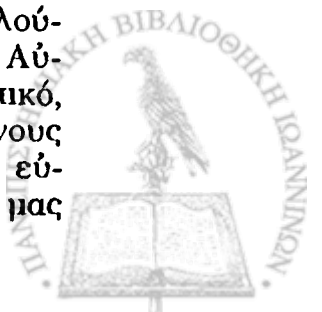

ΑΡΣΕΝΗ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΥ

ΚΑΒΑΦΗΣ: ΜΙΑ ΠΡΟΔΡΟΜΙΚΗ ΦΩΝΗ

(Από άφορμή μιὰ μετάφρασης τῆς Κας Dalven)

Ἡ ἀπόδοση ὀλόκληρου τοῦ Καβαφικοῦ ἔργου, σὲ μιὰ γλῶσσα ποὺ μιλιέται ἀπὸ ἑκατοντάδες ἑκατομμύρια ἀνθρώπους, σημαίνει μιὰ δίκαιη καταξίωση τοῦ ἔργου καὶ μιὰ σπουδαία μεταθανάτια προσφορά *ad memorem* στὸν ἄνθρωπο ποὺ ἡ ἑλληνικὴ γραμματιολογία τὸν γνώρισε, μὲ ἀρκετοὺς μάλιστα διατακτικοὺς ἢ ἀπορριπτικοὺς μορφασμοὺς, μόλις τὸ 1903, ἐνῶ τὸ πρῶτο του ποίημα δημοσιεύτηκε στὸν «Ἑσπερο» τῆς Λειψίας τὸ 1886. Ὁ ἴδιος ὁ Καβάφης ἂν καὶ ἔτρεμε τὴν κριτικὴν, γιὰ λόγους ἀσφαλῶς ποὺ ἔχουν σχέση καὶ μὲ τὴν ἐποχὴ του καὶ μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν του, ποθοῦσε αὐτὴ τὴν ἀναγνώριση. Καὶ πρέπει νὰ ὁμολογηθῆ ὅτι, σχετικὰ νέος ἀκόμη, ἀναγνωρίστηκε σὰν μιὰ γνήσια, μὰ ἰδιόρρυθμη ποιητικὴ φλέβα, σὰν ἓνα μάτι ποὺ ἀνίχνευε, ὅπως τὸ μάτι τοῦ Eliot, μέσα σὲ ψυχικὲς περιοχὰς ποὺ ἦταν γῆ ἄβατος γιὰ τὸν λυρισμὸ ἐκ παραδόσεως, καὶ τόπος ὑπερορίας γιὰ αὐτοτιμωρούμενους. Ἔχουμε ἀπὸ τὸ 1919 μεταφράσεις τοῦ ἔργου τοῦ Καβάφη, ὀλόκληρου τοῦ ἔως τότε ἔργου του, καὶ διάφορες εὐρωπαϊκὰς γλῶσσας. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι τὸ ἔργο αὐτό, ἔστω καὶ συμπληρωμένο, χωράει σ' ἓνα ὄχι καὶ τόσο χοντρὸ τόμο. Εἶναι ὅμως ἐπίσης ἰλήθεια ὅτι, ἀνάμεσα στὰ λίγα ὀνόματά μας ἐργατῶν τοῦ λόγου, ποὺ μιὰ δίκαιη ἀναγνώριση τὰ τίμησε μέσα στὸν εὐρύτερο εὐρωπαϊκὸ κῶρο, τρία, Σοκροῦς, Κάλβος, Καβάφης, κρατοῦν μιὰ πενιχρὴ σὲ ὄγκο ποιητικὴ συλλογὴ. Αὐτὲς ὅμως οἱ τρεῖς μορφὲς τῆς ἑλληνικῆς περιφέρειας, ἂν καὶ γεννημένες πὰ περιθώρια τῆς ἑλληνικῆς γῆς, ἀναστημένες μακριὰ ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ παλάση καὶ τὸν ἑλληνικὸ κορμῖο, μέσα σὲ μορφωτικὰ καὶ πολιτιστικὰ περιβάλλοντα ξένα, χάρισαν στὸ λαὸ μας, μὲ τὶς λίγες σελίδες τῆς ἡ καθεμιά, ἓνα ἔργο πλούσιο σὲ ἰδιότυπη συγκίνηση καὶ σὲ ἐκφραστικὰ μέσα νέα. Ἡ λιτὴ φωνὴ καὶ πρωτότυπη ἔκφραση, ποὺ κλείνει μιὰ σπάνια πυκνότητα στοχασμοῦ καὶ ἓνα ἐπίσης σπάνιο βάθος αἰσθήματος, ἡ ζωὴ τους, φίλη τῆς πικρῆς μόνωσης καὶ ἀδιάφορη στὶς ἕξαιλλες ρωμαντικὰς κωδωνοκρουσίαις ἢ στὰ φλύαρα χειλιόματα τῆς ἀνεδαφικῆς αὐτάρκειας, ἡ ἀπέχθειά τους γιὰ τὶς ὑψηλὰς καθέδρους καὶ τοὺς στόμφους τοῦ 19ου αἰῶνα, ποὺ στάθηκε ἐντούτοις ἡ χροικὴ τους πατρίδα, ἀνάδειξαν τοὺς τρεῖς αὐτοὺς ἀνθρώπους σὲ προσωπικότητες ποὺ στέκονται ὄχι μόνον στὸ στενὸ ἑλληνικὸ μας κῶρο, μὰ μέσα στὴν ἀγκόσμιαν γραμματιολογίαν, μὲ ἓνα προσωπικὸ εἰδικὸ βάρος: Αὐτὸ ποὺ χαρίζει ἡ ἰκανότης νὰ βλέπεις τὴν ἐποχὴ σου ἀπὸ μιὰ ἀτομικὴ σκοπιάν, καὶ νὰ ἰσχυρίζεσαι κάποια σπάνιά τῆς ἔκφρασης, κάποια μυστικὴ τῆς ὀρμῆς, κάποια ἐπιλή τῆς ὀλιγορίας, κάποια τῆς ἀνομολόγητη ροπῆς, κάτι ποὺ μέσα στὴν πλούσιαν ὀρμὴν τοῦ γίνεσθαι ἐσὺ τὸ ἐμόνωσης, καὶ μπόρεσες νὰ τὸ ἐκφράσεις. Αὐτὸς ὁ ἰδιαίτερος χυμὸς, αὐτὴ ἡ πτυχιὰ ἀλήθειας ἢ δοσμένη μὲ ἓνα προσωπικὸ, ἰδιόρρυθμο, μὰ ἐλκυστικὸ καὶ γνήσιο ποιητικὸ λόγο, τράβηξαν τοὺς ξένους ὅπως τὸν Καβάφη. Εἶναι βέβαια θλιβερὸ τὸ γεγονός ὅτι, καὶ ἀπὸ δικὴ μας εὐθύνη, μὰ καὶ ἀπὸ τὴν ροπὴν κάποιων ξένων νὰ θεωροῦν τὴν λογοτεχνικὴν μας

παραγωγή σάν προσφορὰ τοῦ περιθωρίου, οὔτε ἡ Εὐρώπη, οὔτε ἡ Ἀμερική γνώρισαν ἄρκετὰ τὸν Σολομό, τὸν Κάλβο, τὸν Παπαδιαμάντη, τὸν Ροῦτ — πού τὸ πηγαῖο χιοῦμορ του θὰ τιμοῦσε καὶ τοὺς ἄγγλους εἰδικούς αὐτοῦ τοῦ πνευματικοῦ ἀθλήματος—, προσωπικότητες πού ξέφυγαν ἀπὸ τὴν αὐλὴ τῶν δῆθεν σχολῶν, κέρδισαν τὸν ἑλληνικὸ τουλάχιστο σεβασμὸ μὲ τὴν ἠθικὴν τους ἀπορροή, καὶ ἀνάγκασαν τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα νὰ δώσῃ σημεῖα τῆς πανάρχαιας τῆς ἀκμῆς, καὶ νὰ ἐκφράσῃ μὲ νέους τρόπους καὶ νέο πλοῦς τὴν θερμὴ ἀνατριχίλα τοῦ παρόντος, σάν ποιήσης καὶ κράτους ἰδεῶν. Οἱ σύγχρονοί μας, ἀπὸ δίκαιο φόβο μήπως ἡ ὑστεροφημία τοὺς ἀδικήσῃ, ὅπως ὁκλήσῃ τοὺς παλαιούς, φροντίζουν τώρα μόνοι τους νὰ βγαίνουν ἀπὸ τὰ παρὰ σκηνία καὶ νὰ προωθοῦνται πρὸς τὸ γλυκὺ φῶς τῆς ράμπας, πρὸς τὴν παγῶσα δηλαδὴ σκηνή, πρὸς τὸ μεγάλο διεθνὲς κοινό, πού εἶναι ὁ ἔπαινος τοῦ ἑνα βραβεῖο γεμᾶτο ποικίλες γλύκες: προσφέρει ἀναγνώστες, τιμές, θῶκα, ἱκανοποιήσεις, πού ἡ στενὴ καὶ δύσκολη ἀγορὰ μας δύσκολα προσφέρει σὺν ἐργάτῃ τοῦ λόγου. Πρέπει ὅμως νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι ἡ μεταθανάτια ἀναγνώριση τοῦ λογοτεχνικοῦ ἔργου εἶναι, ἐξ ἀντικειμένου, ἕνα τεκμήριο ἀσφάλειας ἀσφαλέστερο ἀπὸ ὁποιοδήποτε ἄλλο, γιατί σ' αὐτὴν τὴν περίπτωσιν ἀκωρεῖ παρεμβολὴ τῆς οὐρᾶς τοῦ Σατανᾶ, ὑπὸ κάποιο προσωπεῖο, ὑπὸ μορφή φιλίας, γνωριμίας, καὶ ἄλλων τεχνασμάτων τοῦ διαβόλου, ἂν καὶ γιὰ τὸν ἀβάφη, γιὰ τὴν καταπληκτικὴ καλλιτεχνικὴ εὐθιξία του, τὴν πνευματικὴν ἐντιμότητα, τὴν ἀριστοκρατικὴν ἐνατένισον τῆς ζωῆς, θὰ ἦταν κάτι τῆς ἀδιανοήτου. Αὐτὴ ἡ ἀπόδοσις δίκαιης τιμῆς σ' αὐτὴν τὴν σπάνια σὲ μέτασιν προσωπικότητα πρέπει νὰ χαιρετιστεῖ ἀπὸ τὸν λαὸν μας, σάν μιὰ ἀναγνώρισις τῆς σημαντικῆς προσφορᾶς του στὴν περιοχὴ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τέχνης.

Ἡ Κα Rae Dalven ἐγνώρισεν σάν μεταφράστρια τοῦ Καβάφη σημαντικὰς εὐκολίας, πού τῆς χάρισαν ἡ καταγωγή της, ἡ ζωὴ της, καὶ ἡ φύση τοῦ ἔργου. Ξέρει ἄρκετὰ καλὰ τὰ ἑλληνικά, πού στάθηκαν ἡ μητρικὴ της γλῶσσα, καὶ ξέρουμε πόσο ἄνετα κωνεύεται καὶ καρποφορεῖ τὸ γλωσσικὸ μάθημα στὰ μικρὰ παιδί. Ξέρει ἐπίσης λαμπρὰ τὴν γλῶσσα, πού σ' αὐτὴν ἀποδίδει τὸ πνεῦμα τοῦ κείμενου, ἀφοῦ χρόνια τώρα ζῆ καὶ διδάσκει στὴν Ἀμερικὴ. Ἔχει, ὑπερπρόνομιο νὰ ἀποδίδει τὸν ἑλληνικὸν λόγον σὲ μιὰ γλῶσσα κατὰ κανόνα οὐκ ἀμικτώτερη σὲ ἀριθμὸν συλλαβῶν, ἀπλούστερη στὴν γραμματικὴν καὶ τὴν σύνταξιν της, καταπληκτικὰ ὅμως πλούσια σὲ ἐκφράσεις, πού διευκολύνουν τὸν μεταφραστὴν σὲ νὰ βρεῖ τὸν ὀρθὸν τόνον καὶ τὴν σωστὴν ἀπόχρωσιν. Οἱ ἀγγλικὲς λέξεις εἶναι κατὰ κανόνα συντομώτερες ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν, πράγμα πού πρὸς τὸ ἐπιτρέπει στὸν μεταφραστὴν νὰ διατηρῇ καὶ νὰ τονώσῃ τὸ νεῦρον τοῦ κειμένου ἀποδίδει, καὶ νὰ ἀποφεύγῃ τὴν ἀηδεῖς σφῆνες ἢ τὴν ἀπαράδεκτον παραλείποντας. Οἱ ἄγγλοι, σάν λαὸς ἐμπόρων, ἀπόφυγαν τὴν σπατάλη ἀκόμη καὶ στὴν ἑπιπέδον τῆς γλῶσσας τους, τὴν ἔκαμαν δηλαδὴ ἐμπορικώτερον, συμφωνώτερον μὲ τὰ αἰτήματα τῆς οἰκονομίας, αὐτὸ ὅμως ἕως τώρα δὲν ἔχει ἐμποδίσῃ αὐτὴ τὴν γλῶσσαν νὰ ἔσται μιὰ θαυμάσια λογοτεχνία, πού ἀπεχθάνεται τὴν εὐφράδειαν καὶ τὸν σιγῶν καὶ πού κινεῖται πάντα *in medias res*, πάντα ἰδιόρρυθμη καὶ ἐλκυστικὴ. Καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῇ ὅτι καμιά γλῶσσα δὲν ἐκφράζει ἀδρότερα τὸν λαὸν τῆς τῆς γέννησος, ὅσο ἡ ἀγγλικὴ γλῶσσα τὸν ἀγγλικὸν λαόν. Δυστυχῶς τῶσα τελευταῖα, ἰδιαίτερα στὴν Ἀμερικὴ, ἡ οἰκονομία ἀρχίζει νὰ κερδίζει στὴν γλῶσσαν τὸ προβάδισμα, ἂν ὄχι στὴν λογοτεχνικὴν παραγωγὴν, τουλάχιστον στὴν καθημερινὴν ζωὴν, ἰδιαίτερα στὴν περσοεικὴν τοῦ τύπου, ὅπου διαβάζοντας κανεὶς τίτλους καὶ κείμενα, ἔχει συχνὰ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι βρίσκεται μπροστὰ ἀπὸ ἕνα διαστηλεγοαφημάτων. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ γλῶσσα εὐνοεῖ τὴν προσπάθειαν. Ἡ Κα Rae Dalven, ἰδιαίτερα στὴν ἀπόδοσιν ἔργου σάν τὸ καβαφικόν, ὅπου τὸ πνεῦμα ἔχει αὐστηρὰ ἀπολακτισθῆναι, καὶ ὅπου βασιλεύει ἕνας λόγος στεγνός, περὶ τῆς

συνταρακτική γοητεία του την όφειλει σὲ μιὰ μονότονη, μὰ ἀκατάλυτη ὑποβλητικότητα. Οὔτε μὲ τὴν τεχνική του τὴν μετρική γεννάει ὁ Καβάφης προβλήματα στὴν μεταφράστριά του. Πλούσιες ὁμοιοκαταληξίες, τομές, ἀριθμὸς συλλαβῶν στὸν στίχο, εἶναι γιὰ τὸν ποιητὴ μας, ὅπως καὶ γιὰ τὸν Verlaine, «cet ail de basse cuisine». Οὔτε ἀπὸ τὸν γδυτὸ ἀπὸ στολίδια ἀκριβὰ λόγο του ἀναβλύζει ἴχνος ἀπὸ τὴν περίφημη ἐκείνη μουσικότητα, πὺ στάθηκε πάντα ὁ πονοκέφαλος τῶν μεταφραστῶν. Αὐτὴ ἡ περιβόητη μουσικότητα ἔχει δημιουργήσει τέτοιες δυσκολίες στοὺς κύκλους τῶν ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων, πὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν μεταφορὰ κειμένων, ἰδιαίτερα ποιητικῶν, ἀπὸ μιὰ γλῶσσα σὲ μιὰν ἄλλη, ἔχει γεννήσει τόσες συζητήσεις, σὲ τόνο μάλιστα ἰδιαίτερα ὀξύ, ὥστε ὠδήγησε συχνὰ σὲ συμπεράσματα ἀκραῖα ἢ ἀνεδαφικά. Πολλοί, ὑπερβάλλοντας τὴν ἀξία τὴν μουσικὴ συλλαβῶν καὶ λέξεων, κοντεύουν νὰ φτιάσουν στὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Μπετόβεν θὰ μπορούσε νὰ γράψῃ μιὰ συμφωνία του, ἀντὶ μὲ νότες, μὲ εἰδικὰ προικισμένες λέξεις, πὺ μπορούν νὰ γίνουν τὰ μουσικὰ ἀντίστοιχα τῶν πρώτων. Ἄλλοι ἀποδίδουν σὲ τέτοιο βαθμὸ πρωταρχικὴ σημασία στὴν μουσικὴ ἀξία τοῦ στίχου, ὥστε ἐμόρφωσαν τὴν γνώμη ὅτι στίς περισσότερες περιπτώσεις πρέπει νὰ ἀποφεύγεται ἡ ἀπόδοση σὲ ξένη γλῶσσα τοῦ ποιητικοῦ λόγου. Ἄλλὰ ἐκτὸς τοῦ ὅτι αὐτὸ θὰ στεροῦσε, ὅσους ξέρουν μόνον τὴν γλῶσσα τους, ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἐπαφῆ μὲ τὸν ξένο κόσμον, εἰδικὰ στὸν τομέα τῆς ποίησης, λύσεις τέτοιες, πὺ δὲ στηρίζονταν σὲ φλύαρες μεταφυσικὲς ἀναλύσεις τῆς μουσικῆς ὑφῆς τῶν στίχων, θὰ στηρίζονταν σὲ ἀνεδαφικὲς ὑποβολές τοῦ διασκεπτικοῦ νοῦ καὶ οὐκ ἐπὶ τὴν ἀπὴν πραγματικότητα. Ζωηρὲς διαμάχες δημιούργησαν συχνὰ οἱ μεταφράσεις τοῦ ἔργου τοῦ Πόε, ἰδιαίτερα τοῦ περίφημου ποιήματος: Τὸ Κοράκι, καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Baudelaire καὶ τοῦ Mallarmé. Καὶ πολλοὶ κατάληξαν στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ μοναδικὴ λύση θὰ ἦταν ἡ ἀπόδοση στίχο πρὸς στίχο τοῦ ποιήματος χωρὶς τις ρίμες, καὶ ἰδιαίτερα τις ἐσωτερικὲς κείνες ρίμες πὺ μ' αὐτὲς ὁ Πόε, αὐτὸς ὁ μάγος τοῦ στίχου, ὑφαίνει τὴν μαγιστὴ ὑποβλητικότητά τοῦ Κορακιοῦ.

Ἡ Ka Dalven τέτοια μουσικὰ θέματα δὲν εἶχε εὐτυχῶς νὰ ἀντιμετώπιση, ἐπειδὴ ὁ Καβάφης στάθηκε πάντα ἀθῶος ἀπὸ φραστικὲς μουσικότητες. Ἐννοοῦμε μὲ αὐτὸ τὰ φτηνὰ παιγνίδια τῆς harmonie imitative καὶ τῆς πλήρης παρήχησης, γιὰτὶ σὲ ὁλόκληρο σχεδὸν τὸ τόσο γυμνὸ ἀπὸ στολίδια καθαφικὸ ἔργο, μιὰ χαμηλόφωνη μὰ ὑποβλητικὴ μουσικὴ ὑπόκρουση φαίνεται πὺ συνοδεύει τὸν ξερὸ λόγο. Ἄλλὰ οὔτε καὶ τὸ ὄπλοστάσιο τῶν ποιητικῶν εἰκόνων θέλησε νὰ χρησιμοποιήσῃ. Αὐτὲς λείπουν σχεδὸν τελείως ἀπὸ τὸ ἔργο του. Εἶναι πάντα στυγνὰ ὀλιγόλογος καὶ ἀδιάφορος στίς σπιλνὲς ἐκτυπώσεις τῶν μεταφορῶν, τῶν συνεκδοχῶν, τῶν ἀλληγοριῶν, τῆς κατάργησης καὶ τῆς μετωνυμίας, ὅλου δηλαδὴ τοῦ ὄπλοστασίου τοῦ ρητορευομένου λυρισμοῦ. Δὲν ἀντιμετώπισε λοιπὸν δυσκολίες ἢ μεταφράστρια, πὺ εἶναι μάλιστα στὸ ἐνεργητικὸ τῆς ἄλλης παρόμοιες ἐργασίες, ὅπως ἡ ἀπόδοση τῶν ἀγγλικῶν τοῦ ἀγνοῦ καὶ γνήσιου ποιητῆ Γ. Ἐλιγιά; Κάθε ἄλλο. Εἶναι πραγματικὸ τόλμημα τὸ νὰ προσπαθήσῃ κανεὶς νὰ δώσῃ σὲ ξένη γλῶσσα ἡ ποιητικὸ ἔργο πὺ φαινομενικὰ ζυμώθηκε μὲ τὴν ἀφόρητη πεζολογία, ἢ πὺ μοιάζει νὰ σκοπεύῃ μόνον σὲ μιὰ ἐπαγγελματικὴ χάραξη ἰδεῶν, πὺ μιλῶν συχνὰ κοινὸς τόπους, περιφρονῶντας τὰ φτερά τοῦ ἀρχαίου Πηλοῦ καὶ τὸ γνωστὸ τοῦ ὄπλοστασίου. Γιὰτὶ ὁ ποιητὴς αὐτὸς, πὺ μισεῖ τὸ ριπίττο, κατορθώνει νὰ δίνη μὲ ἀπλοχεριὲς πεζότητες καὶ κοινῶν τόπων, μὲ τὴν ἡ του τὴν περιφρόνηση τῶν σκευοποιημάτων τοῦ κατὰ παράδοσιν λυρισμοῦ, ἐκείνη τὴν ἰδιότυπη καθαφικὴ μαγεῖα, ὅλην ἐκείνη τὴν βαρεῖα καὶ ἀθλητικὴ ἀτμόσφαιρα, πὺ τὸν ἐπνιγε σὲ ὅλην του τὴν ζωὴ. Αὐτὴν πὺ

πνίγει τόσους ανθρώπους τοῦ νέου μας πολιτισμοῦ, αὐτὴν ποὺ ἴσως, μόνο ὁ Καβάφης μέσα στὴν παγκόσμια λογοτεχνία, μπόρεσε μὲ τὸ ἀπέρητο μινὸρ του νὰ τοὺς τὴν ξηγήσῃ σιγὰ στὸ αὐτί. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος στάθηκε σὲ ὄλ- του τὴ ζωὴ ὁ μαρτυρικὸς φορέας μιᾶς πικρῆς ἀντίφρασης. Φύση ἀριστοκρα- τική, ἀναγκασμένος ἀπὸ τὴν ἀγωγή, τὴν οἰκογενειακὴ του παράδοση, τὴ κοινωνική του θέση νὰ θέλῃ νὰ εἶναι κόσμιος ἀτενίζοντας πάντα μὲ δέξ- τὸν κανόνα τῶν χρυσῶν ἐπῶν: πάντων δὲ μάλιστα αἰσχύνας: σαυτὸν, ἔβλεπε μὲ ἀγωνία τὴν ἐσώτερη φύση του νὰ κυβερνᾷ τὴν κ- θημερινή του ζωὴ, καὶ νὰ τὸν μεταβάλλῃ σὲ ἔνοχο πολίτη τῆς πολιτείας τὴ παρακμῆς. Ὅλη του ἡ ποίηση μοιάζει μὲ στυλιζαρισμένο μυρολόι, ἓνα μ- ρολοῖ ποὺ ἀπαγγάλλεται ἀπὸ μιὰ σχισμὴ ἀνοιγμένη στὴν θύρα τῆς Κόλ- σης ἀπὸ κάποιον ποὺ βρίσκεται ἐκειμέσα. Ἀπαγγέλλεται μὲ μιὰ ἐπιμονή, π- φανερῶναι ὅτι γιὰ τὸν Καβάφη ἡ ποίηση δὲν εἶναι σκοπός, εἶναι ξέσπασ- πάθους, ὅπως, —καθὼς λέει ὁ ἴδιος σὲ μιὰ εἰσαγωγή του στὸ: *The Raven a- other Poems*—, οὐνέβαινε καὶ μὲ τὸν Πόε. Τὸ ξέσπασμα ὅμως αὐτὸ δὲν ἀ- σκοπεῖ ὅπως στὴν καθαρὴ ποίηση, στὴν δημιουργία ὁμορφιάς, ἀποβλέπει στ- προσωπικὴ λύτρωση. Γι' αὐτὸ δὲν κατεβαίνει στὸν διονυσιακὸ του χῶρο κ- τῶντας ἀρχαγγελικὴ ρομφαία, μὲ συνοδεία μουσικῆς ὑπόκρουσης καὶ μὲ δι- τὰ παραφερνάλια τοῦ κατακτητῆ, λυρισμοῦ. Στέκει μπροστὰ μας ντυμέν- μὲ ράσο ἀσκητῆ καὶ κρατῶντας τὸ κομπολόι τοῦ ἁμαρτωλοῦ. Δὲν ρητορεῖ- ὑποτονθορίζει. Δὲν κοιτάζει νὰ κατακτήσῃ τοὺς ἄλλους, θέλει νὰ αὐτεξ- σιάζεται, γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ λυτρωθῆ, ὅπως ἐκεῖνοι, ποὺ στὰ παλαιὰ μο- στήρια ὑπόμεναν τὴν ἀγέρωχη ἀκαμψία ἐνὸς δίκαιου, μὰ ἀκαμπτου κανόν- γιὰ νὰ κερδίσουν τὴν ψυχὴ τους. Ποῦ βρίσκεται λοιπὸν ἡ μοναδικὴ σὲ ἡ- ποίηση αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου; Τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ σαγηνεύει τὴν ψυχὴ μα- στὶς ξερὲς ἐξομολγήσεις του; Εἶναι τὸ ὅτι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος τοῦ 19ου αἴα- ἔκοψε τὶς ψυχικὲς γέφυρες ποὺ τὸν συνέδεαν μὲ τὴν ἐποχὴ του, μὲ τὶς ε- δηλώσεις τῆς τῆς καθημερινῆς ζωῆς, μὲ τὴν ἀνεδαφικὴ αἰσιοδοξία τῆς, ποὺ ν- ἐξέφραζε μὲ μεγαλόστομη εὐφράδεια, καὶ μὲ κείνες ἀπὸ τὶς ιδέες τῆς ἃ- εἶχαν γίνῃ ιδέες τῆς ἀγορᾶς, ἐνῶ φαινομενικὰ ἀκολουθοῦσε τὸ ρεῦμα τ- σὰν καλοαναθρεμμένος ἀστὸς. Ἡ ἀπαισιόδοξη φύση του πρῶτα αἰσθάνθηκε ἃ- ὕστερα ἔζησε τὸ προανάκρουσμα τοῦ θανάτου μιᾶς ἐποχῆς, μὲ ὅλες τὶς κ- κτρὲς αὐταπάτες τῆς. Καὶ ἔσπρωξε πρὸς τὸ φῶς μαυροντυμένες καὶ κατα- πτικὲς, κάποιες ιδέες, ὄχι βέβαια νέες, μὰ κλεισμένες στὸ βάθος τῆς ὕπαρ- μέσα σὲ μιὰ φυλακὴ ὑφασμένη ἀπὸ σκοπιμότητες καὶ ὑποκρισίες. Τὶς ἐκφ- σεις αὐτὲς σκοτεινῶν πόθων τὶς προσφέρει μὲ τὴν θαυμάσια ἐκείνη ἑλλει- κότητα, ποὺ δίνει ὅλο τὸ μέτρο τῆς ἀξίας του σὰν καλλιτέχνη. Σ' αὐτὸν βοηθάει καὶ τὸ γλωσσικὸ μας ὄργανο, ποὺ βρίσκεται πάντα στὸ νεκρὸ σηῖο μιᾶς διελκυστίνδας ἀνάμεσα σὲ ἐκφραστικὰ μέσα νεκρὰ γιὰ τὴν ζωὴ, ζων- ὅμως ἀκόμη γιὰ τὸν γραπτὸ λόγον, καὶ τῆς γεμάτης χυμὸ δημοτικῆς γλώσσ- ποὺ ἀγωνίζεται γιὰ ὀριστικὴ ἐπικράτηση, ποὺ δὲν κατορθώνει ὅμως ἕως κα- νὰ ἀπαγκιστρωθῆ ὀριστικὰ ἀπὸ τὴν πρώτη, ἀπὸ αὐτὴν ποὺ σέρνει μαζῆς πανάρχαια ἐκφραστικὰ μέσα, ποὺ μπορούμε ἀκόμη τώρα νὰ νοιώσουμε ἡ- δραστικότητά τους, γιὰτὶ δὲν μπορούμε νὰ βγοῦμε ἀπὸ τὴν σκιά τῆς π- δωσης.

Τρεῖς μεγάλοι συγγραφεῖς, ὁ Κάλβος, ὁ Παπαδιαμάντης καὶ ὁ Καβός- ἐτράβηξαν ὁ καθένας τὸ κράμα του ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐπαφὴ ζωῆς καὶ παράδ- μέσα στὸ γλωσσικὸ μας ὄργανο, γιὰτὶ ἀκριβῶς ὁ καθένας ἀπ' αὐτοὺς ζῆ- ζωὴ διπλῆ, τὴν ζωὴ τῆς ἀγορᾶς, ποὺ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ζῆσῃ, καὶ τὴν ζω- τοῦ σηπλαίου, ποὺ εἶναι γι' αὐτὸν ὁ πρυμνήτης ἀναξ, ὁ κόσμος τῶν βιωμ- ποὺ κυβερνᾷ τὴν εὐαισθησία του. Αὐτὴ ἡ τελευταία στάθηκε πάντα ἡ

τίμηση τοῦ Καβάφη γιατί στέκεται σὰν στέρεο ὑπόβαθρο στὴν ἀπατηλὴ καὶ φτηνὴ ἐπίφαση. Τάνοιωσε πιά κι' αὐτὸς τὰ βήματα τῶν Ἑριννύων, ὅπως οἱ μικροὶ Λάοιτες στὸ περίφημο ποίημα «Τὰ βήματα». Αὐτὸ στάθηκε ἡ πηγὴ τῆς ἀκοίμητης ἀπαισιοδοξίας του, τῆς πίστης του στὴν ματαιότητα κάθε ἀγῶνα. ἡ εἰρωνία του γιὰ κατεστημένους θεσμούς, ἡ ἀηδία του γιὰ ὅ,τι τὸν ἀγγίζει καὶ τὸν περιβάλλει, καὶ ἡ καρτερικὴ καὶ ἀκοίμητη προσπάθεια νὰ λυτρωθῇ μὲ τὴν ἀνάμνηση. Τί τοῦ μένει λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ του; Τίποτε. Ὁ Μπρυνετιέρ, νομίζω, εἶχε δογματίσει ὅτι, γιὰ νὰ πεισθῇ κανεὶς ὅτι κάποιος ποιητὴς εἶναι μεγάλος ποιητὴς, πρέπει νὰ ἰδῇ πῶς μίλησε γιὰ τὴ φύση, τὸν ἔρωτα καὶ τὸ θάνατο. Ἄν τώρα ὁ δικὸς μας ὁ Καβάφης δοκιμαστῇ μὲ αὐτὴν τὴν λυδία λίθο, θὰ μείνῃ ὄχι μεγάλος ποιητὴς, μὰ οὔτε καν ποιητὴς, ἀφοῦ μὲ τὸ τρίπτυχο τοῦ γάλλου τεχνοκρίτη δὲν εἶχε σχεδὸν σχέση καμμία. Αὐτὸς εἶχε σχέση μὲ τὴ ζωὴ, μονάχα μὲ τὴ ζωὴ, φυσικὰ τὴ δική του. Τί σχέση μποροῦσε νάχη μὲ τίς τρεῖς θεότητες τοῦ Μπρυνετιέρ αὐτῆ ἡ βαριὰ πληγωμένη ἀνθρώπινη μονάδα, ποὺ ἀποζητοῦσε πάντα τὴν σκιά γιὰ νὰ στεγάζῃ τὴν ὑπαρξή της, ποὺ σέρνοντας πάντα στὰ μεταίχμια, γιατί εἶχε νοιώσει βαθειὰ τὴν ἀγίατρευτη παρακμὴ ἑνὸς ἀνθρώπινου τύπου, ποὺ ὁ 19ος αἰῶνας στάθηκε ὁ τάφος του; Ἐνὸς τύπου ποὺ ὁ Καβάφης τὸν ἐκπροσωπεῖ, καὶ ποὺ ἔχει καὶ τὴν εἰλικρίνεια καὶ θαυμαστὰς ἰκανότητες γιὰ νὰ τὸν ἐκφράσῃ. Γιατὶ ἀνήκει στὴν ὁμοτεχνία τους, ὅλων αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων, ποὺ δὲν πιάσκιζαν νὰ σχίσουν τὸ πλῆθος, γιὰ νὰ προβάλλουν τὴν μορφὴ τους στὸ προσκήνιο. Εἶναι αὐτοὶ ποὺ ὁ Δάντης, ἰάτρης τῶν ρωμαλέων ἐκδηλώσεων τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος, μὲ μιὰ ἐκδηλὴ περιφρόνηση παρουσιάζει στὸν τρίτο κύκλο τῆς Κόλασης.

Questi non hanno speranza di morte,
 e la lor cieca vita e tanto bassa,
 che 'nvidiosi son d' ogni altra sorte.
 Gamma di loro il mondo esser non lassa;
 misericordia e giustizia li sdegna;
 non ragionam di lor, ma guarda e passa.

Τέτοια ὅμως ἀξιολόγηση εἶναι τελείως ἀπαράδεκτη γιὰ τὴν ἐποχὴ μας. Ὁ θάνατος τοῦ ἀνθρώπινου τύπου ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω ἦταν οὐσιαστικὰ ἀπλὴ νεκροφάνεια. Γιατὶ μέσα στὰ γουδιὰ τοῦ χρόνου, σ' αὐτὸ τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνα ποὺ στάθηκε ἡ χρονικὴ του πατρίδα, δὲν ἐπλάσθηκε οὐσιαστικὰ ἕνας καινούργιος ἄνθρωπος, μὰ ἕνα παράδοξο κρᾶμα, πρᾶγμα ποὺ χαρακτηρίζει ὅλες τίς μεταβατικὲς ἐποχές, ἕνα κρᾶμα ὅπου ὁ τύπος ποὺ φαινομενικὰ ἀποχωρεῖ ἀπὸ τὴν σκηνὴ τοῦ κόσμου, διατηρεῖ ὡς πρὸς τίς ἀναλογίες, μιὰν ἡμιαντικὴ παρουσία, καὶ ἴσως νὰ ἔδωσε τὴν μεγαλύτερη ἑκατοστιαία ποσότητα πτῆ σύνθεσης. Ὁ Λεοπάρντι ἔλεγε, ὅτι δὲν ὑπάρχουν μεταβατικὲς ἐποχές, καὶ ὅτι ὅλες ἀποτελοῦν ἕναν σταθμὸ ἀνάμεσα στὸ χθὲς καὶ στὸ αὔριο. Αὐτὸ ὅμως συμβαίνει, ὅταν στὴν πορεία της ἐπάνω στὴν τροχιὰ τοῦ χρόνου ἡ ἀνθρωπότητα δὲν συναντᾷ ἐκπλήξεις, ποὺ γεννιῶνται ἀπὸ τὴν ἴδια της τὴ δράση, ὅπως ἀκριβῶς αὐτὴ τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰῶνα. Τότε ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς μνήθηκε μὲ ταχύτητες ἰλίγγου, ἐνῶ ἡ κουλτούρα, συνηθισμένη στὸ παλαιὸ ἔθνος, καὶ σέρνοντας μαζί της τίς παλαιές της ἀποσκευές, δοξασίες, αἰσθήματα, πίστεις, πεποιθήσεις προλήψεις, εἴτε ἔκανε πῶς δὲν βλέπει καὶ ἐξακολουρῶσε νὰ ρητορεύῃ, νὰ κηρύσσει καὶ νὰ ἀπαγγέλλῃ, κοιτάζοντας ψηλά, γιατί δὲν θελε νὰ ἰδῇ ποῦ πατάει, εἴτε ἐμάντευε ἢ ἔβλεπε τὴν ἀναπόφευκτη ὑποταγὴ καὶ παραδίνονταν μὲ ἀσκητικὴ ὀλιγάρκεια στὸν ἀσκητισμὸ τῆς μοναξιάς, μὲ μιὰ εὐπρόσδεκτη πρόγευση τοῦ νέου ποὺ ἔδειχνε ὁ ὀρίζοντας, καὶ ποὺ ὁ Κα-

βάφης με όλόκληρό του τὸ εἶναι τὸ ἐπεσήμανε. Ἡ ρωμαντικὴ ποίηση τοῦ Brucetiére ἐξακολουθοῦσε νὰ μεγαληγορῇ πιστὴ στὶς παρωπίδες της καὶ ὁ θάνατος, ὅπως αὐτὴ τὸν ἔδινε μεταβάλλονταν στὶς γραμμὲς της σὲ ἔπος ἡρωικό, σ' στόμφο, σὲ κάλλικη ἀνατριχίλα, ποτὲ ὅμως σὲ ἀγωνία ὑπαρξιακὴ, αὐτὴν ποσφίγγει τὴν καρδιὰ κάθε ἀνθρώπου, ὅταν μιὰ πραγματικὴ καὶ ἄμεση ἀπειλὴ τοπολιορκεῖ τὴν ὑπαρξήν.

Αὐτῆς τῆς ποίησης τὸν θάνατο ἀγνοεῖ ὁ Καβάφης, γιατί ζῆ συνεχῶς τὸ ἄλλο, τὸν γνήσιο θάνατο, ποὺ μ' αὐτὸν ἦταν δι:ποιομένη ἡ ὑπαρξή του. Δὲ τὸν ἐκφωνεῖ, γιατί δὲν εἶναι γι' αὐτὸν θεατρικὸ τρίπτυχον, ποὺ τοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἀσκῇ μιὰν εὐφράδεια γεμάτη σχετλιασμοὺς καὶ νὰ φορῇ πόζες καμπούρινο. Εἶναι γι' αὐτὸν τὸ τέλος μιᾶς ἀθλιότητος, ἢ κατάλυση μιᾶς πεζῆς, ἄχαρης, ἢ ὀδυνηρῆς πραγματικότητος. Ὁ νέος δὲν βλέπει τὸν θάνατο, γιατί ἐνῶ ὄλ γύρω του τοῦ τὸ δείχνουν, δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ πιστέψῃ, τόσο πειστικὴ εἶναι ἡ ροὴ τῆς δροσερῆς ἀκόμη ζωῆς, ὅτι θὰ τὸν κοιτάξῃ μιὰ μέρα καὶ αὐτὸν τι ἴδιο, κρατῶντας μιὰ ἀνέκκλητη ἀπόφαση. Ὁ ἡλικιωμένος πασκιζεῖ νὰ τὸν λησμονήσῃ ἢ νὰ τὸν ξερκίσῃ. Ἄλλοι, ὅπως ὁ Montaigne, ὁ μέγας διανοητῆς γαλλικῆς Ἀναγέννησης, αἰσιόδοξος στοχαστής, ποὺ πίστεψε ὅτι ὁ ἄνθρωπος μποροῦσε νὰ συνηθίσῃ σ' αὐτόν, ἂν τὸν ἀνακαλοῦσε συνεχῶς στὴ μνήμη του, ἴδιος Μιθριδάτης ποὺ πάσκιζε νὰ συνηθίσῃ στὰ δηλητήρια, κατάληξε στ' περίφημο ἀφορισμό: *ce n'est pas la mort que je crains, c'est le mourir*, ποὺ δὲ εἶναι παρὰ ἓνα δραματικὸ ὑποκατάστατο τῆς ἀγωνίας του. Ὁ Καβάφης δὲ καταφεύγει σὲ φάρμακα καὶ μαγγανεῖες γιὰ νὰ τὸν λησμονήσῃ. Δὲν τὸν ἀσχολοῦν οἱ τελευταῖες ὥρες ποὺ θὰβάλουν τελεία στὴν ὑπαρξήν. Οὔτε ἡ ἀγωνία τοῦ ἐπέκεινα τὸν συνέχει, γι' αὐτὸ δὲν καταφεύγει κάτου ἀπὸ καμιὰ πρωτατευτικὴ σκιά, ποὺ τὴν ἀπλώνει τὸ ὑπερπέραν. Τὸν βλέπει μὲ ἀμίλητο δέ, σὸν καταλύτη προσώπων ἢ ἐποχῶν ποὺ νοσταλγεῖ, καὶ βαδίζει μὲ καρτερὴν ὑποταγὴν κάτου ἀπὸ τὰ φτερά του, χωρὶς γοερὲς διαμαρτυρίες, πάντα ὄν κυριευμένος ἀπὸ μιὰ σιωπηλὴν μὰ σπαρακτικὴν ἀπελπισία. Αὐτὴ τὴν θολὴν μυσφὴ τοῦ θανάτου ἐκφράζει ὁ ποιητὴς μας, γνήσιος πρόδρομος καὶ σ' αὐτὸ ε νέας ἐποχῆς, τῆς δικῆς μας. Αὐτῆς, ποὺ, ὅπως ὁ μαθητευόμενος μάγος τῆ Γκαίτε, μέθυσε ἀπὸ τὴν ξαφνικὴν τῆς δύναμιν, καὶ δὲν μπορεῖ μὲ ὀρθολογικὸν νὰ τὴν χρησιμοποιήσῃ οὔτε καὶ νὰ καθορίσῃ στόχους σαφεῖς, ποὺ θὰ προσήγουν τὸν ἀγῶνα της γιὰ μιὰ πρὸ ἀνεκτὴ καὶ πρὸ δίκαιη ζωὴ. Ἄβουλη καὶ ἐποφάσιστη, τρέμοντας κάτου ἀπὸ τὸ βάρος μιᾶς ἀκοίμητης ἀπειλῆς θανάτου, μεγάλη μάζα στενάζει κάτου ἀπὸ τὸν ἴδιον ἐφιάλτη. Καὶ τὸν ἐκφράζει μὲ μυσταγωγικὴν λέξιν ἄγχος, ποὺ βρίσκεται σὲ ὄλων τὰ στόματα, σὲ ἰατρικὰς ἐγνώσεις, σὲ νομικὰ κείμενα καθὼς καὶ στὰ ἀφελέστερα χεῖλη, καὶ ἐκφραε τὴν ἀπελπισία γιὰ μιὰν ἀφόρητη ψυχικὴ πίεση ποὺ ὀδηγεῖ σ' ἓνα θάνατο, ὃ εἶναι ὅμως τελεία καὶ παῦλα. Εἶναι τὸ ἄγχος τοῦ Ἰούδα, ποὺ «ἀπελθὼν ἀγῆξατο».

Τὴν ἴδια ἀπουσία στὸ καθαφικὸ ἔργο σημειώνει καὶ ἡ φύση, μὲ ἡ ἔννοια ποὺ δίνει στὴ λέξιν ὁ Μπρυνετιέρ, δηλαδὴ τὸ τοπίο, τὸ δάσος, ὁ ποταμός, τὸ ποτάμι, ὁ ἔρωτας τῶν ρωμαντικῶν καὶ τῶν ἡμιρεσιονιστῶν. Αὐτὴ ἀθηκε στούς νεώτερους χρόνους, ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Ρουσώ, ἀστεῖρευτη πρὸ ἔμπνευσης γιὰ τούς ποιητὲς, καταφύγιο στὴν ἀπελπισία τους, κῶρος γιὰ νὰ στεγᾶσουν τὴν χαρὰ τους, διάκοσμος στὶς τερπνὲς εὐωχίες τους, ὅπως ὃν περίφημο πίνακα τοῦ Μανέ: *Le déjeuner sur l'herbe*, μάρτυρας τῶν ἐρώτων τους. Ποιὸς δὲν θυμᾶται τὴν Αἴμνην τοῦ Λαμαρτίν, ποὺ ἔγινε κάποια ἐποχικὸ ἐγκόλλιο τῶν ἐραστῶν. Γιὰ τὴν ποίηση ἐκείνη, ποὺ ἔφτασε ὡς τὸ κατώφλι τοῦ αἰῶνα μας στὶς μεγάλες εὐρωπαϊκὰς κῶρες, ἡ φύση δὲν εἶναι ἓνας παθητικὸς δέκτης τῆς ἀνθρώπινης χαρᾶς ἢ τοῦ ἀνθρώπινου πόνου, ἓνας καθρέφτης, οὐ

ἀντανακλᾶ ἀδιάφορα τὴν ξένη χειρονομία, μὰ μιλᾶσμα ποὺ πλέκει τὴν ζωὴ του μὲ τὴν δική μας, ἕνας συνομιλητής, ἕνας φίλος, ἕνας σύντροφος. Αὐτὴ ἡ φύση ποὺ βλέπει καὶ συμπάσχει, ὀρίζεται θαυμάσια στὸ περίφημο *Sonnet des Correspondances* τοῦ Μπωντλαίρ. Καὶ ἐνῶ στάθηκε τὸ χόμπυ πολλῶν γενεῶν ἀνθρώπων, ἦλθε ἡ ἐποχὴ μας νὰ τὴν ἀπολακτίσει. Ἡ νέα τέχνη σχεδὸν τὴν ἀγνοεῖ. Καὶ ὁ μέσος πολίτης, ὅταν τὴν ἀποζητεῖ, δὲν τὸ κάνει γιὰ νὰ ἱκανοποιηθῆ μετὰ τὴς ὁμορφιῆς τῆς αἰσθητικῆς ἀνάγκης, οὔτε γιὰ νὰ θαυμάσῃ τὴν ποικιλία τῶν χαρίτων τῆς, μὰ γιὰ νὰ θεραπεύσῃ κάποιες ἀπαιτήσεις ποὺ τοῦ δημιουργοῦσε ἡ νέα του ἐρωμένη, ἡ πόλη, τὴν ἀνάγκη γιὰ κίνηση, γιὰ ἄσκηση, γιὰ καθαρὸν ἀέρα. Εἶναι πολὺ πεζὲς σήμερα οἱ σχέσεις μας μὲ τὸ ὑπαιθρο, γιὰτὶ μᾶς ἔχει ἀφιονόσει ὁ βαρὺς ἀέρας τῶν μεγάλων οἰκισμῶν, ὁ κορεσμένος ἀπὸ ἀγωνίες γιὰ ἀπὸ συμφέροντα. Ὁ Καβάφης τὴν φύση τὴν ἀρνήθηκε καὶ αὐτός, πολὺ πρὶν ἀπὸ τὴ δική μας γενιά. Στὸ ἔργο του δὲν παρουσιάζεται σχεδὸν ποτέ, γιὰτὶ αὐτὸς ἀγάλλεται μέσα στους κλειστοὺς χώρους τῶν πόλεων, καὶ τρέφεται ἀπὸ τὴν νοσηρότητά τους, πρὸδρομος καὶ σ' αὐτὸ μᾶς ἐποχῆς σὰν τὴ δική μας, ποὺ νίκησε τὴν ἀσιτία καὶ τὴν γύμνια, καὶ τῆς χάρισε, σὰν ὠραῖα ὑποκατάστατα, τὴν κάθετη πτώση τοῦ ψυχικοῦ τόνου, τὴν ἐκτόνωση πανάρχαιων δεσμῶν, ποὺ ἐνωσαν συναισθηματικὰ τοὺς ἀνθρώπους, τῶν ἐξωπρακτικῶν τῆς ντροπῆς ἀπὸ τὴν χορεία τῶν ρυθμιστῶν τῆς ἠθικῆς πράξης, καὶ τὴν τόνωση τοῦ ἐγωῦ ἀπέναντι τῆς κοινότητος.

Ὅσο γιὰ τὸ τρίτο κριτήριον, τὸν ἔρωτα, τί μπορεῖ κανεὶς νὰ βρῆ ἀπ' αὐτὸν στὸ καθαφικὸ ἔργο; Ἀπὸ τὴν κλασικὴ του, τὴν ρωμαντικὴ ὄψη, ἀσφαλῶς οὔτε ἕκνος. Ποῦ εἶναι ἐκείνη ἡ θεωρητικὴ λατρεία, ὅλη ἐκείνη ἡ φανταστικὴ προῖκα τοῦ πόθου, ποὺ συνοδεύει τὴν ὀρμὴ γιὰ ἱκανοποίηση τοῦ γενετήσιου ἐνστικτοῦ στὴν Εὐρώπη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς προβηγκιανῆς ποίησης ὡς τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα; *Illico post cohitum cachinus auditur diabolí*, λέει ὁ δυπικὸς πατέρας τῆς ἐκκλησίας. Ὁ διαβολικὸς αὐτὸς καγχασμός, ποὺ ἀκολουθεῖ τὴν ἐπαφὴ τῶν δύο φύλων, ἀπευθύνεται ὄχι στὴν φυσιολογικὴ πράξη τὴν ἴδια, μὰ ἀσφαλῶς στὴν ποιητικὴ τῆς ἐξιδανίκευσης. Τέτοιες ὅμως μασκαράτες ὁ δικός μας Καβάφης τὴς ἀγνοεῖ. Δὲν ὑπάρχει ἡ λέξη ἔρωτας στὸ ἔργο του· ὑπάρχει μονάχα ἡ λέξη ἡδονή, ποὺ τακτικὰ ξαναγυρίζει στὰ σχετικὰ μὲ τὴς ἀγάπες του ποιήματα, μαζὶ μὲ ἐκεῖνο τὸ 23, τὸν μοιραῖον ἀριθμὸ ἐτῶν, ποὺ εἶναι γιὰ τὸν Καβάφη ἡ ὠρα τῆς ἀκμῆς τῆς ὁμορφιάς. Ξαναγυρίζει συχνὰ στὴν ποίησή του, γιὰ νὰ θυμίζῃ πάντα ὅτι γι' αὐτόν, σὲ ὀλόκληρη τὴν διαδικασίαν τοῦ λεγόμενου ἔρωτα, μὲ τοὺς λυρικοὺς προλόγους του καὶ τὴν τελικὴ χαύνωση, μόνον μιὰ στιγμὴ ἔχει σημασία: ἡ στιγμὴ τοῦ σαρκικοῦ σπασμοῦ· ὁ ἔρωτας, δηλαδὴ, ὅπως τὸν αἰσθάνεται ὀλόκληρη ἡ φύση, ποὺ δὲν τὸν στόλισε, γιὰτὶ δὲν ἤξερε νὰ τὸν στολίσει, μὲ ὅλην ἐκείνη τὴν σαγηνευτικὴ πανοπλία, ποὺ ἐχάλκευε γι' αὐτόν, γιὰ λόγους ὄχι βιολογικοὺς, μὰ καθαρὰ κοινωνικοὺς, ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμός. Ἔτσι ὁ Καβάφης, ὕστερα ἀπὸ τριακόσια σχεδὸν χρόνια ἔρχεται σὰν ἀντίπαλος τοῦ *Theophile de Viau*, τοῦ παράξενου ἐκείνου Οὐενότου ποιητῆ, ποὺ τὸν καιρὸ τοῦ Λουδοβίκου τοῦ δεκάτου τρίτου ἔδωσε τὸν παρακάτω ὀρισμὸ τοῦ ἔρωτα:

L' amour est une affection
qui par les yeux dans le corps entre,
et qui sous forme de fluxion.
s' ecoule par le bas du ventre.

Δὲν ἐστάθηκε ὅμως ἐδῶ, στὰ νόμιμα δηλαδὴ μέτρα, ὁ ἀλεξαντρινός. Σὰν πολιτισμένος ἀπὸ κάποια ἀρχαία παράδοση, ζητάει τὴν ἡδονὴν του στὸν παρὰ

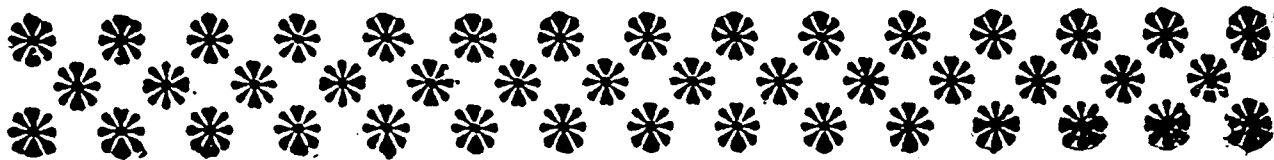
φύσιν ἔρωτα, αὐτὸν ποὺ ἀγνοεῖ τὴν κατηγορικὴν προσταγὴν τοῦ εἴδους, ποὺ ἀγωνίζεται γιὰ τὴν διατήρησίν του. Καὶ σ' αὐτὸ ἀκόμη ἡ φωνὴ τοῦ Καβάφη μοιάζει σὰν προανάκρουσμα τοῦ κόσμου μας· τοῦ κόσμου ποὺ δὲν καταδικάζει, μὰ δικαιολογεῖ, καὶ τώρα μάλιστα, στὶς μέρες μας, φαίνεται νὰ ἐπιθυμῇ καὶ νομικὰ ἀκόμη νὰ κατοχυρώσῃ κάθε σεξουαλικὴ ἐκτροπή. Ὁ Theophile, μεγάλος ἀθυρόστομος, ποὺ περιόριζε ὅμως πάντα τὶς ὁρμές του μέσα στὰ ὅρια τοῦ θεμιτοῦ, ἔσωσε, φεύγοντας, τὴν ζωὴ του ἀπὸ τὴν ὀργὴν τῆς τακτικῆς δικαιοσύνης. Μέσα στὸν Parnasse Satyrique (1623) φέρεται ὡς ἐκτελεσθεὶς τὶς 18 Αὐγούστου τοῦ ἴδιου χρόνου. Τὸν ἔκασαν ὅμως φαίνεται μόνον ἐν ἀπεικάσματι: «Ἔτσι τοὺς ἔσυραν εἰς τὴν Πλατείαν τῆς Γρέβης, ὅπου ὁ εἰρημέ- νος Θεόφιλος κήκε ζωντανὸς καὶ ἔγινε στάχιη ποὺ σκορπίστηκε στὸν ἀνε- μο». Τοὺς ἔσυραν, ἐπειδὴ ἡ ἀπόφασις ἀφοροῦσε ὄχι μόνον στὸν Θεόφιλο, μὰ καὶ «σὲ ἄλλους κατασκευαστὰς ἀσεβῶν στίχων». Θάνατος λοιπὸν γιὰ κά- ποιες φραστικὰς ὑπερβολὰς. Φαντάζεται κανεὶς τί θὰ περίμενε στὴν παλιὰ ἐκείνη κοινωνία τὸν δικὸν μας ποιητὴ, ποὺ δὲν ἀναφέρει σὲ ὀλόκληρο τὸ ἔργο του ὄνομα γυναικείου πλάσματος ποὺ μπόρεσε νὰ ἐλκύσῃ τὸν πόθο του. Ὅλο γιὰ νέους μιλεῖ, αὐτοὺς τῶν εἰκοσιτριῶν ἐτῶν, μὲ τὴν σπάνια ὁμορφιά τους. Ἀκόμη καὶ στὴν ἀρχαία Ἀθήνα δὲν θὰ γλύτινε ἀπὸ τὸ χέρι τῆς δικαιοσύ- νης, σ' αὐτὴν τὴν Ἀθήνα ποὺ τὴν θεωροῦμε ἀνεκτικὰ μητρικὴ γιὰ ὅλες τὶς σεξουαλικὰς παρεκτροπές. Εἰς τὸν «Κατὰ Τιμάρχου» τοῦ Αἰσχίνου, βρίσκεται ὁ νόμος ποὺ ἀναφέρεται στὴν ὁμοφυλοφιλία, καὶ ποὺ δὲν ἐπιβάλλει μόνον τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου στὸν ἔνοχο, μὰ καὶ τὴν ποινὴν τῆς ἀτιμίας. «Ἐάν τις Ἀθηναῖος ἐταιρήσῃ, μὴ ἐξέστω αὐτῷ τῶν ἐννέα ἀρχόντων γενέσθαι, μὴδ' ἀρχὴν ἀρχέτω μηδεμίαν... Ἐὰν δέ τις ταῦτα ποιῇ, καταγνωσθέντος αὐτοῦ ἐταιρεῖν θανάτῳ ζημιουῖσθαι».

Φύση, λοιπὸν, θάνατος καὶ ἔρωτας, μὲ τὸ περιεχόμενον ποὺ εἶχαν αὐτὲ οἱ ἔννοιες στὴν ρωμαντικὴ ὁρολογία περασμένων αἰώνων, καὶ ἰδιαίτερα τοῖ 19ου, δὲν εὐδοκίμοῦν στὴν καθαφικὴ ποίηση. Δὲν εἶναι λοιπὸν ὁ Καβάφη ποιητὴς; Ἄν ρωτήσουμε τὸν Μπρυνετιέρ, πιθανὸν ὄχι. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ το ὅμως ὡς σήμερα, πολὺ νερὸ ἔχει κυλήσει κάτω ἀπὸ τὶς γέφυρες, καὶ μάλ στα μὲ σημαντικὴ ἐπιτάχυνση. Ἡ ἐποχὴ του χαίρονταν τὰ κατορθώματά της ἔβλεπε μὲ ὑπεροψία τὴν ὑπαρξὴν τῆς καὶ περιχαρακωμένη μέσα στὰ νέα ἐπ στημονικά της ἐπιτεύγματα θεωροῦσε σὰν ἔτοιμο μπροστὰ τῆς τὸ μέλλον κ τὸ διαλαλοῦσε μὲ τὶς προφητείες της. Δὲν μπόρεσε ὅμως νὰ ἰδῇ ὅτι τὴν ἴδι ὥρα ποὺ χάριζε στὸν ἄνθρωπο πὺδ ἄνετα, πὺδ ἄκοπα, τὸ ψωμί, μὲ μιὰ διαδικ οσία τόσο συνοπτικὴ, ὁ ψυχικὸς κόσμος τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ συνάρτησή το ἡ ψυχικὴ του δηλαδὴ ἀντοχή, δὲν ἦταν βολετὸ νὰ ἀλλάξουν μὲ τὴν ἴδια τ χύτητα καὶ νὰ συζευχθοῦν τὴν νέα τεχνολογία. Αὐτὴ, μὲ βάση τὰ μαθημ τικά καὶ τὴν ἐφεύρεση, ἐπηρέαζε ἀποφασιστικὰ καὶ ἄμεσα τὶς ἐξωτερικὰς συ θήκες ζωῆς καὶ πρόσφερε στὸν ἄνθρωπο ἀπότομα μιὰ πολὺ ἀποτελεσματικ τερη λαβὴ ἐπάνω στὸν ὑλικὸν κόσμον, δὲν μποροῦσε ὅμως μὲ κανένα τρόπο ἔπηρεάση μὲ τὸν ἴδιον ρυθμὸν τὴν ψυχικὴν του ἰδιοσυστασίαν, τὴν συνισταμέ μυρίων πανάρχαιων ἐπιδράσεων, γιὰ νὰ τὴν μεταμορφώσῃ σὲ κατάλληλο ἔ κτη τῶν ἐπιτευγμάτων της. Αὐτὴ ἡ διχοστασία μεταξὺ ὑλικῆς προόδου πρω φαντικῆς καὶ ἐνὸς κλίματος ψυχικοῦ ποὺ μεταβάλλεται μόνον μὲ μιὰ πολὺ βρ δυκίνητη διαδικασία στάθηκε ἡ ἀφορμὴ, τὸ τέλος τοῦ περασμένου αἰῶνα, μάδες ἢ ἄτομα, πνευματικοὶ ἄνθρωποι, καλλιτέχνες καὶ θεωρητικοὶ τῆς πο τικῆς καὶ τῆς οἰκονομίας ἐπειδὴ ἔνοιωσαν τὴν ἀγωνίαν τοῦ βρόγχου ποὺ ἴ χισε νὰ σφίγγεται γύρω ἀπὸ τὸν λαιμὸν τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, ἄρχισαν ἀντιδροῦν ὁ καθένας μὲ τὸν τρόπον του. Λυωμένα στὶς δικὰς τους κάψουλ ἰδανικὰ ἐπιπόλαια, φροῦδες ἰδέες καὶ ἀνεδαφικὰς αἰσιοδοξίας ἔδιναν κημ

προϊόντα πού θύμιζαν ὄχι τὰ χάπια τῆς εὐτυχίας, μὰ γνήσια δηλητήρια. Οἱ μαγικοί κῆποι τῆς Ἀρμίδης πού ἔδειχναν στοὺς γένους τῶν ἀνθρώπων οἱ εὐφάνταστοι καὶ οἱ ἀφελεῖς καὶ οἱ αἰσιόδοξοι, μεταβάλλονταν σιγά - σιγά, μπροστὰ στοὺς ἀδυσώπητο μάτι τοῦ χρόνου, σὲ ἄκαρπη γῆ τριβόλων καὶ ἀγωνίας, γι' αὐτοὺς τοὺς λίγους μὰ ὀξυδερκεῖς ἀνθρώπους, πού τοὺς φώτισε ἡ ἀνησυχία τῆς καρδιάς. Ἄλλοι παρουσιάστηκαν ὁμαδικά, μὲ μανιφέστα καὶ κραυγαλέες στάσεις, ὅπως ἡ ὁμάδα τῶν Καταραμένων Ποιητῶν στὴ Γαλλία, οἱ Ἐξπρεσιονιστές, οἱ Φώβ, οἱ Κυβιστὲς στὴ ζωγραφικὴ καί, τελευταῖα ἀπ' ὅλους, εἶδος μεικτό, οἱ Νταντᾶ τοῦ Τριστάν Τσαρὰ μὲ τὸ βροντερό, καταλυτικό, μὰ συγχρόνως ἀνεδαφικό, πιστεύω τους. Ἄλλοι μεμονωμένοι. Σ' αὐτοὺς ἀνήκει καὶ ὁ Καθάφης. Προβαίνει δειλά - δειλά, σὰν νὰ τὸν λυγίζη τὸ βάρος μιᾶς ἀμαρτίας, πού πληρώνει τὰ πλούτη της μὲ τὴν ἠθικὴ κάμψη. Βγαίνει στὴ σκηνὴ σέρνοντας μαζί του τὸν ἀέρα τῆς παρακμῆς, χωρισμένος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴ φύση, καὶ ψάχνοντας γιὰ καταφύγιο μέσα σὲ παλιὲς γωνίες τῆς ἱστορίας, πού κι' αὐτὲς εἶχαν προσφέρει στὸν ἄνθρωπο κάποιο ἀπατηλὸ καταφύγιο, δίνοντας πολλὰ στὴ σὰρκα του, καὶ γυμνώνοντας τὴν ψυχὴ του. Σ' ἓναν τόνο ἐλάσσονα, τὸ ἄκρως ἀντίθετο τοῦ τόνου τῶν ντανταϊστῶν, πού ἐκπροσωποῦσαν τὴν δύναμη τῆς ὁμάδος, μέσα στὴν ἀνεκτίμητη γι' αὐτὸν πνευματικὴ μοναξιά, δίνει ὁ ποιητὴς μὲ ἐκφραστικὰ μέσα νέα σὰν σὲ οὐβερτουῖρα δραματικὴ, τὴν πρόγευση μιᾶς ἐποχῆς, τῆς ἐποχῆς μας, πού τρέμει ἐκεῖνο πού ἔχει ἡ ἴδια δημιουργήσει: *Quod finxere timent*, ὅπως ἔλεγε γιὰ τοὺς συγχρόνους τοῦ ὀρχαῖος Λουκανός.

Αὐτὴ τὴν παράξενη φωνή, παράξενη σὰν οὐσία καὶ σὰν ἔκφραση, ἀγωνίστηκε ἡ *Ka Dalven* νὰ τὴν μεταφέρη σὲ ξένο γλωσσικὸ κλίμα, ὄχι σὲ περιβάλλον ἀντιθέτου ψυχικοῦ τόνου. Ὁ Καθάφης, παρὰ τὴν ἐκφραστικὴ ἰδιορρυθμία του, παρὰ τὴν φαινομενικὴ προσκόλλησή του σὲ ὠρισμένες γωνιὲς τῆς γῆς ἢ τῆς ἱστορίας, ἐπειδὴ ἐκφράζει ἀνάγκες τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου, καὶ θέτει καὶ συζητεῖ προβλήματά του μὲ μιὰ ἀγωνία ὑπαρξιακὴ, εἶναι οὐσιαστικὰ ἓνας ποιητὴς κοσμοπολίτης. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς στάθηκε ἡ αἰτία τῆς δίκαιης ἀμοιβῆς τοῦ μόχθου τῆς μεταφράστριάς, δηλαδὴ τῆς ἐπιτυχίας της στοὺς νὰ εἰσαγάγῃ τὸν ἀναγνώστη στὸν ἰδιότυπο κόσμον τοῦ στοχασμοῦ καὶ τῆς ἀγωνίας του. Ὡς πρὸς τὴν γλῶσσα, θὰ ἦταν ἄθλος ἀνώτερος καὶ ἀπὸ τοὺς ἡράκλειους τὸ νὰ δώσῃ στὸν ξενόγλωσσο ἀναγνώστη τὴν ἰκανότητα νὰ βρῇ τὴν ἰδανικὴ γεύση τοῦ καθαφικοῦ λόγου, πού ἔχει τὴν δύναμη, μὲ τὴν ἐμπλοκὴ δύο διαφορετικῶν ἡλικιῶν τῆς ἴδιας γλώσσας, νὰ γεννάη σπινθηρὲς ἐξιδιασμένης συγκίνησης, καὶ ἓνα κλίμα κορεσμένο μὲ παράξενες ὑποβολές. Ἡ *Ka Dalven* δὲν θὰ μπορούσε, ὅπως καὶ κανεὶς ἄλλος, νὰ μεταφέρῃ στὴ γλῶσσα τῆς μετάφρασης αὐτὴ τὴν ἀλχημεία. Αὐτὸ ὅμως δὲν μειώνει καθόλου τὴν ἴξια τοῦ μεταφραστικοῦ τῆς ἔργου, πού παρουσιάζει στοὺς ξένους τὸν Καθάφη ἀπὸ τὴν ὅσο τὸ δυνατόν πλησιέστερη σκοπιά. Καὶ δίκαια ἀπόσπασε τὸν ἔπαινο τοῦ κ. W. H. Auden, ἔπαινο ἐνὸς ἀνθρώπου, πού ἡ ὑψηλὴ του τοποθέτηση μέσα στὴν ἀγγλικὴ λογοτεχνία, —τὸ 1937 τοῦ δόθηκε ἀπὸ τὸν Βασιλεῖα Γεώργιο τὸ χρυσοῦ Μετάλλιο γιὰ τὸ ποιητικὸ του ἔργο,— καὶ ἡ βαθειὰ κριτικὴ του σκέψη «ικανὴ νὰ ὑποβάλλῃ συνεχῶς κάθε λογῆς νέους καὶ σημαντικούς τρόπους γιὰ νὰ κοιτάξῃ κανεὶς τὰ ἔργα πού κρίνει», ὅπως γράφεται τὸ σχετικὸ μὲ τὸν κ. Auden ἄρθρο στὴν Βρεταννικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, κάνουν τὴν κρίση του πολὺτιμη καὶ ἀδιάβλητη. Γιατὶ ἐνῶι προσφέρει ὅλα τὰ ἐχέγγυα τῆς κριτικῆς ἐντιμότητος, δίνει στὸν ξένον ἀναγνώστη, σὲ μιὰ γλῶσσα λιτὴ καὶ συγκρατημένη, τὴ γλῶσσα τῆς πλούσιας καὶ γόνιμης πείρας, πού ἀποτρέφεται τὰ φούμαρα καὶ τοὺς γρίφους, σὲ λίγες γραμμὲς τὴν γνήσια οὐσία τοῦ καθαφικοῦ ἔργου.

ΣΤΑΥΡΟΥ ΚΥΡΙΑΚΟΥ

ΚΑΙ ΤΟΝ ΘΥΡΟΝ ΚΕΚΛΕΙΣΜΕΝΟΝ

(ΔΙΗΓΗΜΑ)

Ἀκόμη ἡ σκέψι μου με κοιτάει στὸ σπίτι τῶν ἀέναντι. Ἄν καὶ σήμερον ἔμαθα πῶς τὸ κορίτσι τελικὰ σώθηκε, ἡ ἀνησυχία μου ὅσο πάει καὶ μεγαλώνει. Ὅταν σκέφτωμαι, ὅτι πατέρας καὶ κόρη σὲ λίγες μέρες θὰ πρέπει νὰ ζητταχτοῦν στὰ μάτια ἢ, ἀκόμα χειρότερα, νὰ ζήσουν ἀποφεύγοντας ὁ ἓνας τὸ βλέμμα τοῦ ἄλλου, νὰ ξαναρχίσουν πάλι τὰ ἴδια σὰν ἐχθροὶ καὶ ἄς μπῆκε γιὰ μιὰ στιγμή ἀνάμεσά τους ὁ θάνατος, μοῦρχεται νὰ ξανακάνω τὴν ἐπίσκεψί μου, ὅσο εἶναι καιρὸς. Πολὺ φοβάμαι ὅμως πῶς αὐτὴ τῆ φορὰ — τώρα μάλιστα ποὺ δὲν θάχω δικαιολογία, ὅπως ἔχτες μετὰ τὴν ἀναχώρησι τοῦ νοσοκομειακοῦ αὐτοζινητοῦ — ὁ κύριος τοῦ σπιτιοῦ θὰ μοῦ κλείσει τὴν πόρτα στὰ μοῦτρα. Τί κοίμα νὰ μὴν ἀφήνουμε νὰ μᾶς πλησιάσουν, ὅταν λυγίζουμε κάτω ἀπ' τὸ βάρος ποὺ πᾶμε νὰ κοῦψουμε! Ἀπὸ τότε ποὺ πήδηξα στὸ δρόμο ἀπ' τὸ παράθυρο τῶν γειτόνων μου, ὅλο αὐτὸ τὸ ἐρώτημα στριφογυρίζει στὸ μυαλό μου. Γιατὶ διπλοκλειδώνονται οἱ ἄνθρωποι μπροστὰ σ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι ἢ ποὺ θέλουν νὰρθοῦν κοντὰ τους;

Θὰ μοῦ πῆτε, ἄλλαξαν τὰ πράματα καὶ κανένας σήμερον δὲν ἔχει ἀνάγκη τὸν διπλανό του, ἀφοῦ ἡ ζωὴ στηρίζεται στοὺς μαζοινοὺς, ποὺ δὲν τοὺς ξέρομε ἢ στὶς ἐπιχειρήσεις, ποὺ δὲν μᾶς ρωτᾶνε. Ἀντίρρησι θέβαια δὲν ἔχω, εἶμαι ὅμως τῆς γνώμης, πῶς ἂν ὁ ἄνθρωπος ἀποφεύγει τὸν ἄνθρωπο τότε ποὺ τὸν χρειάζεται, θὰ

Ἔτσι, μετὰ τὸν γόνιμο κάματο τῆς Κας Dalven, παρουσιάζεται ξανά μπροστὰ στὸ διεθνὲς κοινὸ αὐτὸς ὁ Ἕλληνας, ὁ δικός μας, μετὰ τὸν ἀποϊκιλο. μὲ τόσο ἐντυπωσιακὸ λόγο, σὰν προπομπὸς συνοδείας ψυχῶν, ποὺ γίνεται πυκνότερη ὅσο τὰ χρόνια περνοῦν. Γιατὶ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου κάνει τὸν Καβάφι πρὸ νέο. Αὐτὸ εἶναι φυσικὸ, ἂν σκεφτῆ κανεὶς ὅτι ἀνήκει στὴν χορεία ἐκεῖνων, ποὺ ἄρχισαν νὰ ζοῦν, πολὺ πρὶν ἀπὸ τὴν γενεά μας, τὴν ἀγωνία τῆς σημερινῆς ζωῆς καὶ νὰ τὴν προδιαγράφουν στὸ ἔργο τους, εἴτε μετὰ ἀναρχικῆς ἐξάφειας, εἴτε, καὶ αὐτὸ συμβαίνει μετὰ τὸν δικό μας ποιητὴ, σὰν ὑπὸ τὴν ἐπιρροία μιᾶς μόνιμης ἀγοραφοβίας, ποὺ δὲν ἔχει καμιά σχέση μετὰ τὴς παθολογικῆς ἰδεοληψίας, ἀλλὰ ρίζωσε ἀπὸ τὸ καθαρὸ προαίσθημα, γιὰ φύσεις μετὰ σπάνι εὐαισθησία, τοῦ ἀγῶνα ποὺ περίμενε στὰ χρόνια μας τὸν ἄνθρωπο, τῆς πόλης ἀνάμεσα σὲ δυὸ ρυθμοὺς ἐξέλιξης: τὸν ἀργὸ ρυθμὸ ἐξέλιξης τῆς ψυχικῆς του ὑφῆς, κάτι ποὺ συντελεῖται μέσα στὴν ἱστορία σύμφωνα μετὰ κανόνες ποὺ μᾶς εἶναι ἀκόμη ἀγνωστὴ ἢ νομοτέλειά τους, καὶ ποὺ ἡ βούλησή μας δὲ ἔχει τὴν δύναμη νὰ ἐξουσιάσῃ, καὶ τὸν γρήγορο ρυθμὸ τῆς ὑλικῆς του προόδου, ποὺ ἀπαιτεῖ καινούργια ψυχικὴ τάση γιὰ ν' ἀπορροφηθῆ καὶ νὰ ἀξιοποιηθῆ. Τὴν αἴσθησι αὐτῆς τῆς σκληρῆς πάλης μᾶς δίνει τὸ ἔργο τοῦ Καβάφι. Γι' αὐτὸ καὶ γίνεται κάθε μέρα πρὸ ζωντανὸ καὶ πρὸ νέο. Ἡ Κας Dalven ἀφίρωσε στὴν ἀπόδοσι τοῦ ἔργου αὐτοῦ στὴν ἀγγλικὴ γλῶσσα, σὲ μιὰ δηλαδὴ ἐργασία ποὺ τιμᾶ τὴν λογοτεχνία μας, πολὺν κόπο. Ὅχι ὅμως μόνον κόπο καὶ ἐξαιρετικὸ μεταφραστικὸ ταλέντο. Γιατὶ χωρὶς τὸ ταλέντο αὐτό, ὁ Auden, ποὺ δὲν ξέρει ἑλληνικὰ, δὲν θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ καταλάβῃ τόσο καλὸν τὸν Καβάφι, ὥστε νὰ τὸν παρουσιάσῃ στὸ ξένο κοινὸ στὴν ὠραία του εἰσαγωγή μετὰ τόση ἐνάργεια καὶ τόση σαφήνεια.

νοιώθει μέσα του μιὰ ντροπή και πάσχει νὰ τὴν κρύψει. Νὰ ἔχασε ἄραγε στὴν πόλι τὴν σιγασιὰ τῶν συγγενῶν του; Νὰ νόμισε πὼς τώρα ποῦχει χρήματα, μοιάζει μ' αὐτοὺς ποὺ θαύμαζε ἄλλοτε, χωρὶς στὸ βάθος νὰ τὸ πιστεύει; Νὰ ζῆ σ' ἓνα κόσμο ποὺ δὲν τὸν ξέροι και νὰ κυττάζει, τί κάνουν οἱ ἄλλοι, γιὰ νὰ τὸ κάνει κι' αὐτός; Νὰ βλέπει μπροστά του κάθε μέρα τοὺς σπουδαίους — τὶς εἰκόνες, τὰ λόγια και τὰ κατορθώματά τους — και νὰ σιχαίνεται τὴν μικρότητά του; Ἡ μήπως ἔχασε τὴν ἐμπιστοσύνη του στὸν ἑαυτό του ἀπὸ τότε ποὺ ὑπακούει στὴ μηχανή, ποὺ ξέροι πὼς ἀπὸ μέρα σὲ μέρα μπορεῖ νὰ τὸν διώξουν ἀπ' τὴν δουλειά του, ποὺ κανεὶς δὲν τὸν κρίνει ἀπαραίτητο στὴ θέση του, μιὰ και θὰ τὴν ἔπαιρναν τόσοι ἄλλοι, ποὺ και τὰ παιδιὰ του ἀκόμα δὲν τὸν ἀκούν, ἀφοῦ μαθαίνουν πιὸ πολλὰ στὸ σχολεῖα και στὸ δρόμο ἢ δουλεύουν και μποροῦν νὰ ζήσουν χωρὶς νὰ τὸν χρειάζονται;

Ἐδῶ νομίζω βρῖσκεται και ἡ αἰτία τῆς συμφορᾶς στὸ γειτονικό μας σπίτι. Μιὰ παρεξήγησι στὴν οἰκογένεια, ποὺ ἄγγιξε τὸν θάνατο. Βέβαια δὲν φτάνουν πάντοτε τὰ πράματα ὡς ἐκεῖ. Παύουν μονάχα οἱ γονεῖς νὰ ξέρουνε μιὰ συμβουλή γιὰ τὰ κορίτσια και τοὺς γιούς τους, οἱ ἄντρες νὰ νιώθουν τίς γυναῖκες τους κι' αὐτὲς ἀρχίζουνε νὰ ψάχνουν — θὰ μοῦ πῆτε στὸ περιοδικὸ τίς πιὸ πολλὲς φορὲς ἢ στὸν κινηματογράφο — γι' ἄλλους ἄντρες. Στὸ τέλος φυσικὰ ὅλοι συνηθίζουν στὴ μοναξιά τῆς κοινῆς ζωῆς και μάλιστα κυττοῦν μὴ σκοντάψουν ὁ ἓνας στὸν ἄλλο. Γι' αὐτό, μόλις προβάλλει κάτι δύσκολο, ποὺ θὰ μπορούσε νὰ τοὺς φέρει πιὸ κοντά, τὸ σπρώχνουν νὰ περάσει ὅσο γίνεται πιὸ γρήγορα. Κάποτε χάνουν ὅμως τὴν ὑπομονή, σταματοῦν στὴ μέση τὴν κωμωδία και κάνουν τοῦ κεφαλιοῦ τους, γιὰ νὰ ζητήσουν τὸ λόγο, μόλις φρεθοῦν κι' οἱ ἄλλοι μὲ τὸν ἴδιο τρόπο.

Ἔτσι ἔγινε και μὲ τοὺς ἀπέναντι. Τὸ κορίτσι ἄρχισε μιὰ μέρα νὰ γυρίζει σπίτι, ὅτι ὥρα ἤθελε κι' ὁ πατέρας νὰ νομίζει πὼς ὅλο τὸ ζήτημα ἦταν ἡ ὑπόληψί του. Ἐδῶ βέβαια ἔπαιξε μεγάλο ρόλο τὸ γεγονός, πὼς ὁ πατέρας ἄφησε στὸ χωριὸ τὰ χτήματά του και κουβάλησε μαζί του τὸ πνεῦμα τους. Νόμισε πὼς οἱ γείτονες ἦταν ἀστυφύλακες στὴν ἰδιωτικὴ συμπεριφορὰ και δὲν εἶδε πὼς οἱ ἄνθρωποι στὴν πόλι, ὅταν δὲν λύνουν τίς ἐννοιές τους οἱ νόμοι, εἶναι μόνοι κι' ἔρημοι. Εἶδε λοιπὸν τὴν κόρη του, ὅπως θὰ τὴν ἔβλεπε στὴν ἐπαρχία, οὐσιαστικὰ ὅμως κύτταξε τὸν ἑαυτό του. Δὲν νοιάστηκε γιὰ τὸ ζήτημά της, ἀλλὰ γιὰ τὸ δικό του ὄνομα στὴ γειτονιά α' ἄς μὴν εἶχε ἀλλάξει μὲ τοὺς γείτονες — ὅσους ἤξερε — παρὰ μιὰ καλημέρα. Γιὰ νὰ λύσει λοιπὸν τὸ πρόβλημα, βάλθηκε νὰ δέρνει τὴν κόρη του ἐλπίζοντας νὰ τὴν κάνει νὰ ζήσει, ὅπως ὅταν θὰ τῆς ἔφερνε στὸ σπίτι τὸν γαμπρὸ ποὺ θὰ τὴν πάρει. Ποῦ φτιάσανε τελικὰ τὰ πράματα, δὲν ξέρω. Πάντως, οὔτε ἡ μάνα τὰ κατάφερε ν' ἀνοίξει τὴν καρδιά τοῦ κοριτσιοῦ και νὰ κάνει τὸν ἄντρα της νὰ σκεφτεῖ λογικά, οὔτε κανένας ἀπ' τοὺς διπλανοὺς ἐνδιαφέρθηκε νὰ μάθει, τί τρέχει. Οἱ περισσότεροι μάλιστα, εἶμαι βέβαιος, τώρα ποὺ εἶδαν τὸ ἀποτέλεσμα, χάθηκαν ποὺ τὸ εἶχαν προλέψει. Γιὰ νὰ πῶ τὴν ἀλήθεια κι' ἐγὼ εἶχα φοβηθῆ πὼς σὲ κακὸ θὰ ἔβγαινε αὐτὴ ἱστορία, ἀλλὰ νὰ χτυπήσω τὴν πόρτα, ὅπως τὸ ἔκανα ἐχτὲς κατόπιν ἐροτῆς, οὔτε οὐ μοῦ πῆγε στὸ νοῦ.

Ὅπως και νᾶναι, κεντρικὸ πρόσωπο τοῦ δράματος εἶναι ἡ Ρίτα, κάπου δεκάξι - δεκαεφτά χρονῶν. Πολλὰ γιὰ τὴ ζωὴ της δὲν ἔχω νὰ σᾶς πῶ, γιατί ἔφηνε γρηγορὰ - πρῶι γιὰ τὴ δουλειά της και γύριζε ἀργὰ τὸ βράδυ. Τυχαῖα μόνο τὴν εἶχα εἶδῆ κι' ἂν τὸν τελευταῖο καιρὸ δὲν γινόταν φασαρία στὸ σπίτι τους, ὅταν ἐρχόταν, ἴτε και θὰ τὴν εἶχα προσέξει. Μιὰ ὅμως και δὲν ξέρω τίποτα σχεδὸν γι' αὐτὴ, βλέπω τώρα πὼς ἔχω λάθος νὰ νομίζω, ὅτι παίζει στὴν ὑπόθεσι τὸν κύριο ρόλο. Ὅπως ἔδῃτε, μονάχα μὲ τὸν πατέρα της μίλησα κι' ἀπ' αὐτὸν ἔμαθα τὰ καθέκαστα. Στὴ βιβλιοθήκη ἔλαβε μέρος και μιὰ θειά της, ἀλλὰ δὲν εἶπε παρὰ μιὰ - δυὸ πιζρὲς κουβέντες πάνω στὸν τρόπο ποὺ χειρίστηκε τὸ θέμα ὁ κύριος τοῦ σπιτιοῦ. Πιὸ σωστὸ λοιπὸν θάταν, ἂν ἔλεγα πὼς ἡ κοπέλλα — ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πράξι ποὺ ἔκανε — μοῦ εἶναι ὅτελα ἄγνωστη κι' ὅτι τὸ μόνο ποὺ ξέρω γύρω ἀπ' τὴν ὑπόθεσι εἶναι τὰ λόγια

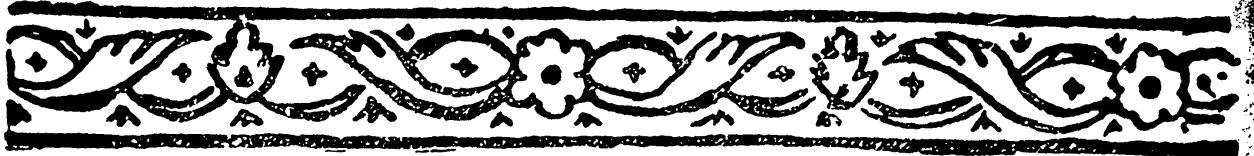
τοῦ πατέρα της. Θὰ περιοριστῶ λοιπὸν στὰ γεγονότα, ὅπως μοῦ τὰ παρόστησεν ἐκεῖνος. Μπορεῖ νὰ σχηματισετέε μάλιστα τὴ γνώμη πὼς τὸ πρόβλημα τελικὰ δὲν εἶναι τὸ κορίτσι, ἀλλ' αὐτὸς ποὺ τοῦ παραστέκεται στὴν κοινωνία.

Ἐδῶ λοιπὸν καὶ μερικὸν μῆνες ἀκούγαμε σχεδὸν κάθε βράδῳ τὶς φωνές τους — θρῆνοι καὶ κλάμματα. «Πάλι ξυλοδαρμούς ἔχουν οἱ γείτονες», λέγαμε καὶ μὲ τὰ συλλυπητήρια τέλειωνε τὸ θέμα. Ξαφνικὰ ἔχτες τὸ πρωὶ ἀναστάτωσε τὸ δρόμο μας ἡ σειρήνα τοῦ αὐτοκινήτου τῶν Πρώτων βοηθειῶν. Ὅσο πῆγαινε κι' ἐρχόταν πρὸ κοντά, ἔφτασε μπροστὰ στὴν πόρτα μας καὶ καθὼς περιμένα νὰ ξεμακρύνει, κόπηκε ἀτότομα. Τρομαγμένος ἔτρεξα στὸ παράθυρο κι' εἶδα δυὸ νοσοκόμους μ' ἓνα φορεῖο νὰ μπαίνουν στ' ἀντικρυνὸ μας σπίτι. Σχεδὸν ἀμέσως βγῆκαν σηκώνοντας τὴν Ρίτα. Δὲν πρόλαβα νὰ δῶ καλὰ - καλὰ τὸ πρόσωπό της, μοῦ φάνηκε ὅμως κάτασπρη σὰν τὸ σεντόνι ποὺ κρατοῦσε ἡ μάνα της, καθὼς πῆγαινε νὰ τὴν σκεπάσει. «Ρίτα, ζωὴ μου, γιατί μᾶς τόκανεσ αὐτό;» ἦταν τὰ μόνα λόγια ποὺ ἄκουσα, καθὼς τὸ αὐτοκίνητο ξεκινούσε κι' ἡ σειρήνα του ξανάρχισε νὰ οὐρλιάζει. Οἱ δυὸ τρεῖς περαστικοὶ ποὺ στάθηκαν νὰ μάθουν τί συμβαίνει, γρήγορα σκόρπισαν. Μερικοὶ ποὺ κύτταζαν ἀπὸ τὶς πόρτες τους, τὶς ἔκλεισαν μουρμουρίζοντας. Τραβήχτηκα κι' ἐγὼ ἀπ' τὸ παράθυρο, ἀναρωτηθῆκα τί νᾶγινε, πῆγα μιὰ στιγμή νὰ κάτσω, τὰ πόδια μου ὅμως μὲ τραβήξαν πρὸς τὴν πόρτα. Βγῆκα ἔξω, πέρασα γρήγορα τὸ δρόμο, ἀλλὰ γιὰ κακὴ μου τύχη βρῆκα τὴν πόρτα τῶν γειτόνων μας κλειστή. Χτύπησα τὸ κουδούνι καὶ περιμένα. Κανεὶς δὲν κουνήθηκε. Ἀμήχανος ἔκανα μερικὰ βήματα στὸ πεζοδρόμιο κι' ἔφτασα στὴ γωνία τοῦ σπιτιοῦ. Ὁ ἄλλος δρόμος ἦταν ἓνα σοκάκι, ἔρημο ἐκεῖνη τὴν ὥρα. Εἶπα νὰ προχωρήσω, ὅταν τὰ μάτια μου ἔπεσαν σ' ἓνα παράθυρο τοῦ σπιτιοῦ ποὺ ἦταν κλεισμένο μόνο μὲ τὰ πατζούρια. Τὸ μάνταλο φαινόταν καθαρὰ καὶ χωρὶς νὰ σκεπτῶ ἔβαλα τὸ δάχτυλό μου καὶ τὸ σήκωσα. Κύτταξα γύρω μου μὴ μὲ δεῖ κανεὶς, ἔσπρωξα τὰ παραθυρόφυλλα καὶ πήδηξα μέσα. Ἐνας ἄντρας κουβόταν πίσω ἀπὸ μιὰν ἐφημερίδα καὶ μιὰ μεσόκοπη γυναῖκα ἔκλαιγε στὸν καναπέ. Ἐκάναν κι' οἱ δυὸ τους πὼς δὲν μὲ εἶδαν, καθὼς ὅμως δὲν μιλοῦσαν, μοῦ φάνηκε σὰ νᾶξεραν πὼς κάποιος θαρχόταν σπίτι τους.

Ἐκαστα χωρὶς νὰ μοῦ πεῖ κανεὶς καὶ περιμένα. «Ὁ Θεὸς νὰ μᾶς συχωρέσει», στέναξε σὲ μιὰ στιγμή ἡ γυναῖκα σκουπίζοντας τὰ δάκρυά της. «Πῆς καλύτερο νὰ τῆς βάλει μυαλό, γιατί μ' αὐτὸ πούχει, θὰ ρίξει φωτιὰ νὰ μᾶς κάψει!» τὴν ἀποστόμωσεν ὁ ἄντρας δείχνοντας τὸ πρόσωπό του. «Τί συμβαίνει λοιπὸν; Κάνει νὰ μάθω;» τόλημσα νὰ ρωτήσω. «Καὶ νὰ θέλαμε νὰ κρυφτοῦμε, μᾶς ρεζίλεψε ἡ προκομένη! Αὔριο θὰ τὸ γράψει κι' ἡ ἐφημερίδα πὼς ἤπιε φαρμάκι», μὲ πληροφοροῦσε ἄγρυ οὗ γείτονας πετώντας τὴν ἐφημερίδα. «Φαρμάκι; Καὶ γιατί;» ρώτησα. «Μακάρι νᾶξερα! Φαίνεται ὅμως πὼς δὲν τῆς ἄρεσε νὰ εἶναι τίμια κι' ἐπειδὴ πῆγα νὰ τὴν κρατήσω στὸν ἴσιο δρόμο, βρῆκε τρόπο νὰ ξεφύγει, νὰ μᾶς ντροπιάσει πρὸς πολὺ», ἦτα ἡ ἀπόκρισις. «Μὰ καλὰ, πὼς σᾶς ντροπίασε; Ἰδέα δὲν ἔχω», ἀπάντησα μὲ τὴν σειρ μου. «Ἰδέα δὲν ἔχετε; Δὲ βλέπετε τί ὥρα γυρίζει τὸ βράδῳ στὸ σπίτι, ἐνῶ ἡ δουλειὰ της τελειώνει στὶς ἔξι;» μοῦ εἶπε σὰ νὰ μὲ μάλωνε γιὰ δική μου ἀπροσεξία. «Οἱ ἄθροιοι ἔχουν σήμερα τὶς ἔννοιές τους, γείτονα. Πάει ὁ καιρὸς ποὺ κύτταζε ὁ ἐνὸς τί κάνει ὁ ἄλλος. Βέβαια κάτι γινόταν τὰ βράδῳ στὸ σπίτι σας, ἀλλὰ τίποτα παρὶ πάνω δὲν ξέρω», παρατήρησα ὅσο μπορούσα πρὸς ἡσυχία. «Κάτι γινόταν; Ἔτσι λὲς εὐ τὴν ὀργὴ τοῦ πατέρα ποὺ θέλει νὰ βάλει τάξι στὴ φανίλια του — ποὺ μάχεται κρατῆσει τὸ μέτωπό του ψηλά, τὴν κόρη του ἄσπιλη;» ἦταν ἡ πρόκλησις. «Γιὰ σὺ θεῖτε! Τί ἔκανεσ τὸ κάτω - κάτω ἡ κοπέλλα;» εἶπα γιὰ νὰ δῶ τὰ πράματα πρὸς καθαρότητα. «Τί ἔκανε τὸ παιδί. . . Νά, δὲν ἐρχόταν κάπου - κάπου μετὰ τὴν δουλειὰ της ἀμέσως στὸ σπίτι. Ἐγὼ λέω θὰ πῆγαινε βόλτα μὲ καμμιὰ φίλη της. Αὐτὸ εἶναι ὄλο κι' ὀλο. Ἐσὺ βάζεις ἀμέσως τὸ κακὸ στὸ νοῦ σου. Στὸ εἶπα καημένε κι' ἄλλοτε. Μὴν ἀγρυπνῆς ἔτσι. Πιάστην μὲ τὸ καλὸ. Ρώτησέ την. Κάτι θὰ εἶχε νὰ σοῦ πεῖ. Τίποτα ὅμως φωνές καὶ ξυλοκόπημα. Σὰν τὸν μακαρίτη τὸν πατέρα μας, ὅταν ξεμυτοῦσα ἔ

τὸ σπίτι. Μὴν πάει, λέει καὶ μᾶς κακολογίσει ἡ γειτονιά. Ἡ γειτονιά ὅμως δὲν θά-
 ξερε τίποτε, ἂν δὲν φερνόσουν ἔτσι», παραπονέθηκε ξεσπάζοντας ἡ ἀδελφή του.
 «Ὅχι κυρά μου! Δὲν εἶναι γιὰ τὴ γειτονιά, μὰ γιὰ τὴν τιμὴ! Ἄς πεῖ ὁ κόσμος ὅ,τι
 θέλει. Ἐμένα μ' ἐνδιαφέρει ἡ παράδοσι τοῦ τόπου μας!» «Μιὰ στιγμή, γείτονα»,
 τὸν ἔκοψα, «εἶναι παράδοσι στὸν τόπο μας νὰ στέλνουν οἱ πατεράδες τὰ κορίτσια
 τοὺς νὰ δουλέψουν σὲ ξένα χέρια;» «Τί ἔκανε λέει; Καὶ πῶς δηλαδή θὰ τὴν ἔτρεφα,
 ἂν δὲ δούλευε;» ἀποκρίθηκε σασιτισμένος. «Ἄλλο ἂν δούλευε ἢ ὄχι κι' ἄλλο νὰ τὴν
 στέλνεις νὰ ζητήσῃ τὴν τύχη τῆς μακρού σου. Ἡ παράδοσι αὐτὸ δὲν τὸ ξέρει. Κι'
 ὕστερα, πῶς λές πῶς τὴν «τρέφεις», ἀφοῦ ἐργάζεται ἡ ἴδια;» τὸν προκάλεσα μὲ τὴ
 σειρὰ μου. «Καὶ νομίζεις ὅτι τῆς φτάνουν αὐτὰ πού κερδίζει, γιὰ νὰ ζήσει;» ἔκανε
 σὰ νὰ μὲ συλλυπόταν γιὰ τὴν ἀφέλεια. «Ἄ ἔτσι... Δηλαδή ἂν τῆς ἔφταναν, θὰ
 ἦταν ἐντάξει ἀπέναντί σου! Ἄς ποῦμε ὅμως πῶς κέρδιζε περισσότερο. Θὰ τὴν ἄ-
 φηγες νὰ κάνει αὐτὸ πού θέλει;» συνέχισα τὴν πρόκλησι περιεργος ν' ἀκούσω τὴν
 ἀπάντησι. «Τί θέλετε δηλαδή νὰ μᾶς πῆτε;» μὲ ρώτησε τονίζοντας τὸν πληθυντικὸ
 μήπως καὶ πάρω τὸ λόγο μου πίσω. «Ὅτι ὅποιος κερδίζει τὴ ζωὴ του μὲ τὴ δου-
 λειά του, δὲν μπορεῖ νάχει ἀφέντη πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι του κι' ἂν ἔχει, εἶναι δου-
 λος», ξεστόμισα χωρὶς νὰ νοιαστῶ γιὰ τὴ συνέπεια. «Τώρα μάλιστα! Ἡ κόρη μου σὰ
 νὰ λέμε εἶναι δούλα, ἐπειδὴ τὴ συμβουλεύω! Ἔτσι δὲν εἶναι;» μὲ εἰρωνεύτηκε ξανα-
 παίρονοντας τὸ θάρρος του. «Τὴ λέξι «συμβουλή», τὴν ἀκούω γιὰ πρώτη φορά. τοῦ
 ἀπάντησα. «Ἄν τὴ συμβουλεύεις, ὅπως λές, δὲ θὰ χαροπάλευε αὐτὴ τὴ στιγμή στὸ
 κοσμοκομεῖο», συμπλήρωσε σὰ νὰ συμμαχοῦσε μαζί μου ἡ θεία τῆς Ρίτας. «Μὲ ἄλλα
 λόγια ἐγὼ φταίω γιὰ ὅλα! Εἶσαι τώρα εὐχαριστημένη;» τὴν ἀγρίειψε ἔτοιμος νὰ
 φρυφτῆ στὴν προσβολή, πού τοῦ γινόταν. «Εὐχαριστημένος δὲν εἶναι κανένας. γεί-
 τονα, ὅταν πεθαίνουν ἄνθρωποι», εἶπα μὲ χαμηλὴ φωνή. «Ἐμένα φυσικά», πρόσ-
 εσα, «δὲ μοῦ πέφτει λόγος. Μονάχα μιὰ ἐρώτησι ἤθελα νὰ σᾶς κάνω». «Γιὰ ν' ἀ-
 ιούσουμε», μοῦ ἔδωσε τὴν ἀδεια συγκεντρώνοντας τὰ μάτια του στὸ στόμα μου. «Τί
 τῆς δίνετε τῆς κόρης σας γιὰ προίκα;» Δὲν μοῦ ἀπάντησεν ἐκεῖνος. «Τί νὰ τῆς δώ-
 σουμε τῆς κακομοίρας. Κάτι χωράφια βρίσκονται στὸ χωριό, χρόνια τώρα πού μέ-
 ρουν χέρσα. Ποιὸς τὰ θέλει σήμερα; Τοῦτο δῶ τὸ σπίτι εἶναι μὲ νοίκι». «Ὅστε δὲν
 αἰρνε τίποτα;» ἔβγαλα τὸ συμπέρασμα τὴ στιγμή πού ὁ γείτονας ἔκανε νὰ πιάσει
 ἢν ἐφημερίδα, τάχα πῶς τὸ θέμα δὲν τὸν ἔννοιαζε. «Ἐχει κάτι χρήματα στὴν Τρά-
 εζα, ὅ,τι τῆς μένει κάθε μῆνα ἀπ' τὸ μισθὸ τῆς», συνέχισεν ἐκεῖνη. «Ἄν κατά-
 ρθα καλά, ἢ κοπέλλα θάχει δυσκολίες γιὰ νὰ παντρευτῆ», παρατήρησα κυττάζον-
 τας ἐρωτηματικὰ τὸν ἀδελφὸ τῆς. «Δὲ θὰ βρεθῆ δηλαδή κανένα καλὸ παιδί γιὰ νὰ
 ἦν πάσει;» ἀρπάχτηκε ἀπότομα ἐκεῖνος παρατῶντας τὴν ἐφημερίδα. «Τῆς τὸ εὐ-
 ρομαι ὀλόγηγα. Τὸ καλὸ παιδί ὅμως θὰ πάσει αὐτὴ τὴν ἴδια κι' ὄχι τὴν προίκα πού
 ἔν ἔχει. Θὰ πάσει τὴν ὁμορφιά τῆς καὶ τὸ χαρακτήρα τῆς, ἔτσι δὲν εἶναι; Καὶ κάτι
 ἄλλο: Θὰ πάσει τὴ δουλειά τῆς, ὄχι τὴν ἀξία πού δὲν μπορεῖτε νὰ τῆς δώσετε μὲ
 τὰ χτήματά σας», ξεσπάζωσα χωρὶς νὰ κρατηθῶ. «Ὅστε ἔτσι... Αὐτὰ λοιπὸν ἤρ-
 ατε νὰ μῆς πῆτε;» μὲ ρώτησε μὲ περισσότερη ταραχὴ παρὰ εἰρωνεία ὁ πατέρας.
 Αὐτὰ, γείτονα καὶ πού σᾶς κακοφάνηκε λυπᾶμαι πολὺ. Ἡ κόρη σας ὅμως, ἂν ζή-
 τει καὶ παντρευτῆ, θὰ παντρευτῆ χωρὶς νὰ τῆς βρῆτε ἑσεῖς τὸν ἄντρα καὶ τὸ χει-
 ρερο εἶναι πῶς τὴν ἀφήνετε ὀλομόναχι ἐκεῖ πού σᾶς ἔχει πιὸ πολὺ ἀνάγκη». Λέ-
 ντας αὐτὰ τὰ λόγια τράβηξα πρὸς τὸ παράθυρο. Ἐκεῖ σταμάτησα γιὰ μιὰ στιγμή
 ἢ καθὼς μὲ κύτταζαν κι' οἱ δύο τοὺς ἀμίλητοι, ντραπήκα. «Δὲν ἤθελα νὰ σᾶς πι-
 ᾶνω», ἔκανα νὰ δικαιολογηθῶ, «ὅμως ἡ προξενιά εἶναι γι' αὐτοὺς ποῦχουν δικό
 ἴδιον σπίτι, χωράφια πού σπέρνονται καὶ γυναῖκες πού γιὰ νὰ ζήσουν, στηρίζονται
 πρὸς ἄντρες. Ἐκεῖνοι πού συμπλήρωναν τὸ ἔλλειμμα, μπορούσαν νὰ προστάξουν.
 Ἐσείς ὅμως ἔχουν παιδιά πού δὲ χρειάζονται συμπλήρωμα, δίνουν συμβουλές. Αὐ-
 τὰ πού συμβουλεύουν, ἀνοίγουν δρόμους γιὰ τὴ ζωὴ — ὄχι γιὰ τὸ θάνατο». Ἦσως
 νὰ μὴν ἄκουσαν τὰ τελευταῖα μου λόγια, γιὰ τὴν πηδῶντας στὸ δρόμο.

ΜΑΡΙΟΥ ΒΥΡΩΝΟΣ ΡΑΪΖΗ Δ. Φ.
Καθηγητοῦ Συγκριτικῆς Φιλολογίας
Πανεπιστήμιον Νοτίου Ἰλλινόϊς Η.Π.Α.

“ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΚΑΙ ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ,,

Ὁ κ. Μάριος Β. Ραΐζης, τοῦ ὁποῦ ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» εὐχαρίστος καταχωρεῖ τὴν κατωτέρω ἐνδιαφέρουσα ἐργασία, εἶναι καθηγητὴς τῆς Ἀγγλικῆς καὶ Συγκριτικῆς Φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιον SOUTHERN ILLINOIS τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ του σταδιοδρομία τιμᾷ ιδιαίτερα τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα. Σπούδασε στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν Ἀγγλικὴ καὶ Κλασσικὴ Φιλολογία. Τὸ 1959 μετέβη στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες, ὅπου συνέχισε τὶς σπουδές του στὰ PURDUE UNIVERSITY, COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARY, INSTITUTE OF WORLD AFFAIRS, Νέα Ὦρκος UNIVER. Τὸ 1955 - 56 ἔγινε καθηγητὴς στὸ WICHITA STATE UNIV. KANSAS καὶ ἀπὸ τὸ 1967 εἶναι καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Νοτίου Ἰλλινόϊς. Μὲ αὐτὴν τὴν τόσο πικνωμένη ἐπιστημονικὴ θητεία, ὁ κ. Ραΐζης (στὸ μεταξὺ ἔχει λάβει ὀκτὼ ἀπ' τὶς πρὸ σοβαρὰς ὑποτροφίας, ἐκ τῶν ὁποίων μίαν FULBRIGHT καὶ μίαν DANFORTH), συνιστᾷ γιὰ τὰ νεοελληνικὰ γράμματα μίαν ἀντιπροσώπευση καὶ ἓνα κεφάλαιο ἔξω ἀπ' τὰ γεωγραφικὰ μας σύνορα. Καί, γι' αὐτό, ἡ συνεργασία του στὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», ποὺ ἀρχίζει μὲ τὴν παρουσίαση τῆς ἀκτινοβολίας καὶ τῆς ψυχικῆς δόνησης Ἀμερικανῶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ἀποτελεῖ μαζὶ καὶ μίαν ὑπόσχεσιν γιὰ τὴν προσφοράν τοῦ κ. Ραΐζης γιὰ μίαν σύνδεσιν μὲ τὴν πνευματικὴ παράδοσιν τῆς Ἀμερικῆς Ἀκόμα, πρέπει νὰ τονίσουμε ἐδῶ τὴν ἀνάγκην ν' ἀποθησαυρίσουμε, στὴν Νεοελληνικὴ Γραμματεία, ὅλα τὰ ποιήματα, τὰ κείμενα καὶ ὅ,τι ἄλλο ἐνέπνευστοὺς ξένους τὴν ἀγάπην, τὴν συγκίνηση καὶ τὴν ἔξαρσίν τους γιὰ τὸν Μεγάλον Ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων. Εἶναι ἓνα χρέος ἱερὸν ποὺ πρέπει νὰ τὸ ἐκτελέσουμε.

Δ. Κ.

Κάθε μορφωμένος Ἕλληνας ξέρει πὼς ἀρκετοὶ ξένοι ποιητὲς καὶ διανοούμενοι βοήθησαν τὸ σκοπὸ τῆς Ἐπανάστασος τοῦ 1821 μὲ τὴν πένναν τους, ἐν ἑκατοντάδες ἄλλοι ἦρθαν καὶ πολέμησαν γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος. Τὰ ὄνόματα τοῦ Βύρωνος, τοῦ Σέλλεϋ, τοῦ Οὐγκώ, τοῦ Σατωμπριάν καὶ ἄλλων διαρροῦνται ζηρῶα στὴ συνείδησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὡστόσο ἐλάχιστοι γνωρίζουν ὅτι στὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνα τὸ ἐλάχιστον σαράντα Ἀμερικανὸν ποιητὲς καὶ ποιήτριες ἔγραψαν ἀπὸ ἓνα ἢ περισσότερα ποιήματα χαιρετώντας ἑθνοσωτήριον ξεσθήκωμα τοῦ 1821.

Μὲ τὴν ἐξαιρέσιν τῶν W. C. Bryant, J. G. Percival, F. Halleck, J. Brooks, οἱ ὑπόλοιποι εἶναι ἀφανεῖς καὶ λησμονημένοι πλὴ ἐρασιτέχνες τῆς λογιῆς, προερχόμενοι ἀπὸ τὶς τάξεις τῶν κλασσικῶν φιλολόγων, κληρικῶν, ἐκπαιδευτικῶν, στρατιωτικῶν, ἰατρῶν, φοιτητῶν, καὶ γενικὰ λογίων, ἀκόμη δὲ καὶ ῥιῶν καλῶν οἰκογενειῶν, οἱ ὁποῖες μὲ τὴν εὐαισθησίαν ποὺ χαρακτηρίζει τὸ φῶς τους ἔγραψαν μὲ ρεαλισμὸν καὶ θέρημιν γιὰ τὴν ἀνάγκην ἐθνικῆς καὶ πνευματικῆς ἀνάστασος τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ ἰδίως τῆς Ἑλληνίδος γυναίκος, τῆς μεγάλης τῆς καὶ ἀφανοῦς ἡρωίδος.

Τὸ φιλελληνικὸ αὐτὸ λογοτεχνικὸ κῶμα στὴν Ἀμερικὴ ἦταν ἀποτέλεσμα

νικά φιλελεύθερης πολιτικῆς ιδεολογίας τῶν τότε Ἀμερικανῶν, ἀλλὰ καὶ δια-
 ρων μορφωτικῶν ἐπιδράσεων, καὶ ἀκόμη καὶ προσφάτων γεγονότων, ὅπως ὁ θά-
 πτος τοῦ Βύρωνος στὸ Μεσολόγγι, καὶ ὁ ἀφάνταστος ἥρωισμὸς καὶ οἱ θυσίες
 τῶν Ἑλλήνων ἀγωνιστῶν. Ἡ κλασικὴ παιδεία ἀποτελοῦσε τότε τὴν σπονδυλικὴν
 ἄλληλ τῆς ἀνθρωπιστικῆς μορφώσεως (humanismus) στὴ νεαρὴ Ἀμερικανικὴ δη-
 κρατίαν. Ἡ φαντασία τῶν διανοουμένων ἠλεκτρίστηκε ἀμέσως ἀπὸ τὰ εὐπρόσ-
 κτα νέα ὅτι οἱ σύγχρονοι Ἕλληνες ἐπιτέλους ἔσπασαν τὰ δεσμά τους καὶ ἀπο-
 τοῦσαν μιὰ θέση στὸν ἥλιο. Σ' ἐνίσχυση τῶν κλασικιστῶν ἦρθε καὶ ὁ τότε διά-
 ρος κληρὸς, πού μὲ ἀποστολικὴ πίστη εἶδε στὸ ξεσῆχωμα τῶν Χριστιανῶν Ἑλλή-
 ν τὴν ἀπαρχὴ τοῦ θριάμβου τοῦ Σταυροῦ καὶ τὴν δίκαιη τιμωρία τῆς διαβόητης
 ρουμανικῆς ἡμισελήνου.

Ἀπὸ τὸ 1801 - 1805 οἱ Ἀμερικανοὶ εἶχαν προστριβῆς μὲ τὶς Μουσουλμανι-
 κὲς χώρες τῆς τότε Μπαρμπαραῖας (Βορ. Ἀφρική) πού τρομοκρατοῦσαν τὴν Με-
 κκαιο μὲ πειρατικὲς ἐπιδρομὲς, αἰχμαλωσίες γυναικοπαίδων, σκλαβοπάζαρα, καὶ
 πράξεις κυριολεκτικῆς θηριωδίας. Τελικὰ δὲ μιὰ στρατιωτικὴ δύναμη, πού περι-
 εβαλε καὶ ἀρχετοῦς Ἕλληνες μισθοφόρους, σὲ συνδυασμὸ μὲ ναυτικὸ βομβαρδι-
 ἀπὸ τὸν Ἀμερικανικὸ στόλο τῆς Μεσογείου, κατέστρεψε τὴ δύναμη τοῦ βαρ-
 οῦ Πασᾶ τῆς Τριπόλεως καὶ ἔθεσε τέρμα στὴν τρομοκρατία του. Ἡ νίκη αὐτὴ
 Ἀμερικανῶν τότε δίδαξε καὶ στοὺς Ἕλληνες ναυτικούς ὅτι οἱ Μουσουλμάνοι
 εἶναι ἀήττητοι οὔτε στὴν ξηρὰ οὔτε στὴν θάλασσαν. Μετὰ ἀπὸ λίγα χρόνια,
 1821 - 1828, οἱ Ἕλληνες κατάφεραν ἀποτελεσματικὰ κτυπήματα στὶς ἐνωμένε
 τικὲς δυνάμεις τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας πού συντέλεσαν τὰ μέγιστα
 ν τελικὴν ἐπίτυχία τοῦ ἀγώνα.

Παράδοσι λοιπόν, ἀλλὰ καὶ πρόσφατα γεγονότα, ἔκαναν τοὺς Ἀμερικανοὺς
 ἔρμους συμμάχους τῶν Ἑλλήνων. Στὰ λυρικά, ἐπικά, ἢ καὶ δραματικὰ ποιή-
 α πού γράφτηκαν τὴν δεκαετία 1820 - 1830 μπορεῖ κανεὶς νὰ ξεχωρίσῃ τρεῖς
 κές κατηγορίες. 1) Αὐτὰ πού ἔχουν ἐμπνευστῆ ἀπὸ, ἢ ἀναφέρονται σέ, προ-
 κότητες καὶ γεγονότα τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ λογοτεχνίας. 2)
 ἃ πού ἀποτελοῦν ἀπομιμήσεις τῶν διαφόρων Βυρωνικῶν φιλελληνικῶν ποιημά-
 ἢ ἐδαφίων, καθὼς καὶ ἐκεῖνα πού ἀσχολοῦνται μὲ βαθύτερα, φιλοσοφικώτερα,
 ἔρας πνοῆς ἔργα, σὺν τὸ ἔμμετρο δοῦμα Ἑλλὰς (1822) τοῦ Σέλλεϋ. 3)
 ἃ πού εἶναι ἐλεύθερος ἀποδόσεις ἢ ἀπομιμήσεις Ἑλληνικῶν παιάνων τῆς ἐπο-
 στοὺς ὁποῖους πρέπει νὰ περιληφθῆ ὁ «Θούριος» τοῦ Ρῆγα καὶ ὁ «Ἕμνος» τοῦ
 ομοῦ — ἔργα πού κυκλοφορήσανε μὲ ἐπιτυχία στὸ ἐξωτερικόν, σὲ πεζὲς καὶ
 τρες ἀποδόσεις, καὶ ποὶ τὰ Ἑλληνικά τους ἀκόμη ἦταν προσιτὰ στοὺς ἐνθου-
 ρεῖς Ἑλληνομαθεῖς κληρικούς καὶ λογίους τῆς ρομαντικῆς ἐκείνης ἐποχῆς.

Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τὰ στιχογραφήματα ἰδιαιτέρη θέση κατέχουν τὰ ποιήμα-
 κόν ἀσχολοῦνται μὲ τοὺς ἀγωνιστὲς καὶ τὶς θυσίες τῆς μαρτυρικῆς Ἡπείρου.
 ἴνο πού κάνει δὲ ἐντύπωση εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ διάφοροι αὐτοὶ Ἀμερικανοὶ
 τὲς ἦσαν τόσα καλὰ πληροφορημένοι γιὰ τὸν Μάρκο Μπότσαρη, τὸν Σαμουήλ,
 οῦλι, τὸ Κιοῦγχι, τὴν Πάργα, καὶ τὰ περιέγραψαν ὅλα μὲ τόση ζωντάνια καὶ
 μισμὸ, σὰν νὰ εἶχανε ζήσει τὰ γεγονότα αὐτὰ οἱ ἴδιοι. Γιὰ μᾶς, ὕστερα ἀπὸ
 σιαιὸν αἰῶνα, βεβαίως τὰ ὀνόματα αὐτὰ ἔχουν γίνε μέρος τοῦ θρύλου, τῆς ἥρωι-
 παραδόσης, πού συχνὰ γράφει τὴν ἱστορία μὲ τὴν ἴδια πέννα πού γράφει καὶ
 μοτικὸ τραγοῦδι.

Οἱ προεπαναστατικοὶ ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν, τὸ Κιοῦγχι μὲ τὸν ἥρωικὸ
 κὴλ, καὶ ἡ καταστροφὴ ἀπὸ τὶς ὁρδὲς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ τὸ 1803, μνημονεύονται
 ἄλληλα καὶ παίρνουν τὴ θέση τους ἀνάμεσα στὰ δημιουργήματα τῆς φιλελεύ-
 κας καὶ νεαρῆς Ἀμερικανικῆς Μούσας. Ἐδῶ πρέπει νὰ ἀναφερθῆ τὸ μακρο-
 στατο ποίημα «Ὁ Σουλιώτης πολέμαρχος» τοῦ S. Fairfield πού δημοσιεύτηκε
 1828, καὶ περιγράφει μὲ λεπτομέρειες τὸν ἀγῶνα στὸ Κιοῦγχι, τὰ ὑπερήφανα

λόγια τοῦ Σαμουήλ, καὶ τὸ ἥρωικὸν ὀλοκαύτωμα. Ἡ θυσία τοῦ Σουλιοῦ ἐνέπνευσε καὶ ἓνα τουλάχιστον ἀνώνυμον ποιητὴν, ὅπως βλέπει κανεὶς στὸ ποίημα «Ἡ θρι-
αμβεύουσα Ἑλλάς» τοῦ 1828. Ἡ προδοτικὴ καὶ ἀπάνθρωπη, κατὰ τοὺς Ἀμερι-
κανοὺς, παραχώρησις τῆς ὠραίας Πάργας ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους στὸν Ἀλὴ Πασᾶ
τὸν Μάιο τοῦ 1819, ἔναντι χρημάτων — μιὰ κυνικὴ πράξις πὺν ἐπρόκειτο νὰ ἐπα-
ναληφθῆ, δυστυχῶς, μὲ μοιραῖα ἐπακόλουθα στὴν περίπτωση τῆς Κύπρου τὸ 1879—
ἐνέπνευσε τὸ συγκινητικὸ λυρικὸ ποίημα «Στοὺς ἐξορίστους τῆς Πάργας» ἀγνώ-
στου ἐπίσης συγγραφέα, ἀλλὰ πὺν δημοσιεύτηκε ἐκ τῶν πρώτων τὸ 1822. Ἡ ἐξοδος
ἀπὸ τὴν Πάργα ἀναφέρεται, ἀποσπασματικά, καὶ σὲ μερικὰ ἄλλα ποιήματα, γενι-
κωτέρου φιλελληνικοῦ χαρακτήρα. Ὅπωςδήποτε τὰ ἔργα αὐτὰ ἀποτελοῦν μιὰν
ἐνδειξὴ τῆς Ἀμερικανικῆς συμπαθείας γιὰ τοὺς ξεσπιτωμένους ἀθῶους πρόσφυ-
γες — ἓνα γεγονός πὺν εἶχε συγκινήσει βαθειὰ καὶ τὸν Σολωμό.

Ἀποκορύφωμα στὸν ποιητικὸν αὐτὸ κύκλον ἀποτελοῦν τὰ ἔργα πὺν ἀγο-
λοῦνται μὲ τοὺς ἀγῶνες καὶ τὸν θάνατον τοῦ Μάρκου Μπότσαρη. Ὁ ἀφιλοκερδὴς
ἀδέκαστος καὶ ἀπλὸς χαρακτήρας του, ὁ ἀσύγκριτος ἥρωισμὸς του, τὸ νεαρὸν τῆ
ἡλικίας του, καὶ τὸ γεγονός ὅτι πεθαίνοντας ἄφησε ὀρφανὰ τὰ παιδάκια του καὶ
τὴν νεαρὴ σύζυγον, συνεκίνησε τὴν Ἀμερικανικὴ κοινὴ γνώμη καὶ τὴν ποιητικὴ φαν-
τασία πὺν τὸν περιέγραψε σὰν ἰδανικὸ παράδειγμα γιὰ μίμηση. Μέχρι προσφά-
των — γιὰτὶ τὰ καλλιτεχνικὰ γούστα καὶ κοιτῆρια ἔχουν ἀλλάξει πολὺ στὴν ἐπε-
χή μας— σχολικὲς καὶ κολλεγιακὲς ἀνθολογίαι περιεῖχαν τὴν περίφημην ὠδὴν «Μί-
κος Μπότσαρης» τοῦ Fitz - Green Halleck, πὺν ἄρεσε πολὺ καὶ στὸν Ἀλέξανδρον
Ριζο Ραγκαβῆ, ἀργότερα πρεσβευτὴ τῆς Ἑλλάδος στὶς Η.Π.Α., ὥστε τὴν με-
φρασε σὲ ἀρχαϊκὴ καὶ πομπώδη καθαρεύουσα ἢ ὅποια βέβαια καταδίκασε τὸ ὅμοιον
ποίημα σὲ μαύρη λησμονιὰ καὶ ἀφάνεια. Τὸ μεγάλο αὐτὸ ποίημα, πὺν γράφηται
ἀμέσως μετὰ ἀπ' τὴ μάχη στὸ Καρπενήσι (1823) ἀπόσπασε εὐμενῆ σχόλια καὶ
παίνους ἀπὸ πολλοὺς λογίους τῆς ἐποχῆς. Ὁ Ἑλληνικῆς καταγωγῆς καθηγητὴς Γ.
Κανάλε περιέγραψε τὸν Μπότσαρη ὡς ἐξῆς:

Ἀπ' ὅλους τοὺς ἥρωες τῆς ἀναγεννημένης Ἑλλάδος ὁ Μπό-
τσαρης «μένει ἀφθαστος σὴ δόξα του.» Τὰ τολμηρὰ κατορθώμα-
του δὲν ἔχουν προηγούμενον στὴν ἱστορίαν τῆς ἐποχῆς μας.
ἄθλος μὲ τὸν ὅποιον τελείωσε τὴν σταδιοδρομίαν του διακρίνεται
γιὰ ἄκοσμον τολμηρότητα ἀλλὰ καὶ λεπτομερῆ φροντίδα. Δὲν δ-
φύλλαξε τὸν ἑαυτόν του, ἀλλὰ τοὺς ἄνδρες του. Γιὰ τὴν ἐπι-
χείαν τοῦ σκοποῦ του δέχτηκε μόνον τριακοσίους. Γιὰ νὰ βεβαιω-
θῆ γιὰ τὸν ἥρωισμόν τους τοὺς ἔβαλε νὰ κοινωνήσουν, σὰν νὰ ἐπι-
κειτο νὰ πεθάνουν. Γιὰ νὰ τοὺς ἐμπνεύσῃ ἐμπιστοσύνην τοὺς ἔκε-
ν νὰ ὀρκισθοῦν ὅτι θὰ σώσουν τοὺς λαβωμένους ἀπὸ τὸ αἶσχος
τουρκικῆς αἰχμαλωσίας. Γιὰ νὰ ἐξισώσῃ τὴν τύχην του μὲ τὴν δ-
τους, ἔσκιε τὸ (στρατηγικὸν του) δίπλωμα, καί, σὰν τοὺς Ἀμε-
ρικανοὺς Putnam καὶ Warren ζήτησε τὰ ποσόνια τοῦ ἀπλοῦ σ-
τιώτη. Χωρὶς τύμπανα καὶ σημαῖα, οἱ Σουλιῶτες καὶ Παργιωτες
ἄρχισαν τὴν πορείαν τους, ἀφοῦ πρώτα χόρεψαν τὸν πυρρῆιον
τραγούδιον τοῦ κύκνιον ὄσμιον τοῦ δεσποτισμοῦ, σὰν τὸν παιᾶνα
ἀρχαίων Ἀθηναίων τοῦ Αἰσχύλου.

Ὁ ἥρωικὸς θάνατος τοῦ Μπότσαρη, μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς, συνεκίνησε
διανοούμενη Ἀμερικὴ ἀπ' ἄκρον σ' ἄκρον. Ἀπαγγελίαι καὶ παραστάσεις δοσά-
μεν θέμα τὸν Σουλιῶτη ἥρωα ἔγιναν σὲ διάφορες πόλεις, θέατρα καὶ κολλέγια
σκοπὸ τῆ συλλογῆς γονημάτων γιὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα. Τὸ ὠραῖον μελό-
μα «Ἑλλάς καὶ Ἐλευθερία» παίτηκε στὴν Νέαν Ἰόρκην τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1825
σύμφωνα μὲ τὴν ἐφημερίδα The Albion, πὺν στὸ φύλλον τῆς 10ης Ἰανουαρίου

καὶ μίαν ἔμμετρη μετάφραση ἑνὸς Ἑλληνικοῦ ποιήματος μὲ τὸν τίτλο «Στὴ μνήμη τοῦ Μάρκου Μπότσαρη». Ἐπίσης ἓνα δραματικὸ ἔργο «Μάρκος Μπότσαρης» πρέπει νὰ γράφτηκε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἀπὸ τὸν Augustus Julius Requier, ἂν καὶ τὸ πωζόμενον κείμενον εἶχε τυπωθῆ πολὺ ἀργότερα, τὸ 1860. Θεατρικὸ ἔργο εἶχε γραφτῆ ἐπίσης καὶ γιὰ τοὺς ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τοῦ Ἀλὴ Πασᾶ, παίχτηκε ἔκ καὶ στὸ Λονδίνο καὶ τυπώθηκε τὸ 1826. Ἄρθρα στὸ ἴδιο θέμα δημοσιεύθηκαν τὴν North American Review (Ἰανουάριος 1824) καὶ σὲ ἄλλα σοβαρὰ ἔντυπα.

Ποιήματα, ἢ ἀποσπάσματα, γιὰ τὸν Μπότσαρη γράφτηκαν καὶ ἀπὸ τὸν J. G. Brooks, πρὶν τὸν χαμό του (1822), καὶ ἀπὸ τὸν J. H. B. Latrobe, μετὰ τὴν ἄρρητο νίκη στὸ Καρπενήσι. Τὸ ποίημα τοῦ Halleck ὁμως ἀποτελεῖ ἀριστούργημα τῆς φιλοπειρωτικῆς καὶ γενικὰ φιλελληνικῆς Ἀμερικανικῆς ποίησης τῆς ἐποχῆς. Ὅταν πρωτοδημοσιεύτηκε, τὸν Ἰούνιον τοῦ 1825, οἱ ἐκδότες τοῦ περιοδικοῦ New York Review and Atheneum Magazine τὸ ἐπαίνεσαν μὲ ἐνθουσιασμό:

Θὰ ἦτο πρᾶξις μεγάλης ἀδικίας διὰ τὸν συγγραφέα τοῦ ἀνωτέρω μεγαλοπρεποῦς λυρικοῦ ποιήματος ἂν ἀποφεύγαμεν νὰ ἐκφράσωμεν τὸν θαυμασμόν μας διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν του ὁμορφίαν. Εἴμεθα ἐπίσης βέβαιοι, τουλάχιστον εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν, ὅτι ἔχομεν κάμει κάτι τὸ σπάνιον εἰς τὰ χρονικά τῆς κριτικῆς — ἐξεφράσαμεν μίαν γνώμην μὲ τὴν ὁποίαν οὐδεὶς ἀναγνώστης θὰ αἰσθανθῆ τὴν ἀνάγκην νὰ διαφωνήσῃ.

Γνώμης ἀνάλογες μὲ τὴν παραπάνω ἐκφράστηκαν καὶ ἀπὸ τοὺς γνωστοὺς συγγραφεῖς καὶ λόγιους E. A. Poe, W. C. Bryant, R. Dana καὶ πολλοὺς ἄλλους. Ὁμοίως ὁ Halleck ἔγραψε στὴν ἀδελφὴν του ὅτι ὁ «Μάρκος Μπότσαρης» του εἶχε ἀναγνωσθῆ, ἀπαγγελθῆ, καὶ ἐπαινεθῆ περισσότερες ἀπὸ χίλιες φορές στὶς Η. Π. Α., Ἄγγλια, Σκωτία, Ἰρλανδία κ.τ.λ., καὶ εἶχε μεταφρασθῆ Γαλλικὰ καὶ Ἑλληνικὰ, κόμη δὲ εἶχε ἀναφερθῆ καὶ ἀπὸ ἱερωμένους ἀπὸ τοὺς ἄμβωνες διαφόρων ἐκκλησιῶν.

.. ..

Παραθέτω μιὰ μετάφραση τοῦ ποιήματος αὐτοῦ, καθὼς καὶ μερικῶν ἄλλων, ἐνθυμίζοντας στὸν συμπαθῆ ἀναγνώστη ὅτι πολλὴ ἀπὸ τὴν ὁμορφίαν τοῦ πρωτοποῦ χάνεται στὴ μεταφορὰ ἀπ' τὴ μιὰ γλῶσσα στὴν ἄλλη. Ὅπωςδήποτε, προσπάσσομαι νὰ παραμείνω πιστὸς στὸ νόημα τοῦ κάθε στιχοῦργήματος, μεταχειριζόμενος ἴδιες εἰκόνας, σχήματα λόγου, καὶ ἐκφραστικὰ μέσα ἀπεικονίσεως ἐν γένει. Μισοαλλαγές, ἰδίως λέξεων, ἦταν ἀπαραίτητες γιὰ νὰ ἐπιτευχθῆ τὸ μέτρο, ἢ ὁμοιοταληξία, καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἰδίωμα.

Βιβλιογραφικὴ, φιλολογικὴ, καὶ ἱστορικὴ πηγὴ τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῆς εἶναι τὸ κείμενον λόγον, ἢ ἀγγλικὴ διατριβὴ τοῦ ὁμογενοῦς καθηγητοῦ κυρίου Ἀλεξάνδρου Παπαδοπούλου «Ἀμερικανοὶ Ποιηταὶ καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, 1821 - 1828», ποὺ γράφτηκε τὸ 1962 στὸ Πανεπιστήμιον Ροῦσβελτ τοῦ Σικάγου. Στὸν Παπαδόπουλον ἐκφράζω ἐδῶ δημοσίᾳ ἔπαινον γιὰ τὴν λεπτομερῆ καὶ πρωτοποριακὴ μελέτη του. Ἐλπίζω δὲ ὅτι σύντομα θὰ καταστῆ δυνατόν νὰ ἐκδοθῆ μία ἄλλης ἀνθολογία τῶν φιλελληνικῶν αὐτῶν ἔργων, καθὼς καὶ μία εὐρύτερη φιλολογικὴ μελέτη μὲ βάση τὴν ἐξαιρετικὴν ἐργασίαν τοῦ φιλοπόνου καὶ ἀφοσιωμένου αὐτοῦ φιλόλογου καὶ ἐκπαιδευτικοῦ.

Professor M. Byron Raizis
Department of English
Southern Illinois University
Carbondale, Illinois 62901
U.S.A.

by Fitz - Greene Halleck (1823)

Μάρκος Μπότσαρης

Στὴ σίγουρη του τὴ σκηνὴ βαθειὰ μέσ' τὰ μεσάνυχτα
ὁ Τοῦρκος ὄνειρεύεται τὴν ὥραν ἐκείνη
πὸ ἢ Ἑλλάδα τρέμοντας τὴν τρομερὴ του ἔχθηρα
ἰκευτικὰ τὸ γόνυ θὰ κλείνει.

Μέσα σὲ στρατόπεδα καὶ παλάτια ὄνειρεμένα
τοῦ νικητῆ τὰ τρόπαια τὰ ἔχει ἤδη στημένα·
θριαμβευτικὸ στ' ὄνειρό του τραγούδι ἀγρικαίει,
κι' ὕστερα τοῦ μονάρχη τὴ βούλα φορώντας
καλοκαθίζει στὸ βασιλικὸ του θρόνι — ρήγας ὄντας
κι' ὁ νοῦς του ὁ ἀχαλίνωτος χαρούμενα πετώντας
ἦταν σὰν τὸ πουλὶ πὸ στῆς Ἐδὲμ τὸν κῆπο φτερουγάει.

Μέσα στοῦ δάσους τὶς σκιές, νυχτερινὸ καρτέρι
στήνει ὁ Μπότσαρης μαζὺ μὲ τοὺς Σουλιῶτες
παλικάρια μὲ καρδιὰ καὶ γερὸ χέρι
δοκιμασιμένους στὸ σπαθί, ἄξιους πατριῶτες.
Ἐκεῖ οἱ Περσικὲς ὀρδὲς εἶχαν σταθῆ,
ἐκεῖ χαρούμενη ἢ γῆ τὸ αἷμα τους εἶχε γευθῆ
τῶν ἀρχαίων Πλαταιῶν τὴν ἡμέραν ἐκείνην·
καὶ τώρα ἐκεῖ ἀνέπνεαν τὸν στοιχειωμένο ἀέρα
τέκνα προγόνων πὸ κερδίσανε τὴ νίκη ἐκεῖ πέρα,
μ' ἔτοιμο χέρι καὶ ψυχὴ πὸ δὲν ξέρει φοβέρα,
σβέλτοι ὅπως κι' ἐκεῖνοι.

Μιὰ ὥρα πέρασε — ὁ Τοῦρκος ξυπνᾷ.
Τὸ λαμπρὸ ἐκεῖνο ὄνειρο ἦτανε τὸ στερνὸ του·
ξύπνησε ἀκούγοντας τοὺς σκοποὺς πὸ σκοῦζαν:
«Στὰ ὅπλα! Οἱ Ἕλληνες, οἱ Ἕλληνες πλακῶσαν!»
Ξύπνησε — μέσα σὲ φλόγα καὶ καπνὸ νὰ βρῆ τὸ θανατά,
σὲ κλαγγὴ σπαθιῶν, κραυγὲς καὶ βογγυτά,
σὲ γρήγορη φωτιά ἀπὸ πυκνὰ βόλια θανάτου
πὸ σὰν ἀστροπελέκι ἀπ' τὴ βουνίσια νεφέλη πέφτει
κι' ἄκουσε, μὲ φωνὴ σὰν βούκινο πὸ ἤχει,
τὸν Μπότσαρη τοὺς ἄνδρες του νὰ παρακινή:
«Ὡσοπου ὁ τελευταῖος ἐχθρὸς ξεψυχήσει, κτυπᾶτε·
ὑπὲρ βωριῶν καὶ ἐστιῶν, κτυπᾶτε·
γιὰ τοὺς χορταριασιμένους τῶν προγόνων σας τάφους, κτυπᾶτε·
γιὰ τὸν Θεό, καὶ γιὰ τὴν πατρικὴ σας γῆ!»

Παλικαρίσια πάλεψαν, σκληρὰ καὶ γενναῖα·
μ' ἐχθροὺς νεκροὺς καλύψανε τῆς μάχης τὸ πεδίο,
νικήσανε, μὰ ὁ Μπότσαρης κτυπιέται μοιραῖα,
καὶ ἀπ' τὸ αἷμα του ἀδειάζει τῆς ζωῆς τὸ δοχεῖο.
Οἱ λίγοι πὸ γλυτώσανε σύντροφοι του νὰ δοῦνε προφτάξαν
τὸ χαριόγελό του σὰν τὸ πεοήφανο «ζήτω» τους φωνάζαν
πὸ τὸ πεδίο τ' ἄλικο τὸ εἶχανε κερδίσει!
κι' ὕστερα εἶδαν στὸ θάνατο τὰ μάτια του νὰ σφαλοῦν
μὲ γαλήνη, τὴ νύχτα γιὰ ν' ἀναπαυθοῦν,

σάν άγριολούλουδα στοῦ ἡλίου τῆ δύση.

Ἔλα, θάνατε, σὸ νυφικὸ τὸ δῶμα!
 ἔλα στῆς μάνας πού γιὰ πρώτη φορὰ ἀγαπημένα
 νοιώθει τὴν πνοὴ ἀπ' τοῦ πρωτόγεννου της τὸ στόμα·
 ἔλα ὅταν τὰ δεσιὰ τὰ εὐλογημένα
 πού κρατοῦνε τὸ θανατικὸ τσακίσουν
 καὶ πολιτεῖες πολυάνθρωπες τὸ κτύπημα θρηνήσουν·
 ἔλα μὲ τοῦ χτικιοῦ τὴν παλερὴ μορφὴ
 τοῦ σεισμοῦ τῆ δόνοση, τοῦ ὠκεανοῦ τὴν ὄρμη
 ἔλα σάν ἡ καρδιά κτυπάει γοργὴ καὶ θερμὴ,
 σὲ συμποσίου τραγούδι, καὶ χορὸ, καὶ οἰνοποσία·
 τί τρομερὸς πού εἶσαι ἐσὺ — ὁ θρῆνος,
 ἡ καμπάνα ἡ νεκρικὴ, τὸ σάβανο, τὸ κιβούρι, ὁ βόγγος·
 κι' ὅλα δικά σου εἶναι ὅσα μᾶς φέρνει ὁ φόβος
 τῆς ἀγωνίας ἢ ἡ γνώση, ἢ τ' ὄνειρου ἢ ὄπτασία.

Ἄλλὰ σὸν ἦρωα, ὅταν μὲ τὸ σπαθὶ του
 τῶν ἐλευθέρων ἡ μάχη ἔχει πὰ κερδιθῆ,
 ἢ φωνὴ σου ἀντηχεῖ σάν λόγος προφήτου·
 καὶ ἀκούγονται σὸν τόνο τοῦ κτύπου
 οἱ εὐχαριστίες μυριάδων πού δὲν ἔχουν γεννηθῆ.
 Ἔλα, ὅταν τῆς φήμης τὰ ἔργα εἶναι τελειωμένα —
 ἔλα, μὲ τὰ δαφνόφυλλα τ' αἱματοκερδισμένα —
 ἔλα σάν ἡ ὠρα τοῦ ἀποκορύφου κτυπᾷ —
 τότε τῶν σθησμένων ματιῶν σου ἡ ἀπόγεια λάμψη
 γι' αὐτὸν εἶναι εὐπρόσδεκτη σάν τὴν ὄψη
 τ' οὐρανοῦ καὶ τῶν ἄστρων σ' αὐτοὺς πού ζοῦν στὰ δεσιὰ,
 τ' ἄρπαγμὰ σου καλὸδεχτο ὅπως τ' ἀδελφικὸ
 τὸ χέρι σὲ τόπο ξενικὸ·
 εὐπρόσδεκτο τὸ κάλεσμα σου σάν τὴν κραυγὴ
 πού ἔλεγε ὅτι τῶν Ἰνδικῶν νησιῶν ἦταν σιμὰ ἡ γῆ
 σὸν Γενοβέζο· πού τὸν ἄγνωστο κόσμον ἐρευνουῖσε,
 καθὼς ὁ ἄνεμος ὁ στεριανός, ἀπὸ φοινικόδασα τῆς ἄμμου,
 καὶ πορτοκαλεῶνες καὶ ἀγροὺς βαλοάμου,
 πάνω ἀπ' τὴς θάλασσες τῆς Αἴτης φυσουῖσε.

Μπότσαρη! μὲ τὰ γενναῖα παλικάρια τὰ τρανὰ
 πού ἡ Ἑλλάδα ἀνάθρεψε στῆς δόξας της τὴν ὠρα,
 ἀναπαύσου — μνήματα δὲν ὑπάρχουν πιδ λαμπρά,
 πουθενὰ σ' ὅλην αὐτὴ τὴν ἔνδοξο χώρα.
 Πένθημα δὲν ἐφόρεσε αὐτὴ γιὰ σένα πέπλα
 οὔτε ἔκανε τὴ μαύρη νεκροφόρα νὰ κουνᾷ τὰ λοφία τοῦ ζόφου,
 σάν κομμένα κλαδιὰ ἀπ' τοῦ θανάτου τ' ἄφυλλα δένδρα
 μ' ἐπίδειξη θλίψης καὶ πομπῆ ἄδεια,
 ἄκαρδη πολυτέλεια τοῦ τάφου·
 Ἄλλ' αὐτὴ ἐσένα σάν ἓνα πολυαγαπημένο θυμᾶται
 πού γιὰ λίγο κοντὰ ἀπ' αὐτοὺς πού ἀγαπάει ἀποσπᾶται·
 γιὰ σένα τοῦ ποιητῆ ἡ λύρα ἐβραβεύθη

«Ὁ Σουλιώτης πολέμαρχος»

(ἀπόσπασμα)

τοῦ S. L. Fairfield

«Ἐλα! θὰ σ' ἀνταμώσουμε ὅπως ὁ σκλάβος
 συναντᾷ ἀπελπισμένα τὴν τυραννία!
 κι ἡ Κιάφα θὰ γίνῃ τοῦ Σουλιώτη ὁ τάφος,
 ἢ τοῦ Ἄλῃ Ἀσλάν ἢ στερνὴ κατοικία.»

.....

Ἔτσι τοῦ Σουλιοῦ οἱ γκρεμοὶ καὶ τὰ βράχια γενῆκαν
 μιὰ ἀπαίσια μᾶζα ἀπὸ φωτιά καὶ αἷμα,
 ἐκεῖ ὅπου χαλάσματα καὶ φλόγες πεταχτῆκαν
 ἡ Λευτεριά εἶχε παραδώσει τὸ πνεῦμα.

Ἐκεῖ τυράννοι δὲν θὰ τολμήσουν ποτὲ νὰ σταθοῦνε,
 ὅσο τὰ Σουλιωτόπουλα ἀψηφοῦνε τὴ μπόρα,
 στὴ Γῆ τὴν ἅγια, τὴν περήφανη, ποὺ ἄλλοι τὴν ἱστοροῦνε,
 ὅπου ἡ Δόξα λαμπυρίζει στοῦ Θανάτου τὴν ὥρα.

ἀπόδοση: Μ. Βύρων Ραῖζης

Ἀποσιεύθηκε στὴ
Philadelphia Album, and Ladies Literary Gasette, III (Oktober 22, 1828),

ἀπόδοση Μ. Βύρωνος Ραῖζη

ἀνωνύμου «Στοὺς ἐξωρίστους τῆς Πάργας»

(ἀπόσπασμα)

Παιδιά τῆς Πάργας, ἡ πατρίδα σας ἦταν ὡραία,
 κοντὰ στὸ γαλάζιο γυαλὸ μὲ τὰ πράσινα φύκια,
 ὅταν περήφανα κυμάτιζε ὁ Σταυρὸς στὴ σημαία,
 καὶ οἱ ἐπάλξεις, τῶν γενναίων τὰ πῆθια!

Πόσο βαθειὰ μέσ' τὴν λύπη οἱ καρδιές σας θὲ νᾶν βουτηγμένες,
 καθὼς ἀποχαιρετούσατε τὶς γαῖες, τὶς πατρικές·
 ἐνῶ πάνω ἀπ' τ' ὄμορφα στέρνα συννεφοσκεπασμένες
 ἦταν τῆς Λευτεριάς οἱ νεκρικὲς πυρές!

Ἄν καὶ περιπλανιέστε, ἀνώνυμοι χωρὶς πιά κατοικία,
 θὲ νᾶσθε πάντα οἱ ἐξόριστοι τῆς Λευτεριάς,
 ἢ δόξα θὰ σᾶς ἀκολουθῇ παντοῦ χωρὶς ἀργοπορία,
 καὶ θὰ λάμπῃ σὰν φάρος ἀδέσμευτης παληκαριάς.

Κι ἂν ροβολᾶτε στ' ἄγρια τὰ βράχια, ἢ σᾶς δέρνει τὸ κῦμα,
 ἢ ὁ δρόμος σᾶς φέρνει στὴν ἔρημη γῆ,

περήφανοι θὰ αἰσtάνεσθε ποὺ δὲν γίνετε τῶν ἐχθρῶν σας κτῆμα
στὴν ὁμορφὴ σας πατρίδα ὅπου τὸ φῶς τοῦ ἡλίου πρωτοεῖχάτε δ

Minerva, I (November 9, 1822), 248.

Ἀπόδοση Μ. Βύρωνος Ραΐζη

ἄνωνόμου «Ἡ θριαμβεύουσα Ἑλλάς»

(ἀπόσπασμα)

Σούλι, σήκωσ' τα ὅλα περήφανα τὰ λάβαρα στὸν ἀέρα,
μείνε πιστὸ παντοινὰ στὴ πίστη σου καὶ τὸ νόμο.
Στὴ μάχη θεὸ νὰ σὲ καθοδηγᾷ ἢ σκιά τοῦ πατέρα,
κι ἡ ἀνδρεία του θάναί ψύχωμα γιὰ σὲ στῆς λευτεριάς τὸ δρόμ

The Philadelphia Monthly Magazine,

I (February 15, 1828), 230 - 231.

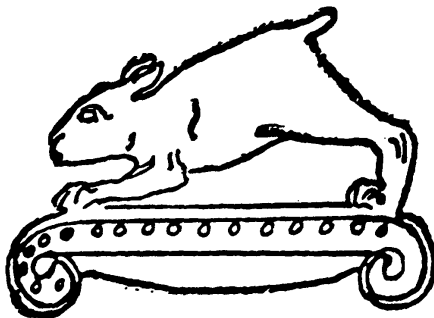
ἀπόσπασμα

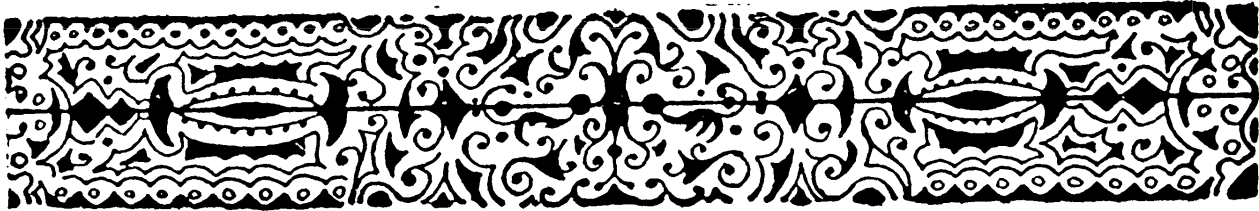
ἐγράφη τὸ 1822

«Στὸ τουρκικὸ μισοφέγγαρο» τοῦ James G. Brooks

Ποῖος βιάζεται τόσο σὰν ἀγριωπὸς κυνηγὸς
σκεπασμένος μ' ἰδρώτα καὶ σκόνη;
Εἶναι ὁ ἐξολοθρευτὴς, ὁ Σουλιώτης ἀρχηγὸς
ποῦρχεται ἀπ' τὰ ψηλὰ βουνὰ μὲ τὸ χιόνι.
Μ' ἀκράτητη ὄρμη καταφτάνει διὰ μιᾶς,
μὲ νικητήρια χυρὰ καταφτάνει,
σὰν ἄγγελος καλπάζοντας στὴ θύελλα τῆς νυχτιᾶς
μὲ τὸ χέρι ἔτοιμο τὸν ἐχθρὸ νὰ μαράνη.
Ἀντηχάει ἀρμάτων κλαγγὴ κι ἡ ἄγρια κραυγὴ του ἀπ' τὸ στόμ
Δές, δές τὸ τρανὸ μισοφέγγαρο πεταγμένο πατιέται στὸ κώμ

The Rivals of Este and other poems. New York, 1829.

ΤΙΤΟΥ Π. ΠΙΟΧΑΛΑ

“ΣΕΛΙΔΕΣ ΕΚ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ Κ. BRUNO LAVAGNINI,,

Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1969 ἐτυπώθη εἰς τὴν σειρὰν τῶν «Le letteratura del mondo» τοῦ ἔκδ. Οἴκου Sansoni/Accademia διὰ τρίτην κατὰ σειρὰν φορὰν ἡ Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας τοῦ Καθηγητοῦ κ. Bruno Lavagnini'.

Τὸ ἔργον τοῦτο ἀποτελεῖ ἀνατίπωσιν τῆς δευτέρας ἐκδόσεως, βελτιωμένης εἰς ὀρισμένα σημεῖα, ἐπιτηρημένης δὲ διὰ προσθήκης δύο νέων κεφαλαίων (13ου: Γενική ἐπισκόπησις τῆς νέας ποιήσεως, καὶ 15ου: Ἡ λογιότης, ἡ ἱστορία, ἡ κριτική), ὡς καὶ διὰ μιᾶς ἐκτενεστερας, συστηματικῆς, βιβλιογραφίας ἐν τέλει. Ἐπειδὴ ἡ νέα αὕτη ἐκδοσις διατηρεῖ τὰς βασικὰς κατευθύνσεις καὶ ἀπόψεις τῆς δευτέρας ἐκδόσεως, διὰ τὴν ὁποίαν ἐγράφησαν ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς σχετικὰ ἄρθρα, δὲν προτιθέμεθα νὰ παρουσιάσωμεν ἐκ νέου τὸ ἔργον κριτικῶς.

Ἄρα, παρὰ ταῦτα, νὰ σημειωθῇ ὅτι τοῦτο χαρακτηρίζεται διὰ μίαν προσωπικὴν ἐρμηνείαν τοῦ συγγραφέως τῶν διαφόρων φαινομένων καὶ προβλημάτων τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, διὰ μίαν ἰσορροπίαν καὶ διὰ μίαν ἀριότητα, διὰ τὴν ὁποίαν δύναται, ἀνευ δισταγμοῦ, νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ πληρέστερον ἔργον εἰς τὸ εἶδος του, γραφὲν εἰς ξένην γλῶσσαν.

Τὸ πρᾶγμα δὲν ἐκπλήσσει ὅσους ἐγνώρισαν τὸν συγγραφέα του. Γεννηθεὶς εἰς Σιένα, ἐσπούδασε Κλασσικὴν Φιλολογίαν προκαλέσας τὴν προσοχὴν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου μὲ τὰς γνωστὰς μελέτας του ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων κυριῶν, τῆς ἑλληνικῆς ἱστοριογραφίας, ἰδίᾳ δὲ μὲ τὸ γνωστότατον ἔργον του: «Le origini del romanzo Greco». Ἄλλ' ἡ εὐρεῖα διανοήσις τοῦ φιλλέληνος καθηγητοῦ κατώρθωσε σὺν τῷ χρόνῳ νὰ καλῆναι καὶ γνωρίσῃ ἐπισταμένως ὄχι μόνον τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα, ἀλλ' ἐπὶ πλέον τούτου, τὸν κόσμον καὶ τὰ Γράμματα τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος.

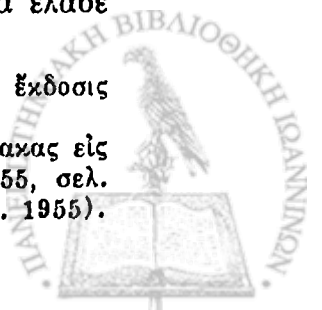
Εἰς αὐτὸν κυρίως ὀφείλεται ἡ στερέωσις τοῦ Ἰταλικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀθηνῶν, διὰ τὴν θεμελίωσιν τοῦ ὁποίου προσωπικῶς εἰργάσθη ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν, κατορθώσας εἰς μίαν τόσον δύσκολον περίοδον, ὡς ἦτο ἐκείνη τοῦ μεταπολέμου εἰς τὴν Ἑλλάδα, νὰ γεφυρώσῃ τὸ χάσμα, τὸ ὁποῖον ἤνοιξεν ὁ πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο αἰῶν, ἀποκαθιστῶν τοὺς πνευματικούς των δεσμοὺς καὶ σχέσεις.

Καθηγητὴς τῆς Κλασσικῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Palermo, κατώρθωσε νὰ ἰδρῶθῃ εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην Ἰνστιτούτον Βυζαντινῶν καὶ Νεοελληνικῶν ἐρευνῶν, τὴν σοβαρότητα τῆς ἐργασίας τοῦ ὁποίου ἐγνώρισεν ἐκ τοῦ πλησίον ὁ γράφων ἐπὶ τρία συνεχῆ ἔτη.

Ἡ Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας τοῦ κ. Lavagnini συμπληρῶνει τὴν συλλογὰς του «Trittico Neogreco» καὶ «Agodafnusa», ἔργα διὰ τὰ ὁποῖα ἔλαβε

Τὸ ἔργον φέρει τὸν τίτλον: LA LETTERATURA NEOELLENICA. Ἡ πρώτη ἐκδοσις ἔγινε τὸ ἔτος 1954, ἡ δὲ δευτέρα τὸ 1959.

Ὁ Σ. Μελάς ἐγράφη εἰς τὴν Ἑστίαν (τῆς 18ης Ἰουλίου 1955), ὁ Μ. Μανούσασκας εἰς HELLENISME CONTEMPORAIN, (τόμ. IX, N 4, Ἰούλιος - Αὐγουστος 1955, σελ. 257 - 279) καὶ ὁ Π. Καλονάρος εἰς MESSAGER D' ATHENES (τῆς 30 Νοεμβρ. 1955).

τὸ ἔτος 1957 τὸ βραβεῖον «Marzotto».

Ἐπιθυμοῦντες νὰ δώσωμεν ἓν μικρὸν δεῖγμα τῆς κριτικῆς εὐαισθησίας τοῦ συγγραφέως, μεταφράζομεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν τὸ μεγαλύτερον τμήμα ἐκ τοῦ προστεθέντος νέου (13ου) κεφαλαίου ἂν δὲ ἡ ἀπόδοσις καὶ ἡ μορφή δὲν εἶναι ὅπως ἀκριβῶς θὰ ἐπεθύμει ὁ ἑλληνοιστὴς Καθηγητὴς, ἄς μᾶς τὸ συγχωρήσῃ, διότι ἰδική μας πρόθεσις ἦτο νὰ τιμήσωμεν ὀπλῶς τὸ ὄνομα καὶ τὴν προσφορά του εἰς τὰ νεοελληνικὰ Γράμματα, ἐκφράζοντες συνάμα εὐγνωμοσύνην διὰ τὴν ἀγάπην, μὲ τὴν ὁποῖαν περιέβαλλε τὸν γράφοντα, καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τὸ ὁποῖον ἐπέδειξε διὰ τὰς μεταπτυχιακὰς του σπουδὰς.

Τ. Π. Γ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

Ἡ νέα ποίησις

Ἡ πολύχορδος ἄρπα τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ ἐλίκνισε τὸν ἑλληνικὸν λαὸν κατὰ τὰς πρώτας δεκαετίας τοῦ παρόντος αἰῶνος συνοδεύουσα τοῦτον ἀκόμη καὶ εἰς τὴν κοπιαστικὴν του πορείαν πρὸς τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος. Αὐτὸς ἀνεκάλεσεν —εἰς τὴν Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ— τὴν μεγάλην σκιάν τοῦ Βασιλείου Βουλγαροκτόνου καὶ παλαιὰς δόξας τοῦ Βυζαντίου, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν βαλκανικῶν πολέμων τοῦ 1912 καὶ 1913. Κατόπιν ἐσίγησε διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν «ἀσάλευτη ζωὴ» του, εἰς τὰς λυρικὰς διαχύσεις μῆλις ψυχῆς δονουμένης ἀπὸ τὰς καθημερινὰς συγκινήσεις, τὰς ὑποβολὰς τῆς σκέψεως, τὰς ἀνακλήσεις τῆς ἱστορίας. Κατὰ τὴν περίοδον μεταξὺ τῶν δύο πολέμων, αἱ νέαι γενεαὶ ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ αὐτόν, ἀναζητοῦσαι ἀγωνιωδῶς νέας ἐμπειρίας. Παρὰ ταῦτα οὗτος εἶχε δώσει εἰς τὴν Ἑλλάδα —ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς δακτυλοδειχθείσης ὑπὸ τοῦ Σολωμοῦ— μίαν νέαν ποίησιν, ἀποχωρισμένην ἀπὸ τὰς ἀντηχήσεις τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ καὶ ἐλευθερωμένην ἀπὸ τὴν σκωρίαν τῆς καθαρευούσης. Ἐν τῷ μεταξὺ, μετὰ τὸ «δελφικὸ μῆνυμα», ὁ Ἅγγελος Σικελιανός, ἀγωνιῶν νὰ ἐπιβεβαιώσῃ πάλιν τὰς αἰωνίους ἀξίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, συνεκέντρωνεν εἰς τὸ ἀνήσυχον καὶ παθητικὸν του πνεῦμα τὰς μυστικὰς φωνὰς τῆς ἀρχαίας θρησκευτικότητος. Προητοιμαζέτο τοιοῦτοτρόπως διὰ τὸ χρέος του, τοῦ ἐθνικοῦ προφήτου. Αὐτὸς ὑπεκίνησε, μὲ τὰ «Ἀκριτικὰ τραγούδια» του τὸ πνεῦμα τῆς ἀντιστάσεως καὶ ἀνταρσίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τὰ ἔτη τοῦ πολέμου εἰς Ἀλβανίαν καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κατοχῆς τῆς χώρας ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ ἴδιος κατῴρθωσε μάλιστα νὰ ἐκφράσῃ εἰς τὰς διαδοχικὰς τραγωδίας —ἰδίᾳ μὲ τὸν Θάνατο τοῦ Διγενῆ— τὰς ἀγωνίας ἀνανεώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τὰς ἐλπίδας του κοινωνικῆς δικαιοσύνης καὶ ἀδελφότητος καθολικῆς. Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ πολύμορφον πνεῦμα τοῦ Ν. Καζαντζάκη, διψῶν νέας πάντοτε πνευματικὰς περιπετείας, ἀφοῦ ἔδωσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μίαν ἐκτενῆ Ὀδυσσεῖαν φανταστικῆς ἐμπνεύσεως, ἐστρέφετο πρὸς τὴν λυρικὴν τραγωδίαν καὶ ἰδιαιτέρως πρὸς τὸ μυθιστόρημα.

Εἰς τὸ πλαίσιον τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ αἰῶνος, μία ἰδιαίτερα θέσις ἀρμόζει εἰς τὸν Κ. Καβάφην (1863 - 1933). Δίχως νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς πραγματικότητος καὶ ἐκ τῆς παραδόσεως τῆς ἑλληνικῆς κουλτούρας, εὐρίσκει εἰς τὴν ποίησίν του τόνους παγκοσμίου ἀνθρωπισμοῦ καὶ ἐμφανίζεται ὡς θαυραλέος νεωτεριστὴς, ὡς δημιουργὸς νέας φόρμας. Οἰκοδομεῖ μίαν νέαν τεχνικὴν ἐκφράσεως, διατρέχων μίαν ὁδὸν ἐσωτερικῶς ἑλληνικὴν. Εἰς τὸ τέλος μίας βραδείας καὶ βασανισθείσης ἀναζητήσεως ἐπιτυγχάνει, περὶ τὸ 1903, μίαν νέαν ποίησιν, ἡ ὁποία ἀπορρίπτει τὴν εὐκόλον ὁμοιοκαταληξίαν καὶ τὸν ρευστὸν στίχον, ἀλλ' ἀνανεώνει μὲ μίαν σοφὴν ἐκλογὴν καὶ τοποθέτησιν τῶν λέξεων τὴν ἐκφραστικὴν τῶν ἑλλήνων, παραμένουσα μακρὰν κάθε ἐρμητισμοῦ. Οἱ στίχοι του ἄλλοτε μὲν ἀκανθῶ

οίς και τραγείς, άλλοτε δὲ φαινομενικῶς πεζοί, ἐνίοτε πλούσιοι εἰς ἐσωτερικὴν μουσικὴν καὶ πλήρεις ἀντιλήσεων, μὲ νηφάλιον, δηκτικὴν δύναμιν ἐρμηνεύουν εἰς τὰς καθολικὰς ἀξίας των καὶ ἀξίας τοῦ συμβόλου μορφᾶς τῆς ἱστορίας ἢ τοῦ ἑλληνικοῦ μύθου, ἢ μὲ λαμπρὰν σαφήνειαν ἀνακαλοῦν στιγμὰς τῆς ζωῆς, αἰσθήσεις καὶ ψυχικὰς καταστάσεις, τὰς ὁποίας ἐπαναζῆ (ὁ ποιητῆς) ἐντόνως εἰς τὴν ἀνάμνησιν. Ἄλλ' ὁ Καβάφης ἀποχωρίζεται εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν του, διανέμει εἰς τοὺς φίλους τὰ λυρικά του εἰς ἰδιαίτερα φύλλα χάρτου. Ἀκόμη καὶ ἂν τὸ περιοδικὸν «Νέα Ἐστία», ἀνημονεῦον τὴν ἀπώλειαν τοῦ ποιητοῦ, παρουσιάζῃ ἐκ νέου μίαν μεγάλην δέσμη, ἐκ τῶν λυρικῶν του, μόνον μετὰ τὴν «editio princeps» τῆς Ἀλεξανδρείας (1936) τὸ ποιετικὸν καὶ ἀνθρώπινον μήνυμα τοῦ Καβάφη γίνεται κατὰ κάποιον τρόπον κτήρια τοῦ λαοῦ.

Ἀπὸ ἰδιαιτέραν ὁδὸν καὶ ὄχι πεπατημένην προχωρεῖ, ἀπὸ τὰ πρῶτα ἀκόμη λυρικά του (περὶ τὸ 1915), καὶ ὁ Τάκης Παπατσώνης, ποιητῆς θρησκευτικῆς καὶ καθολικῆς ἐμπνεύσεως. Γεννηθεὶς εἰς Ἀθήνας τὸ 1894, ἔκρυπεν ἐπὶ μακρὰ ἔτη, ἀδα σχεδὸν κάτω ἀπὸ τὸν μῦθιον, τὴν μυστικὴν φλόγα τῆς ποιητικῆς ἐμπνεύσεως, πηρετῶν μέχρι τὰς ὑψηλότερας βαθμίδας οἰκονομικῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν τὴν οἰκίησιν τῆς χώρας του. Ἀπὸ τὸ ἔτος 1955 ἀνήκει μόνον εἰς τὰς Μούσας. Εἶναι ἑλὸς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἡ μυστικὴ πείρα τοῦ καθολικισμοῦ, τὴν ὁποίαν ζῆσε, καὶ μία μακρὰ ἐπαφὴ μὲ τὸν ἰδικόν μας Δάντην καὶ μὲ μοντέρνους ποιητὰς μεταφραστῆς μεταξὺ τῶν ἄλλων τοῦ Baudelaire, τοῦ Proust, τοῦ Edgar Poe, ἰδιαιτέρως δὲ τοῦ Paul Claudel καὶ τοῦ T. S. Eliot) τὸν ὤθησαν ἐπ' ἀρκετὸν ἐκτός ἢ «Hortus Conclusus» τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως εἰς ἀναζήτησιν νέας ὁδοῦ. Εἰς τὴν πρώτην συλλογὴν του (Ἐκλογή α', τοῦ 1934), εἰς τὴν ὁποίαν συγκεντρῶν λυρικά γραμμένα κατὰ τὴν εἰκοσαετίαν 1914 - 1934, ὑπάρχουν ποιήματα ὅπως Beata Beatrix (1920), Rapina Sabinarum (1921) Πρὸ ἧς ἐλεύσεως (1925), τὰ ὁποία ἐγγίζουσιν κορυφὰς τῆς τέχνης καὶ ἐξασφαλίζουν εἰς τὸν Παπατσώνην μίαν ἀναμφισβήτητον θέσιν νεωτεριστοῦ εἰς τὸ πλῆθος τοῦ καιροῦ του.

RAPINA SABINARUM

Πεῖτε μου, νάματα παραποτάμια, κάτω ἀπὸ σύσκια φυλλώματα
πικνῶν πλατάνων, πίσω ἀπὸ θάμνους ἀρωματικούς, πόσες Νηρηίδες
ἦρθαν ἐγγὺς τὸ μεσημέρι νὰ λουστοῦν. Καὶ τὸ τραγούδι
τῶν κρυστάλλινων φωνῶν τους, ποὺ συμμιγνύετο, καθὼς τὸν
γλιστεροῦ δυὸ καὶ τρεῖς κατέβαιναν δασώδη λόφο,
μὲ τῶν νερῶν τὸ γοργὸ ρεῦμα καὶ μὲ τῶν κρυμμένων
στὰ πικρὰ φύλλα τραγουδιστικῶν πουλιῶν.

Πεῖτε μου, πῶς ἡ παραποταμία ἔχταση μὲ μιᾶς ἐξαιφνης κατοικήθη
ἀπὸ λευκότατα καὶ ἀχτινοβόλα σώματα, ποὺ λάμψη
σκορπίσανε τῆς πρὸ λαμπρᾶς ποὺ ἐμεσουράνησε Πανσελήνου,
στὴν ὑγρὴ, στὴν σκιώδη ἔχταση, ποὺ ἥλιο δὲν γνώρισε ποτέ της,
καὶ ποὺ ἡ πλήθια πρασινάδα, σὲ μαυρίλα γύρισε σκοταδερῆ.
Τὰ γέλια ἐκεῖ ἀντηχοῦσαν δροσερότερα καὶ ἀπὸ τὸ ρεῦμα,
τῶν κοριτσῶν, ποὺ μ' ἐκπληξῆ ἀντίκρουζαν ἢ μιὰ τῆς ἄλλης
τὴν εὐμέλεια καὶ τὴν γυμνότητα τὴν ὀλυμπία.

Κάθε κορμὸς, κάθε φύλλωμα, κάθε θάμνος, ριγοῦσε
στὸ ἀγκάλιασμα ἢ στὸ ἄγγιγμα τῶν ἀνέγγιχτων παρθένων.

Πεῖτε μου, πῶς, ποιά σκοτεινὴ ἀνδρική δρμή,
ἔστειλε πειρατείας βάρκες νὰ σὲ πλεύσουν, ποταμέ,
οἱ ἠρωϊκοὶ ἀγριάνθρωποι, ποὺ ὄνειρευόνταν

στην κάθε ποταμίσια άχτη πού διάβαιναν,
 ὄνειρα μὲ παρόχθιδες ἀκακίες, χιονισμένες μὲ ἄνθη!
 Πῶς εἰ κωπηλάτες παρατοῦσαν τὰ κουπιὰ καὶ ἀφήνοντο στὸ ρέμα
 καὶ τὰ δόρατα παρατοῦσαν οἱ Πολεμιστάδες καὶ τὲς σαγίτες,
 στὴν ἔκστασι παραδομένοι ὀλότελα τοῦ θείου τους πλοῦ.
 Ὅσπου ἀνάλαμψαν τὰ μάτια, στὴν καμπὴ τοῦ ποταμοῦ
 στὴ σκοτεινὴν, ἀπόμωρη μεριὰ καὶ ξαφνικὰ οἱ ἄχτινες
 τοὺς θαμπῶσαν τοῦ σεληνόλουστου μεσημεριοῦ,
 καὶ ἐνώθησαν σὲ μιὰ κραυγὴ, σὲ ἠρωϊκὸ παιάνα θριάμβου
 μὲ τὴ γαμήλιο συνοδεία τῶν πουλιῶν, μὲ τὰ χαμόγελα
 τοῦ ἀνάλαφρου πού φύσαγε καὶ ὅλους ἐθώπευεν ἀνέμου,
 ἐνώθησαν σὲ μιὰν ἰαχὴν, καὶ τῶν Νυμφῶν ἢ ἔκκληξι
 καὶ τῶν ὀρητικῶν ἀνδρῶν τὸ πρῶτο θάμπωμα.
 Πεῖτε μου, πῶς, οἱ πρὶν πειρατικὲς Σχεδίες
 μὲ δῶρα λαμπρὰ τῶν ἀνθισμένων παραποταμίων φυτειῶν,
 ἀνθῶνες ταξιδεῦαν τώρα, ἐν μέσῳ ποταμῶ
 μὲ τὸ ρυθμὸ τῶν τραγουδιῶν ὑπέροτατης χαρᾶς,
 Χαρᾶς, πού ἦτο ἡ Γοργόνα τῆς κάθε σχεδιάς,
 στὸ καταπληχτικὸ ταξίδι, πού μετάρθεσε γήινους ἀνθρώπους
 ἀπ' τὸ νεφέλωμα τῆς τεφοῆς γῆς μας,
 στὸν καταγάλανο, τὸν τρίτο Οὐρανό, μὲ τὴν αἰώνια
 λάμψη καταμεσῆς τοῦ Ἰπέροτατου Ἡλίου.

(1921)

Ἴδου τώρα πῶς ὁ Παπατσώνης ἐκφράζει ἐν σύμπλεγμα ἐνοχῆς, τὴν αἴσθησιν ἐκείνου ὁ ὁποῖος εἶναι ἀποκλεισμένος ἀπὸ τὸν οὐράνιον κῆπον:

ΠΡΟ ΤΗΣ ΕΛΕΥΣΕΩΣ

Αἰσθάνομαι κηλιδωμένος ἄνθρωπος νὰ εἶμαι,
 μερόνυχτα νὰ περπατῶ ἔξω ἀπὸ Κάγκελα
 πλουσίου Περιβολιοῦ μὲ ἄνθη καὶ στέργες
 καὶ νὰ μὴ θλέπω νὰ ξανοίγεται ἡ Μεγάλῃ Πόρτα γιὰ νὰ μῶ.
 Καὶ ἔχω μιὰ κούραση, μόνο μὲ τὴν ἀνάμνησι
 τῆς κακιᾶς πῶχα ζήσει ὡς τὰ σήμερα ζωῆς!
 Καὶ μιὰ δυσθυμία, γιὰτὶ μ' ἐμποδίζουν, τώρα πού ἐπιθύμησα,
 νὰ ξαπλωθῶ κάτου ἀπ' τὰ φυλλώματα τῆς ἰσκιερῆς Καλωσύνης.
 Καὶ τὰ κοντὰ τὰ ζῶα, Λαγοὶ καὶ Νυχτερίδες,
 Κότες καὶ Περιστερία, ἐλεύθερα γυρίζουν στοὺς Θάμνους.
 Τραγουδοῦν τὰ Μελίσσια. Καὶ τὰ Σαλιγκάρια,
 ὕστερ' ἀπ' τὴ βροχὴ, πηγαίνουν ἀμαξάδα Πασχαλιάτικη.
 Μονάχα ἐγώ, σὰ Κάγκελα, σὰ Λαθροθύρας, σὰ Ζητιάνος,
 διωκόμενος ἀπ' τοὺς Περιβολορήδες καὶ τὶς Ἰπερέτριες
 πλησιάζω νὰ πεθάνω, στὴν ὑγρασία τὴν πνιγερῆ,
 νυχτῶν ὀλόκληρων χειμωνιάτικων καὶ στοὺς παγεροὺς Βοριάδες.
 Οὔτε νὰ φύγω πού ξαναμπορῶ στὴν Πολιτεία τοῦ Θεοῦ.
 νὰ θλέπω τὴν ἀγκάλῃ τῆς Κακίας, σὲ θερμὴν ὑποδοχὴ
 νὰ μοῦ ξανοίγεται. Ἄλλ' ἀηδία
 σφιχτὰ μὲ περιζῶνει, στὸ μόνο ἀντίκρουσμά της.
 Φωνάζω, φωνάζω, στὸ κατώφλι τῆς Ὀξώπορτας,
 φωνάζω, σὰν Ψευδοπροφήτης, καταφρονημένος ἀπ' ὅλους:

Τουλάχιστον στην Ἐκκλησίαν, ἀνοίχτε μου νὰ διευθυνθῶ,
 ἐκεῖ πού δέχεσθε τοὺς Πλανώμενους Ἀλῆτες τῶν βουνῶν.
 Καὶ δὲν ἀκούγεται εὐσπλαχνία στὴν δεητικὴ φωνή.
 Ἡ τιμωρία μὲ κολαφίζει σὰ Χειμῶνας χιονοδαρμένος,
 σὰν ἀνυπόφορη Παγώνιά, δίχως οἶκτο καὶ συχώρεση.
 Πλησιάζουνε τὰ Χιονισμένα Χριστούγεννα,
 ξεκομᾶνε τὰ Φλιάοντα οἱ Ποιμένες, ξεσκονίζονται Ὁργανα
 στὶς ἐκκλησίες, καὶ οἱ Μάγοι νυχτόημερα κοιτάζουν τὸ σιερέωμα,
 τοῦ Νέου Μικροῦ Θεοῦ τὸ Ἄστρο ν' ἀνακαλύψουν.
 Μικρὴν Ἀχτίδα ζωῆς καὶ ζέστας, πίσωθε ἀπὸ Φράχτη,
 σὰν Πυγολαμπίδα, σὲ βαθιὰ Μεσάνυχτα Ἀγρουπνίας,
 ἔφτασε, ὡς ἐμένα. Μήπως ἔρθουν καὶ γιὰ μένα
 οἱ Ἄγγελοι, οἱ Ἐπισκέφτες τῶν χωρικῶν, μὲ τὰ χαρούμενα τὰ Κάλαντα;¹

Εἰς αὐτὸν τὸν ποιητὴν, ἀπομεμονωμένον εἰς τὸν μυστικισμόν του, ἀλλὰ
 ἰσχυρὰ ἐπὶ ταῦτα Ἕλληνα εἰς τὴν ἐπιβεβαίωσιν τῶν ἀξιῶν τῆς ἐπιγείου ζωῆς, ἡ κριτι-
 κὴ ἀνεγνώρισε ἕναν ἀντιπρόσωπον «*avant lettre*» τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ, ἡ τεχνικὴ
 ἢ ὁποῖου εἶναι περισσότερο κατάδηλος εἰς τὴν ἀκολουθήσασαν *Ursa Mi-
 nor* (1944), συμπεριληφθεῖσαν κατόπιν εἰς τὴν δευτέραν ἔκδοσιν τῆς *Ἐκ-
 λογίας α'* (1962). Τοῦ αὐτοῦ ἔτους εἶναι καὶ ἡ δημοσίευσίς τῆς *Ἐκ-
 λογίας β'*, τὴν ὁποίαν εἶναι συγκεντρωμένον τὸ παραμένον ποιητικὸν ἔργον τοῦ συγ-
 γράφου τούτου.

Ἡ νέα γενεά, ἡ ὁποία περὶ τὸ 1930 ἐνεφανίζετο εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν,
 ἐπρόσφεξεν οὔτε τὸ δίδαγμα τοῦ Καβάφη, οὔτε τὸ παράδειγμα τοῦ Παπα-
 ἄννη. Ἐξερχομένη ἐκ δύο βασανισθεισῶν δεκαετιῶν ἐθνικῆς ζωῆς — μὲ τὴν
 ρεμβολὴν τῆς Ἀσιατικῆς καταστροφῆς — ἔστρεφε τὰ βλέμματά της «πρὸς τὴν
 γῆν». Ἀφοῦ ὑπερηνικήθη ὁ συνήθης ἐπαρχιωτισμὸς τῆς ἑλληνικῆς κουλτού-
 ρας, οἱ νέοι προσεπάθουν νὰ παρεμβληθοῦν εἰς τὰ ρεύματα — ὡς καὶ εἰς τὴν
 λογοτεχνικὴν μόδον — τοῦ καιροῦ των. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ συμβολισμὸς,
 ὡς ἐπίσης ὁ ἔρμητισμὸς καὶ ὁ ὑπερρεαλισμὸς ἐδοκιμάσθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Αἱ νέα τάσεις ἐνεστερνίσθησαν ἀπὸ τὸ περιοδικὸν «Τὰ νέα γράμματα»
 35 - 1940), διευθυνόμενον ὑπὸ τῶν λογίων Γ. Κατοῖμπαλη (γεν. τὸ 1899) καὶ
 Καραντώνη (γεν. τὸ 1910). Ὁ τελευταῖος, κριτικὸς ἰδιαιτέρας εὐαισθησίας
 ταλέντου, ὑπῆρξε, τρόπον τινά, ὁ πνευματικὸς ὁδηγὸς τῆς νέας γενεᾶς. Εἰς
 τὰ σελίδας τοῦ περιοδικοῦ ἐνεφανίσθησαν ἀπὸ τὸ 1935 ὀνόματα, τὰ ὁποῖα ἐπέ-
 ρετο νὰ λάβουν τὰ πρωτεῖα εἰς τὰ ἑλληνικὰ Γράμματα τῶν ἀκολούθων τριάκον-
 ἐτῶν, ἐκ τῶν κορυφαίων Γ. Σεφέρη καὶ Ὁ. Ἐλύτη, εἰς τὸν Ἀ. Ἐμπειρῖκον
 Ν. Ἐγγονόπουλον, εἰς τὸν Ν. Βρεττάκον, τὸν Γ. Ρίτσον. Μία ἰδιαιτέρα θέσις
 τὴν ἱστορίαν τῆς νεωτέρας ποιήσεως ἀρμόζει εἰς τὸν Γ. Σαραντάκον (1908 -
 1). Διαμορφωθεὶς εἰς τὸ περιβάλλον τῆς ἰταλικῆς παιδείας (εἰς *Macerata* καὶ
Orona), ἐθαύμασε τὸν ἰδικὸν μας *Ungaretti* καὶ μετέφερεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ
 ἔργον τῆς ἐμπειρίας τοῦ ἰταλικοῦ ἔρμητισμοῦ. Πνεῦμα στοχαστικὸν καὶ ἀνήσυχον
 ἐτήρησε τὴν ἀγωνίαν τῶν προβλημάτων τῆς ὑπάρξεως. Ὁ πρόωρος θάνατος
 (1941 ἐκ κακουχιῶν τοῦ πολέμου) τοῦ ἀπεστέρησε τὴν δυνατότητα νὰ τυπώσῃ
 βαθέτερα εἰς τὸν ἑλληνικὸν Παρνασσόν.

Ἀπὸ τὸν P. Valery, τὸν T. S. Eliot, τὸν A. Breton ἦλθον περισσότερον
 ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, οἱ προσανατολισμοὶ καὶ αἱ παρορμήσεις πρὸς μίαν νέαν
 ἐκδηλωσὴν. Ὁ ἐλεύθερος στίχος, ἡ ἀπόρριψις τῆς ῥίμας καὶ τῆς ἠχηρότητας (ἐνί-

¹ τὸ ποίημα τοῦτο παρατίθεται εἰς τὴν ἰταλικὴν μετάφρασιν, εἰλημμένην ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ
 MARIO VITTI, POESIA GRECA DEL '900, RARMA, GUANDA, 1966, σελ. 247-249.

οτε δὲ καὶ τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς ἁρμονίας) μετὰ τῆς τεχνικῆς τῆς ἀναλογίας καὶ τοῦ ὑπαινιγμοῦ χαρακτηρίζουν τὴν νέαν ποιητικὴν γλῶσσαν. Ἡ ἔμπνευσις περιορισμένη — ἐκτὸς τῆς περιπτώσεως σοβαρῶν ποιητῶν — εἰς τὸν στενὸν ὀρίζοντα τῆς ἀτομικῆς προσωπικότητος, γίνεται συνήθως καθρέπτης, εἰς ποικίλας ἀποχρώσεις καὶ τόνους, τῆς αὐτῆς ὑπαρξιακῆς ἀγωνίας. Ἡ τάσις πρὸς τὴν μονολογίαν, καὶ ἡ σκοτεινότης, ἐπακόλουθος τῆς νέας τεχνικῆς ἐκφράσεως, ἀναγκάζουν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν νέαν ποίησιν νὰ ταξιδεύσῃ, οὐχὶ σπανίως, μεταξὺ τῶν θράκων τῆς Ξηρασίας καὶ τῶν σκοπέλων τοῦ ἔρμητισμοῦ. Δὲν αἰφνιδιάζει λοιπὸν τὸ γεγονός ὅτι, ὡς εἰς ἄλλας χώρας, ἡ νέα ποίησις ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν συνήθη καὶ μὴ μεμνημένον ἀναγνώστην. Παρὰ ταῦτα εἰς τοὺς ἐπιφανεστέρους ἀντιπροσώπους τῆς ἡδυνήθη αὐτῆ νὰ ἐκφράσῃ μὲ τόνους νέους τὸ δράμα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἱστορίας ἢ τὸ αἶσθημα καὶ τὸ φῶς τοῦ ἑλληνικοῦ τοπίου, ἢ νὰ ἐξάρῃ μὲ τόνους λειτουργικῆς αὐστηρότητος τὴν θυσίαν καὶ τὴν δόξαν τοῦ λαοῦ εἰς τὸν πρόσφατον πόλεμον.

ΣΕΦΕΡΗΣ

Τὸ βραβεῖον Nobel καθιέρωσε τὸ 1963 τὴν ποίησιν τοῦ Γ. Σεφέρη καὶ τὴν διεθνῆ του φήμη. Γεννηθεὶς εἰς τὴν Σμύρνην τὸ 1900, μετεφέρθη τὸ 1914 εἰς Ἀθήνας, ὅπου ὁ πατὴρ του Σ. Σεφεριάδης ἦτο καθηγητὴς τοῦ διεθνοῦς δικαίου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον ἐκεῖνο, ἀλλὰ διῆλθεν εἰς τὸ Παρίσι ἀπὸ τὸ 1918 ἕως τὸ 1925 τὰ ἔτη τῆς περισσότερον ἐντόνου πνευματικῆς του συγκροτήσεως. Εἰς τὸ Παρίσι ἀπερρόφησε καὶ ἀρωμοίωσε τὰς πλέον προσφάτους τάσεις τῆς συγχρόνου ποιήσεως, ἀπὸ τὸν Mallarme εἰς τὸν P. Valery. Πλούσιος εἰς αὐτὰς τὰς ἐμπειρίας καὶ κάτοχος τῆς νέας τεχνικῆς ἐπανῆλθε μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1926 καὶ 1930 εἰς τὸ ἑλληνικὸν περιβάλλον. Ὁ μικρὸς τόμος στίχων του δημοσιευθεὶς εἰς Ἀθήνας τὸ 1931 ὑπὸ τὸν τίτλον Σ τ ρ ο φ ῆ ἐχαιρετίσθη ἀπὸ τοὺς κριτικούς ὡς μία «στροφή» εἰς τὴν ἑλληνικὴν ποίησιν διὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἐπαφὴν μὲ τὰς ἐκφραστικὰς ὑποβολὰς τοῦ συμβολισμοῦ καὶ τοῦ ἔρμητισμοῦ. Μεταξὺ μιᾶς δωδεκάδος μικροτέρων λυρικῶν του διακρίνονται τὰ 18 τετράστιχα τοῦ Ἐ ρ ω τ ι κ ο ῦ λ ὁ γ ο υ. Εἰς τὸ λυρικὸν ποίημα ἀνακαλεῖται καὶ μεταγράφεται εἰς συμβολικὴν κλειδα μία σύντομος αἰσθητικὴ ὑπόθεσις:

Τὰ μυστικά τῆς θάλασσης ξεχνιοῦνται στ' ἀκρογιαλίας
ἢ σκοτεινάγρα τοῦ θυθοῦ ξεχνιέται στὸν ἀφρό
λάμπουνε ξάφνου πορφυρὰ τῆς μνήμης τὰ κοράλλια...
"ὦ μὴ ταράξεις... πρόσεξε ν' ἀκούσεις τ' ἀλαφρὸ
ξεκίνημά της...

Τὸ λυρικὸν Ἡ σ τ έ ρ ν α, τὸ ὁποῖον ἠκολούθησε τὸ 1932, εἶναι μία μικρὰ ἀλληγορία. Ἡ στέρνα εἶναι τὸ σύμβολον τῆς συνειδήσεως, ἢ ὁποία εἰς τὸ σκεπτικὸν βάθος τοῦ εἶναι συγκεντρώνει καὶ διατηρεῖ ἐντυπώσεις καὶ ἀναμνήσεις:

Ἐδῶ, στὸ χῶμα ρίζωσε μιὰ στέρνα
μονιὰ κρυφοῦ νεροῦ ποῦ θησαυρίζει.
Σκεπὴ τῆς βήματα ἤχερά. Τ' ἀστέρια
δὲ σμίγουν τὴν καρδιά της. Κάθε μέρα
πληθαίνει, ἀνοιγοκλεῖ, δὲν τὴν ἀγγίζει...

Ἄλλ' ὁ Σεφέρης, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὸ 1928 εἶχεν εἰσελθεῖ εἰς τὸ διπλωματικὸ σῶμα τῆς Ἑλλάδος, ἀπεστάλη εἰς τὸ ἑλληνικὸν προξενεῖον τοῦ Λονδίνου. Εἶναι εὐκαιρία διὰ τὸν ποιητὴν νὰ γνωρίσῃ τὴν ποίησιν τοῦ T. S. Eliot. Ἀπόδειξις τῆς τῆς προσεκτικῆς μελέτης ἀποτελεῖ ἡ μετάφρασις εἰς τὴν νεοελληνικὴν τοῦ T. Waste Land, τὴν ὁποίαν ὁ Σεφέρης δημοσιεύει εἰς Ἀθήνας τὸ 1936. Καρπὸς τῆς τῆς νέας ἐμπειρίας ἐμφανίζονται τὰ λυρικά τῆς συλλογῆς Μυθιστόρη

(Ἀθήναι 1935), εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ποιητὴς ἐγκαταλείπει τὴν πλεκτὴν ὁμοιοκαταληξίαν καὶ πᾶσαν ἀναζήτησιν μουσικότητος διὰ μίαν ἐκφραστικὴν οὐσιαστικότητα, ἣ ὁποία συναινεῖ εἰς τὴν βασανιζομένην καὶ ρωμαλέαν ποιητικὴν του σκέψιν. Τὰ λυρικά τῆς συλλογῆς αὐτῆς λέγουν μὲ ποικιλίαν τόνων καὶ μορφῶν τὴν νοσταλγικὴν λύπην μιᾶς ὄχθης ἀπωλεσθείσης, τὸ πονεμένο αἶσθημα τῆς ἐλληνικότητος εἰς τὰς περιπετείας τῆς χιλιετοῦς ζωῆς τῆς, ἣ ὁποία ἀντικατροπίζεται εἰς τὸ αὐτὸ τοπίον, ξηρὸν, ἀνώμαλον, καμιμένον. Βαρύνει τὸν συγγραφέα αἰῶνια ἢ θλίψις διὰ τὴν ἀπωλεσθεῖσαν Ἰωνίαν (τὸν Παράδεισον τῆς παιδικῆς του ἡλικίας), ὅταν τὸ 1922, μὲ τὴν καταστροφὴν τῆς Σμύρνης, ἐκεῖνη ἡ γῆ ἀπωλέσθη διὰ τὸν ἐλληνισμόν διὰ παντός. Τὸ λυρικὸν Ἄρ γ ο ν α ὕ τ ε ς προβάλλει εἰς μίαν μυθικὴν προοπτικὴν μορφᾶς καὶ ἀναμνήσεις τῆς πρώτης νεότητος τοῦ ποιητοῦ, εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς γενεθλίου Ἀσίας:

Καὶ ψυχὴ
εἰ μέλλει γνῶσεσθαι αὐτὴν
εἰς ψυχὴν
αὐτῇ βλεπτέον:
τὸν ξένο καὶ τὸν ἐχθρὸ τὸν εἶδαμε στὸν καθρέφτη.
Εἶτανε καλὰ παιδιά οἱ συντρόφοι, δὲ φώναζαν
οὔτε ἀπὸ τὸν κάματο οὔτε ἀπὸ τῆ δίψα οὔτε ἀπὸ τὴν παγωνιά,
εἶχανε τὸ φέροισο τῶν δένδρων καὶ τῶν κυμάτων
ποὺ δέχονται τὸν ἄνεμο καὶ τὴ βροχὴ
δέχονται τὴ νύχτα καὶ τὸν ἥλιο
χωρὶς ν' ἀλλάζουν μέσα στὴν ἀλλαγὴ.
Εἶτανε καλὰ παιδιά, μέρες ὀλόκληρες
ἴδρωναν στὸ κουπὶ μὲ χαμηλωμένα μάτια
ἀνασαίνοντας μὲ ρυθμὸ
καὶ τὸ αἷμα τους κοκκίνιζε ἓνα δέρμα ὑποταγμένο.
Κάποτε τραγούδησαν, μὲ χαμηλωμένα μάτια
ὅταν περάσαμε τὸ ἐρημόνησο μὲ τὶς ἀραποσυκιᾶς
κατὰ τὴ δύση, πέρα ἀπὸ τὸν κάβο τῶν σκύλων
ποὺ γαυγίζουν.
Εἰ μέλλει γνῶσεσθαι αὐτὴν, ἔλεγαν
εἰς ψυχὴν βλεπτέον, ἔλεγαν
καὶ τὰ κουπιὰ χτυποῦσαν τὸ χρυσάφι τοῦ πελάγου
μέσα στὸ ἡλιόγευμα.
Περάσαμε κάβους πολλοὺς πολλὰ νησιὰ τὴ θάλασσα
ποὺ φέρνει τὴν ἄλλη θάλασσα, γλάρους καὶ φώκιες.
Δυστυχησμένους γυναῖκες κάποτε μὲ ὀλολυγμοὺς
κλαίγανε τὰ χαμένα τους παιδιά
κι' ἄλλες ἀγριεμένους γύρευαν τὸ Μεγαλέξαντρο
καὶ δόξες βυθισμένους στὰ βάθη τῆς Ἀσίας.
Ἄράξαμε σ' ἀκρογιαλιᾶς γεμάτες ἀρώματα νυχτερινὰ
μὲ κελαϊδίσματα πουλιῶν, νερὰ ποὺ ἀφήνανε στὰ χέρια
τὴ μνήμη μιᾶς μεγάλης εὐτυχίας.
Μὰ δὲν τελειῶναν τὰ ταξίδια.
Οἱ ψυχῆς τους ἔγιναν ἓνα μὲ τὰ κουπιὰ καὶ τοὺς σκαρμούς
μὲ τὸ σοβαρὸ πρόσωπο τῆς πλώρης
μὲ τ' αὐλάκι τοῦ τιμονιοῦ
μὲ τὸ νερὸ ποὺ ἔσπαζε τὴ μορφὴ τους.
Οἱ σύντροφοι τέλειωσαν μὲ τὴ σειρά,

μέ χαμηλωμένα μάτια. Τὰ κουπιά τους
δείχνουν τὸ μέρος πὸ κοιμοῦνται στ' ἀκρογιαλί.
Κανείς δὲν τοὺς θυμάται. Δικαιοσύνη.

Τὸ πονεμένο αἶσθημα τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐπεκτείνεται εἰς ὑπαρξιακὴν ἀγωνίαν εἰς τὸ λυρικὸν Ὁ βασιλιάς τῆς Ἀσίνης. Πίσω ἀπὸ τὴν χουστὴν μάσκαν ὁ ποιητὴς ἀναζητεῖ τὸ ἀσύλληπτον πρόσωπον τοῦ Βασιλέως τῶν Μυκητῶν. Πίσω ἀπὸ τὴν μάσκαν δὲν ὑπάρχει παρὰ μόνον τὸ κενόν. . . Ἐπάνω εἰς τὴν ἔρημον Ἀκρόπολιν ὁ ποιητὴς πλανᾶται ἀθέβαιος μεταξὺ τῶν ἐρειπίων καὶ τῶν τάφων καὶ ἀναζητεῖ τὰ σημεῖα τῆς ἀρχαίας ζωῆς κυριευθεὶς ἀπὸ τὴν ὑποβολὴν ἑνὸς ομηρικοῦ στίχου:

Ἀσίνην τε. . .

ΙΛΙΑΔΑ

Κοιτάξαμε ὄλο τὸ πρῶν γύρω τὸ κάστρο
ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ ἴσκιου ἐκεῖ πὸ ἡ θάλασσα
πράσινη καὶ χωρὶς ἀναλαμπή, τὸ στήθος σκοτωμένοι παγονιοῦ
μᾶς δέχτηκε ὅπως ὁ καιρὸς χωρὶς κανένα χάσμα.

.....
Ὁ βασιλιάς τῆς Ἀσίνης ἕνα κενὸ κάτω ἀπ' τὴν προσωπίδα
παντοῦ μαζί μας παντοῦ μαζί μας, κάτω ἀπὸ ἕνα ὄνομα:
«Ἀσίνην τε. . . Ἀσίνην τε. . .»

καὶ τὰ παιδιὰ του ἀγάματα
κι' οἱ πόθοι του φτερουγίσματα πουλιῶν κι' ὁ ἀγέρας
στὰ διαστήματα τῶν στοχασμῶν του καὶ τὰ καρᾶβια του
ἀραγμένα σ' ἄφαντο λιμάνι
κάτω ἀπ' τὴν προσωπίδα ἕνα κενό.
.....

Ἀσίνη, καλοκαίρι '38 - Ἀθήνα, Γεν. '40

Γραμμένος μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1939 καὶ 1940 αὐτὸς ὁ Βασιλιάς τῆς Ἀσίνης δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς μία πεμπτοσύνη τοῦ λυρισμοῦ τοῦ Σεφέρη. Ἐνῶ πασχίζει νὰ συλλάβῃ τὸν ἑλληνισμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν του, ὁ ποιητὴς αἰσθάνεται τὴν ἄβυσσον, τὸ κενόν, τὸ ὁποῖον συνδέει τὸ παρὸν μὲ τὸ παρελθόν. Μεταξὺ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τῶν μακρυνῶν ἐπιγόνων ὑπάρχει ἐνδιαμέσως τὸ Ἰζάντιον, ὁ χριστιανικὸς ἑλληνισμὸς τοῦ Μεσαίωνα, ἀλλ' ὁ ποιητὴς δὲν δύναται ἢ δὲν θέλει, νὰ τὸν ἰδῆ, εἰς τὴν προσπάθειάν του νὰ ἐπανασυνδέσῃ τὴν σημερινὴν ζωὴν μὲ τὴν Ἑλλάδα τῶν τεθραυσμένων μαρμάρων καὶ τῶν συντετριμμένων εἰδώλων.

Ἐύπνησα μὲ τὸ μαρμάρينو τοῦτο κεφάλι στὰ χέρια
πὸ μὲν ἔξαντλεῖ τοὺς ἀγκῶνες καὶ δὲν ξέρω πὸ νὰ τ' ἀκουμπήσω
Ἐλεφτε στὸ ὄνειρο καθὼς ἔβγαίνα ἀπὸ τὸ ὄνειρο
ἔτσι ἐνώθηγε ἡ ζωὴ μας καὶ θὰ εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ ξαναχωρῶ
Κοιτάζω τὰ μάτια· μὴτε ἀνοιχτὰ μὴτε κλειστὰ
μιλῶ στὸ στόμα πὸ ὄλο γυρεύει νὰ μιλήσῃ
κορατῶ τὰ μάγουλα πὸ ξεπέρασαν τὸ δέρμα.
Δὲν ἔχω ἄλλη δύναμη
Τὰ χέρια μου χάνονται καὶ μὲ πλησιάζουν ἀκρωτηριασμένα.

Μετὰ τὸ Μυθιστόρημα (μετὰ τὸ ὁποῖον, τὸ 1940, ἔδωσε τὸ Τετάρδιο Γυμνασμάτων) τὸ διαδοχικὸν λυρικὸν ἔργον τοῦ Σεφέρη συνεχίζεται εἰς τὸ συνεχισθὲν πνευματικὸν του ἡμερολόγιον τὸ: Ἡμερολόγιο καὶ στορώματος (I, 1940· II, 1945· III, 1955), τὸ ὁποῖον συνοδεύει τὸν

την κατά τὰ ἔτη τοῦ πολέμου καὶ μετὰ τὸν πόλεμον, κατὰ τὰ ἔτη δηλ. τὰ τεταραγμένα καὶ πλήρη περιπετειῶν, τὰ ὅποια τὸν εἶδον πρόσφυγα εἰς Κρήτην καὶ ἐκεῖθεν εἰς Αἴγυπτον, κατόπιν εἰς Ν. Ἀφρικήν καὶ τελικῶς ἐκ νέου εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1944, μετὰ ἀπὸ μίαν στάσιν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀκολουθεῦντα εἰς τὴν ἐξορίαν τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν. Ἰδοὺ, ἀπὸ τὸ λυρικὸν Τελευταῖος σταθμός, μία εἰκὼν τῆς Cava dei Tirreni ὑπὸ τὸ σεληνόφως:

Λίγες οἱ νύχτες μὲ φεγγάρι πὺ μ' ἀρέσαν.
 Ἐ' ἀλφαβητάρι τῶν ἄστρον πὺν συλλαβίζεις
 ὅπως τὸ φέρει ὁ κόπος τῆς τελειωμένης μέρας
 καὶ βγάζεις ἄλλα νοήματα κι' ἄλλες ἐλπίδες,
 πὺ καθαρά μορεῖς νὰ τὸ διαβάσεις.
 Τώρα πὺν κάθομαι ἄνεργος καὶ λογαριάζω
 λίγα φεγγάρια ἀπόμειναν στὴ μνήμη
 νησιά, χοῶνια θλιμμένης Παναγίας, ἀργὰ στὴ χάση
 ἢ φεγγαρόφωτα σὲ πολιτεῖες τοῦ βοριά ῥίχνοντας κάποτε
 σὲ ταραγμένους δρόμους καὶ μέλη ἀνθρώπων
 βαρεῖά μιά νάρκη.
 Κι' ὅμως χτές βράδι, ἐδῶ σὲ τούτη τὴ στενή μας σκάλα
 ὅπου προσμένουμε τὴν ὥρα τῆς ἐπιστροφῆς μας νὰ χαράξει
 σὰν ἓνα χρέος παλιό, μονέδα πὺν ἔμεινε γιὰ χρόνια
 στὴν κάσα ἐνὸς φιλάργυρου, καὶ τέλος
 ἦρθε ἡ στιγμή τῆς πλερωμῆς κι' ἀκούγονται
 νομίσματα νὰ πέφτουν πάνω στὸ τραπέζι
 σὲ τοῦτο τὸ τυρρηνικὸ χωριό, πίσω ἀπὸ τὴ θάλασσα τοῦ Σαλέρνο
 πίσω ἀπὸ τὰ λιμάνια τοῦ γυρισμοῦ, στὴν ἄκρη
 μιᾶς φθινοπωρινῆς μπόρας τὸ φεγγάρι
 ξεπέρασε τὰ σύννεφα, καὶ γίναν
 τὰ σπίτια στὴν ἀντίπερα πλαγιὰ ἀπὸ σμάλτο.
 Σιωπὲς ἀγαπημένες τῆς σελήνης...

Cava dei Tirreni, 5 Ὀκτωβρίου '44

Τὰ λυρικά ταῦτα ποιήματα γεννηθέντα ὅπως τὸ προηγούμενον κατὰ τὰ ἔτη τῆς περιπλανήσεως φέρουν συχνάκις τὴν ὑποβολὴν καὶ τὸ ἄρωμα χωρῶν ἀπομειμακρωμένων. Τὸ τρίτον βιβλίον του: Ἡμερολόγιο καταστρώματος, πρὶν συμπεριληφθῆ εἰς τὸν γενικὸν τόμον Ποιήματα (Ἀθήναι, 1964), ἐδημοσιεύθη ἰδιαίτερος μὲ ἓνα ἑλληνικὸν τίτλον ὑπαινισσόμενον τὸν ἀγῶνα διὰ τὴν ἐλευθερίαν εἰς Κύπρον, ἐκ τῆς ὁποίας ἔχουν ἐμπνευσθῆ ὠρισμένα ἐκ τῶν λυρικῶν τούτων ποιημάτων (Κύπρος, οὐ μ' ἐθέσπισεν...).

Ὁ τόμος μὲ κριτικὰ δοκίμια συγκεντρωμένα εἰς τό: Δοκίμεις, Κάϊρο, 1944, μᾶς δεικνύει, ὅπως ἄλλως τε ἀνέμενε κανεῖς, ἓνα Σεφέρην λεπτὸν κριτικὸν καὶ γνώστην τῶν προβλημάτων τῆς ποιήσεως καὶ τῆς λογοτεχνίας. Ὅμιλεῖ ἐκεῖ διὰ τὸν Καβάφην, τὸν Κάλβον καὶ ἄλλους. Ἀξιοσημεῖωτοι οἱ δύο διάλογοι διὰ τὴν ποιήσιν. Εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ 1963 συμπεριελήφθη καὶ ἓν δοκίμιον διὰ τὸν Ἐρωτόκριτον.

ΕΛΥΤΗΣ

Παρὰ τὸν Σεφέρην μία ἰδιαίτερα θέσις μεταξὺ τῶν ἐκπροσώπων τῆς νέας ποιήσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀναγνωρίζεται εἰς τὸν Ὀδυσσεῖα Ἐλύτην (καλλιτεχνικὸν ψευδώνυμον τοῦ Ὁ. Ἀλεπουδέλη). Ἐλκων τὴν καταγωγὴν του ἐκ Λέσβου, ἐγεννήθη εἰς Κρήτην τὸ 1911. Ἐπραγματοποίησε καὶ αὐτὸς τὴν πρώτην ἐμφάνισίν του

εις τὸν κύκλον τῶν Νέων Γραμμάτων τὸ ἔτος 1935. Ἡ πλουσία ποιητικῆ προσωπικότης του ὠρίμασε διὰ μέσου τῆς ἐμπειρίας τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ. Τὸ 1937 συνεκέντρωσεν ὑπὸ τὸν τίτλον Προσανατολισμοὶ τὴν πλουσίαν συγγραμμὴν τῆς πρώτης ποιητικῆς του περιόδου, λυρικά διαπεπερασμένα ἀπὸ τὸν ἀπὸρὸν ἄνεμον τοῦ Αἰγαίου, πλήρη φωτὸς καὶ τοπίων θαλασσιῶν, πάντα δονοῦν ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν φύσιν, ἀπὸ τὴν εὐτυχίαν τοῦ νὰ ζῆ κανεὶς εἰς τὸν γοητευτικὸν κόσμον τῆς νεότητος:

Η ΜΑΡΙΝΑ ΤΩΝ ΒΡΑΧΩΝ

Ἔχεις μιὰ γεύση τρικυμίας στὰ χεῖλη - Μὰ ποῦ γύριζες
 Ὀλημερίς στὴ σκληρὴ ρέμβη τῆς πέτρας καὶ τῆς θάλασσας:
 Ἄετοφόρος ἄνεμος γύμνωσε τοὺς λόφους
 Γύμνωσε τὴν ἐπιθυμία σου ὡς τὸ κόκκαλο
 Κι οἱ κόρες τῶν ματιῶν σου πήρανε τὴ σκυτάλη τῆς Χίμαιρας
 Ριγώνοντας μ' ἀφρὸ τῆ θύμηση!
 Ποῦ εἶναι ἡ γνώριμη ἀνηφοριὰ τοῦ μικροῦ Σεπτεμβρίου
 Στὸ κοκκινόχωμα ὅπου ἔπαιζες θωρώντας πρὸς τὰ κάτω
 Τοὺς βαθινοὺς κυμαῶνες τῶν ἄλλων κοριτσιῶν
 Τὶς γωνιὲς ὅπου οἱ φίλες σου ἄφηναν ἀγκαλιὲς τὰ δυοσμορῖα
 — Μὰ ποῦ γύριζες
 Ὀλονυχτίς τὴ σκληρὴ ρέμβη τῆς πέτρας καὶ τῆς θάλασσας
 Σοῦ ἔλεγα νὰ μετῶς μέσ' στὸ γδυτὸ νερὸ τὶς φωτεινὲς του μάλα
 Ἀνάσκελη νὰ χαίρεσαι τὴν αὐγὴ τῶν πραγμάτων
 Ἡ πάλι νὰ γυρνᾷς κίτρινους κάμπους
 Μ' ἓνα τριφύλλι φῶς στὸ στήθος σου ἠρωίδα ἰάμβου.

.....
 Ἄκουσε, ὁ λόγος εἶναι τῶν στερνῶν ἢ φρόνησι
 Κι ὁ χρόνος γλύπτης τῶν ἀνθρώπων παράφορος
 Κι ὁ ἥλιος στέκεται ἀπὸ πάνω του θηρίο ἐλπίδας
 Κι ἐσὺ πῶς κοντὰ του σφίγγεις ἓναν ἔρωτα
 Ἔχοντας μιὰ πικρὴ γεύση τρικυμίας στὰ χεῖλη.
 Δὲν εἶναι γιὰ νὰ λογαριάζεις γαλανὴ ὡς τὸ κόκκαλο ἄλλο
 καλοκαίρι!

Η ΛΙΚΙΑ ΤΗΣ ΓΛΑΥΚΗΣ ΘΥΜΗΣΗΣ

Ἐλαιῶνες καὶ ἀμπέλια μακριὰ ὡς τὴ θάλασσα
 Κόκκινες ψαρόβαρκες πῶς μακριὰ ὡς τὴ θύμηση
 Ἐλντρα χουσὰ τοῦ Αὐγούστου στὸ μεσημεριάτικο ὕπνο
 Μὲ φύκια ἢ ὄστρακα. Κι ἐκεῖνο τὸ σκάφος
 Φρεσκοβγαλιμένο, πράσινο, ποῦ διαβάζει ἀκόμη στὴν ἐι-
 ρήνη τοῦ κόλπου τῶν νερῶν Ἔχει ὁ Θεὸς
 Πέρασανε τὰ χρόνια φύλλα ἢ βότσαλα
 Θυμᾶμαι τὰ παιδόπουλα, τοὺς ναῦτες ποῦ ἔφευγαν
 Βάφοντας τὰ πανιά σὰν τὴν καρδιά τους
 Τραγουδοῦσαν τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ δριζόντα
 Κι εἶχαν ζωγραφιστοὺς βοριάδες μέσ' στὰ στήθια.

1. Ἡ μετάφρασις τοῦ ποιήματος εἰς τὴν ἰταλικὴν ἐλήφθη ἐκ τοῦ ἔργου ELITIS. 21 P. 51
 TRADOTTE DA V. ROTOLO. PALERMO, ISTITUTO SICILIANO DI STUDI
 BIZANTINI E NEOELLENICI, 1958, σελ. 39 - 41.

Τί γύρευα όταν ἔφτασες βαμμένη ἀπ' τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου
 Μὲ τὴν ἡλικία τῆς θάλασσας στὰ μάτια
 Καὶ μὲ τὴν υἰεΐα τοῦ ἡλίου στὸ κορμί - τί γύρευα
 Βαθιά στὶς θαλασσοσπηλιές μὲς' στὰ εὐρύχωρα ὄνειρα
 "Ὅπου ἀφριζε τὰ αἰσθήματά του ὁ ἄνεμος
 "Ἄγνωστος καὶ γλαυκός, χαράζοντας στὰ στήθια μου τὸ
 πελαγίσιο του ἔμβλημα

Μὲ τὴν ἄμμο στὰ δάχτυλα ἔκλεινα τὰ δάχτυλα
 Μὲ τὴν ἄμμο στὰ μάτια ἔσφιγγα τὰ δάχτυλα
 "Ἦτανε ἡ ὀδύνη -

Θυμᾶμαι ἦταν Ἀπρίλης ὅταν ἔνωσα πρώτη φορά τὸ ἀν-
 θρώπινο βάρος σου

Τὸ ἀνθρώπινο σῶμα σου πηλὸ καὶ ἁμαρτία
 "Ὅπως τὴν πρώτη μέρα μας στὴ γῆ
 Γιόρταζαν τὶς ἀμαρυλλίδες - Μὰ θυμᾶμαι πόνεσες
 "Ἦτανε μιὰ βαθιὰ δαγκωματιά στὰ χεῖλια

Μιὰ βαθιὰ νυχιά στὸ δέρμα κατὰ κεῖ πού χαράζεται παν-
 τοτινά του ὁ χρόνος

Σ' ἄφησα τότες

Καὶ μιὰ βουερὴ πνοὴ σήκωσε τ' ἄσπρα σπίτια

Τ' ἄσπρα αἰσθήματα φρεσκοπλυμένα ἐπάνω

Στὸν οὐρανὸ πού φώτιζε μ' ἓνα μειδιάμα.

Τώρα θά 'χω σιμά μου ἓνα λαγίηνι ἀθάνατο νερό

Θά 'χω ἓνα σχῆμα λευτερουῖς ἀνέμου πού κλονίζει

Κι ἐκεῖνα τὰ χεῖρια σου ὅπου θά τυραννιέται ὁ Ἔρωτας

Κι ἐκεῖνο τὸ κοχύλι σου ὅπου θ' ἀντηχεῖ τὸ Αἰγαῖο¹.

Τῆς αὐτῆς γραμμῆς εἶναι καὶ τὰ λυρικά τῆς μεταγενεστέρως συλλογῆς "Ἡ-
 λιος ὁ πρῶτος (1943). Ἄλλ' ἡ ἐμπειρία τοῦ πολέμου εἰς Ἀλβανίαν, εἰς τὸν
 ὁποῖον ὁ ποιητὴς συμμετέχει ὡς Ἀνθυπολοχαγός, προσθέτει εἰς τὴν ἀνάμνησιν εὐ-
 πιχῶν στιγμῶν μιὰν ἐμπειρίαν πόνου καὶ θανάτου. Αἱ ταλαιπωρίαι τοῦ ἐλληνικοῦ
 λαοῦ —κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς καταλήψεως τῆς χώρας ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ καὶ τῆς
 ἀποστάσεως κατὰ τοῦ κατακτητοῦ— ἐχαράσσοντο βαθέως εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Ἑ-
 λίου. Δι' ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος τὰ ἔζησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα —τὰ ἔτη ἀπὸ τὸ 1940 ἕως τὸ
 1944— εἶναι ἔτι, τὰ ὅποια ἀφήνουν ἴχνη βαθέα. Ὁ Ἐλύτης ἔζησε τὴν δοκιμα-
 σίαν τῆς γενεᾶς του καὶ ἀπετύπωσε τὰ πεπορωμένα της εἰς τὴν ἐκτενῆ ἐλεγείαν του
 μετὰ τὸν τίτλον Ἄσμα ἠρωτικὸ καὶ πένθιμο γιὰ τὸν χαμένον
 Ἀνθυπολοχαγὸ τῆς Ἀλβανίας:

"Ἦταν ὠραῖο παιδί...

"Ἦταν γερό παιδί...

"Ἦταν γενναῖο παιδί...

Τώρα κείτεται ἀπάνω στὴν τσουρουφλισμένη χλαίνη

Μ' ἓνα σταματημένον ἀγέρα στὰ ἵσυχια μαλλιά

Μ' ἓνα κλαδάκι λησμονιάς στ' ἀριστερό του αὐτὶ

Μοιάζει μπαξές πού τοῦ φηγαν ἄξαφνα τὰ πουλιά

Μοιάζει τραγοῦδι πού τὸ φίμωσαν μέσα στὴ σκοτεινιά

Μοιάζει ρολόι ἀγγέλου πού σταμάτησε

Μόλις εἶπανε «γεια παιδιά» τὰ ματοτσίνουρα

1. Μετάφρασις εἰς τὴν ἰταλικὴν ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ MARIO VITTI, POESIA GRECA DEL
 '900, σελ. 309 - 311.

Κι ἡ ἀπορία μαρμάρωσε...

Ἦλιε, δὲν ἦσουν σὺ λοιπὸν αἰώνιος; Πουλι δὲν ἦσουν σὺ ἡ στιγμή τῆς
χαρᾶς δίχως σταματημό;

Ἄλλὰ τὸ μακρὸν θρηνηῶδες ἄσμα τελειώνει μὲ μίαν ἐλπίδα ἀναστάσεως:

Τώρα χτυπάει πιὸ γρήγορα τ' ὄνειρο μέσ' στὸ αἷμα
Τοῦ κόσμου ἢ πιὸ σωστὴ στιγμή σημαίνει:

Ἐλευθερία,

Ἕλληνες μέσ' στὰ σκοτεινὰ δείχνουν τὸ δρόμο:

Ἐλευθερία

Γιὰ σένα θὰ δακρῦσει ἀπὸ χαρὰ ὁ ἥλιος

Γιὰ σένα θὰ δακρῦσει ἀπὸ χαρὰ ὁ ἥλιος

Μὲ βῆμα πρωινὸ στὴ γλῶσση πού μεγαλώνει
Ἐλοένα ἐκεῖνος ἀνεβαίνει

Πουλιὰ τὸν χαιρετοῦν, τοῦ φαίνονται ἀδερφάκια του
Ἄνθρωποι τὸν φωνάζουν, τοῦ φαίνονται συντρόφοι του
«Πουλιὰ καλὰ πουλιὰ μου, ἐδῶ τελειώνει ὁ θάνατος!»
«Σύντροφοι σύντροφοι καλοὶ μου, ἐδῶ ἡ ζωὴ ἀρχίζει!»
Ἀγιάζει οὐράνιας ὁμορφιάς γυαλίζει στὰ μαλιά του
Μακριὰ χτυποῦν καμπάνες ἀπὸ κρύσταλλο
Αὔριο, αὔριο, αὔριο: τὸ Πάσχα τοῦ Θεοῦ!

Ἐπὶ τῆς γραμμῆς τοῦ ἀτομικοῦ βιώματος, ἐκ τῆς ὁποίας ἐμπνέεται τὸ
σῶμα ἡρωϊκὸ καὶ πένθιμο, ὁ Ἐλύτης ἐστοχάσθη καὶ ἐπραγματοποίησε
μίαν σύνθεσιν περισσότερον εὐρείαν, ὅπου εἰς συγκροτημένην ἐπίσημον ἐκκλησιασ-
τικὴν προσευγὴν καὶ εἰς βιβλικὸν τόνον ἱερουργεῖ καὶ ὑπεραινεῖ τὴν ταλαιπωριανὴν
ἑλληνικοῦ ἔθνους ὄχι μόνον εἰς τὰς πλέον προσφάτους δοκιμασίας ἀλλὰ καὶ εἰς μὴ
εὐρείαν προοπτικὴν αἰώνων. Τὸ κείμενον ἐγράφη τὸ 1949, ἀλλ' ὁ ποιητὴς ἀπεστέθη
(αἰφνης) καὶ ἐσιώπησε. Μόνον μετὰ μακρὰ ἔτη σιωπῆς, τὸ 1957, ἐπεξεργασθὲν
νέου τὸ κείμενον διὰ νὰ τὸ δημοσιεύσῃ ἐπὶ τέλος τὸ 1959. Τὸ ἔργον, τὸ ὅπου
ἀκόμη καὶ εἰς τὸν τίτλον Ἄξιόν ἐστιν ἀνακαλεῖ εἰς τὴν μνήμην ἱερατὴν
ἀτμόσφαιραν ζωηρῶς ἀναπαριστᾷ μὲ ἐπικο - βιβλικὴν πνοὴν τὰ «πάθη» τοῦ ἱε-
ρικοῦ λαοῦ κατὰ τὰ ἔτη τοῦ πολέμου καὶ τὴν πρῶτον μεταπολεμικὴν περίοδον. Ἡ
ῥημῆσιν εἰς τρία μέρη μὲ αὐστηρὰν σύλληψιν συμμετρίας τὸ ἔργον ἀπετελέσθη
30 ποιητικῶν τμημάτων (12 ὁδὰς καὶ 18 ψαλμοὺς) τὰ ὅποια ἐνσωματώνοντο ἐκ
ἑξ περὶ κείμενα ὀνομασθέντα Ἀναγνώσματα. Τὰ τμήματα τῆς τριπλῆς
ἀνταποκρίνονται εἰς τὰς τρεῖς κυρίας στιγμὰς τοῦ πολέμου εἰς Ἀλβανίαν ἢ
ἐχθρικήν κατοχὴν καὶ τοῦ ἐθνικοῦ διχασμοῦ. Εἰς ἕκαστον τῶν τριῶν τμημάτων
ἀνάκλησις εἰς τὴν μνήμην τῶν γεγονότων γίνεται ἐν συντομίᾳ, εἰς δύο περὶ ἡνα-
γνώσματα, πέριξ τῶν ὁποίων διατίθενται συμμετρικῶς αἱ 4 ὁδὰι καὶ οἱ 6 ψαλμοὶ.
Ἡ πρόζα εἶναι λιτὴ καὶ ἰσχυρά, ἔχει τόνους ἀποκαλυπτικούς καὶ συχνάκις ἀκα-
λεῖ ἐκτὸς τῶν Γραφῶν τὴν πρόζα τοῦ Σολωμοῦ εἰς τὸ ἀπόσπασμα Ἡ γυνὴ καὶ
τῆς Ζάκυνθος. Ἐκ τῆς ταλαιπωρίας καὶ τοῦ αἵματος θὰ πρέπει νὰ ἀπη-
δήσῃ τὸ φῶς. Τὸ ἕκτον καὶ τελευταῖον ἀνάγνωσμα εἶναι ἐν «Προφητικόν μὴ
προφητεία. Προλέγεται ἐκεῖ ἡ ἀφίξις μιᾶς ἀλλαγῆς, συμφώνως πρὸς τὰ μέτρα τῆς
δικαιοσύνης καὶ τὴν ἀξίαν ἑνὸς ἑκάστου ἀνθρώπου. Ἀκολουθεῖ εἰς ὕμνος δόξης, τὸ
Ἄξιόν ἐστι: ποᾶνια ἄξιο εἶναι ἡ ζωὴ, πρᾶγμα ἄξιο εἶναι τὸ φῶς, ἄξιός ὁ ἀγίος
ἢ ἀνταμοιβὴ τῆς θυσίας¹.

1. Δυστυχῶς λόγῳ ἐλλείψεως χώρου δὲν δυνάμεθα νὰ παρουσιάσωμεν ὀλόκληρον τὸ ἔργον
λαίων. Ἐν συνεχείᾳ ὁ συγγραφεὺς ἀσχολεῖται μὲ τὸν Ρίτσον, Βρεττᾶκον, Ἐμπικόν
Ἐγκονόπουλον, Γάτσον, τὸν λυρικὸν ρεαλισμὸν καὶ τοὺς ποιητὰς τῆς Θεσσαλονίκης.

ΕΙΡΗΝΗ

Και όταν όλα σώπασαν χωρίς άπαντοχή
ὁ Ἄρης ἐπυρόλησε τοῦ χαλασμοῦ τὰ τύμπανα
καὶ στήν φωτιά ἐχώνεψε τὶς οἰμωγὲς τῆς Εὔας
τὰ ἰοβόλα τοῦ Ἀδάμ καὶ Ἀμαζόνων βέλη.
Ἄπὸ τὴν στάχτη σπύθισεν Ὀλύμπια ἐλπίδα
καὶ σάλεψε μὲ νιὸ παλμὸ τὴν κουρσεμένη Πλάση.
Χαρᾶς τραγούδι ἢ ζωὴ τὰ πέρατα διγλίζει
κυκλογυρίζοντας γλυκὰ τοὺς ἀπιαστους αἰῶνες
μὲ ὄδηγὸ θεήλατο τὸ χέρι τῆς ἀγάπης
τὸ χέρι σου μητέρα γῆ, γυναῖκα κι' ἀδελφὴ μου
ποῦ μὲ τὸ δάκρυ μπόλιασες τὴν βία σὲ συμπόνια.

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

ΜΙΣΟΤΕΛΕΙΩΜΕΝΑ

Ταγμένη μὲ τὸ γέλιο
δίπλα στὴ θάλασσα μὲ τὸ λουλάκι καὶ τὸν ἄνεμο
ἄλλο μὴ θέλοντας παρὰ τὴν εὐτυχία
ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ βρεῖ χρῶμα στὰ μέτρα της
γιὰ νὰ πλαγιαίσει τὸ λιγνὸ κορμὶ της.
Αὐτὸ τὸ καλοκαίρι
δὲν ἔχει λύπησιν γιὰ τίποτα.
κανένας ἤχος δὲν τελειώνει
κανένα χρῶμα καμιὰ λέξη
καὶ μόνο ἡ σιωπὴ λειαίνεται
στὰ κούφια στρεῖδια τῆς φυρονεριᾶς.

ΜΙΧ. ΓΚΑΝΑΣ

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ Η ΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Γεωργίου Σ. Πλουμίδη: Το Βενετικόν Τυπογραφείον του Δημητρίου και του Πάνου Θεοδοσίου (1755 - 1824) Ἀθῆναι 1969 (σσ. 16 + 181). (Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορικῆ ὑποβληθεῖσα εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης).

Τρία ἦσαν κατὰ τὸν 17ον καὶ 18ον αἰῶνα τὰ Ἑλληνικὰ Τυπογραφεία ἐν Βενετίᾳ. Καὶ τὰ τρία εἶχον ἰδρυθῆ ἀπὸ Ἰωαννίτας ἐμπόρους, ἦτοι τῶν Γλυκῶν ἢ Γλυκῆδων, τοῦ Ν. Σάρρου καὶ τοῦ Θεοδοσίου.

Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου καὶ ἀρχαιότερου εἶχε γράψει πρὸ 35 ἐτῶν μίαν πραγματείαν ὁ γράφων, τὴν ὁποίαν εἶχε βραβεύσει ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν (Ἡπειρωτικὰ Χρονικά, τόμ. 10ος, 1935 (σσ. 1-181) ὑπὸ τὸν τίτλον Ἡ οἰκογένεια τῶν Γλυκῶν ἢ Γλυκῆδων).

Μὲ τὸ τυπογραφεῖον Νικολάου Σάρρου οὐδεὶς ἠσχολήθη εἰδικῶς μέχρι σήμερον καὶ μένει τὸ τρίτον κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν τυπογραφεῖον μὲ τὸ ὁποῖον ἀσχολεῖται ἡ ἄνω ἀναφερθεῖσα διατριβὴ ἐπὶ διδακτορικῆ. Ὁ κ. Πλουμίδης εἰς τὰς πρώτας σελίδας ὁμολεῖ περὶ τῆς Τυπογραφικῆς Τέχνης ἐν Βενετίᾳ καὶ περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τυπογραφίας ὡς καὶ περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀδελφότητος τῶν Ἑλλήνων (σσ. 1 - 12).

Τὸ Β' Κεφάλαιον εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὴν οἰκογένειαν Θεοδοσίου. Οἱ Θεοδοσίου ὅπως καὶ οἱ Γλυκεῖς καὶ ὁ Σάρρος, ἦσαν ἐμποροὶ ἐξ Ἰωαννίνων καὶ ἠδύσκοντο εἰς ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν μὲ ἄλλους Ἡπειρωτὰς ἐμπορευομένους ἐν Βενετίᾳ, ὡς οἱ Ἱερομνήμονες, οἱ Σουγδουρηῆδες, οἱ Πουλημένοι, οἱ Κοθωναῖοι κ.ἄ.

Ὁ κ. Πλ. χωρίζει τοὺς Θεοδοσίου εἰς τρεῖς περιόδους. Πρώτη περίοδος (1650 - 1750): ἀναφέρεται ὁ Πᾶνος Θεοδοσίου καὶ οἱ ἀδελφοὶ του Ἰωάννης καὶ Κωνσταντῖνος. Εἰς τὴν β' ἀνήκουν οἱ υἱοὶ τοῦ Πάνου: Δημήτριος καὶ Ἀνδρέας. Ὁ πρῶτος ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ Δημήτριος Θεοδοσίου, ὁ ἰδρύσας τὸ ὀμώνυμον Τυπογραφεῖον τὸ 1755. Εἰς τὴν γ' τέλος περιόδον ἀνήκουν τὰ πέντε τέκνα τοῦ προμνησθέντος Ἀνδρέα ἦτοι: Πᾶνος, Διαμαντῖνα, Ἀλέξανδρος, Ἀλέξανδρος καὶ Ἀγγελικῆ. Ὁ πρῶτος ἐκ τῶν πέντε, ὁ Πᾶ-

νος Θεοδοσίου εἶναι ὁ συνεχιστὴς τῆς τυπογραφικῆς ἐργασίας τὴν ὁποίαν εἶχεν ἄρξαι ὁ θεῖος του Δημήτριος (σσ. 12 - 18).

Καὶ ταῦτα μὲν εἶνε, ἐν συντομίᾳ, τὰ γενεολογικὰ τὰ ὁποῖα ἀναφέρει λεπτομερῶς κ. Πλ. Διὰ τὸν Δημήτριον γράφει ὅτι γεννήθη εἰς τὰ Ἰωάννινα τὸ 1704. Εἰς 1726 ἐμφανίζεται ἐν Βενετίᾳ ὡς μέλος τῆς ἀδελφότητος τῶν Ἑλλήνων καὶ εὗρισκε συνεχῶς ἐγγεγραμμένος μέχρι καὶ τοῦ 1737. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐλεύσεώς του ἐν Βενετίᾳ, ἐφιλοξενήθη εἰς τὸ σπίτι τῶν Μαροντσαίων πού ἦσαν συγγενεῖς τῆς οἰκογενείας τῶν Θεοδοσίου. Τὸ 1745 ὁ κ. Πλ. τὸν ἐμφανίζει ὡς διευθυντὴν τοῦ τυπογραφείου τῶν Γλυκῆδων, προσληφθέντα, ὡς ὑποθέτει ὁ συγγραφεὺς, κατόπιν παρεμβιῆς ὡς τῶν Μαροντσαίων.

Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἔχω μερικὰ παραυλάξεις τὰς ὁποίας θὰ ἀναπτύξω εἰς τὸ τέλος τῆς παρούσης βιβλιοκρισίας.

Πρὸ τοῦ 1755, ὡς ἀναφέρει ὁ ἴδιος (σσ. 20) ὁ Δημήτριος Θεοδοσίου εἶχεν ὑποβάλῃ αἰτήσιν εἰς τὰς ἀρμοδίας Ἀρχὰς ζητῶν ἄδειαν νὰ ἰδρῦσῃ Τυπογραφεῖον ἰδικόν αὐτοῦ ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσε κατόπιν ἀντιρροῦσως τοῦ Νικολάου Γλυκῆ ὁ ὁποῖος δὲν ἠέλε νὰ δημιουργήσῃ ἀνταγωνιστὴν.

Τέλος τὸ 1755 ἔλαβε τὴν ἄδειαν τῆς τυπογραφίας καὶ ἰδρυσεν τυπογραφεῖον. Τὸ πρῶτον τοῦ βιβλίον πὸν ἐξετύπωσε ἀφιέρωσε εἰς τοὺς εὐεργέτας τοῦ Μαροντσαίου.

Τὸ 1769 ὁ Δημήτριος παραμείνας ἀπέβη καὶ θέλων νὰ ἀφίση κληρονόμον τῆς τυπογραφίας, ὑπέβαλεν αἰτήσιν ὅπως ἰπυρατῆ νὰ παραλάβῃ ὡς συνιδιοκτήτην ἀνεψιὸν του Πάνου, υἱὸν τοῦ Ἀνδρέα. Ὁ Δημήτριος τότε ἦτο 65 ἐτῶν καὶ ὁ Πᾶνος τοῦ 15 ἐτῶν. Ἡ αἴτησις ἐγένετο ἀπερῆται καὶ τέλος τὴν 11ην Μαρτίου 1782 μετέβη τὸ ζῆν ὁ ἰδρυτὴς τοῦ Τυπογραφείου καὶ ἐξηκολούθησε τὴν ἐπιχείρησιν ἐπιμελῶς ὁ Πᾶνος.

Τὸ Τυπογραφεῖον Θεοδοσίου, πληρὴ ἑλληνικῶν βιβλίων, ἐτύπωνε καὶ ἐξέδιδε βιβλία Σλαβικὰ καὶ Ἀρμενικὰ. Τὸ ὄνομα τοῦ Θεοδοσίου ἦτο ὁ δικέφαλος τῆς ἐπιχείρησιν ἐνθεν δὲ καὶ ἐνθεν ὑπάρχον τὰ ἀρχαῖα κεφαλαῖα τοῦ ὀνόματος τοῦ ἰδρυτοῦ (Δημήτριος Θεοδοσίου) μετὰ δὲ τὴν ἀφίσην τούτου, τὰ βιβλία φέρουν τὸ ἑξῆς ἔμβλημα ἀλλὰ τὰ δύο κεφαλαῖα εἶνε (Πᾶνος Θεοδοσίου).

Κατά τὸ διάστημα τῶν ὀγδοήκοντα ἐτῶν τὸ Τυπογραφεῖον Θεοδοσίου ἐξέδωκε 410 ἑλληνικὰ βιβλία. Ὁ κ. Πλ. παραθέτει πλήρη κατάλογον μὲ τοὺς τίτλους μόνον τῶν βιβλίων (σ.σ. 121 - 143) τοὺς ὁποίους παρέλαβεν ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Βιβλιογραφίαν τοῦ Γάλλου Λεγκράν, ἀπὸ τὴν Βιβλιογραφίαν τῶν Γάλλων καὶ Μέρξα καὶ ἀπὸ ἄλλους.

Αἱ σλαβικαὶ ἐκδόσεις ποὺ παρελήφθησαν ἀπὸ τὴν Σερβικὴν Βιβλιογραφίαν τοῦ Γερμανοῦ Μιχαήλοβιτς καὶ τοῦ Τσεχοσλοβάκου Σάφαρικ εἶνε ὀγδοήκοντα καὶ τέλος αἱ εἰς Ἀρμενικὴν γλῶσσαν ἐκδόσεις εἶνε 19 (σ. 149).

Νέας ἀγνώστους μέχρι τοῦ νῦν ἐκδόσεις ἀνεύρεν ὁ κ. Πλ. καὶ περιγράφει λεπτομερῶς (σ.σ. 151 - 161) εἶνε αἱ ἀκόλουθοι 28: ἴτοι Παρακλητικὴ (1771), Αἱ θεῖαι λειτουργίαι Χρυσοστόμου, Βασιλείου καὶ Γρηγορίου τοῦ ἔτους 1773, Τριῶδιον ψυχοφελέστατον τοῦ 1777, Ψαλτήριον τοῦ 1782, Πανοργία Μπερτόλδου (1785), Ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ τοῦ 1791, Εὐχολόγιον τοῦ Μέγα (1792), Θεοδώρου τοῦ Γαζῆ γραμματικῆς εἰσαγωγῆς βιβλία τέσσαρα (1792), Ἀκολουθία τοῦ Ἱερομάρτυρος Χαράλαμπος (1793), Εὐαγγελιστάριον τοῦ 1793, Θεῶν καὶ Ἱερῶν Εὐαγγέλιον τοῦ 1793, Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου ἢ Ἐξάβιβλος τοῦ 1793, Βίβλος ἐνιαύσιος τοῦ 1795, Βιβλίον καλούμενον Γεωπονικὸν τοῦ 1796, Νέον Ἐπιστολάριον τοῦ 1796, Αἰσιώπου τοῦ Φρυγῆς Βίος καὶ μῦθοι - 1801, Εἰρημολόγιον σὺν Θεῷ Ἀγίῳ 1800, Σταχυολογία τῆς Γραμματικῆς Τέχνης ὑπὸ Βησσαρίωνος Μακρῆ τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων - 1800, Ὠρολόγιον τοῦ Μέγα - 1804, Ἀμαρτωλῶν Σωτηρία - 1805, Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ Ὀκτώηχος - 1807, τὰ τέσσαρα Θεῖα καὶ Ἱερὰ Εὐαγγέλια - 1809, Μῦθοι Αἰσιώπου μεταγλωττισθέντες κατὰ τοῦ Ἱεροδιδασκάλου Ἰωάννου Παπαλά, Ἐκδοσις πρώτη - 1813, Πρακτικὴ διὰ κάθε λογαριασμὸν - 1813, Ὠρολόγιον τοῦ Μέγα - 1813, Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνα Βίος πόλεμοι καὶ θάνατος - 1820, Ἰωάννου Αἰσιώπου, Ἐκδοσις δευτέρα - 1820 καὶ Σύνοψις Ἱερὰ περιέχουσα Ἀκολουθίας κ.λ. - 1820.

Ἐπὶ ἀνωτέρῳ ὅτι ἀποθανόντος τοῦ ἱδρυτοῦ Δημητρίου Θεοδοσίου τὸ 1782, ἡ Τυπογραφία περιήλθεν εἰς τὸν ἀνεψιὸν του Πάριον ὁ ὁποῖος ἐκράτησε τὴν ἐπιχείρησιν μέχρι τοῦ 1824 ὅτε καὶ ἐπώλησε τὸ Τυπογραφεῖον (Πλ. σ. 30), ἀπέθανε δὲ τὴν 29 Νοεμβρίου 1835 εἰς ἡλικίαν ὀγδοήκοντα καὶ ἑπτὰ ἔτους.

Ἡ ἐν περιλήψει εἶναι ἡ ἀξιόλογος ἐπι

διδασκαλία διατριβῆ τοῦ κ. Πλουμίδη καὶ θεωρῶ καθῆκον μου ὡς συντοπίτης τῶν Θεοδοσίου, νὰ τῷ ἀπευθύνω θερμὰ συγχαρητήρια. Ἄγνοῶ ἂν ὁ κ. Πλ. ἠρεύνησε τὰ Ἱστορικά δι' ἐξεύρεσιν διαθήκης τοῦ Δημητρίου καὶ Πάνου Θεοδοσίου ἢ ἄλλου τινὸς τῆς οἰκογενείας Αἱ διαθήκαι θὰ ἦσαν πολὺ διαφωτιστικαί, ἵνα γνωρίσωμεν καλλίτερον τοὺς δύο Ἰωαννίτας τυπογράφους. Εἰς τὴν Βενετιανὴν ὕψει ἤρχοντο ἀπὸ τὰ μέρη μας, ὅλοι σχεδὸν ἔκαμνον διαθήκην, διότι τὸ θαλάσσιον ταξεῖδι μὲ τὰ ἰστιοφόρα τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἦτο ἔρμαιον ὄχι μόνον θαλασσοταραχῆς, ἀλλὰ καὶ πειρατικῆς ἐπιδρομῆς. Ἐνθυμοῦμαι, ὅταν ἔγραφον τὴν ἱστορίαν τῶν Γλυκῶν ἢ Γλυκῆδων εἶχον καταβάλλει ἐξαιρετικὴν προσπάθειαν ἵνα ἀνεύρω τὴν διαθήκην τοῦ ἱδρυτοῦ Νικολάου Γλυκῆ, διότι οὐδαμοῦ ἀνεφέρετο ἢ ὑπαρξίς τῆς καὶ ὅτι, ἐπὶ τέλους, κατόπιν πολυμήνων κόπων, ἀνευρέθη, ἐθεώρησα ταύτην ὡς ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τῆς βιογραφίας.

Καὶ τώρα θὰ μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ ἐπισημάνω μερικὰ λάθη:

1) Ἐπανέρχομαι εἰς τὸ ζήτημα ἂν ὁ Δ. Θεοδοσίου εἶχεν ἀναλάβει τὴν διεύθυνσιν τῆς Τυπογραφίας Γλυκῆ τὸ 1745, ὡς ἰσχυρίζεται ὁ κ. Πλ. Κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ ὁ Νικόλαος Γλυκῆς (ἕγγονος τοῦ ὁμωνύμου ἱδρυτοῦ) ἐξέδωκε ἕν σύγγραμμα Ἱταλιστὶ ὑπὸ τὸν τίτλον «ὁ Βίος τοῦ Μωάμεθ» (σ. 36+339). Εἶναι τὸ πρῶτον καὶ τελευταῖον βιβλίον ποὺ ἐξεδόθη εἰς τὴν Ἱταλικὴν. Ὁ Γλυκῆς δὲν εἶχεν Ἱταλικά τυπογραφικὰ στοιχεῖα οὔτε καταλλήλους στοιχειοθέτας καὶ εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ ἐξετυπώθη εἰς τοῦ Θωμᾶ Μπετινέλλη, ποὺ ἦτο καὶ αὐτὸς βιβλιοπώλης καὶ Τυπογράφος. Καὶ ἐδῶ φθάνομεν εἰς τὴν «πέτραν τοῦ σκανδάλου», ποὺ εἶναι μία εἰδοποίησις τοῦ τυπογράφου εἰς τὸ τελευταῖον φύλλον τοῦ βιβλίου εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται ὅτι ἐπερατώθη ἡ ἔκδοσις τῶν παραδόσεων καὶ τῶν μαθημάτων τοῦ ἐν Παδοῦν Καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας Γάλλου μοναχοῦ Ἰακίνθου Σερρῦ (ὁ Φραγκίσκος - Ἰάκωβος - Ἰακίνθος Σερρῦ ἐδίδαξεν ἐν Παδοῦν ἀπὸ τοῦ 1697 μέχρι τοῦ θανάτου του ἐπισυμβάντος τὸ 1738. Τὸ δὲ πεντάτομον σύγγραμμά του ἐξεδόθη τέσσαρα ἔτη βραδύτερον, 1742, ἀπὸ τὸν Τυπογράφον Θωμᾶν Μπετινέλλι καὶ εἶνε οἱ 5 τόμοι εἰς σχ. 4ον, σελίδες ἐν ὄλῳ 2632), εἰς πέντε τόμους καὶ εἰς σχῆμα 4ον, πραγματοποιηθεῖσα εἰς τὸ Τυπογραφεῖον τοῦ Θωμᾶ Μπετινέλλη, ὅτι ἡ ἔκδοσις αὕτη περιήλθεν εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ κ. Δημητρίου Θεοδοσίου διευθυντοῦ τοῦ Τυπογραφείου τούτου καὶ ὁποῖος θέλει νὰ ἀποκτήσῃ ἕν τόσον πολῦτιμον ἔργον δύναται νὰ ἀποταθῇ ἢ

εις τὸν αὐτὸν διευθυντὴν κατοικοῦντα εἰς τὴν ἐνορίαν τοῦ Ἁγίου Λορέντσου ἢ εἰς τὸν εἰρημένον Μπετινέλλι (βλ. βιογραφίαν Γλυκέων σσ. 85 - 88).

Αὐτὰ λέγει ἡ δῆλωσις τοῦ τυπογράφου τὴν ὁποίαν ἀνεδημοσίευσεν εἰς τὴν βιογραφίαν τῶν Γλυκέων ἢ Γλυκῆδων (ἐνθ. ἀν.) καὶ ἔγραψα τότε ὅτι ὁ Δ. Θεοδοσίου ἦτο Διευθυντὴς τοῦ τυπογραφείου Θωμᾶ Μπετινέλλι. Ἔρχεται τώρα ὁ κ. Πλ. καὶ μετέλεγει, λέγων ὅτι ἐσφαλμένως ἔφερα τὸν Θεοδοσίον ὡς διευθυντὴν τοῦ Μπετινέλλι, ἐνῶ κατ' αὐτὸν ἦτο διευθυντὴς τοῦ Γλυκῆ. Τὸ πεντάτομον ὀγκωδέστατον σύγγραμμα διὰ τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ ὁποίου φαίνεται ὅτι ὁ Δ. Θεοδοσίου κατέβαλε σημαντικὸν ποσὸν ἐξ ἰδίων του, διὰ ποῖον λόγον θὰ διετίθετο εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Θεοδοσίου καὶ ὄχι εἰς τὸ βιβλιοπωλεῖον Νικολάου Γλυκῆ;

Κατὰ τὴν γνώμην μου ἡ προμνησθεῖσα εἰδοποίησις τοῦ τυπογράφου κατεχωρήθη κατόπιν παρακλήσεως τοῦ Μπετινέλλι ἐν εἰδει δημοσιεύσεως (ρεκλάμας) μετὰ τὸν σκοπὸν ὅπως προσελκυσθοῦν ἀγορασταί.

Ἄλλ' ἔχομεν καὶ ἄλλο δεδομένον ἄξιον λόγου. Καὶ τοῦτο εἶναι ὅτι ὁ Ν. Γλυκῆς τὸν «Βίον τοῦ Μωάμεθ» τὸν ἀφιέρωσεν εἰς τὸν ἐκλαμπρότατον λατροφιλόσοφον Ἀλέξανδρον Καντσελλιέρη ἢ Καγκελλάριον καὶ γράφει μεταξὺ ἄλλων εἰς τὴν ἀφιέρωσιν: ὑμεῖς ὑπερησιάζετε καὶ ἐπροστατεύσατε τὸ Τυπογραφεῖον μου (...) οὕτω καὶ τώρα ἐπαγρυπνεῖτε ἵνα ἐκ τῶν τύπων μου ἐξέρχωνται διωρθωμένα τὰ Ἑλληνικὰ βιβλία εἰς τὴν γλῶσσαν εἰς τὴν ὁποίαν εἴθε τόσο ἐντριβῆς (...) ἂν λοιπὸν τόσα σὰς ὀφείλει τὸ Τυπογραφεῖον μου, τί ἄλλο εἴμπορῶ νὰ κάμω ἐγὼ παρὰ νὰ δηλώσω εἰς ὅλους ὅτι αἰσθάνομαι πρὸς ὑμᾶς ὑποχρεωμένος ἀπειρώς, ὅτι διατηρῶ εἰς τὴν ψυχὴν μου εὐγνωμοσύνην οὐ τὴν τυχοῦσαν καὶ ὅτι με τιμᾷ ἡ παρουσία σας ὡς διευθυντοῦ τοῦ Τυπογραφείου μου...» (βλέπε βιογραφίαν Γλυκέων, ἐνθ. ἀνωτέρω σ. 85).

Ἐφόσον λοιπὸν ὁ Γλυκῆς εἶχε τὸ 1745 διευθυντὴν εἰς τὸ Τυπογραφεῖον τοῦ λατροφιλόσοφου Ἀλέξανδρου Καγκελλάριου, πῶς ἦτο δυνατόν νὰ ἔχη καὶ δεύτερον διευθυντὴν, τὸν Δ. Θεοδοσίου, τὸν ὁποῖον, ὅπως γράφει ὁ κ. Πλουμίδης, δὲν ἠθέλην ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νὰ γίνῃ ἐκδότης - τυπογράφος καὶ ἔκαμε τὸ πᾶν ἵνα ἀντιδράσῃ εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Θεοδ. εἰς τὴν Συντεχνίαν; (σ. 40 καὶ 42 τοῦ συγγράμματός του).

Ὡς πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ κ. Πλ. ὅτι ὁ Θεοδ. εἰσῆλθεν εἰς τὸ Κατάστημα Γλυκῆ ὡς διευθυντὴς μετὰ τὴν ὑποστήριξιν τῶν Μαρουτσαίων, παραμένει μόνον ὡς ὑπόθεσις, ἐφόσον δὲν παραθέτει ὁ συγγραφεὺς

τὴν πηγὴν ὅθεν ἤντησε τὴν πληροφορίαν, ἢ ὁποία καταντᾷ βεβαιότης τῶν γράψαντα, ἐφόσον εἰς τὸ τέλος σ. 38 ἀναφέρει: «Εἰς τὸ τυπογραφικὸν κατάστημα τοῦ Νικολάου Γλυκῆ εἰσῆλθεν μετὰ τὴν ὑποστήριξιν τῆς οἰκογενείας Μαρουτσαίων.»

2) ὁ κ. Πλ. τὴν λατινικὴν λέξιν quopiam τὴν μεταφράζει (σ. 23 καὶ ἀλλαχού): «καριότης» καὶ γράφει: ὁ Δημήτριος Θεοδοσίου υἱὸς τοῦ μακαρίτου Πάνου, ἐνῶ ἡ πραγματικὴ μετάφρασις τοῦ παρατιθεμένου ἐν ὑπόμνηματι κεμιένου εἶναι: ὁ Δημήτριος Θεοδοσίου ποτε Πάνου.

3) σ. 23: ἔλαβον ἐγὼ Φάντε Φραγκίσκος - Μαρία Ἀρμάνος, πρῶτος νεώμοτος τῶν Ἁγίων Ἰωάννου καὶ Παύλου ὑπακόμου κυρίου Μάρκου Ἀντωνίου Μανφρέ κ.τ.λ.

Εἰς ταῦτα ἔχω νὰ παρατηρήσω α) ὅτι ἡ λέξις φάντε δὲν εἶναι ὄνομα κύριον καὶ ἔπειτα νὰ γραφῆ μετὰ «φ» μικρὸν. Σημαίνει δὲ ἡ λέξις «κλητῆρ». Φάντε κυρίως εἶναι ὁ στρατιώτης τοῦ πεζικοῦ (φαντερία) πρὸς τὴν ἐποχὴν τῆς Βενετικῆς Ἀριστοκρατίας, ἢ λ. ἦτο ἐν εἶδος τιμητικοῦ τίτλου, ὅτι «φάντι» ὀνομάζοντο καὶ οἱ κληρικοί τῆς περιφέρειας Δεκαρχίας, οἱ ὁποῖοι ἐφορμακρὰν τήθεννον μαύρην καὶ περροσφάντι ὀνομάζοντο καὶ οἱ δικαστικοὶ (ἀλλοιομεν σήμερον) κλητῆρες. β) ὅσον ἔχει εἰς τὸ «ἔλαβον ... ὑπὸ τοῦ κυρίου» τὸ ὑπὸ εἶναι σόλοικον, διότι λαμβάνω ἢ παρὰ τοῦ τάδε ἢ ἀπὸ τὸν τάδε, ὅχι ὑπὸ τοῦ τάδε.

4) Εἰς τὰ Ἑπειρωτικὰ Χρονικά 1505 σ. 19 εἶχον δημοσιεύσει περὶ τῶν ψεῖς τριῶν πιστοποιητικῶν ἐξ Ἰταλίων ἀνευρεθέντων εἰς Ἰταλικὴν μετάφρασιν, διὰ τῶν ὁποίων προσδιδάσκοντες πότε περίπου ὁ Εὐγένιος Βουλγάρεως ἀποχωρήσει ἀπὸ τὰ Γιάννινα. Τὸ διαπιστοποιητικόν, ἔγραψα τότε, μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Ἀνδρέας Θεοδοσίου υἱὸς τοῦ Πάνου Θεοδοσίου, διέλυσε ἐτὸν ἀρραβῶν μετὰ τὴν Εὐφροσύνην τοῦ ποτε Ἀλεξάνδρου Παταλέκκα καὶ τῆς ποτε Διαμάντως ὡς τοῦ ποτε Ἀναστασίου Μαρουτσαίου. Πρὸς τὴν χρονολογίαν 9 Ἰουνίου 1749 καὶ τὰ ἐπισημαίνει «τυπογραφὰς ἐν αἰς καὶ τὴν τοῦ Ἰταλίου Βουλγάρεως». Ἐδημοσίευσεν δηλαδὴ μὴ συντομωτάτην περιλήψιν τοῦ πιστοποιητικοῦ χωρὶς νὰ εἰσέλθῃ εἰς λεπτομεροῦς τὰς λεπτομέρειας τοῦ ἐγγράφου διότι μετέδιδε μὴ μόνον ἡ παρουσία τοῦ Βουλγάρεως, ἀλλὰ καὶ ἄλλο.

Ἔρχεται τώρα ὁ κ. Πλουμίδης καὶ γράφει: «ὁ κ. Κ. Μέρτζιος δημοσιεύει τὸ ἐπισημαστικὸν τὸ ἐγγράφον. «Τὸ πιστοποιητικὸν ἢ κερίν εἶναι παραφθορὰ τῆς τουρκοῦ λέξεως Καβίη, ἢ ὁποία σημαίνει πρῶτος»

τὸ χρηματικὸν ποσὸν τὸ ὁποῖον ὁ γαμβρὸς ὑπόσχεται κατὰ τὴν σύναψιν τοῦ γάμου εἰς τὴν νύμφην καὶ τὸ ὁποῖον παραμένει εἰς τὴν τελευταίαν, εἰς περιπτώσιν διαζυγίου. Εὐχαριστῶ θερμότερα τὸν Τουρκολόγον κ. Β. Δημητριάδην διὰ τὴν πληροφορίαν. Ὁ Κ. Μέρτζιος ἐρμηνεύει λαυθασμένως τὸ ἔγγραφο.» (σ. 25 ὑποσ. 5).

Εἶπα καὶ ἐπαναλαμβάνω ὅτι δὲν εἰσηλθὼν εἰς τὴν ἐξέτισιν τοῦ ἐγγράφου, διότι δὲν μὴ ἐνδιέφερε τότε. Ἐγραψα μόνον μίαν φράσιν «διέλυσε τὸν ἀρραβῶνα» καὶ τίποτε ἄλλο. Πλὴν ὁ κ. Πλουμ. ὁ ὑποκίτος ἐμφανίζεται καὶ ὡς Τουρκολόγος, ἠθέληε νὰ καταλήξῃ ὁπωσδήποτε εἰς τὸ ὅτι λαυθασμένως ἐρμηνεύει ὁ Κ. Μέρτζιος τὸ ἔγγραφο! Ἡ μομφή του μὲ ἀφήνει τελείως ἀδιάφορον! Διεξοχόμενος τὸ σύγγραμμά του, διεπίστωσα ὅτι πλειστάκις ἀναφέρει τὰ συγγράμματά μου: «Ἡ Οἰκογένεια τῶν Γλυκίων ἢ Γλακίδων» καὶ «τὸ ἐν Βενετία Ἡπειρωτικὸν Ἀρχεῖον» καὶ παρέλαβεν ἐξ αὐτῶν ἀρκυτὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα κατὰ τὰς ἐρεῦνας του εἰς τὰ Ἀρχεῖα, τὰ εὐρήκεν ἀδιάβλητα. Ἐπρεπε λοιπὸν κάτι νὰ βρῆ, κάποιον λάθος νὰ διαπιστώσῃ καὶ ἐχρησιμοποίησῃ τὸ «Κεμπάν ἢ Κερίνι», τὸ ὁποῖον οὔτε κἀν ἐσκέφθην νὰ βίξω, διότι ἦτο ἐκτὸς τοῦ θέματός μου.

δ) σ. 27 τὸ ἐπίθετον illustrissimo πρέπει νὰ μεταφρασθῆ: ἐκλαμπρότατος καὶ ὄχι ἐξοχώτατος διότι ἐξοχώτατος εἶναι: *eccellentissimo*.

ε) σ. 28 γράφει ὁ κ. Πλ. δουκάτα 1656 καὶ γρόσια 9. Παλαιότερα τὸ δουκάτον ὑποδιηρέτο εἰς 24 grossi, συνεπῶς πρέπει νὰ γράφωμεν ἐλληνιστί: «γκρόσσι» καὶ ὄχι γρόσια, διότι γίνεται σύγχυσις μὲ τὰ Τουρκικὰ γρόσια.

ζ) Πραγματικὰ ὠνομάζοντο τὰ δουκάτα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ τρεχούμενα ποῦ ἦσαν εἰκονικὰ δηλαδὴ μονὰς λογαριασμοῦ. Τὰ πραγματικὰ (*effettivi*) ἦσαν ἀργυρᾶ καὶ βίξον τότε (1782) λίρας Βενετικᾶς ὀκτώ, ἐνθὲ τὰ τρεχούμενα ὑπελογίζοντο λίρας 6 καὶ σόλδια 4 (σ. 29 ὑποσ. 3).

η) σ. 30 γράφει ὁ κ. Πλ. «Ὁ Παναγιώτης Θεοδοσίου ... ἐτῶν 81 ἀπέθανεν ἐν Βενετία ... ἐκ πλευροπνευμονίας εἰς τὰ κάτω πλευρὰ μετὰ 15 ἡμερῶν κατὰ κλίσην.»

Τὸ Ἰταλικὸν κείμενον ποῦ παραθέτει ἐν ὑποσημ. 2 ἀναφέρει «πλευροπνευμονίαν *spuria*» (σπούρια) ὄχι ὀρθῶς μετέφρασεν ὁ κ. Πλ.: «τὰ κάτω πλευρὰ». Τὸ ἐπίθετον τοῦτο σημαίνει: νόθον, ψευδῆ. Μὲ ἄλλα λόγια ὁ Πάνος Θεοδοσίου ὑπέφερεν ἀπὸ ψευδοπνευμονία. Ἡ περιπνευμονία ἐν χωρίζεται σὲ ἐπάνω καὶ κάτω πλευρὰ!

θ) σ. 32 δημοσιεύεται ἡ ληξιαρχικὴ πρᾶ-

ξις τοῦ θανάτου ἐνὸς παιδιοῦ δύο ἐτῶν τοῦ Ἀνδρέου Θεοδοσίου, τοῦ 1762 καὶ ὅτι θάταψῃ «συμμετεχόντων ἱερέως καὶ βοηθῶν ἱερέως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Γραικῶν.»

Τὸ Ἰταλικὸν κείμενον ἀναφέρει τὴν λέξιν *zago* ἢ ὁποῖα δὲν σημαίνει τὸν βοηθὸν ἱερέως, ἀλλὰ τὸν μικρὸν ὑπηρέτην ὁ ὁποῖος κομίζει τὰ ἄμφια καὶ τὰ ἄλλα χρειώδη τοῦ ἱερέως. Σήμερον τὸν μικρὸν ὑπηρέτην εἰς τὰς Καθολ. Ἐκκλησίας τὸν ὀνομάζουν *zaghetto*.

10) σ. 33 πρᾶξις θανάτου τοῦ 1852: ἡ κυρία ἀγγελικὴ Θεοδοσίου θυγάτηρ τοῦ θανόντος Ἀνδρέου Θεοδοσίου καὶ τῆς θανούσης Εὐφροσύνης Παπαλέκα κλπ.

Τὸ Ἰταλικὸν κείμενον εἰς τὴν ὑποσημ. ὑπ' ἀρ. 2 ἀναφέρει: *figlia del fu Anbrea e della fu Eurossina*. Το *fu* εἶναι ὅπως τὸ λατινικὸν *quondam* καὶ ἡ κυριολεκτικὴ μετάφρασις εἶναι: ἡ θυγάτηρ τοῦ ποτε Ἀνδρέα καὶ τῆς ποτε Εὐφροσύνης ὄχι θανόντος καὶ θανούσης.

11) σ. 62 ὁ κ. Πλ. ἀναφέρει τὰ τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Τυπογραφείου Θεοδοσίου ἐπὶ ποῖους ἀπετελεῖτο ἤτοι στοιχειοθέτην καὶ βοηθὸν στοιχειοθέτην καὶ ἐργάτας.

Αὐτὸν ποῦ ὀνομάζει βοηθὸν στοιχειοθέτην τὸ Ἰταλικὸν κείμενον τὸν ὀνομάζει *torcolei* δηλαδὴ τὸν χρησιμοποιεῦντα τὸ «τόρκολε» (Ἰταλιστί: Τόρκο), τοῦτέστι τὸ χειροκίνητον πιεστήριον καὶ συνεπῶς ὁ Τορκολέρ εἶναι ὁ πιεστής. Ἄν ἐλάμβανε τὸν κόπον νὰ κυττάξῃ τὸ Βενετικὸν λεξικὸν τοῦ Μποέριο, θὰ τὴν εὐρίσκει τὴν λέξιν «Τορκολέρ».

Ἐδῶ τελειώνει ἡ βιβλιοκρισία μου καὶ μοῦ δίδεται ἡ εἰκαιρία νὰ συγχαρῶ καὶ πάλιν τὸν κ. Γ. Πλουμίδην διὰ τὸ ἀξιόλογον σύγγραμμά του καὶ τοῦ εὐχομαι νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ ἱστοριοδιφικὸν του ἔργον καὶ νὰ μᾶς φέρῃ εἰς τὴν δημοσιότητα καὶ ἄλλας ἐνδιαφερούσας πραγματείας.

Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΣ

ἀ.μ. τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

Βενετία 1 Μαρτίου 1970

Ζαφείρη Στάλιου: «Βραζιλιανὴ γῆ», (ποιήματα), Ἀθήνα, 1969.

Ἀπ' τὶς ἄκρατες καὶ πυκνὲς πυρακτώσεις, ποῦ μορεῖ νὰ ζητήσουμε ἀπ' τὸν ποιητικὸν λόγο, εἶναι ἡ ποίηση τοῦ Ζαφείρη Στάλιου. Σπάνια αὐτάρχεια εὐαισθησίας καὶ ζωνεμένη πνευματικὴ μετάλλαξις, οἱ στίχοι του, ἔχουν ἓνα τραγικὸν λυρικὸν ἀπόσταγμα, ποῦ μένει στίς αἰσθήσεις ἀπ' τὴν διήθησιν, σ' ἓναν ὑπαρξιακὸν χῶρον. Κι' αὐτὴν τὴν σύζευξιν, ὁ ποιητὴς τὴν κάνει ἐφικτὴ μ' ἓνα κλίμα, μέθεξις, στὴν ἀκραίαν ἔντασιν, ποῦ

έρχεται απ' την άμεσότητα έπαφής με την ανθρώπινη παρουσία πάνω στη γη. 'Η «Βραζιλιανή γη» είναι μιá μετουσιωμένη ευαισθησία του Ζ. Στάλιου, που έφερε από πικρή γεύση μιās συγκλονιστικής έμπειρίας. Κι' έχουν την αίσθηση, που δίνει ή τροπική νύχτα κι' οι άνθρωποι που δεν αποκολλήθηκαν απ' την φύση κι' απ' την μυθογονία ενός άπωθημένου ανθρωπισμού, φορτωμένη την γη και την παράδοση μιās Βραζιλιανής γης που δεν είναι απ' όλους όρατή:

... με το μαγνάδι των μύθων, με τους
(στροβίλους των
βουβών παιάνων και τα φλέβαρα της
(σιωπής,
άκατάλυτε σταυρέ του νότου

... ..
Τάμ, τάμ τάμ τάμ, τάμ, τάμ, τάμ,
στην τυφλή άγωνία του δάσους με τ'
(άμιλητα χέρια...
... ..

'Ακόμα, ο Ζ. Στάλις, ένας ευαίσθητος τραυματισμένος απ' τον ανθρώπινο πόνο, αίρει τον λόγο ως τους όριζοντες της πάσχουσας ψυχής και γίνεται μιá συγκλονιστική συνείδηση:

... οι νέγριζες φλέβες των σκλάβων
... τα πλοία με το λάβαρο των κρε-
(μασμένων έφεραν
στούς γιαλούς το μήνυμα των κα-
(τέργων.

... ..
'Ω μεγάλες και παράξενες λευκές
(γυναίκες

... ή φτηνή νέγρικη σάρκα των ά-
(μοιρων...

... ταπεινωμένη απ' την περιφρόνη-
(ση, από την άσπρη
σελήνη, από την δυναστεία της ώχρης
(σας φυλής,
θα σμίξη μαζί σας το λερωμένο πε-
(τσι του φθόνου...
●

Βασίλη Ε. Τσιάτη: «Πεζογραφήματα», 'Αθήνα, 1969.

Με ήρεμο λόγο και σ' έναν οικείο χώρο θεματογραφίας, ο Βασ. Τσιάτης δίνει έναν αξιόλογο τόμο, πεζογραφήματα (διηγήματα) που έχουν τις αξίες απ' την παράδοση κι' απ' τις ανθρώπινες συγκινήσεις της καθημερινότητας. Έτσι, το ήθρογραφικό στοιχείο αξιοποιείται, γίνεται ύλη που μ' αυτή χτίζονται οι άπλοι άνθρωποι και, στις καλύτερες έπιτεύξεις, εκφράζουν μιάν άνθρωπινή μορφή ζωής. 'Ο συγγραφέας έδω, κρατημένος σε μιάν όμαλή αναζήτηση, ά-

νασύνθεση της πραγματικής όρασης, κατορθώνει να ξεχωρίζει τα στοιχεία που έχουν την δύναμη της κατάφασης και να στήνει κομμάτια απ' την χαμηλόφωνη αλήθεια μιās όντως σχεδόν άκύματης, βιωμένης αισθητικότητας και στοχαστικής ένατένισης

Χρυσόφ. Γ. Λαζάρη: «Τά Λευκάδιτικά» (έτυμολογικόν και έρμηνευτικόν λεξιλόγιον των γλωσσικών ιδιωμάτων της νήσου Λευκάδος), 'Αθήναι, 1970.

'Η άποθησαύριση της γλωσσικής φυσιογνωμίας ενός τόπου, στην έποχή του μηχονοκρατούμενου τούτου αιώνα, είναι πάντοτε μιá ύπηρεσία ύψιστης αξίας. Γιατί, κτός απ' την συγκράτηση, κατ' αυτόν τον τρόπο, των αξιών και του ήθους της πνευματικής καταβολής και παράδοσης, ή προσφορά αυτή ενέχει (καθ' έαυτήν) και τ βαθύτερη διάστροψη της άντοχής στην έσχαση, για την πάρα πέρα επιβίωση και νέλιξη του, ανάμεσα στους άλλους λαούς. Συνεπώς, ή όντότητα και τα προσφερόμενα περιθώρια για καινούργιες διαστάσεις εν πολλοίς, κρίνεται απ' αυτήν την αξιολόγηση της θησαυρισμένης πνευματικής φυσιογνωμίας. Και το βιβλίο του Χρ. Λαζάρη κρατημένο ακριβώς μέσα στον κύκλο της της προσφοράς, είναι απ' τα πιο άξιολογα, τα πιο ενδιαφέροντα και, πρός τούτο, απ' τα πιο έγκυρα. Πράγματι, «Λευκαδίτικα» είναι μιá πραγματεία άπαικείνες ποιί, για να ολοκληρωθούν, χρονοντα κόπο, χρόνο, μόρφωση και πάνω όλα μιá σύνδεση «μητρική» — αν πάει ή έξη — με το θέμα. Γιατί, το ιδιωματογλωσσικό ύλικό, που εκτείνεται στην έπιγραφία και στην φιλολογία, άπαιτεί εία προσόντα και βιωμένη σχεδόν άγάπη να γίνει αναγώγιμο στον πνευματικό χώρο. 'Ο Χρ. Λαζάρης, που τα διαθέτει όλ' τα και που, ακόμα, διαθέτει και μιá σπάνι ευαισθησία κριτηρίων, επέτυχε να έπιτελει έναν άληθινόν άθλο. Έτσι, τα «Λευκαδίτικα» δεν άποτελούν μονάχα μιá πολύτιμη άποθησαύριση του γλωσσικού ιδιώματος της Λευκάδας, αλλά και μιάν αυτάρχη έπισημονική μνημείωση, ή όποία δίνει στη ελληνική βιβλιογραφία μας ένα κεφάλαιο ξεχωριστό βάρος. Διότι, ή συγγραφέ έδω δεν περιορίζεται μονάχα στις άπαιτήσεις της παραδεγμένης μεθοδολογίας (έκέντρωση, έρμηνεία, ανάλυση και πρσίση). Συμπληρώνει — περίπου έξαντιν — την συλλογή του και με τον έτιμολογικό προσδιορισμό της κάθε λέξης, με ή έγκυρη και τεκμηριωμένη περιγραφική

αυτό, κατά την γνώμη μας, το βιβλίο του θα πρέπει να ξεχωριστεί, να προσεχθεί ιδιαίτερα και να καταξιωθεί, ως ειδική προσφορά, πράγμα που, άλλωστε, θα δικαιώνει και τον μόχθο του συγγραφέα. Γιατί, οι τέτοιες προσπάθειες, στις πιο πολλές περιπτώσεις, είναι ανάλωση ζωής.

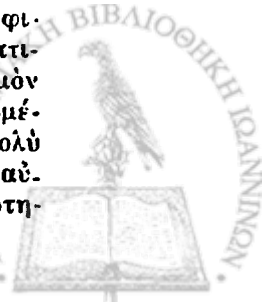
Λεων. Σπαής: «Πενήντα χρόνια στρατιώτης», (άπομνημονεύματα), 'Αθήναι, 1970.

Τα πρόσωπα, που ή ζωή τους κι' ή δράση τους συνικράνθηκαν με τα γεγονότα και τις ύψαιτες τομές της ιστορίας ενός έθνους, έχουν να δώσουν στην ιστορία έναν απολογισμό. Έτσι, άλλωστε, θα ολοκληρωθεί κι' ή δική τους προσφορά. Γιατί, χωρίς την κριτική στην δημοσία σύζήτηση και την πρόκληση ενός διαλόγου που να ξεκινάει απ' την προσωπική ευθύνη, οι μαρτυρίες γίνονται από κάποιαν ουδέτερη απόσταση. Δεν υπάρχει, δηλαδή, ο υποκειμενικός τόνος, που, όσο κι' αν εμποδίζει την έν ψυχρῶ ἀντικειμενική, είναι απαραίτητος για την συγκράτηση του ιδιάζοντος κλίματος, προκειμένου να αξιολογηθούν τα πρόσωπα, οι πράξεις και τα γεγονότα. Γι' αυτό, νομίζουμε πως ο Λεωνίδας Σπαής, που ή ζωή του συνδέθηκε με ιστορικά συγκλονιστικά έθνηκα περιστατικά στις κρίσιμες χρονικές εξάρσεις της χώρας μας, ήταν τώρα καιρός να δώσει κι' αυτός τα δικά του άπομνημονεύματα. Και, με το παραπάνω βιβλίο του αυτού, καθώς σημειώνεται, αποτελεί τον πρώτο τόμο), αυτό κάνει. Τα άπομνημονεύματα τούτα, που δίνονται μ' έναν τόνο φημιακής απλότητας και παρησίας, έχουν ακριβώς το βάρος της υπεύθυνης υποκειμενικής μαρτυρίας, που τα ξεχωρίζει. Πράγματι, ο Λ. Σπαής, ως γνωστόν, έζησε από υπεύθυνη θέση τα γεγονότα, και ως συγγραφέας έδω, δεν στέκεται μόνο στην άπροσωπη θεώρηση. Πιο πολύ, αξιολογεί και κρίνει, με ακριβή θάρρος, τις δικές του μαρτυρίες, που αποτελούν (περίπου αφηγηματικά) και τον κύριο κορμό της πραγματικότητας του. Έτσι, έχουμε, όπωσδήποτε, μίαν ιστορία προσωπικής ευθύνης, ή οποία εισέρχεται, εκτός απ' την πληθώρα των γνωτών και άγνωστων στοιχείων, και ειδικά κριτήρια αξιολόγησης. Και, ακόμα, με τον τρόπο της ατομικής θέσης, δλ' αυτά που υποστούν μέρος απ' τις περιπέτειες του έθνικού μας βίου μέσα στα πενήντα - εξήντα τελευταία χρόνια, δεν είναι απογυμνωμένα ή το χρονικό κλίμα κι' απ' την ατμόσφαιρα που τα περιέβαλε. Γι' αυτό, άσχετα με

την συγκατάθεση ή με την αντίρρηση, που θα δύνονταν να έχει κανείς, έν προκειμένου, πρέπει να αναγνωρίσουμε στον συγγραφέα, όχι μονάχα την τόλμη και την ευρύτητα έμπειρίας πάνω στα ιστορούμενα, αλλά και την ιδιάζουσα έξομολόγηση της γνώμης του για πρόσωπα και για πράξεις που φτάνουν (είτε ως συνέπειες είτε ως άνανακλάσεις) ως την δική μας αντίληψη, πράγμα που δίνει την ευχέρεια για συνάρτηση ενός διαλόγου. Αυτή ή μορφή της ιστορίας, που προσφέρει ο Λ. Σπαής, έχει όντως ένα άπρόοπτο ενδιαφέρον. Γιατί, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις, όπου, με την άσθηρότητα των διαστάσεων, που δίνει ο προσωπικός τόνος, κρίνονται και θεωρούνται πρόσωπα και γεγονότα, που έχουν, για τον καθένα, διαφορετική επίφάνεια ή που, συχνά, είναι συναρτημένα με κάποιαν ιστορική άναφορά. Γενικότερα, το βιβλίο του, που είναι γραμμένο με απλότητα ύφους, με άνεπιτήδευτη φυσική διάθεση και άπαλλαγμένο από κάθε βάρος λεκτικού στόμφου, άποτελεί μίαν βιογραφία ενός ανθρώπου και μίας έποχής, που συνάπτεται όργανικά με γεγονότα, πρόσωπα και πράγματα της ζωής του έθνικού μας βίου. Ξεκινάει, με αυτήν την μορφή, απ' τις αρχές του αιώνα μας, και ακολουθώντας τον συγγραφέα (που είναι ένας άπόγονος της προκριτικής οικογενείας των Σπαιών, που έχουν και μίαν τιμητική θέση στους χρόνους του 1821 και μέχρι την άπελευθέρωση της 'Ηπείρου), καλύτερι τους δύο παγκοσμίους πολέμους, την Μικρασιατική Έκστρατεία και φτάνει ως την εποχή μας, συγκροτώντας έτσι ένα ολοκληρωμένο κεφάλαιο, στην σχετική νεοελληνική βιβλιογραφία. Και, επειδή είναι ιστορική μαρτυρία, γραμμένη με τόση συμμετοχή ατομικής ευθύνης, είναι ευτύχημα που ο συγγραφέας την έφτιαξε και την έθεσε στην δημοσία κριτική ζωντανός. Γιατί, έτσι, θα είναι δυνατόν και να την συνεχίσει, μ' έναν διάλογο, όταν χρειασθεί. Και, κατ' αυτόν τον τρόπο, ολοκληρώνονται πιο καλά τα τέτοια κείμενα.

Ερατοσθ. Γ. Καψωμένου: «Εισαγωγή στη λυρική σκέψη του Σικελιανού», (δοκίμιο), 'Ιωάννινα, 1969.

Είναι πολύ ένθαρρυντικό, όταν νέοι φιλόλογοι με άνησυχίες, ευρύτερες προοπτικές επιστημονικής έπίδοσης και όπλισμόν όχι τυχαίο, οικειώνονται με τις καθιερωμένες αξίες στα νεοελληνικά γράμματα. Πιο περισσότερο, μάλιστα, όταν οι φιλόλογοι αυτοί, έχοντας είτε μίαν έδρα, είτε μίαν ιδιότητα

τα διδασκαλική, μπορούν τις άνησυχίες και τους προβληματισμούς τους να τις κάνουν έναν διάλογο ανάμεσα στην σπουδάζουσα νεολαία. Τότε, ή προσφορά τους είναι άγαντίρρητα πιά ενδιαφέρουσα. Ο Ε. Καψομένος, ένας απ' αυτούς ακριβώς τους νέους φιλόλογους, αποτελεί μιá τέτοια περίπτωση (ύπηρετεί, εύτυχώς, ως βοηθός στο Πανεπιστήμιο Ίωαννίνων) και, με τó παραπάνω δοκίμιό του, δίνει μιá λαμπρή υπόσχεση, πού τόν ξεχωρίζει και πού, μαζί βιάζει για τόν ίδιον όπωσδήποτε μακρινούς στόχους. Τó δοκίμιό του, έξειδικευμένης φιλολογικής θεώρησης, είναι μιá καλοσυνγροτημένη μελέτη, για τήν προσπέλαση στην εύαισθησία τού Σικελιανού, σ' έναν χώρο ούσιαστικής άποτίμησης τής φύσης και τού βάρους τής όριακής προσφοράς τού ποιητή. Και —πρέπει να όμολογήσουμε— μιá τέτοια προσπάθεια, ή όποια άπαιτεί, πρò παντός, άκρατο ιδεαλισμό και λυρική κράση για να έπιτευχθεί μιá έγγενής συνάρτηση, δέν είναι μικρό άθλημα. Γιατί, στο κάτω-κάτω, ό Σικελιανός είναι μιá όντότητα, πού, για τήν αξία της, τήν έπιφάνειά της και τόν ίσκιό της στα γράμματά μας, έχουν γράφει τόσα πολλά, ώστε να μην προσφέρει πια δύσκολες και, πολλές φορές, ίσως ριψοκίνδινες εύκαιρίες για έναν μελετητή. Και, στην προκειμένη περίπτωση, ό Ε. Καψομένος κατορθώνει να δίνει μιá θέση, έξω απ' τήν πεπατημένη. Πράγματι, μ' έναν καλλιεργημένο λόγο και με ήρεμία σκέψης, πού βοηθάει στην ανέλιξη έσωτερικής προσέγγισης, κατορθώνει να συνθέσει μιá έπóπτευση τής λυρικής διάστρωσις τού Σικελιανού Λόγου. Στη μελέτη τούτη ό συγγραφέας εισφέρει άκόμα και τήν αδιάλλακτη άγάπη του για τήν προσωπικότητα και τó έργο τού Σικελιανού, πράγμα πού, και όταν δημιουργεί τυχόν άντιρρήσεις, συμβάλλει πió πολú σ' έναν έποικοδομητικό διάλογο. Πρόκειται για έξοχη έργασία.

Quinti Horatii Flacci: « CARMEN SAECULARE ET DE ARTE POETICA ».

(Εισαγωγή, έμμετρο ή απόδοση, και σχόλια : Δημ. Σιωμοπούλου).

Ίωάννινα 1969

Η μεταφορά στην σύγχρονη γλώσσα μας κειμένων απ' τήν κλασσική λατινική γραμματεία, είναι πάντοτε μιá δύσκολη δοκιμασία, ή όποια άπαιτεί όχι μονάχα φιλολογική συγκρότηση και κατοχή τών λατινικών, αλλά και λογοτεχνικήν ικανότητα. Γιατί, ή άπόσταση και ή διαφορά τής αισθητικής και

πνευματικής έν γενεί θεώρησης, πού χωρίζουν τά κείμενα τούτα απ' τήν έκφραση και τήν ψυχική καταβολή τού σύγχρονου άνθρώπου, δημιουργούν τέτοια προβλήματα, πού δέν αφήνουν περιθώρια για εύκολα έπιτεύγματα. Όστόσο, ή άνύγκη τής έπαφής ή αρχαία γενικά κλασσικά κείμενα, είναι άπαραίτητη, άφού τó αρχικόν υπόστρωμα τής ανθρώπινης πνευματικής ζωής, άπολείται απ' αυτά. Γι' αυτό, τó παραπάνω βιβλίό τού Τάκη Σιωμοπούλου, πανει ξεχωριστή θέση ανάμεσα στα άλλα για αύτης τής κατηγορίας. Και, είναι, άμα, μιá προσφορά πού έχει ένα ειδικό φιλολογικό και λογοτεχνικό βάρος, τόσο για τήν ούτάρχεια τής εισαγωγής στην έποχή, ή γεγονότα και στο ήθικό κλίμα τών χρόνων τού Όρατίου, όσο και για τήν λογοτεχνική άπόδοση τών στίχων (ό έκατονταέτηρος μνος και οι ποιητικοί άφορισμοί τού Όρατίου) στην γλώσσα μας. Πράγματι, ό ΔΔ Σιωμόπουλος, πού έχει μιá λαμπρή θηκάκι' ένα σημαντικό όνομα στα σύγχρονα νεοελληνικά γράμματα, άσυμβίβαστος πειήρεμος λυρικός φιλόσοφος, στοχαστής και ποιητής με άνόθευτη εύαισθησία, προσφέρει κι' έδώ μιá πρωτότυπη έργασία. ατί, δέν περιορίζεται μόνο στο διάγραμμα τής φιλολογικής άναφοράς και στην πρόβληματα τής μετάφρασης, αλλά συνθέτει, έναν εύρύτερο σνοσχετισμό και με τήν ελληνική ποίηση (Σολωμός, Παλαμάς), ήν προοπτική άνάπτυξης τού θέματος. Κατά τώ άπόνα τόσο προσωπικό και υπεύθυνο έπίσημα, στήνει τήν μετάφραση. Η πληθώρα αύτη κι' ή καλοχτισμένη άπόδοση, πού είναι έεροπρεπή άνεπιτήδευτο και λιτό γού, πού είναι άπαλλαγμένος απ' τήν κουφεμα τών έπιφωνημάτων και τήν ήχηρότητα τού στόμφου σε πολλά παρόμοια άλλων, και έδώ άφομοιώσιμη τήν μεταφορά και σ' άλλα κάτι τó οικείο, μιá πνευματική γεύση, για τούς άμήντους άκόμα, είναι ένα άπύθινο πλησίασμα, μιá έπαφή με τó λεγόμενo κείμενο. Πρόκειται, άναντίρρητα, για μιá προσφορά απ' τις σπάνιες, πού πλουτίζουν τήν νεώτερη βιβλιογραφία μας σ' αυτόν τόν τομέα. Και, γι' αυτό ακριβώς, πρέπει τής ξεχωρίσουν και να τήν προσέξουν ιδιαίτεροί φιλόλογοι και, γενικότερα, οι πνευματικοί άνθρωποι στον τόπο μας.

Παναγ. Ξ. Στέας: «Νεοελληνική» (Διατύπωση — Σύνταξις — Όρθρογραφία), Ίωάννινα, 1969.

Ο Παν. Στέας, φιλόλογος και κριτικός Νεοελληνικών στο Πανεπιστήμιο Ίωαννίνων, με τόν «Νεοελληνιστή» (μια πρώτη και καλοδιαταγμένη γραμματική δικής μορφής), δίνει ένα έχειριδίον

ρετικά χρήσιμο, τόσο για τους σπουδαστές, όσο και για την γενικότερη έποπτεία της σωστής γλωσσικής κατάρτισης στα γραπτά κείμενα. Πράγματι, το πρόβλημα του στο στην δική μας όρθρογραφία είναι απ' τις ουδαιωδέστερες οργανικές δυσκολίες, όχι μόνο για την σωστή εμπέδωση των κανόνων, αλλά και για την ανάπτυξη της γραπτής έκφραστικής ικανότητας. Και, γι' αυτό, δεν θα ήταν υπερβολή, αν λέγαμε πως, η έργασία του Παν. Στέα, αποτελεί μια προσφορά ευρύτερης όφελιμότητας, ή όποια, παρά τον κόπο που χρειάστηκε για να γίνει, δεν είναι και τόσον όρατή. Διότι, πρόκειται για έντελώς πρωτότυπη έργασία, που, για να γίνει, χρειάστηκε προσωπικός προβληματισμός, συγκέντρωση ύλικού (κυρίως απ' τα λάθη των ύποψηφίων φοιτητών) και, πρό παντός, μελέτη βαθύτερη και συνάφηση με τα δεδομένα της γραμματικής δυσκολίας που αντιμετωπίζεται σε γενικότερη κλίμακα. "Ολ' αυτά, ό Παν. Στέας, τα αξιοποίησε κατά τον πιο εύχρηστο τρόπο, δίνοντας την δυνατότητα ενός έλεγχου με την αναγωγή τους σ' ένα είδος έπαιών κωδίκων που έδράζονται περισσότερο στο αποτέλεσμα. "Ετσι, έπιτυγχάνεται, σε γλώσσα καλλιεργημένης δημοτικής και λιτής σαφήνειας, ή συμπλήρωση της γραμματικής κατάρτισης κι ή κατανόηση της άπειρης —άλλοιώς— δυσκολίας, που, όπως είπαμε, είναι συνυφασμένη με την όρθρογραφία.

Τάκη Σωτήρχου: «Χρυσή βροχή», (ποιήματα), 'Αθήνα, 1969.

Τότε απ' τις «Οχτάδες» και την «Μετακοσμία», ό Τάκης Σωτήρχος, κρατημένος στην λιρική ύπαρξιακή άγωνία και στην εώτερη (τήν περίπου βιβλική) ποιητική έκφραση, μάς δίνει, στην «Χρυσή βροχή», μια ποίηση βαθύτερης άσκητικής ευφροσύνης και ήρεμου πνευματικού στοχασμού. Ό ποιητής, που ξεχωρίζει για την ανθρώπινη όριμότητα και την χριστιανική ευαισθησία και που, ακόμα, περιτέμνει τις όρες για να φτάσει στην έκσταση της βιωματικής παράκλισης από τον ήδη συντελεσθέντα λόγο, είναι μια κοάση ψυχικής μισογγραφίας ιδιαίτερης άξιας. Γιατί, τα ποιήματά του, όριακοί διάλογοι με δεκτική ύψη και ύποβάλλουσαν άκτινοβολία έπιπτερικής συγκινησιακής άπόσταξης, φέρνουν ένα μήνυμα και μια γενική αναζήτηση της πνευματικής καταβολής του ανθρώπου. Πράγματι, ή διαρρέουσα αίσθηση ός πόνο άπογνωσίας κι ή πυκνωμένη έργασία της σ' έναν μεταρσιωμένο λόγο, φέρνουν τους στίχους του Τ. Σωτήρχου

με κάποιαν αναβλύζουσα ψυχικήν ήμέρωση. Και οι προσεχτάσεις, που άγγίζουν έναν φωτισμό σκυθρωπής πνευματικής γοητείας, έρχονται ως την μοναχική καθημερινότητα της έποχής τούτης.

Εύλογημένη νάναι ή νύχτα ή τρισμακάριστη
... Το φως και την δόξα ως ίμάτιο.
... ..
που φέρνει την έτοιμασία του θανάτου
που φέρνει το τραγούδι της ευδοκίας
στα σπλάχνα

Η φωνή του ποιητή, που γίνεται απ' αυτήν την μετάλλαξη της πνευματικής άναχώρησης σ' έναν χώρο άποβολής του χοϊκού βάρους, έχει την οικουμενικότητα απ' την άξια που δίνει ή ανθρώπινη άνάταση, σε όρα άκύμαντης ένατένισης της ψαύσης και της αναζήτησης. "Ωστόσο, ή μετάφραση τούτη, παρ' όλο που ξεκινάει απ' την πεπερασμένη άφορμηση της ανθρώπινης φύσης, γίνεται δώ με την άδιόρατη λιρική εκείνη χρυστάλλωση, που χαρακτηρίζει και όλη την βαθύτερη ψυχική διάσπρωση της ποιητικής ιδιοσυστασίας του Τάκη Σωτήρχου. "Ετσι, στην ταραγμένη και κάπως άσχημη αίσθητική αντίληψη του συγχρονου ανθρώπου, ή ποίηση τούτη έχει να δώσει έναν λόγο σχεδόν πραιντικής ευφορίας, χωρίς να φέρνει, εν τούτοις, το βάρος της άτομικής έγκαταβίωσης. Γι' αυτό, ή βιβλική προσογένεια, που αιωρείται πάνω απ' τις εικόνες και την γενικότερη αίσθητική άρθρωση στους στίχους του Τάκη Σωτήρχου, είναι μια ιδιάζουσα έκφραση, ένα ύφος προσωπικής κατακύρωσης, που ξεχωρίζει την «Χρυσή βροχή» στα σύγχρονα νεοελληνικά γράμματα.

Αιτός ό μικρός άνθός που λικνίζεται μέσα στην σιωπή της χαρναγής.

... ..
είναι της μνήμης, είναι των άδικηένων παιδιών
ό ήχος ό άγιος από το άγγελικό τους αίμα.

Κων. Πετρονικολού: «Προσκυνητής στο Μεσολόγγι», 'Ιωάννινα, 1969.

Με κάποια καθυστέρηση, έρχόμαστε να παρουσιάσουμε το παραπάνω βιβ'ίο του Κ. Πετρονικολού. Είναι μια, απ' τις πολλές όφειλές, που, δυστυχώς, οι έπαγγελματικές άπασχολήσεις δεν μάς αφήνουν περιθώρια τόξης. "Ετσι, ανάμεσα στα τόσα άξιόλογα βιβλία, που θα έπρεπε —αν είχα-

συνενώνει ήρωες και δημιουργούς. Ταυτίζει τον παιάνα με το κλέος. Έτσι «Το τραγούδι της Λευτεριάς» που κυκλοφόρησε σε δεύτερη έκδοση —μάλιστα αυτή την φορά για φιλανθρωπικό σκοπό, μία και όλες οι εισηρήσεις θα διατεθούν για την ανέγερση του Μητροπολιτικού Οίκου Παραμυθίας— αποτελεί μία αξιοθαύμαστη πνευματική προσφορά για τον τόπο μας. Στόχος του ανθολόγου, δεν ήταν μονάχα η παρουσίαση των στίχων που γράφτηκαν για την απελευθέρωση των Ίωαννίνων. Κάτι παραπάνω: οικιαγραφώντας με λυρική διάθεση την ιστορική πορεία της πόλης άγγιζει την ψυχή του γένους στην έπική του μάχη για την απελευθέρωση των σκλάβων χωρών του. Λαός και ιστορία, αγωνιστές και ποιητές, εφύσζουν στο νέο αυτό έργο του γνωστού Ήπειρώτη ποιητή και πεζογράφου Βασίλη Κρασίτη την έθνική του δικαίωση. Το «Τραγούδι της Λευτεριάς» είναι μία ανθολογία μόχθου. Εύσυνείδητη εργασία με δύο κυρίως προσόντα: την παρουσίαση δόλων των ποιημάτων της έποποιίας του 1912 - 1913 που στιχουργήθηκαν από μικρούς και μεγάλους, από γνωστούς και άγνωστους, μα όλα με μία τέτοια τόξη δοσμένα που λές και φέρουν την προσωπική σφραγίδα του συγγραφέα, όντας ό μετωπένος λυρικός του λόγος συνταιριάζει τις έποχές και συνενώνει τους παρόντες του θράμβου με τους μεταγενεστέρους ύμνητες. Ο Βασίλης Κρασίτης, με την προσωπική του δημιουργική παρεμβολή όραιοποιεί τον ύμνο, ανεβάσει ψηλά το ήθικό δίδαγμα του άγωνα, μα περισσότερο εισφέρει στη νεοελληνική γραμματεία ένα πόνημα που περικλείει όλες τις δυνάμεις της έθνικής άπάσης στον κραδασμό του μεγάλου του ταλέντου. Γιατί ό δικός του λυρικός όστρος ανεβάσει την στάθμη της ανθολογίας σε τέτοια πνευματική περιωπή που μόνο, σε εύτηγισμένες στιγμές, λίγοι, σχεδόν μετρημένοι, πνευματικοί εργάτες στάθηκε υπορετό να μαγνητήσουν τον ψυχικό κόσμο με τά φωτεινά όρόσημα του παρελθόντος και την ανανεωτική θαλερή βλάστηση του παρόντος. Και ακόμη τό πόνημα αυτό έχει μία ιδιότυπη αξία, γιατί είναι άμειρωμένο κυρίως στά Γιάννινα, την ποίησία που ή ιστορία της ξεπέρασε τον ήμειρωτικό χώρο και έγινε σύμβολο και ήθος.

ρυθμός παίρνουν πολυδυναμικά την σκυτάλη του χρόνου στην λαμπαδηφορία του πνεύματος με θερμογενή διώματα - μηνύματα. Το τραγούδι του γίνεται ό παλμογράφος της ψυχής της έποχής μας. Είναι ή ζώσα τηλοψία που συλλαμβάνει με τρυφερή ιερότητα όχι μονάχα την άναπνοή του αγωνιωνίως ανθρώπου αλλά την καυτή άνάσα ενός κόσμου που υπάρχει, έλπίζει και προσεύχεται για ένα ειρηνικό έν «άγιωσύνη» μέλλον. Κινείται άρμονικά στον χώρο της τέχνης με μία πρωτεϊκή σεισμική όπτασία που συγκλονίζει και συγκινεί, γιατί έχει τό πλησίασμα του πρώτου κοσμογονικού σκιστήματος, που είναι άντάμα χαλασμός και άνάσταση. Ο ποιητής, δεν σφυγμομετρεί άπλως την ζωτικότητα της ανθρώπινης στιγμής, αλλά συλλαμβάνει τον μεγάλο ρόλο της δημιουργίας όπως άκριβώς τον γαλούχησε ή άείζωη χριστιανική όρθόδοξος μητροδόχος άρειή.

Και γινόταν ένα
Περιστέρι ό νοϋς
της Οικουμένης, Κύριε,
με τό συλλογισμό Σου
—πεθυμιά σφοδρή—
της άνοχής
—στό σιγανό, τ' όλόγυμνο
κι' όλόφεγγο φτερούγισμα
της δόξας Σου—
τό χέρι να μ' άπλώσης.

Η ποίηση του Δημ. Έμμανωλίδη είναι ή έξωτερικευτή του υπερφυσικού με μία ρυθμική αναδίπλωση στη ζείδωρη σφαίρα του έσωτερικού. Ένα γεφύρι άνάμεσα στην ψυχή και τό πνεύμα που καθιστά καταληπτή κάθε νοητική έννοια.

...Νά γίνη ή θλίψη άστερισμός,
φως Παραδείσου,
της άπληστης βουλής ό νοϋς
ό δοξαστής Σου.

Όλοι οι στίχοι και των δύο συλλογών είναι δρώντα σύμβολα με άπέραντη συνθετική ικανότητα. Η λεκτική σημασία αναβρύζει την άρχέτυπη εικόνα του Όντος ταυτισμένη με την Άγάπη, που είναι ή πρώτη και ή τελευταία έντολή της ύπαρξης μας. Είναι ένας θεός όσαυατιστός στην «άποκάλυψη» του ρυθμού. Μία πανανθρώπινη λυρική Όδύσσεια στον όραίο —και άληθινό— σκοπό της πνευματικής δημιουργίας. Γιατί ή ζεστή και ξεχωριστή φωνή του Έμμανωλίδη είναι, όπως θα έλεγε και ό BERKELEY, ή γλώσσα που «τό Άπειρο πνεύμα μιλά στα πεπερασμένα πνεύματα».

Δημ. Έμμ. Έμμανωλίδη :
«Μπροστά στη Δύση» και «Ω! Κύριε» (Ποιήματα), Άθήναι, 1970.

Μία πνευματική πανδαισία συνιστούν οι κραπάνω ποιητικές συλλογές του γνωστού ποιητή Δ. Έμμανωλίδη. Ίδέα, έννοια και

«Θεία άποκάλυψις και δικαιοσύνη». Έπιμέλεια Σωκρ. Κ. Δημαράτου, Άθήναι, 1970.

Η άμφιβολία είναι ή δημιουργική δύνα-

μη πού συγκλονίζει τον σκεπτόμενο άνθρωπο. Θέλει τον πιστό και μαγνητίζει τον άπιστο. Μά όταν την θέση της άμφιβολίας πάρει ή πίστη, ή ζωή παύει να είναι το MYSTERIUM MAGNUM. Γίνεται ή γέφυρα όλων των γεμνών και άποκαλύπτει την θεία χάρη με την άπλότητα της Σοφίας του 'Ανάρχου Όντος.

Αυτήν την πίστη προσφέρει στον διαστημικό άνθρωπο ή «Χαραυγή της Άληθείας», ή πνευματική επιθεώρηση μιας όμάδος έλλήνων πιστών όρθοδόξων διανοουμένων, στην όποία όφείλεται ή παραπάνω έκδοση. Δεν πρόκειται για μελέτη μυστικής θεολογίας απευθυνόμενη άπλώς εις τους «δυνάμεις» μεμημένους. Είναι κυρίως μια πνευματική προσφορά προς διεύρυνση του όρίζοντος του ανθρώπου «να ούτος, άφου κατανοήση την διαθήκη του Χριστού, την τόσον μεστήν άληθειών, δοξάση έν έπιγνώσει πλέον τον Θεόν».

Τό πιο συνταρακτικό γεγονός της έκδοσης είναι όχι τόσο ή δομή της έννοιας πού με μια υπερβατική προσπάθεια ταυτίζει την γνώση με την άγάπη, αλλά ή υπερκόσμια παρουσίαση του λόγου δια του πνεύματος, του θείου αυτού σπινθίρα της ύπαρξης κάθε άτομου. «Άς έλπίσωμεν ότι πολλοί των ύλιστών θέλουσι παραδεχθί τα σωτήρια ήμων διδάγματα καθ' όσον ... δεν έξέρχονται από της έμπνεύσεως έπιστήμονος, ούτε γράφονται με την άφαιμάσσουσαν γρα-

φίδα διαπρεπούς φιλοσόφου ή πρακτικού έμβριθούς μελετητού, αλλά χαράσσονται υπό της χειρός είκοσιτετραετούς νέου, ουδέν φιλοσοφικόν ή έπιστημονικόν σύγγραμμα άναγνώσαντος και μη διαμορφωθέντος έν έγκυκλοπαιδική τουλάχιστον παιδεία, άλλ' έχοντος μεγάλην υπό του Δημιουργού ήμων δοξαίαν, της έπικοινωνίας αυτού μετά των άληθών πνευμάτων». Είναι άποκάλυψη της Άληθείας δια του πνευματισμού. Η ιερή έπικοινωνία του ανθρώπου με τό άκατάλυτο πνεύμα της Δημιουργίας, με μοναδικό σκοπό να άνυψώση αυτόν εις την άνωτάτην του καταγωγή ά την όποία κατέλεσε.

Η «θεία άποκάλυψις και δικαιοσύνη» έσταλάζει την πίστη στον προβληματιζόμενο άνθρωπο, ως βασική προϋπόθεση για την θική του τελείωση. Του άνοίγει τις πύλεις του Ούρανού, με την γοητευτική δύναμη της Άγάπης. Γιατί αυτό ακριβώς, πού τις ύφιστάμενες δογματικές αντιρρήσεις είναι τό υπέρτατο μυστικό πού πάνω ύστηρίζεται ό κόσμος. «Είναι ή μέλλουσα θρησκεία των Έθνών και ό πρόδρομος της άναμενόμενης Βασιλείας του Θεού». Η ταινή όδός, στην όποία ή διδασκαλία του Θεανθρώπου 'Ιησού, βρίσκει την άπόλυτη δικαίωση της και καθιστά ζωσα φωνή της Έκκλησίας μας.

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

ἩΠΕΙΡΩΤΙΚῆ ἙΣΤΙΑ

ΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΤΟΥΤΟ
ΕΞΕΔΟΘΗ

ΧΟΡΗΓΙΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΙΘ' ΤΕΥΧΗ 217 - 218
ΜΑΪΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 1970
ΙΩΑΝΝΙΝΑ

